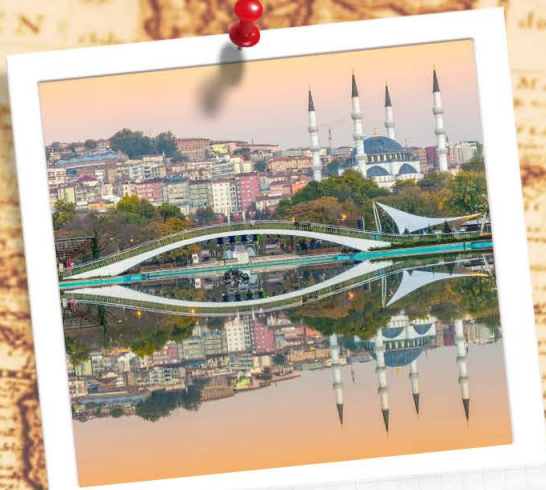

Наукові перспективи
Видавнича група

СУЧАСНІ АСПЕКТИ МОДЕРНІЗАЦІЇ НАУКИ: СТАН, ПРОБЛЕМИ, ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ

у рамках роботи Видавничої групи

"Наукові перспективи"

Матеріали XLI Міжнародної науково-
практичної конференції (07 лютого 2024 року,
м. Анкара (Туреччина) дистанційно)

*Мирного неба!
Більшої України!*

Міжнародний економічний інститут (Есеніце, Чехія)
Central European Education Institute (Братислава, Словаччина)
Національний інститут економічних досліджень (Батумі, Грузія)
Казахський національний університету імені аль-Фарабі (Казахстан)
Інститут філософії та соціології Національної Академії Наук Азербайджану
(Баку, Азербайджан)
Батумський навчальний університет навігації (Батумі, Грузія)
Регіональна Академія Менеджменту (Казахстан)
Громадська наукова організація «Всеукраїнська Асамблея докторів наук з
державного управління» (Київ, Україна)
Громадська організація «Асоціація науковців України» (Київ, Україна)
Університет Новітніх Технологій (Київ, Україна)
Міждержавна гільдія інженерів консультантів (Київ, Україна)
Інститут освіти Азербайджанської республіки (Баку, Азербайджан)
у рамках Видавничої групи «Наукові перспективи»

СУЧАСНІ АСПЕКТИ МОДЕРНІЗАЦІЇ НАУКИ: СТАН, ПРОБЛЕМИ, ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ

Матеріали XLI-ої Міжнародної науково-практичної конференції

07 лютого 2024 року, м. Анкара, Туреччина (дистанційно)

2024 р.

International Economic Institute s.r.o. (Jesenice, Czech Republic)
Central European Education Institute (Bratislava, Slovakia)
National Institute for Economic Research (Batumi, Georgia)
Al-Farabi Kazakh National University (Kazakhstan)
Institute of Philosophy and Sociology of Azerbaijan National Academy of Sciences
(Baku, Azerbaijan)
Batumi Navigation Teaching University (Batumi, Georgia)
Regional Academy of Management (Kazakhstan)
Public Scientific Organization "Ukrainian Assembly of Doctors of Sciences in
Public Administration" (Kyiv, Ukraine)
Public Organization Organization "Association of Scientists of Ukraine" (Kyiv, Ukraine)
University of New Technologies (Kyiv, Ukraine)
Interstate Consultants Engineers Guild (Kyiv, Ukraine)
Institute of Education of the Republic of Azerbaijan (Baku, Azerbaijan)
within the Publishing Group "Scientific Perspectives"

MODERN ASPECTS OF MODERNIZATION OF SCIENCE: STATUS, PROBLEMS, DEVELOPMENT TRENDS

Materials of the 41th International Scientific and Practical Conference

February 7, 2024, Ankara (Turkey)

2024

*Матеріали XLI-ої Міжнародної науково-практичної конференції
(07 лютого 2024 року, м. Анкара (Туреччина), дистанційно)*

DOI: <https://doi.org/10.52058/41>

УДК 001.3-048.35:0/9](06)

C91

Схвалено до друку Президією Громадської наукової організації «Всеукраїнська Асамблея докторів наук з державного управління» (Рішення № 1/2-24, від 02.02.2024)

Матеріали конференцій індексуються у міжнародній пошуковій системі Google Scholar

Організаційний комітет конференції:

І.В. Жукова – кандидат наук з державного управління, доцент; *Є.О. Романенко* – доктор наук з державного управління, професор, Заслужений юрист України; *О.М. Непомнячий* – доктор наук з державного управління, професор, Заслужений будівельник України; *О.І. Дачій* – доктор економічних наук, професор, Заслужений працівник освіти України; *О.М. Макаренко* – доктор медичних наук, професор; *Маркета Павлова* – директор Міжнародного економічного інституту (Чехія); *Юрій Кійков* – доктор інформатики, доктор технічних наук у галузі розвитку освіти (Чехія); *Володимир Бачишин* – доцент кафедри економіки (Словаччина); *Гумейр Гусейн Ахмедов* – доктор педагогічних наук, професор (Азербайджан); *Петер Ошват* – доцент юридичного факультету (Словаччина); *Л.С. Ахметова* – доктор історичних наук, професор політології, професор кафедри ЮНЕСКО (Казахстан); *Бадрі Гечбаїа* – доктор економічних наук, професор, Асоційований професор Батумського державного університету ім. Шота Руставелі (Грузія).

Секретар: *А.С. Ковальчук* – здобувач ступеня доктора філософії (PhD).

Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку: матеріали XLI-ої Міжнародної науково-практичної конференції / за ред. І.В. Жукової, Є.О. Романенка. м. Анкара (Туреччина): ГО «ВАДНД», 07 лютого 2024 р. 514 с.

У матеріалах XLI-ої Міжнародної науково-практичної конференції висвітлені оригінальні дослідницькі та оглядові розвідки з теоретичних та прикладних аспектів державного управління, права, економіки, історії, педагогіки, психології, техніки та інших галузей науки для їх інтеграції у європейський, світовий науковий простір.

Матеріали будуть корисними та цікавими науковцям, викладачам, педагогам-практикам, представникам органів державної влади та місцевого самоврядування, здобувачам вищої освіти, громадсько-політичним діячам, а, також, усім, хто цікавиться міжнародним досвідом реалізації інноваційних освітніх процесів.

Матеріали подані в авторській редакції. Відповідальність за зміст та орфографію матеріалів несуть автори.

© автори, 2024

© Видавнича група «Наукові перспективи», 2024

© Громадська наукова організація «Всеукраїнська Асамблея докторів наук з державного управління», 2024

© Громадська організація «Асоціація науковців України», 2024

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1. НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА

Романенко Є.О., Вербовенко О.П.

*Збройні Сили України увійшли до 20 найпотужніших армій світу.....*17

СЕКЦІЯ 2. ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ, САМОВРЯДУВАННЯ І ДЕРЖАВНА СЛУЖБА

Богущький С.

*Запровадження проектного підходу в органах місцевого самоврядування України в контекст і легітимізації місцевої влади.....*23

Болтянський В.В.

*Основні положення та термінологія сфери психічної допомоги та психічного здоров'я в українському законодавстві.....*29

Васькович І.М., Кукляк А.І.

*Інноваційні інструменти управління розвитком житлово-комунального господарства міста.....*35

Голинська О.В.

*Контекст, умови та виклики в системі місцевого економічного розвитку в Україні.....*42

Кризина Н.П.

*Державна політика в сфері охорони психічного здоров'я: нормативно-правовий механізм.....*47

Крицький Р.А.

Впровадження електронного урядування у публічному адмініструванні.....53

Лугач О.О.

Фінансова політика у сфері міжсекторної взаємодії в протидії наслідкам пандемій.....59

Споришев К.О.

Аналіз стану системи інформаційно-аналітичного забезпечення сил безпеки України.....64

Телень В. Ю.

Ефективність запровадження системи управління якістю в органах місцевого самоврядування.....70

Чумакова Г.В., Пасічник В.В.

Розвиток електронного урядування та транскордонних цифрових публічних послуг в ЄС.....79

**СЕКЦІЯ 3.
ПРАВО**

Антонюк У.В., Антонюк Л.В.

Інфекційна безпека в Україні в умовах воєнного стану.....85

Бугера С.І.

До питання підвищення ефективності системи запобігання і протидії корупції.....91

Водяна К.А.

Окремі питання встановлення факту смерті військовослужбовця.....97

Івженко О.О.

Загальні зміни в проведенні обшуку під час воєнного стану в Україні.....101

Клещенко Н.О.,
*Міжнародно-правова уніфікація: сутнісні виміри.....*106

Куртакова Г.О.
*Дистанційна та надомна роботи в сучасних умовах.....*112

Миронець О.М., Макаренко Я.В.,
*Щодо відповідальності державу міжнародному праві.....*115

Столбовий В.М., Дутчак Т.М.
*Правове регулювання інвестиційної діяльності органів
місцевого самоврядування в Україні.....*119

Турута О.В., Леонова А.О.
*Штучний інтелект у судовій системі.....*122

СЕКЦІЯ 4. ПЕДАГОГІКА, ОСВІТА, ФІЛОСОФІЯ ТА ФІЛОЛОГІЯ

Bashmanivska L.A., Bashmanivska I.V.
*Orthoepic and diction speech expressiveness of philology
students during professional training.....*126

Boiko O.
*The role of divergent and convergent thinking in teaching online
english written communication.....*131

Haidar V.P.
*Teaching presence and language learning motivation.....*135

Honchar O.
*Interactive exercises as an effective tool for developing logical
thinking in younger school-age children.....*139

Melnychuk V., Melnychuk V.

Social media in the life of a teenager.....145

Naila Huseynova

Speech as the most important mental function.....149

Mammadova Narmina Israfil

Opportunities for teachers to use educational resources in the modern era.....152

Petrova L., Savchenko O.

Fostering academic integrity at the military university: challenges and perspectives.....157

Petrova O., Rudakova L.

Language learning via storytelling: efficiency and methods.....163

Shabanova K.

How does language learning affect today's youth?.....167

Білай Д.В., Жданова-Неділько О.Г.

Особистісно-розвивальний аспект у структурі орієнтації молоді на робітничі професії.....171

Годік К.О.

Проблеми збереження культурної пам'яті в літературі бразильської діаспори.....176

Данилко Д.В., Бровченко В.В.

Поезія Василя Денисюка крізь постмодерні окуляри.....179

Данилович О.Д.

Широта сполучуваності на синтаксичному рівні у науковому стилі.....184

Демідова Ю.Є.

Педагогічна ергономіка: міждисциплінарний підхід в навчанні.....188

Драбинюк С.Ю.

*Розвиток багатомовних комунікативних навичок у дітей з
ООП засобами полімовного театру.....*192

Зайва М.С.

*Аксіологічні орієнтири майбутнього вчителя музичного
мистецтва.....*198

Зарудняк М. С.

*Про страх по-дитячому (на матеріалі оповідання
«Сдиноріг» О. Луцевської).....*203

Іваненко І.М.

*Проблеми мовленнєвої реабілітації цивільних осіб,
евакуйованих із прифронтових територій.....*209

Кузнецова Т.Г., Трощина О.А.

*Роль асистента вчителя у формуванні сприятливого
психологічного клімату в інклюзивному класі.....*213

Куцос О. І.

*Характерологічні концепти в українській мовній свідомості.....*219

Мельнік А.О., Шевченко О.В.

*Методика проведення занять з фізичного виховання
засобами оздоровчих систем.....*225

Мудрик Д.П.

*Іншомовна комунікативна компетентність сучасного
журналіста як складова загальної професійної
компетентності.....*231

Погребняк О.О.

*Ефективність мобільних застосунків у вивченні української
мови.....*238

Чиченьова О. М., Лукачина А.В.

*Вплив рухових ігор на здобувача вищої освіти для підвищення рівня координаційних здібностей під час проведення занять з фізичного виховання*242

**СЕКЦІЯ 5.
ПСИХОЛОГІЯ**

Атаханов Б.К.

*Діагностичний аспект деструктивних проявів кризи юності.....*246

Вовченко О.А.

*Прокрастинація як прояв психічної організації українців за умов воєнного часу.....*251

Іванов В.В.

*Формування професійної придатності студентів педагогічних коледжів в парадигмі планування майбутньої діяльності*256

Коркос Я.О.

*Підходи та методи розвитку критичного мислення.....*261

Старченко А.В.

*Теоретичний аналіз компонентів особистісної зрілості.....*266

**СЕКЦІЯ 6.
МЕДИЦИНА**

Serheta I.V., Dudarenko O.B.

*Medical and social characteristics of the living conditions of hiv-infected persons and their considerations in the development of psychohygienic correction technologies.....*270

Хубегова І.В.

*Валідація динамічної шкали оцінки ходи при хворобі паркінсона (dypags).....*276

Чумаченко Д.С., Малишев В.В.

*Світовий ринок інструментів і біоінженерії: стан, географічні регіони, фактори зростання та перспективи.....*279

Ярова І.

*Доплерометричний аналіз кровотоку у жінок з безпліддям на тлі патології ендометрію.....*284

СЕКЦІЯ 7. МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА

Панфілова Т.О.

*Інноваційний потенціал України.....*290

Погорєлова О.В.

*Забезпечення стійкості продовольчої системи до зміни клімату.....*296

Тимошук О.О.

*Екосистемні ризики забезпечення туристичних потоків у середземноморському регіоні.....*301

СЕКЦІЯ 8. ЕКОНОМІКА Й УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Botsula O., Golovina O.

*Priorities of land use in the context of post-war reconstruction in Ukraine.....*307

Вдовин М.Л., Коханевич М.П.

*Дослідження злочинності та рівня безпеки в регіонах України: інтегральний показник.....*312

Коваленко О. В.

*Оптимізація взаємодії між організаціями.....*317

Матеріали ХІІ-ої Міжнародної науково-практичної конференції
(07 лютого 2024 року, м. Анкара (Туреччина), дистанційно)

Лиска П. О.

*Регресійний аналіз ролі інноваційної складової корпоративної соціальної відповідальності.....*320

Фімяр С.В., Глембицький О.В.

*Вплив штучного інтелекту на розвиток інтелектуального капіталу у сучасних підприємствах.....*325

Шепель А.В.

*Пошук сільськогосподарської культури для покращення управління підприємством.....*330

СЕКЦІЯ 9. ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ

Глухова В.І.,

*Міжбюджетні трансферти в регулюванні дохідної частини бюджетів.....*336

СЕКЦІЯ 10. ТЕХНІЧНІ НАУКИ

Rudenko T.

*Simulation of temperature fields in layered shells under heat loads.....*341

Smetankina N., Misiura S., Misiura Ie.

*Mathematical modeling and optimization of thermal stressed state of shell structures in power engineering.....*345

Багін М.Л., Горб О.І.

*Інвестиційна привабливість земель регіонів: теоретичні положення.....*350

Калманов М.Й., Лимар К.С.

*Роль графенових систем в прискоренні електромобілізації транспортної сфери.....*354

Книш Б.П.

*Моделювання огляду території на основі алгоритму оптимізації мурашиної колонії за допомогою безпілотних літальних апаратів.....*358

Мамонов К.А., Канівець О.М., Шипулін В.Д., В'яткін Р.С.

*Особливості формування та використання моніторингу використання земель об'єднаних територіальних громад.....*363

Мамонов К.А., Штерндок А.В., Мамонов В.К.

*Особливості наукової та професійної діяльності для підготовки спеціалістів у сфері геодезії та землеустрою.....*368

Рубаненко О.Є., Рубаненко О.О., Гунько І.О., Лізанець О.В.

*Дослідження процесів в ізоляції полюсів у системі МОПС.....*371

**СЕКЦІЯ 11.
МЕНЕДЖМЕНТ**

Івахненко І.С., Резник Д.О., Будзяк Х.В.

*Краудфандинг як технологія фінансування інноваційних проєктів: переваги та недоліки.....*376

Терлецька Ю.О., Нікітюк В.Я.

*Шляхи підвищення надійності інформаційного забезпечення державної установи в умовах цифрової трансформації.....*382

Улько Є.М.

*Наукові підходи до стратегії формування сталого управління земельними (грунтовими) ресурсами в Україні.....*389

**СЕКЦІЯ 12.
ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ**

Федотова О.О.

*Прогресивні інформаційні технології в діяльності інформаційних агентств.....*402

СЕКЦІЯ 13. ІСТОРІЯ ТА АРХЕОЛОГІЯ

Nurlana Aliyeva

*The resettlement of armenians to nakhchivan in the early XIX-XX centuries and its impact to the ethnic structure of the people.....*408

Кожолянюк О.В.

*Медичні знання у цивілізації ацтеків.....*415

Козак О.В.

*Проблеми багатопартійності в Україні 1917-1925 рр. у роботах М.Ю. Шаповала.....*420

Мірошніченко О.В.

*«Тіні забутих предків» – оспівування духовності українського народу.....*425

Олянич В.В., Дмитренко Ю.Г., Чала О.Г.

*Розвиток циглерівського цукрового заводу в період нової економічної політики.....*430

Шабельнікова І.В.

*Археологія та суспільство: формування хибного образу археолога крізь призму кінематографу.....*435

СЕКЦІЯ 14. ГЕОГРАФІЯ

Kutsa O.

*Developing students' initiative and entrepreneurship competence through geographical education.....*439

СЕКЦІЯ 15. КІБЕРБЕЗПЕКА

Лазута Р.Р., Зінченко М.О., Яковчук О.В., Прис Г.П., Лазута Р.Г.

*Безпека та конфіденційність у мережах 4g (lte).....*445

Місюра С.Ю.

*Аспекти кібербезпеки у комп'ютерних мережах.....*452

**Яковчук О.В., Зінченко М.О., Лазута Р.Р., Пилипчук Ю.В.,
Безносенко С.Ю., Коваленко І.Г**

*Захищеність інформації в мережах LTE.....*456

СЕКЦІЯ 16. КУЛЬТУРА І МИСТЕЦТВО

Sharykov D.

*Alexander ampodistov of multi-genre of circus artists: circology
analysis and specificity of creativity.....*463

СЕКЦІЯ 17. ПРИКЛАДНА ФІЗИКА ТА НАНОМАТЕРІАЛИ

Arnautov A., Arnautov V.

*New scheme of chromatic aberration based on the new spectrum
of optical range emission (ninth message about our new
spectrum of visible light).....*469

СЕКЦІЯ 18. СОЦІАЛЬНА ФІЛОСОФІЯ

Прокопович Л., Гришин Б.

*Проблема фрагментації суспільної свідомості в теоріях
Габермаса та практиках маркетингової комунікації.....*484

СЕКЦІЯ 19. ПОЛІТОЛОГІЯ

Теремко В.В.

*Вплив ідеології на політичну поведінку та стратегії
сучасних партій.....*489

СЕКЦІЯ 20.
ЕЛЕКТРОЕНЕРГЕТИКА, ЕЛЕКТРОТЕХНІКА ТА
ЕЛЕКТРОМЕХАНІКА

Данилович А.О.

*Використання систем охолодження електронної техніки
на базі мініатюрних теплових труб.....*495

СЕКЦІЯ 21.
МОВИЗНАВСТВО

Leyla Zeynalova

*Stylistic shades of phraseologisms with antonym components.....*500

СЕКЦІЯ 22.
СОЦІОЛОГІЯ

Henkelman Ye.

*The impact of the financial crisis on the nigerian economy.....*503

СЕКЦІЯ 23.
ТУРИЗМ

Кондрацька Л.П.

*Тенденції використання інноваційних технологій у
туристичній сфері.....*507

Шановні колеги, любі друзі!

Вітаю вас із виходом матеріалів XLI-ї міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку» (07 лютого 2024 р., м. Анкара, Туреччина).

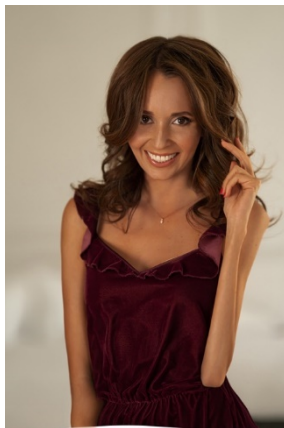
Тема міжнародного науково-освітнього заходу – практичного спрямування і зорієнтована на освіту дорослих, що забезпечує їхній особистісний і професійний розвиток відповідно до індивідуальних запитів і потреб у сфері науки.

Матеріали міжнародної конференції – професійне видання із авторським колективом справжніх фахівців із різних галузей наук, що знайшло свою нішу на міжнародній арені, показало широту висвітлення питань і, звісно, продемонструвало майстерність, професіоналізм спрямованість на роботу не лише з вченими, а з широким загалом дорослих людей.

Бажаю миру, здоров'я, щастя, довгих років плідної наукової творчості та процвітання.

З повагою,

**директор Видавничої групи «Наукові перспективи»,
кандидат наук з державного управління, доцент,
Лауреат премії Президента України для молодих вчених,
Лауреат премії Верховної Ради України
молодим ученим**

Ірина Жукова

СЕКЦІЯ 1.

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА

Романенко Є.О.

доктор наук з державного управління, професор,
Заслужений юрист України,
полковник,
*Генеральний штаб ЗСУ,
м. Київ, Україна*

Вербовенко О.П.

Начальник Центрального управління військової освіти,
*Генеральний штаб ЗСУ,
м. Київ, Україна*
полковник

ЗБРОЙНІ СИЛИ УКРАЇНИ УВІЙШЛИ ДО 20 НАЙПОТУЖНІШИХ АРМІЙ СВІТУ

В Україні закінчується другий рік війни в якій українська нація веде небачену у 21-му сторіччі битву за своє існування. Російське вторгнення в Україну 2022 року - відкритий воєнний напад Росії на Україну, розпочатий 24 лютого 2022 року. Частина російсько-української війни, розв'язаної Росією 2014 року, участь у якій РФ намагалася заперечувати.

Росія заперечує, що веде проти України загарбницьку війну на її території та називає це «спеціальною операцією». Москва, попри численні докази, також заперечує свої атаки на цивільних в Україні.[1]

Вже біля двох років наші воїни захищають країну від російських окупантів, борючись за незалежність та свободу для нинішнього та наступних поколінь. Саме тому ЗСУ очолюють рейтинг довіри українців – їм довіряє 94%. У законі «Про Збройні сили України» йдеться про те, що Збройні сили України – це військове формування, на яке відповідно до Конституції покладаються оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності. ЗСУ забезпечують стримування збройної агресії та відсіч їй, охороняють повітряний та підводний простір України у випадках, визначених законом, беруть участь у заходах, спрямованих на боротьбу з тероризмом.

Верховним головнокомандувачем ЗСУ є президент Володимир Зеленський. Безпосереднє військове керівництво ЗСУ здійснює головнокомандувач (Валерій Залужний), адміністративне та військово-політичне – міністр оборони (Руслан Умерев).

ЗСУ мають таку структуру:

Генштаб;

- командування об'єднаних сил;
- види ЗСУ – Сухопутні війська, Повітряні Сили, Військово-Морські Сили;
- окремі роди сил ЗСУ – Сили спеціальних операцій, Сили територіальної оборони, Сили логістики, Сили підтримки, Медичні сили;
- окремі роди військ – Десантно-штурмові війська, Війська зв'язку та кібербезпеки;
- органи військового управління, з'єднання, військові частини, вищі військові навчальні заклади тощо.

Чисельність Збройних сил затверджується Верховною радою за поданням президента.

До війни з росією, у 2013 році, у лавах Збройних сил України було 166 тисяч осіб. До речі, витрати на оборону тоді становили лише 1% від ВВП.

Після анексії Криму та початку бойових дій на Донбасі чисельність ЗСУ збільшилася до 250 тисяч осіб. Такою вона залишалася до 2018 року включно.

В 2019 році чисельність української армії скоротилася до 246 тисяч. Але вже наступного року ЗСУ знову налічували 250 тисяч військових.

В 2021 році чисельність ЗСУ становила знову 246 тисяч осіб.

В 2022-му після початку повномасштабного вторгнення та з урахуванням мобілізації у лавах Збройних сил приблизно 700 тисяч осіб, а весь сектор безпеки та оборони охоплює до мільйона українців. Таким чином, порівняно з 2014-2021 роками чисельність української армії зросла майже втричі.

У 1993 році видатки на Міністерство оборони становили 0,3% від ВВП – найнижчий показник за всі роки незалежності. За рік він зріс до 1,6%.

У 1996 році обсяг фінансування військових потреб становив 1,4 млрд грн (1,7% від ВВП). За п'ять років видатки зросли до 2 мільярдів. Водночас відсоток від ВВП знизився до 0,9.

Через шість років, у 2007, видатки зросли до 7,5 мільярдів гривень. Далі кілька років вони то збільшувалися, то зменшувалися.

У 2011 році витрати на оборону становили 11,5 мільярдів гривень (0,8% від ВВП).

Видатки на безпеку та оборону в Україні почали стрімко збільшуватися з 2014 року. У бюджеті на 2014 рік витрати на Міністерство оборони становили 15,1 млрд гривень. Наступного року їх збільшили втричі – до 45,8 млрд.

Станом на 2015 рік видатки складали 15,2 млрд грн, а вже за рік зросли до 45,8 мільярда (2,3% від ВВП).

У 2016 році на Міноборони виділили 59,4 млрд гривень, у 2017 році – 68,8 млрд гривень, у 2018 році – 86,5 млрд гривень.

В 2019 році витрати на оборону в Україні перевищили 100 млрд гривень. В 2020 році на профільне міністерство виділили 118 млрд гривень, (2,8% від ВВП).

В 2022 році на тлі повномасштабної російської агресії, з урахуванням усіх останніх змін до держбюджету, витрати на Міністерство оборони становитимуть 624,3 млрд гривень.[2]

Президент України Володимир Зеленський ввів у дію рішення Ради національної безпеки та оборони, відповідно до якого в наступному році на потреби національної оборони в державному бюджеті мають передбачити не менше 21,6% від ВВП. Про це йдеться в указі, який вже опубліковано на сайті Офісу президента.[3] Більше половини всіх ресурсів бюджету — 1 трлн. 685 млрд. грн./ піде на оборону. Ця сума на 113 млрд грн більша, ніж 2023 року. Крім того, на уряд покладено зобов'язання фінансувати сектор безпеки та оборони у пріоритетному порядку – зокрема у питаннях задоволення першочергових потреб в озброєнні, техніці, боєприпасах, "належного утримання особового складу". При цьому відповідні органи мають скоротити існуючу заборгованість перед виконавцями оборонних контрактів.[3]

Україна станом на 9 січня 2024 року посіла 18 місце серед 145 країн світу з індексом потужності PwrIndx 0,2598. Українська армія опустилася на три позиції у рейтингу Global Fire Power 2024, якщо порівнювати її із показником 2023 року. Розрахунки базуються на тому, що чим менше значення PwrIndx, тим "потужнішим" є звичайний бойовий потенціал країни. Про це свідчить рейтинг Global Firepower, що оцінює

бойовий потенціал країн.[4] У рейтингу Global Firepower використовується понад 60 окремих факторів для визначення оцінки PowerIndex (оцінки потужності) певної країни за категоріями, починаючи від кількості військових підрозділів і фінансового стану до матеріально-технічних можливостей і географії.

Упорядники рейтингу зазначили, що зміна місця не обов'язково вказує на зниження потенціалу армії країни. Найслабшими місцями України назвали Військово-морські сили та Повітряні сили.

Перше місце посідають США (0,0699), держава-агресор Росія знаходиться на другій сходинці (0,0702), Китай - на третій (0,0706), четверте Індія (0,1023) та п'яте – Південна Корея (0,1416). Країною з найслабшою армією визнали Бутан. Крім неї, в останню п'ятірку увійшли Молдова, Сурінам, Сомалі та Бенін.

Армія Ізраїлю (0,2596) опинилася на один щабель вище за Україну, проте ЗСУ випередили Німеччину(0,2847) та Іспанію (0,2882).[4]

В 2023 році Україна посідала 15 місце в світі. Як повідомлялося, у 2021 році Україна піднялася на 6 місце в рейтингу армій Європи та на 22-е – у світовому. У 2020 році Збройні сили України піднялися на дві позиції у рейтингу найсильніших армій світу Global Firepower Index (GFP) і станом на жовтень посідали 25 місце. У 2017 році Україна посіла 30 місце в рейтингу найсильніших армій світу.

Висновки. У рейтингу Global Firepower 2024 Україна посіла 18 місце серед 145 країн світу з індексом потужності PwrIndx 0,2598 і опустилася на три позиції якщо порівнювати її із показником 2023 року. Найслабшими місцями України назвали Військово-морські сили та Повітряні сили. За даними

Bellingcat, сайт Global Firepower входить в мережу сайтів MilitaryFactory.com.

Global Firepower не розкриває подробиць формули, яку застосовує для розрахунку рейтингів, однак стверджує, що враховує «понад 55 різноманітних факторів, які визначають рейтинг конкретної держави». Втім, укладачі рейтингу ігнорують наявність чи відсутність у країни ядерної зброї - головного фактору стримування противника. Опитані аналітиками експерти не вважають рейтинг Global Firepower авторитетним, мовиться у матеріалі Bellingcat. Вони називають використану в дослідженні методологію непрозорою.

Список використаних джерел:

1. Романенко Є.О. Російська федерація є державою-терористом //Moderní aspekty vědy: XXVII. Díl mezinárodní kolektivní monografie / Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o.. Česká republika: Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o., 2023. - str.10-22.

2. Як змінювалася чисельність Збройних сил України <https://www.slovoidilo.ua/2022/10/14/infografika/bezpeka/yak-zminyuvalasya-chyselnist-zbrojnyx-syl-ukrayiny>

3. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 9 жовтня 2023 року «Про пропозиції до проекту Закону України «Про Державний бюджет України на 2024 рік» по статтях, пов'язаних із забезпеченням національної безпеки і оборони України: Указ Президента України №682/2023 від 9 жовтня 2023 року № 682/2023

4. 2024 Military Strength Ranking [tps://www.globalfirepower.com/countries-listing.php](https://www.globalfirepower.com/countries-listing.php)

СЕКЦІЯ 2.

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ, САМОВРЯДУВАННЯ І ДЕРЖАВНА СЛУЖБА

Богущий С.

Голова,

ГО «Броварська громада»

ЗАПРОВАДЖЕННЯ ПРОЕКТНОГО ПІДХОДУ В ОРГАНАХ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЛЕГІТИМІЗАЦІЇ МІСЦЕВОЇ ВЛАДИ

Конституційно закріплений курс цивілізаційного розвитку України на європейську інтеграцію передбачає використання європейських практик і механізмів публічного врядування в усіх сферах життєдіяльності суспільства. Як зазначає з цього приводу І. Дробуш "одним з основних завдань реформи системи місцевого самоврядування має стати досягнення європейських стандартів у галузі місцевого та регіонального розвитку, а також практичне впровадження основних європейських інструментів у галузі місцевого та регіонального розвитку в українську практику" [2, с. 16]. Одним з таких ефективних механізмів в діяльності виконавчих структур муніципальних органів ЄС визнано проектне управління – потужний інструмент забезпечення розвитку територіальних громад в умовах обмеженості часових та фінансових ресурсів. Запровадження проектного

підходу в діяльності органів місцевого самоврядування та вихід органу управління на достатньо розвинутий рівень проектної зрілості дозволяє системно забезпечити постійну орієнтацію діяльності на задоволення пріоритетних потреб територіальної громади на проектних засадах.

Завдяки проектному підходу можна діагностувати проблеми розвитку території, визначити орієнтири для майбутніх змін, запропонувати ефективні стратегії та засоби подальшого розвитку території, сприяти створенню робочих місць, розвитку соціальної інфраструктури, підвищенню якості життя, тощо. Проаналізувавши потенціал застосування методології проектного підходу до реалізації стратегічних пріоритетів розвитку сервісно-орієнтованої держави, Т. Іванова відзначає, що сучасна філософія управління муніципальним розвитком України якраз і обумовлює необхідність застосування проектного підходу як ефективного засобу досягнення кінцевого результату діяльності та одного із основних інструментів реалізації нових завдань в контексті європейського вибору [3, с. 84].

Важливо зауважити, що продовження процесів децентралізації в Україні є одним з пріоритетних завдань нашої держави, що сприятиме розвитку місцевого самоуправління і економічного розвитку країни в цілому, та можлива лише за дотримання вимог щодо раціональності та ефективності владних рішень, але все це є неможливим без довіри населення, активної участі громадян у процесі вироблення та прийняття владних рішень, тобто доповнюються необхідністю легітимації владного рішення. Досвід країн європейської співдружності свідчить про необхідність перманентної участі громадян у діяльності виконавчих органів об'єднаних територіальних громад та обумовленої такою участю високою суспільною

легітимацією владних рішень задля здійснення ефективних реформ із модернізації політичної, економічної та соціальної системи.

В політичних та публічно-управлінських науках інститут легітимації влади визначається як важливий механізм забезпечення стабільності та ефективності системи публічного врядування будь-якої держави.

Із конституційно-правової точки зору, як зазначає З. Кравцова, легітимація публічної влади – це триваюча в часі складна комплексна двостороння процедура, яка врегульована нормами конституційного права, характеризує положення органу чи посадової особи серед інших суб'єктів, обумовлене політико-правовими чинниками (зокрема, формою правління, місцем та роллю зазначеного органу чи особи в системі органів публічної влади, взаємовідносинами з іншими суб'єктами конституційного права тощо), і включає в себе такі елементи: набуття легітимності як офіційно, так і не офіційно; підтвердження легітимності перед державою та громадянським суспільством; правосуб'єктність, конституційно-правова відповідальність [4].

Так, для ефективного здійснення публічної влади, особливо на муніципальному рівні, принципове значення відіграє легітимація громадянським суспільством рішень і дій органів місцевого самоврядування. Щоб здобути легітимність, у соціумі місцевим органам публічної влади недостатньо володіння формальним верховенством, застосування легітимного примусу і наявності професійного апарату управління, необхідно використовувати право і всі соціальні норми для регулювання суспільних відносин, щоб отримати соціальне визнання, легітимацію більшості населення. Процес легітимації структур і керівників місцевих органів публічної

влади має відбуватися не тільки на зобов'язанні якісно виконувати посадові функції, а й на засадах високого рівня професійної компетентності та моральності відповідно до потреб та інтересів громадян шляхом сприйняття результатів своїх дій і відповідальності за них. Поряд з об'єктивною складовою – посадою керівника у процесі легітимації значущими є його суб'єктивні аспекти – професійний і моральний [5, с. 11]. Легітимація керівника підтверджує повноваження та виправдовує прийняття управлінських рішень в цілому органі публічного врядування.

Дослідження критеріїв легітимації публічних органів влади на місцевому рівні дасть змогу чітко визначити пов'язані з цим проблеми та вирішити їх, адже успішна взаємодія між місцевим населенням та органами місцевої влади, що базується на довірі, посідає чільне місце у легітимації влади загалом та політичного режиму зокрема. На думку Д. Антонюка, наявність розвиненої інфраструктури та ефективність управління нею органами місцевої влади перш за все впливає на її легітимацію [1, с.135].

До таких критеріїв відносяться також: спроможність місцевої влади підтримувати належний стан інфраструктури, яка зазвичай оцінюється за результатами управління комунальною власністю, підтриманням у належному стані доріг, парків, зон відпочинку, формуванням належного водопостачання, транспортного сполучення тощо. До цих критеріїв віднесемо й ефективне використання бюджетів і бюджетних коштів, адже показники виконання місцевих бюджетів відображають загальний соціально-економічний стан відповідної території та її потенціал до сталого розвитку.

Ще одним із критеріїв легітимації публічної влади на локальному рівні виступає регулярна і, що головне, результа-

тивна співпраця місцевої влади з громадянським суспільством у рамках вжиття заходів із покращення добробуту населеного пункту або цілого регіону, що говорить про взаємну довіру, засновану на спільних цілях і цінностях.

Таким чином, легітимація органів муніципального управління передбачає формування та розвиток соціальної інфраструктури, ефективне виконання широкого спектру повноважень місцевого самоврядування, що, у свою чергу, передбачає ширше запровадження механізмів проектного управління в практичній діяльності виконавчих органів місцевої влади. В цілому територіальний розвиток муніципального утворення має базуватись на основі соціально-інклюзивного підходу до генерації економічного зростання, тобто включення людини в усі аспекти суспільного буття (людина розглядається як мета і критерій суспільного прогресу, а не як засіб для економічного зростання), на основі п'яти широких характеристик інклюзивної економіки (справедливості, участі, зростання, сталості та стабільності); що забезпечує створення можливостей для всіх контингентів населення та є визначальними елементами при формуванні сучасного механізму легітимації місцевих органів публічної влади.

Список використаних джерел:

1. Антонюк Д. І. Основні критерії легітимації публічних органів влади на місцевому рівні. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2020. Вип. 27. С. 135-139.
2. Дробуш І. В. Реформування місцевого самоврядування в Україні: пошук оптимальної моделі в контексті євроінтеграційного процесу. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. URL : http://anopr_2021_1_5

3. Іванова Т. В. Методологія проектного підходу в реалізації стратегічних пріоритетів сервісно-орієнтованої держави. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 11. С. 82-85.

4. Кравцова З.С. До питання визначення поняття «легітимація державної влади»: конституційно-правовий аспект. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. №1. URL : http://lsey.org.ua/1_2015/6.pdf.

5. Новаченко Т.В., Петровський П.М. Процес легітимації керівника органів державної влади в рефлексивному та архетипному дискурсах. *Держава та регіони. Серія: Державне управління*. 2017. № 1 (57). С.9-15.

Болтянський В.В.

Викладач кафедри клінічних дисциплін та медсестринства,
*Навчально-Науковий медичний інститут
Київського міжнародного університету
м. Київ, Україна*

ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ТА ТЕРМІНОЛОГІЯ СФЕРИ ПСИХІЧНОЇ ДОПОМОГИ ТА ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я В УКРАЇНСЬКОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

Угодою про асоціацію між Україною та Європейським Союзом та їхніми державами-членами визначено, що Україна бере на себе зобов'язання зміцнювати систему охорони здоров'я, контролювати та запобігати поширенню неінфекційних захворювань, пропагувати здоровий спосіб життя, покращувати психічне здоров'я громадян України.

Українське законодавство не є ідеальним, не містить положень, які стосуються сфери психічного здоров'я та визначають психічне здоров'я як окрему сферу регулювання, але воно стало значно вдосконаленим після запровадження змін до процесуальних кодексів у 2017 році.

Нині функціонує Закон України «Про психіатричну допомогу», який вважають профільним і для питань психічного здоров'я. Статтею першою цього Закону визначено, що психіатрична допомога включає «обстеження стану психічного здоров'я», «профілактику та діагностику психічних розладів», «лікування, нагляд та догляд, медичну та психологічну реабілітацію осіб, що страждають на психічні розлади».

Відповідно до цієї статті, психіатрична допомога передбачає широкий спектр дій - від профілактики й

обстеження стану психічного здоров'я до лікування та реабілітації.

Широке визначення поняття «психіатричної допомоги» робить дію цього закону такою, що охоплює питання регулювання сфери психічного здоров'я, а не лише психіатричної допомоги.

Необхідно в Законі прописати чіткі визначення понять; «психіатрична допомога», «допомога у сфері психічного здоров'я», «психічне здоров'я», «сфера психічного здоров'я», «психічний розлад».

Як варіант, ми можемо вписати в Закон визначення «психічного здоров'я», опублікованого Всесвітньою організацією охорони здоров'я (ВООЗ).

Що буде початком зміні його сприйняття не лише в рамках надання вже згаданої «психіатричної допомоги», а й також стане основою для застосування міжгалузевого (мультидисциплінарного) підходу, що передбачає міжвідомчу взаємодію та координацію зусиль широкого кола інституцій сфери психічного здоров'я. Водночас важливо погодити це поняття з чинною законодавчою базою. Тут маються на увазі положення галузевих актів медичної, психіатричної, соціальної, освітньої сфер законодавчого регулювання. Лише тоді це матиме практичне значення.

Визначення - «сфера психічного здоров'я» повинна включати в себе комплекс понять з описом міжгалузевої співпраці фахівців та інституцій, які належать до сфери психічного здоров'я, згідно з міжнародними стандартами, після чого необхідно впорядкувати регулювання видів послуг, які надаються в цій галузі.

Після чіткої регламентації терміну «сфера психічного здоров'я» та запровадження принципу міжсекторної співпраці,

такі терміни, як: «психологічна допомога» [2], «психологічний вплив», «психотерапевтичний вплив» [2], «психологічна реабілітація» [3] потребуватимуть доопрацювання та належної систематизації, так-як вони вже визначені в існуючому Законі України «Про психіатричну допомогу».

На нашу думку, визначення «психічний розлад» цілком відповідає міжнародним нормам, адже дозволяє застосування базових міжнародних стандартів на практиці. Це також має значення для розширення розуміння про регулювання сфери психічного здоров'я.

Конвенція про права осіб з інвалідністю ООН (КПОІ) – це (головний документ, в основі якого лежать принципи захисту прав інвалідів [4]. В Україні ці принципи знайшли свій відбиток у Концепції розвитку охорони психічного здоров'я в Україні на період до 2030 року, де вказано, що система охорони психічного здоров'я має функціонувати в єдиному міжвідомчому просторі, забезпечувати покращення якості життя та дотримання прав і свобод людини.

Заборона дискримінації щодо осіб із психічними розладами прямо не передбачена в нашому законодавстві.

Так, у пункті «и» статті 6 «Основ законодавства України про охорону здоров'я», кожен громадянин має право на правовий захист від будь-яких незаконних форм дискримінації, пов'язаних зі станом здоров'я.

У статті 9 «Основ законодавства України про охорону здоров'я» йдеться про обмеження прав громадян, що пов'язані зі станом їхнього здоров'я, а саме: «громадяни можуть бути визнані тимчасово або постійно непридатними за станом здоров'я до професійної або іншої діяльності, пов'язаної з підвищеною небезпекою для оточення, а також з виконанням певних державних функцій», що має дискримінаційний характер.

Також Законом України «Про психіатричну допомогу» передбачено, що особа може бути обмежена у здійсненні окремих видів діяльності, які можуть становити безпосередню небезпеку для неї або для оточення, тимчасово (на строк до п'яти років) або постійно внаслідок психічного розладу.

Прийнятий нещодавно профільний Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» акцентує увагу про дискримінацію за ознакою інвалідності, проте в законі не йдеться про стан здоров'я як ознаку, за якою особу не може бути дискриміновано.

Іноді особи, які мають психічні розлади, можуть не мати статусу інвалідності, а проте зіштовхуватися з упередженнями щодо їхнього психічного розладу в різних сферах життя. Це варто врегулювати шляхом внесення змін до профільного закону.

Вагомим аспектом залишаються численні приклади стигми в законодавстві, що безумовно породжує дискримінацію у щоденному житті осіб із психічними розладами.

Відповідно до ст. 53 «Основ законодавства про охорону здоров'я», «психічні захворювання», «хронічний алкоголізм», «наркоманія» позначаються як соціально небезпечні, що безумовно також має бути виправлено шляхом виключення.

Визначення на кшталт «вади психічного розвитку», «недоумство», «алкоголік», «наркоман», «хворобливий стан психіки», «вади розумового розвитку» тощо є стигматизувальними й такими, що можуть принижувати гідність людей, які мають психічні розлади, тому що не відповідають міжнародним стандартам у сфері психічного здоров'я та визначеній міжнародними класифікаціями термінології.

Такі формулювання не показують змісту розладу чи хвороби, а натомість демонструють зневажливе ставлення до осіб із психічними розладами.

З метою погодження з міжнародною медичною термінологією та міжнародними класифікаторами, перегляду та змін потребують визначення, що застосовуються до людей, які мають певні проблеми з психічним здоров'ям, у таких документах: Сімейний кодекс України; Кримінальний кодекс України; Кримінальний процесуальний кодекс України; Кримінально-виконавчий кодекс України; Цивільний кодекс України; Цивільний процесуальний кодекс України; Кодекс України про адміністративні правопорушення; Основи законодавства України про охорону здоров'я; Закон України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними» та інші.

Список використаних джерел:

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (в останній редакції від 01.02.2020) [Електронний ресурс] // Доступ з інформ.-правової системи «ЛІГА-ЗАКОН». – 2020. – Розд. V. – Гл. 22. – Ст. 427. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MU14097.html

2. Наказ Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження Порядку застосування методів психологічного і психотерапевтичного впливу» від 15.04.2008 №199 [Електронний ресурс] // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0577-08#Text>

3. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної типової програми реабілітації осіб з інвалідністю» від 08.12.2006 №1686 [Електронний ресурс] // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1686-2006-п#Text>

*Матеріали XLI-ої Міжнародної науково-практичної конференції
(07 лютого 2024 року, м. Анкара, (Туреччина), дистанційно)*

4. Плевачук О., Сувало О. Конвенція про права осіб з інвалідністю: труднощі перекладу [Електронний ресурс] // НейроNews: психоневрологія та нейропсихіатрія, Львів, 2017. № 7-8 (91), с. 42-44. URL: <https://neuronews.com.ua/ua/archive/2017/7-8%2891%29/pages-42-44/konvenciya-pro-prava-osib-z-invalidnistyu-trudnoshchi-perekladu#gsc.tab=0>

Васькович І.М.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративного та
фінансового менеджменту,
*Національний університет «Львівська політехніка»
м. Львів, Україна*

Кукляк А.І.

магістр 2курсу кафедри адміністративного та
фінансового менеджменту,
*Національний університет «Львівська політехніка»
м. Львів, Україна*

ІННОВАЦІЙНІ ІНСТРУМЕНТИ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА МІСТА

Отримання статусу кандидата на членство в Європейському Союзі Україною, яке відбулося 23 червня 2022 року, передбачає завершення широкомасштабних трансформацій у різних сферах життєдіяльності нашого суспільства. Це ініціює створення умов для наближення рівня життя, добробуту та правового захисту українців до стандартів європейського рівня. Здійснення реформ, зокрема у сфері місцевого самоврядування, децентралізації та підвищення рівня демократизації суспільства, початих ще в мирний час, викликає зростання вимог громадян до влади. Однією з сучасних задач публічного управління є поступове перетворення влади на «підприємство», що надає публічні послуги громадянам. Це безпосередньо стосується житлово-комунальної сфери міст України, яка представляє собою складні багатофункціональні утворення, і традиційно виступає двигуном цивілізаційного розвитку.

Житлово-комунальне господарство відіграє важливу роль у забезпеченні належного рівня та якості життя населення, а також у розвитку як міської, так і національної економіки загалом. Проте, проблеми в цій сфері залишаються актуальними, особливо для слабо захищених верств населення, молодих сімей та пенсіонерів. Ці проблеми стали ще більш гострими через озброєну агресію російської федерації, що призвела до втрат житла сотнями тисяч людей та їхнього переселення на безпечні території. Крім того, окупанти спричинили руйнацію критичної інфраструктури та знищення міст і селищ. Таким чином, вирішення проблем житлово-комунального сектора, його відновлення та розвиток, модернізація інженерно-технічних мереж та розвиток комунальної інфраструктури стає одним із пріоритетних завдань публічного управління сьогодні.

У Енциклопедичному словнику житлово-комунальне господарство ЖКГ визначено як комплекс об'єктів та видів економічної діяльності, які забезпечують житлові та комунально-побутові потреби споживачів та створюють необхідні умови для нормальної життєдіяльності населення і функціонування населених пунктів. Зазначено, що ЖКГ об'єднує понад трьох десятків підгалузей, сучасний стан його є незадовільним як з позицій забезпечення споживачів відповідними послугами, так і стосовно його фінансової ефективності, а законодавство у цій сфері та нормативно-правові акти локального рівня не повністю відповідають вимогам ЄС та Європейській хартії місцевого самоврядування [1, с. 179].

Житлово-комунальне господарство міста відрізняється від інших галузей. перш за все, характером виробництва і реалізації. Підприємства ЖКГ міста виробляють в основному неоднорідну продукцію - житлово-комунальні послуги, які займають одне з найважливіших місць серед інших послуг, що надаються органами місцевого самоврядування.

Економічна структура міста охоплює систему підприємств, установ, організацій, служб, інженерних та інфраструктурних об'єктів, які спрямовані на задоволення різноманітних потреб населення та суб'єктів підприємницької діяльності у територіальній громаді, включаючи житлово-комунальні, бізнесові, соціально-культурні, побутові, освітні та інші потреби. Однією з найкритичніших і ключових частин господарського комплексу міста є житлово-комунальне господарство з його інфраструктурою, яке включає споруди, будівлі, служби, інженерно-технічні, транспортні та комунікаційні системи і мережі. Це необхідно для забезпечення функціонування міста та надання різноманітних послуг, таких як водопостачання, водовідведення, енергопостачання, опалення, благоустрій територій, вивіз сміття та інші. Розвиток цього господарського комплексу та стан його інфраструктури мають важливий вплив на функціонування служб, підприємств та організацій у місті, а також на інвестиційну привабливість території міста та його конкурентоспроможність.

Внаслідок воєнних подій в Україні значно погіршилося фінансове становище українських родин. Стрімке безробіття, втрата майна, інфляція та підвищення цін на майже всі види товарів і послуг, такі як продукти, одяг, оренда житла тощо, призвели до заглиблення соціальних проблем в Україні. Зокрема, заборгованість населення за житлово-комунальні послуги майже досягла катастрофічних рівнів.

В умовах введення правового режиму воєнного стану влада України прийняла низку заходів на користь споживачів комунальних послуг. Наприклад, Верховна Рада України прийняла урядовий проект Закону України від 01.06.2022 № 7427 «Про особливості регулювання відносин на ринку

природного газу та у сфері теплопостачання під час дії воєнного стану та подальшого відновлення» [2].

Цей закон встановлює тимчасовий мораторій на підвищення тарифів на розподіл природного газу, теплову енергію та постачання гарячої води протягом дії воєнного стану та наступних шість місяців після його припинення.

Серед інновацій в управлінні ЖКГ важливе місце посідає використання менеджерських підходів до створення умов розвитку зазначеної сфери.

Важливо відзначити, що навіть в умовах миру звичайна зима вважалася причиною серйозних проблем у енергетичній системі. Навіть до виникнення конфлікту відзначалося, що енергетична система вимагає проведення відключень, навіть при наявності потужної атомної енергетики, яка може забезпечити понад половину енергетичного балансу, а в деякі періоди - до трьох чвертей. Проте після ракетних ударів росії по енергетичних об'єктах України, взимку 2022–2023 року, енергетична система опинилася на межі кризи, викликавши системну кризу не лише в енергетичному секторі, що було важливим відновити, але й в усьому господарському комплексі країни.

Отже, стратегічною метою реформування господарського комплексу міста після війни та в рамках євроінтеграції України повинно бути створення енергетичної інфраструктури, яка відповідає наступним критеріям:

- результативності, що забезпечує достатнє задоволення потреб всіх категорій споживачів;
- ефективності, відповідно до вимог Євросоюзу щодо співвідношення отриманої електроенергії до витрачених енергоресурсів;
- екологічної чистоти, відповідно до стандартів Зеленої енергетики;

- резильєнтності, тобто стійкості до зовнішніх та внутрішніх загроз.

Для управління стратегічним розвитком житлово-комунального господарства (ЖКГ) міста, яке є складним та многогранним об'єктом управління, пропонується внести деякі модифікації до перспективи збалансованої системи показників.

У таблиці 1 представлено зміну стратегічного бачення ЖКГ у місті в операційні цілі за допомогою збалансованої системи показників Balanced Scorecard (BSC).

Таблиця 1

**Зміна стратегічного бачення ЖКГ у місті в
операційні цілі за допомогою збалансованої системи
показників**

Перспектива	Група показників
1. Клієнти	<ul style="list-style-type: none">- Впроваджені стандарти надання житлово-комунальних послуг;- Забезпечена кількість наданих послуг;- Досягнення якості надання житлово-комунальних послуг.
2. Фінанси	<ul style="list-style-type: none">- Досягнення прибутковості чи беззбитковості ЖКГ в цілому;- Обсяги залучених інвестицій;- Обсяги фінансування ЖКГ з бюджету громади та бюджетів вищих рівнів.
3. Внутрішні бізнес-процеси	<ul style="list-style-type: none">- Інноваційність виробництва й надання послуг;- Розвиток процесів координації учасниками ЖКГ-кластеру
4. Навчання та розвиток	<ul style="list-style-type: none">- Формування та розвиток суспільного попиту на житлово-комунальні послуги;- Готовність органів місцевого самоврядування до стратегічного та проектного управління;- Успішність стратегічної діяльності менеджменту комунальних підприємств галузі ЖКГ

Підкреслимо, що хоча Balanced Scorecard (BSC) традиційно використовується для оцінки діяльності бізнес-підприємств [3], його адаптація та впровадження в систему управління житлово-комунальним кластером міста також дозволить досягти позитивних результатів, а саме:

- ефективно управляти впровадженням стратегії розвитку житлово-комунальної сфери міста та контролювати досягнення стратегічних цілей.
- забезпечити ефективне донесення розробленої стратегії до кожного учасника кластеру.
- адаптувати або трансформувати систему організації взаємодії всіх учасників ЖКГ сфери під цю стратегію.
- конкретизувати стратегічні цілі у вигляді системи конкретних завдань і кількісних показників.

Підсумовуючи вищезазначене, важливо відзначити, що використання Balanced Scorecard (BSC) націлене на вирішення двох ключових завдань:

1. Ефективне цілепокладання та оцінка результатів стратегічного розвитку підприємств і організацій ЖКГ-сфери. Для досягнення цієї мети BSC використовує синтез фінансових та нефінансових показників, що дозволяє здійснювати комплексну оцінку ефективності та відслідковувати виконання стратегічних цілей.

2. Управління досягненням стратегічного бачення розвитку житлово-комунальної сфери міста. BSC дозволяє вимірювати прогрес у реалізації стратегічного бачення через систему об'єктивних фінансових та нефінансових показників.

Це дозволяє враховувати комплексний характер діяльності та визначати стратегічні пріоритети для подальшого розвитку ЖКГ-кластеру міста.

Згідно із світовим і вітчизняним досвідом, впровадження кластерної моделі для реалізації стратегічних напрямів

інноваційної діяльності на сьогодні можна вважати одним з найбільш ефективних інструментів, які сприяють не тільки розвитку окремих територіальних громад, але й регіонів в цілому.

Список використаних джерел:

1. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад. Ю.П. Сурмін, В. Л. Бакуменко, А. М. Михненко та ін.; за заг. ред. Ю.В. Ковбасюка., В.П. Трощинського, Ю.П. Сурміна. – К. : НАДУ, 2010. – 820 с.

2. Розробка і впровадження збалансованої системи показників (BSC). Стратегічний партнер – Дніпро; Спілка автоматизаторів бізнесу. 12.02.2023. URL: <https://finconsult.com.ua/uk/rozrobka-i-vprovadzhennyazbalansovanoi-sistemi-pokaznikiv-bsc/>.

3. Кизим М.О., Пилипенко А.А., Зінченко В.А. "Збалансована система показників : монографія". Харків : ВД «ІНЖЕК», 2007. 192 с.

4. Пан Л. В. "Збалансована система показників (balanced scorecard – BSC) як інструмент ефективного управління стратегією організації". "Наукові записки НаУКМА. Серія: Економічні науки". 2003. Т. 21. С. 56–63. URL: <http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/8532?show=full>.

Голинська О.В.

кандидат наук з державного управління,
професор кафедри місцевого
самоврядування та розвитку територій,
*Інститут публічної служби та управління
Національного університету «Одеська політехніка»
м. Одеса, Україна*

КОНТЕКСТ, УМОВИ ТА ВИКЛИКИ В СИСТЕМІ МІСЦЕВОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

На українських територіях протягом багатьох років домінувала ідея патерналізму, панували пріоритети ресурсо- та енергоємних галузей і технологій, сировинної орієнтації експорту та надмірної концентрації виробництва. Як наслідок, показники економічного розвитку сіл, селищ, міст та рівень добробуту їх мешканців на часі не відповідають природному, науково-технічному, аграрно-промисловому потенціалу України [1, с.42]. Вони не співвідносяться з кваліфікаційно-освітнім рівнем населення, соціально-історичними і культурними традиціям народу України.

Економіка територій перестає бути базисом політичних рішень, а політика органів місцевого самоврядування дедалі більше втрачає риси концентрованого виразу економічних інтересів громад. Окрім того, у промислових та сільськогосподарських регіонах країни, які при цьому є максимально диференційовані за економічними показниками, сформувалася не лише неефективна, а й фактично недієва структура управління місцевим економічним розвитком. В нинішніх викликах та з огляду на перспективи подальших соціально-економічних подій, така ситуація є особливо небезпечною.

Повномасштабне вторгнення агресора та триваюча руйнівна війна з РФ загальмували розвиток переважної більшості територіальних громад України. Порушення ланцюжків економічної діяльності держави та руйнування інфраструктури територій призвели до різкого погіршення фінансової складової та до різкого падіння власних доходів переважної кількості місцевих бюджетів. Низька додана вартість виробництва у підприємницькому секторі не дозволяє відновити ці доходи, а не виправдане превалювання фінансових інструментів над економічними механізмами, робить таке відновлення неможливим.

Тож єдиним шляхом відбудови держави є рішуча та нова системна інституалізація місцевого економічного розвитку. Держава та її територіальні складові потребують термінових змін - формування нових та повне осучаснення існуючих правил та суспільних відносин у цій сфері. Зміни полягають у повному відновлювальному перезапуску інститутів та створенні якісно нових інституційних норм місцевого економічного розвитку. Ця система функціонуватиме як ключовий елемент економічних механізмів держави та єдино можливий стратегічний плацдарм для підвищення якості життя та добробуту населення України у воєнний та в майбутній повоєнний періоди.

Місцевий економічний розвиток, направлений на відновлення територій та їх повоєнний розвиток здійснюється в абсолютно нових для вітчизняної дійсності умовах [2]. Ці умови поділяються на дві неоднорідні групи: деструктивні та конструктивні. Перша з них носить абсолютно руйнівний економічний характер.

Зокрема, це втрати, що їх в результаті повномасштабної збройної агресії РФ на територію України зазнали всі без

виключення ресурси всіх без виключення територіальних громад. Інша, хоч і є прямим наслідком умов попередньої групи, але здатна в сучасних умовах створити нову економічну площину та забезпечити нові ресурсні джерела. Тобто, в сенсі нових економічних можливостей ми можемо вважати умови другої групи цілком конструктивними. Такою умовою є, наприклад, потужна міграція робочої сили та людського капіталу на нові території, яка нормативно означена як група Внутрішньо Переміщених Осіб (ВПО). Це створює нові конкурентні умови на місцевих ринках праці та стимулює громади до модернізації соціальної інфраструктури. Залучення ВПО до місцевого економічного розвитку громад України має значний потенціал для створення позитивних перспектив і вирішення численних викликів [3]. Ключовими перспективами цього процесу є наступне:

а) значний потік ВПО може стати важливим резервом робочої сили для місцевих підприємств і проєктів. Одночасно це може призвести до збагачення різноманіття кваліфікацій в громадах, що в свою чергу стимулює розвиток різноманітних галузей;

б) прибуття нових мешканців вимагає розширення та модернізації соціальної інфраструктури, такої як школи, дитячі садки, заклади охорони здоров'я та інші соціальні служби. Це сприятиме покращенню життя всієї громади;

в) внутрішньо переміщені особи можуть стати джерелом нових бізнес-ініціатив та підприємницької активності. Вони можуть розпочинати власні підприємницькі проєкти, створювати робочі місця та сприяти розвитку місцевого бізнесу;

г) прибуття людей у громади з інших регіонів може призвести до культурного обміну та взаєморозуміння в межах

громад. Це може збагатити культурний ландшафт та сприяти створенню більш різноманітного та відкритого суспільства;

д) залучення ВПО може визначатися як стратегічний елемент для підтримки державних програм щодо відновлення та розвитку конкретних регіонів тощо.

Для досягнення цих перспектив необхідно враховувати потреби та права ВПО, забезпечувати їхню соціальну інтеграцію, а також розробляти ефективні механізми взаємодії між ВПО та місцевими громадами.

Сукупність деструктивних та конструктивних умов формує абсолютно нові виклики і посилює бар'єри місцевого економічного розвитку не лише в найближчій, а насамперед, в середньо- та довгостроковій перспективах.

Основним бар'єром МЕР є його низька інституційна спроможність. На територіальному рівні існують похідні бар'єри, пов'язані з:

- політичною та економічною корупцією;
- неефективною економічною інфраструктурою
- високою концентрацією виробництва
- неефективним ринком праці
- мікро-фінансовою нестабільністю
- зарегульованістю та тінізацією місцевої економіки
- непрозорістю публічних даних та публічної діяльності

Основним політичним наслідком цих бар'єрів є поглиблення прірви між суб'єктивними політичними рішеннями і справедливими економічними інтересами їх носіїв – мешканців територіальних громад.

Отже, сучасна ситуація в Україні представляє собою складний мікс економічних умов та викликів для розвитку на місцевому рівні. Суттєвий вплив на економіку здійснює

повномасштабна збройна агресія рф, яка призвела до серйозних втрат і руйнувань на території України. Деструктивні фактори створюють значні труднощі для економічного відновлення на місцевому рівні. У той же час, конструктивні умови виступають як привід для переосмислення та модернізації місцевої інфраструктури та економічних систем. Релокація виробництва та формування нових ресурсних центрів можуть забезпечити стабільні джерела доходів та сприяти оновленню економічної сфери. Зазначені діаметрально протилежні умови створюють нові виклики для розбудови місцевої економіки та вимагають системної інституційної перебудови.

Список використаних джерел:

1. Бюджетний моніторинг: Аналіз виконання бюджету за 2020 рік / [В.В.Зубенко та ін.] ; Інститут бюджету та соціально-економічних досліджень ІБСЕД – К., 2021. – 72 с.
2. Сторінка Проєкту USAID HOVERLA [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.facebook.com/USAIDhoverla>
3. Сайт «Децентралізація» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.decentralization.ua>

Кризина Н.П.

Директор,

Навчально-Науковий медичний інститут

Київського міжнародного університету

м. Київ, Україна

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА В СФЕРІ ОХОРОНИ ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я: НОРМАТИВНО- ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ

Як будь-яка частина державної політики - сфера психічного здоров'я є невід'ємною складовою системи охорони здоров'я та соціального забезпечення країни, якій небайдужий добробут своїх громадян. Ця сфера потребує якісного регулювання як на рівні громад, так і на рівні держави.

В Україні в наявних положеннях та кодексах, таких як кримінальний, цивільний чи сімейний є багато положень, які, згідно з стандартами та доказовою базою Всесвітньої організації охорони здоров'я не сприяють покращенню системи охорони психічного здоров'я: стигма, дискримінація, невідповідна сучасній медицині та науці термінологія, примусові заходи лікування, присвоєння недієздатності і таке інше [1].

Тобто, принципи законодавства України у сфері психічних розладів застарілі та сповідують принципи каральної медицини. А це має вплив як на поточні рішення, які приймаються у законодавчих органах, так і на загальне ставлення суспільства до цієї проблеми.

В Україні 90% бюджетних коштів, що виділяються на систему охорони психічного здоров'я, спрямовуються на

лікування пацієнтів з психічними розладами в умовах стаціонару.

Також в Україні ліцензії для надання послуг пацієнтам з психічними розладами отримують лише наркологи, психіатри та лікарі-психотерапевти – тобто виключно фахівці з медичною освітою, які ведуть медичну практику.

А от щодо психологів та психотерапевтів, які не мають медичної освіти – вимога ліцензування відсутня. Хоча вони так само, як і психіатри, працюють з людьми, які мають психічні розлади, такі як депресія чи біполярно-афективний розлад. І такі розлади можуть мати доволі сильну клінічну симптоматику. Ці спеціалісти застосовують у своїй роботі з пацієнтами протоколи та керівництва як працювати з цими групами клієнтів, але етичні механізми та можливості для врегулювання конфліктів відсутні, а також ніхто не перевіряє рівень компетентності цих фахівців. Такий підхід не тільки негативно впливає на рівень довіри людей до цієї сфери діяльності, а й ніяк не враховує права пацієнтів, які мають психічні захворювання.

Сьогодні в багатьох країнах світу вже задіяні нові механізми, які пов'язані зі сферою охорони психічного здоров'я. Один з таких прикладів – відмова від стаціонарного підходу до лікування пацієнтів з психічними розладами. Про що свідчать дослідження, які акцентують увагу на послугах на рівні громад та амбулаторних послугах – саме такий підхід показав свою ефективність та саме він розширює доступ до послуг у сфері психічного здоров'я для населення, адже більшість потенційних пацієнтів не потребують стаціонару [2].

Законодавч. база у сфері психічного здоров'я в Україні потребує змін. По-перше, необхідно вносити зміни до вже

існуючих документів та кодексів, які містять певні положення про психічне здоров'я. По-друге, слід сформуванати окремий закон, який визначить та дозволить регулювати цю сферу, охоплюючи всі дотичні теми та питання, що впливають на прийняття рішень та надання послуг у сфері психічного здоров'я. Є три основні причини, які, спонукають до змін:

- загальний підхід до розуміння сфери психічного здоров'я;
- низька ефективність системи лікування і доступу до послуг;
- відсутність координації роботи між сервісами та отримувачами послуг.

Щоб покращити ситуацію яка склалася, необхідно дослідити стан та проаналізувати досвід, який демонструє свою ефективність в інших країнах світу. Ми маємо його проаналізувати і все краще перейняти та адаптувати в українське законодавство та з його допомогою ми дійсно зможемо покращити існуючу ситуацію, а також прибрати й виправити ті помилки, які успадкували.

І саме тому розроблення законопроекту про психічне здоров'я буде вирішальним механізмом в цій проблемі. Його створення ініціюється проектом “Психічне здоров'я для України” спільно з Національною психологічною асоціацією. Документ, з попередньою назвою “Про систему охорони психічного здоров'я”, має змінити законодавчу базу у сфері психічного здоров'я в Україні.

В існуючому законодавстві не вистачає термінів та визначень, які безпосередньо стосуються сфери психічного здоров'я. Новим законопроектом зміниться ця ситуація:

- по-перше, у людей з'явиться чітке розуміння сучасних понять, які стосуються сфери психічного здоров'я – що таке

“психотерапія” чи “психологічна консультація” та яка між ними різниця, що таке “центр психічного здоров’я” і таке інше;

- по-друге, всі, хто долучаться до вдосконалення цієї сфери, зможуть говорити однією мовою. І ми будемо розуміти, що ця мова є компетентною, толерантною та неаб’юзивною. Ніхто не буде застосовувати слова “наркоман”, “людина з психічними вадами” та інші принизливі формулювання.

Законопроект визначить правил взаємодії між пацієнтами та фахівцями “правила гри” – алгоритми взаємодії між сервісами та їх користувачами. Це стосується і ліцензування, і професійних вимог до фахівців, і відповідальності обох сторін. Уніфікація таких правил взаємодії необхідна насамперед, аби гарантувати безпеку та якість послуг осіб, які звертаються за допомогою.

Люди з психічними розладами є однією з найбільш стигматизованих та дискримінованих груп – такими чином у законопроекті будуть закріплені їх права і вони будуть убезпечені від ризиків, які є реальними в Україні (жорстоке поводження, незаконне позбавлення волі та інші порушення прав).

Нам необхідно визначити та прописати механізм формування та реалізації державної політики щодо регулювання психічного здоров’я в одному документі, на якому будуть базуватись всі інші положення, що стосуються психічного здоров’я, в різних сферах життя.

Законопроект може допомогти у побудові правильного підходу до формування політики у сфері психічного здоров’я: хто ініціює, хто формує та реалізує.

Нам необхідно комплексно підійти до вирішення проблем у цій галузі. Ми повинні врахувати міжнародний досвід.

Звичайно, ситуація в Україні доволі специфічна і не у всьому схожа на стан державної політики інших країн світу, досвід яких ми могли би перейняти.

Насамперед ми будемо брати приклад з країн, де закони формуються на базі міжнародних конвенцій, як Конвенція про права людини та Конвенція про права людей з інвалідністю, що сприяють позитивним зрушення у цій темі.

Ми проаналізували законодавство та систему охорони психічного здоров'я сусідніх країн, а також країн, що мають певні спільні риси з Україною: Румунії, Польщі, Литви. Формування державної політики у сфері психічного здоров'я в цих країнах сприяє інтеграції людей з психічними розладами у суспільство, шляхом заміни лікування у спеціалізованих закладах на послуги, які більш наближені до громади. Досвід Великобританії розкриває регулювання питання професій у сфері психічного здоров'я – хто за що відповідає, які є компетенції та професійні вимоги до фахівців.

Висновок. Проаналізувавши стан державної політики у сфері психічного здоров'я в Україні і зарубіжних країн (Румунії, Польщі, Великобританії, Литви) ми прийшли до висновку, що на основі проведеного дослідження в Україні необхідно розробити та впровадити нові механізми регуляції цієї сфери

Ми пропонуємо удосконалити нормативно-правовий механізм регуляції психічного здоров'я в Україні запропонувавши розроблення законопроекту «Психічне здоров'я для України»ю

Законопроект – це лише одна зі складових загального проекту “Психічне здоров'я для України”, що впроваджується

за підтримки Посольства Швейцарії. Проєкт спрямований на те, аби зацікавити людей у темі психічного здоров'я, пояснити, що це таке, й дати розуміння теми як на індивідуальному рівні, так і на рівні суспільства. Тільки так ми зможемо знизити рівень стигматизації та дискримінації й сформувати сприятливий фундамент для самоорганізації громад у допомозі одна одній, відстоюванні своїх прав та посиленні впливу на формування державної політики.

Список використаних джерел:

1. Устинов О.В. Психічне здоров'я як складова національної безпеки. Український медичний часопис. 2013. № 1 (93). С. 16 – 18. Посилання: (www.umj.com.ua/uk/publikatsia-52851-psixichne-zdorov-ya-yak-skladova-nacionalnoi-bezpeki)
2. Аналіз законодавства й політики у сфері психічного здоров'я в Україні. За підтримки Швейцарської конференції. Посилання [Ukraine Report Mental Health Liberty Restraint final](#)

Крицький Р.А.

аспірант першого року навчання,
спеціальність 281 «Публічне управління та адміністрування»,
кафедра адміністративного та фінансового менеджменту,
*Національний університет «Львівська політехніка»,
Інститут адміністрування, державного управління
та професійного розвитку
м. Львів, Україна*

ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУВАННЯ У ПУБЛІЧНОМУ АДМІНІСТРУВАННІ

У контексті глобалізації та розвитку інформаційного суспільства, традиційні методи взаємодії між державними органами та місцевим самоврядуванням із громадянами та бізнесом стають менш ефективними. Для вдосконалення доступу до інформації та послуг все частіше використовуються сучасні інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ).

Аналіз наукової літератури з питань електронного урядування показує, що це поняття не має однозначного визначення, а його зміст – висвітлює різні аспекти. З одного боку, електронне урядування розглядається дослідниками, як засобів чи інструментів, що допомагає отримувати необхідну інформацію, послуги, з іншого – як забезпечення будь-якої діяльності органів державної влади у електронній формі та визначення такої форми як пріоритетної [1,2].

Попри відмінності у визначенні змісту електронного урядування різними дослідниками, у чинному законодавстві України наводиться її узагальнене офіційне визначення. Останнє зафіксоване у Концепції розвитку електронного

урядування в Україні [3]. Відповідно до даного законодавчого акту, електронного урядування в Україні тлумачиться як форма організації державного управління, яка сприяє підвищенню ефективності, відкритості та прозорості діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування з використанням інформаційно-телекомунікаційних технологій для формування нового типу держави, орієнтованої на задоволення потреб громадян.

На нашу думку, електронне урядування являє собою форму організації діяльності суб'єктів публічного адміністрування, яка використовує передові ІКТ для забезпечення нового рівня відкритої взаємодії між державою та суспільством.

Це включає в себе надання повного спектру публічних послуг для різних категорій громадян та бізнесу. Впровадження електронного урядування передбачає використання послідовного, комплексного та індивідуалізованого підходу до надання публічних послуг та отримання інформації. Це також передбачає перегляд структури та функцій державних органів, а також їх взаємодію з громадянами, організаціями та персоналом. Основними цілями є забезпечення відкритості та прозорості влади перед громадянами, представниками бізнесу та громадськими організаціями. Важливо відзначити, що цей процес не передбачає просто інформатизації існуючої моделі державного управління, але визначається використанням можливостей інформаційно-комунікаційних технологій для переходу до нового типу держави, орієнтованої на задоволення потреб громадян.

Впровадження електронного урядування є складним процесом, що потребує значних матеріальних, інтелектуаль-

них та фінансових ресурсів та вимагає вирішення комплексу, правових, організаційних і технологічних проблем.

За прогнозами, в Україні у середньостроковій перспективі передбачається фінансово-економічна криза, що вже охопила всі сфери життєдіяльності суспільства та держави, і має великий вплив на процеси розвитку інформаційного суспільства, зокрема на впровадження електронного урядування. З досвіду країн, таких як США та країни ЄС, відомо, що одним з ефективних заходів для зменшення негативних наслідків фінансово-економічної кризи є реалізація відповідної інвестиційно-інноваційної політики в інформаційному суспільстві та активне впровадження електронного урядування. У зв'язку з цим, вперше в Програмі діяльності Кабінету Міністрів України «Подолання впливу фінансово-економічної кризи та поступальний розвиток» включено окремий розділ «Розбудова інформаційного суспільства». Серед пріоритетних напрямів цього розділу визначено впровадження систем електронного документообігу та цифрового підпису у всіх органах виконавчої влади, створення умов для інтеграції інформаційних ресурсів державних органів на всіх рівнях, забезпечення відкритості інформації та розширення набору послуг, які надаються населенню та суб'єктам господарювання за допомогою електронних засобів та Інтернету, підвищення ефективності розробки та виконання Національної Програми інформатизації, розроблення проекту Державної цільової програми впровадження в органи державної влади програмного забезпечення з відкритим кодом, удосконалення нормативно-правової бази в галузі інформатизації, та гармонізація стандартів на ІТ-продукцію та ІТ-послуги із стандартами ЄС [4].

Сьогодні застосування електронного урядування у публічному адмініструванні має прояв у:

- наданні публічних послуг за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій;
- здійснення громадського електронного контролю;
- здійснення автоматизованого обміну даними між інформаційно-комунікаційними системами органів публічного адміністрування та їх посадовими особами;
- використання електронного документообігу;
- оприлюднення публічної інформації;
- опрацювання електронних звернень громадян;
- здійснення електронних публічних закупівель;
- опрацювання великих обсягів даних;
- проведення електронних аукціонів;
- впровадження інтегрованої системи електронної ідентифікації фізичних осіб.

Надання публічних послуг у електронній формі в основному ґрунтується на можливості отримання послуг через спеціально створені центри (пункти) надання послуг, інформаційні центри обслуговування населення (call-центри), портали державних послуг, які працюють за принципом «єдиного вікна».

Ефективна система електронного урядування – це запорука успішних реформ в українському суспільстві. Вона підвищує ефективність взаємодії між органами влади, населенням та бізнесом, громадськими організаціями; сприяє розбудові соціальної держави з впливовими інституціями громадянського суспільства; стимулює соціальну та економічну реформи.

З метою підвищення ефективності функціонування системи публічного адміністрування впровадженням електронного урядування необхідно здійснити такі основні заходи:

- визначити конкретні цілі та завдання електронного урядування;
- розробити систему показників оцінки стану впровадження електронного урядування;
- забезпечити зворотній зв'язок;
- підвищити координацію діяльності всіх органів державної влади та місцевого самоврядування;
- здійснити дійове науково-методичне, організаційно-технічне, інформаційно-аналітичне, нормативно-правове, ресурсне забезпечення впровадженню електронного урядування [6].

Ефективна система електронного урядування – це шлях до модернізації України та покращення життя людей.

Список використаних джерел:

1. Забейворота Т. Сучасна концепція е-врядування як основа модернізації системи державного управління. Актуальні проблеми державного управління. №. 1(51). 2017. С. 35–42.
2. Костенко І.В. Основні принципи електронного врядування. Часопис Київського університету права. Адміністративне право і процес. Фінансове право. Інформаційне право. № 4. 2019. С. 117–121. URL: <https://doi.org/10.36695/2219-5521.4.2019.20>
3. Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні: розпорядження Кабінету Міністрів України від 20 вересня 2017 р. № 649-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/649-2017-%D1%80> (дата звернення: 30.01.2024 р.).
4. Про Концепцію Національної програми інформатизації: Закон України від 04.02.1998 р. № 75/98-ВР. – Режим доступу: www.rada.gov.ua

*Матеріали ХІІ-ої Міжнародної науково-практичної конференції
(07 лютого 2024 року, м. Анкара, (Туреччина), дистанційно)*

5. Про Національну програму інформатизації: Закон України від 04.02.1998 р. № 74/98-ВР. – Режим доступу: www.rada.gov.ua

6. Фурашев В.М., Ланде Д.В., Григор'єв О.М. .Електронне інформаційне суспільство України: погляд у сьогодення і майбутнє: монографія. К.: Інжинірін, 2015. 164 с

Лугач О.О.

аспірант кафедри місцевого
самоврядування та розвитку територій,
*Інститут публічної служби та управління
Національного університету «Одеська політехніка»
м. Одеса, Україна*

ФІНАНСОВА ПОЛІТИКА У СФЕРІ МІЖСЕКТОРНОЇ ВЗАЄМОДІЇ В ПРОТИДІЇ НАСЛІДКАМ ПАНДЕМІЙ

Вплив пандемій на фінансове благополуччя суспільства в глобальному вимірі є складним і має багато аспектів. До основних таких впливів належить

економічний спад, яким часто супроводжуються пандемії через обмеження діяльності бізнесу, локдауни та інші превентивні заходи. Це може призвести до зменшення виробництва, зростання безробіття та загального скорочення економічної активності. Міжсекторна взаємодія для подолання наслідків економічного спаду має концентруватися на супутніх чинниках, що унеможливають проведення ефективної фінансової політики всередині держави. Проте кожен з таких чинників має характер глобального процесу.

Так, пандемії можуть викликати нестабільність на фінансових ринках. Зниження споживчої активності, зміни в інвестиційних стратегіях та невизначеність можуть призвести до коливань на фондових ринках та інших фінансових інструментах. Уряд та підприємства можуть стикатися зі збільшенням боргового навантаження під час пандемій. Зокрема, витрати на медичні послуги та соціальні програми можуть призвести до збільшення державного боргу. Для

нівелювання таких ризиків мова йде про спільне вироблення фінансових інструментів, що направлені на зниження показників соціальної нерівності, посиленої пандеміями. Уразливі групи, такі як люди з низькими доходами, безробітні, інваліди, можуть зазнати більших труднощів під час кризи.

Значна роль фінансових механізмів належить суб'єктам публічного управління в різних сферах і в питаннях збереження глобальних постачальних ланцюгів, які впливають на виробництво та торгівлю. Порушення таких взаємозв'язків призводить до збільшення вартості товарів та послуг.

На перший план також виходить міжсекторна взаємодія та її фінансова політика в галузевому спрямуванні. Зокрема, сектор туризму та гостинності може сильно постраждати внаслідок пандемій через обмеження подорожей, закриття готелів і ресторанів, як це відбулося під час пандемії COVID-19.

Пандемії можуть вплинути на фінансування наукових досліджень та інновацій, оскільки уряд може перерозподіляти бюджетні кошти на боротьбу з захворюванням та скорочувати програми підтримки фундаментальних наукових проєктів.

Відтак, фінансові наслідки пандемій є комплексними, і він залежить від багатьох чинників, включаючи ефективність управління кризою, гнучкість економічних систем і прийняття необхідних заходів для підтримки економіки та населення. Захворювання, викликані новими чи раніше відомими вірусами, такими, як нещодавній COVID-19, класифікуються Всесвітньою організацією охорони здоров'я (ВООЗ) як пандемія, що суттєво впливає на ключові аспекти благополуччя суспільства по всьому світу. Згідно з аналізами фінансового впливу поширення COVID-19 та його впливу на населення, проведеними ООН, виявлено, що спалах цього

вірусу «поглиблює існуючі нерівності, розкриваючи вразливість у соціальних, політичних та економічних системах, що, в свою чергу, підсилює наслідки пандемії» [1].

У контексті регулювання поширення коронавірусної хвороби (COVID-19) в Україні протягом періоду з 7 лютого по 9 січня 2021 року було прийнято понад 50 нормативних актів національного рівня. Іншими словами, держава взяла на себе основну відповідальність за створення нового правового механізму, спрямованого на інституціоналізацію норм щодо протидії наслідкам пандемії в різних секторах. У окремих нормативних актах частково враховані особливості фінансових потреб окремих уразливих груп, а також медичних працівників, задіяних у боротьбі з захворюванням.

Проте, виконання цих норм значно актуалізувало проблему недостатнього регулювання фінансування сфери соціальних послуг, посилилася ця проблема під час правового режиму воєнного стану, що досі діє в Україні.

У зв'язку з необхідністю збільшення кількості ліжко-місць в лікарнях, були виписані особи, які потребували особливого догляду, зокрема люди похилого віку, що мають право на отримання послуг інтернатної установи. Однак спроба помістити одну з таких осіб до будинку для літніх людей була неуспішною, оскільки Закон України «Про соціальні послуги» не містить методики обчислення середньомісячного сукупного доходу сім'ї для надання соціальних послуг. Це стало неможливим зробити через відсутність чіткого джерела фінансування для такої послуги - чи це має бути коштами державного бюджету чи диференційованою оплатою (згідно зі статтею 28 та пунктом 1 підпункту 4 Прикінцевих положень Закону України «Про соціальні послуги») [2].

Також доведеним практично наслідком пандемій є ризики невиклат місцевими бюджетами коштів від податку на доходи фізичних осіб через збільшення безробіття. Це може призвести до ускладнень в здійсненні функцій органами місцевого самоврядування, зокрема у наданні соціальних послуг. Невплата єдиного соціального внеску може вплинути на виплати за безробіття, оскільки кошти з цього збору використовуються для фінансування програм Державного центру зайнятості.

Тому фінансова політика держави в цих умовах набуває нових рис та має відповідати таким критеріям:

а) носити міжсекторний характер та враховувати складні взаємообов'язані впливи в різних секторах соціально-економічного розвитку;

б) містити компенсаторну складову, яка дозволить фінансовій системі держави адаптуватися до змінюваних умов, пов'язаних з розбалансуванням джерел надходжень та напрямів видатків під час пандемій та за їх наслідками.

Важливим є також те, що впровадження обмежувальних заходів без належного гендерно-правового аналізу призвело до ігнорування особливостей потреб уразливих груп, які зазнали негативних наслідків. До цих груп відносяться: одинокі матері та батьки (змушені виходити на роботу і залишати дітей без нагляду вдома), роми (багато з них не мають доступу до безпечної води та основних послуг), особи з інвалідністю (наприклад, незважаючи на те, що осіб із вадами зору слід супроводжувати під час відвідування лікарні, під час карантину вони залишаються без супроводження), самозайняті особи (заборона працювати салонам краси, перукарням, мобільним закладам харчування призвела до втрати заробітку), особи, які потребують спеціальних

медичних процедур (виникли труднощі з доїздом) та постраждали від домашнього насильства (механізм звернень не був повністю доступний у всіх регіонах через обмежувальні заходи).

У умовах сучасних соціально-економічних викликів нарастає важливість не тільки стратегічних дій держави з питань фінансів, але й активної участі бізнесу та громадського сектору. Ефективним засобом вирішення є результативна міжсекторна взаємодія. Але існують численні позитивні приклади, коли у прийнятих рішеннях завдяки механізмам міжсекторної взаємодії враховані потреби конкретних уразливих груп. Це можна спостерігати в Дніпропетровській, Миколаївській, Одеській, Полтавській, Сумській, Тернопільській областях та місті Києві.

Список використаних джерел:

1. COVID19 coagulopathy in Caucasian patients / H. Fogarty, L. Townsend, C. Ni Cheallaigh, C. Bergin, I. Martin-Loeches, P. Browne, C. L. Bacon, R. Gaule, A. Gillett, M. Byrne, K. Ryan, N. O'Connell, J. M. O'Sullivan, N. Conlon, J. S. O'Donnell. Br. J. : Lancet Haematol. 2020, P1044–1049.

2. Про соціальні послуги [Електронний ресурс] : Закон України від 17 січня 2019 р. № 2671-VIII. - Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>

Споришев К.О.

докторант ад'юнктури та докторантури,
Національна академія
Національної гвардії України
м. Харків, Україна

АНАЛІЗ СТАНУ СИСТЕМИ ІНФОРМАЦІЙНО- АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СИЛ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Оцінка впливу системи інформаційно-аналітичного забезпечення сил безпеки на державну безпеку України є складним завданням, оскільки вона залежить від багатьох факторів та контекстуальних умов. Така система може включати в себе різні компоненти, такі як збір та обробка розвідувальної інформації, аналіз та інтерпретація даних, кіберзахист, взаємодію між силами безпеки, та інші.

Вплив системи інформаційно-аналітичного забезпечення може бути розглянутий у зв'язку з наступними аспектами.

Системи інформаційно-аналітичного забезпечення можуть грати ключову роль у зборі та аналізі розвідувальної інформації щодо потенційних загроз для державної безпеки. Так, системи інформаційно-аналітичного забезпечення (ІАЗ) відіграють ключову роль у зборі, обробці та аналізі розвідувальної інформації щодо потенційних загроз для державної безпеки. Ці системи спроектовані для забезпечення ефективного управління інформацією, що стосується безпеки країни, та допомагають у прийнятті обґрунтованих стратегічних та тактичних рішень. ІАЗ забезпечують можливість збору та агрегації різноманітних даних інформаційного характеру, включаючи дані розвідувальних

джерел, супутникові знімки, аналітичні звіти тощо. Системи ІАЗ використовують аналітичні інструменти для обробки та аналізу даних з метою виявлення потенційних загроз для безпеки. Це може включати аналіз структурованих та неструктурованих даних.

Застосування геопросторового аналізу для розуміння географічного розташування інформації та визначення просторових взаємозв'язків. Системи ІАЗ можуть виявляти загрози в реальному часі та надавати швидкі та точні дані для подальшого реагування на ситуацію. Дані від розвідувальних джерел і аналіз ІАЗ використовуються для розробки стратегічних та тактичних планів для запобігання або мінімізації загроз. Забезпечення ефективного обміну інформацією між різними відомствами та військовими структурами для спільного розуміння ситуації та спільного реагування.

Використання сучасних технологій, таких як штучний інтелект, машинне навчання та аналіз даних в реальному часі, для автоматизації процесів аналізу та виявлення загроз. Інформаційно-аналітичне забезпечення грає критичну роль у підвищенні рівня свідомості, розуміння та відповіді на розвідувальну інформацію, що стосується безпеки держави.

Забезпечення кібербезпеки та захисту важливих інформаційних ресурсів та інфраструктури може бути вирішальним для упередження атак та відповіді на кіберзагрози. Системи можуть служити для постійного моніторингу критичних об'єктів і інфраструктури для забезпечення їх безпеки. Аналітичні інструменти можуть допомагати в управлінні ситуацією та прийнятті рішень на основі даних із різних джерел. Забезпечення ефективної взаємодії між різними силами безпеки (армією, поліцією,

розвідувальними службами) може покращити загальну безпеку країни. Інформаційно-аналітичні системи можуть грати важливу роль у запобіганні та реагуванні на різноманітні загрози, включаючи тероризм, злочинність та інші небезпеки.

Однак, важливо враховувати, що ефективність системи інформаційно-аналітичного забезпечення може бути обмеженою без належної координації, тренування персоналу та використання сучасних технологій. Також, системи повинні враховувати аспекти конфіденційності і приватності, щоб уникнути можливого зловживання отриманою інформацією.

Використання ІАЗ у процесах підтримки прийняття рішень під час виконання службово-бойових завдань стає надзвичайно важливим аспектом. Сучасні вимоги до підвищення ефективності ІАЗ вимагають впровадження передових ІТ-технологій [1, 2, 3]. Для подальшого розвитку ІАЗ сил безпеки передбачається створення та застосування сучасних інформаційно-аналітичних систем. Основним завданням цих систем є збір, накопичення, зберігання, динамічне відображення та багатомірний аналіз накопичених та поточних даних, а також аналіз тенденцій, моделювання та прогнозування результатів різних управлінських рішень. В даний момент ІАС може виступати як ефективний інструмент підтримки управлінських рішень, надаючи користувачам всю необхідну інформацію візуально та оперативно для аналізу стану справ та прийняття управлінських рішень.

У всій системі Міністерства внутрішніх справ України (МВСУ), на даний момент практично відсутня ІАС, сервіси якої спроможні конструктивно підтримувати прийняття ефективних рішень під час планування та виконання

покладених на неї оперативних завдань [1, 2, 3], використовуючи при цьому усі необхідні інформаційні джерела.

Досвід дій сил безпеки в кризових ситуаціях (за надзвичайних обставин) дозволяє виявити загальні риси їх застосування, а саме три етапи: передислокація сил та засобів в райони виконання завдань та створення різновидового з'єднання сил; безпосередні оперативні і спеціальні дії (спеціальні операції) в районах конфліктів, надзвичайних ситуацій, надзвичайного або воєнного стану, в районах виконання поставлених завдань; послідовний або одночасний вивід сил суб'єктів сил безпеки в пункти постійної дислокації або заміна чи доукомплектування підрозділів (груп).

Ефективність застосування військ на всіх цих етапах суттєво залежить від ефективності прийнятих рішень. Основним показником ефективності прийнятих рішень на першому етапі є показник оперативності (в сенсі швидкості прийняття раціонального рішення на залучення оперативних резервів сил безпеки в умовах багатофакторності, швидкоплинності та неповної визначеності оперативної обстановки і багатоваріантності (інваріантності) можливих рішень), а також оперативності (швидкості) зосередження цих резервів в призначених районах (населених пунктах) у відповідності до прийнятого рішення.

Експертна аналітична діяльність, що підтримує прийняття рішень з використанням сил безпеки, базується на інформаційних ресурсах, які включають в себе не лише номенклатуру та характеристики службово-бойових завдань, але й сукупність повідомлень та інформації з різних джерел, включаючи засоби масової інформації, такі як Інтернет-видання. Однак без належних аналітичних сервісів ці ресурси

залишаються пасивним компонентом інформаційного простору сил безпеки України. Недостатнє оброблення цих ресурсів обмежує їхню інтеграцію та суттєво знижує ефективність використання, що відзначається в сучасному стані інформаційно-аналітичного забезпечення сил безпеки. Для оптимізації оброблення такої інформації необхідно мати відповідне програмно-інформаційне забезпечення, яке здатне реалізовувати інтелектуальні когнітивні сервіси для інтегрованого аналітичного оброблення наративу службово-бойових завдань.

Проведений аналіз автоматизації процесів підтримки прийняття рішень на застосування сил безпеки дозволив визначити, що за кожним з напрямів створені окремі компоненти інформаційних систем, проте вони є різномірними за часом створення, ступенем завершеності, використаними технологіями, обсягом охоплення процесів, обсягом розгортання та наповнення даними, а також можливістю інтеграції до єдиного інформаційного середовища на засадах когнітивного оброблення інформаційних ресурсів з урахуванням принципів та стандартів Євросоюзу та НАТО [1-4].

Список використаних джерел:

1. Transdisciplinary Engineering: Crossing Boundaries / Editors Milton Borsato, Nel Wognum, Margherita Peruzzini, Josip Stjepandić, Wim J.C. Verhagen // Series Advances in Transdisciplinary Engineering, vol 4, 2016. SBN978-1-61499-702-3 (print) 978-1-61499-703-0 (online)

2. Ковальов І. В. Волобуєв Р. В. Механізм синтезу інформаційно-аналітичного забезпечення Національної гвардії України в умовах надзвичайних ситуацій. *Науковий вісник: Державне управління*. 2020. № 3(5). С. 3–15.

3. Семенко Є. Ю., Яковлев М. Ю., Стрижак О. Є. Метод ранжування варіантів структури інформаційно-аналітичної системи Національної гвардії України на етапі її створення. Міжнародна науково-технічна конференція «Застосування інформаційних технологій у підготовці та діяльності сил охорони правопорядку» зб. тез доп. міжн. наук.-практ. конф. м. Харків: НА НГУ, 15 бер. 2020 р. С. 116–117

4. Бабков Ю. П., Горелишев С. А., Побережний А. А. Комплексний підхід до використання елементів інформаційно-аналітичної системи для підтримки прийняття рішень на застосування угруповань Національної гвардії України. *Збірник наукових праць Національної академії Національної гвардії України*. 2015. Вип. 1 (25). С. 31–39.

Телень В. Ю.

аспірант,

*Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського
м. Вінниця, Україна*

ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗАПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ В ОРГАНАХ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Актуальні проблеми управління якістю, формування та впровадження систем якості в організаціях розглядалися в працях як вітчизняних вчених, так і зарубіжних фахівців. Зокрема, серед них можна виокремити таких: П. Калиту, Т. Конті, І. Хожило, С. Серьогіна, Ю. Шарова та інших [1 - 4]. Водночас, у вітчизняних наукових джерелах малодосліджуваними залишаються питання побудови систем управління якістю в органах місцевого самоврядування відповідно до вимог та критеріїв міжнародних стандартів ISO 9000 та забезпечення їх ефективного сталого функціонування.

Одним із основних завдань органів місцевого самоврядування в Україні є надання послуг населенню. Ці питання регламентується Законами України «Про житлово – комунальні послуги», «Про соціальні послуги», «Про адміністративні послуги», «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про культуру», «Про фізичну культуру і спорт», «Про транспорт» [13 - 20]. Положеннями Законів даний опис тих чи інших послуг, визначені суб'єкти звернення та суб'єкти надання послуг, встановлені вимоги або мінімальні стандарти якості надання відповідних послуг та відповідальність за порушення вимог законодавства у сфері надання послуг.

До 2015 року не існувало загальнодержавних досліджень, які б оцінювали ступінь задоволеності містян муніципальними послугами, які надаються в містах – адміністративних центрах областей України. Цю прогалину заповнив Міжнародний республіканський інститут (IRI) в Україні, який започаткував відповідні Всеукраїнські муніципальні опитування. Всього було проведено 8 хвиль досліджень. У 2015 та 2023 роках індекс задоволеності якістю сфер та послуг розраховувався на основі 18 послуг, тоді як з 2016 по 2021 рік індекс розраховувався на основі 22 показників. У 2023 році деякі послуги були виключені з оцінки і додано варіант відповіді «не доступні» та додана оцінка діяльності служб ДСНС, швидкої медичної допомоги, міських ремонтних бригад. Опитування проводилися соціологічною групою «Рейтинг» (Rating Group Ukraine) на замовлення Міжнародного республіканського інституту.

У 2022 році опитування не проводилося через війну.

Серед послуг, якість надання яких оцінювали городяни, в різні роки були:

досвід звернень до місцевої влади в обласних центрах України

освітні послуги, які надаються в дитячих садочках, школах, коледжах,

стан громадського транспорту, вуличного освітлення, доріг, тротуарів та прибудинкових територій, збору сміття, водопостачання та каналізації

робота медичних закладів, закладів культури, спортивних закладів, публічних парків

робота базарів і закладів торгівлі

розвиток промисловості та можливість займатися підприємницькою діяльністю

діяльність поліції (міліції).

Війна внесла свої корективи, і в 2023 році серед питань з'явилася оцінка роботи працівників Державної служби з надзвичайних ситуацій (рятувальників та пожежників), бригад швидкої медичної допомоги, ремонту міських електричних мереж, об'єктів теплопостачання, водогонів та каналізації.

Перше муніципальне опитування Міжнародним республіканським інститутом (IRI) в Україні було проведено в 22 містах (Київ і всі обласні центри, за винятком міст Донецьк та Луганськ) з 2 по 20 березня 2015 р. Вибірка складалася з 17,600 респондентів. Статистична похибка для кожного міста не перевищує $\pm 3,5\%$. Досяжність респондентів склала 58%.

Друга хвиля муніципального опитування була проведена вже у 24 містах (Київ та усі обласні центри; у Донецькій області – м. Маріуполь, у Луганській – м. Сєвєродонецьк) з 20 січня по 8 лютого 2016 року (19,200 респондентів). Статистична похибка для кожного міста не перевищує $\pm 3,5\%$. Досяжність респондентів у середньому склала 62,8%.

Третя хвиля - у 24 містах (Київ та усі обласні центри; у Донецькій області – м. Маріуполь, у Луганській – м. Сєвєродонецьк) з 20 січня по 12 лютого 2017 року (19,200 респондентів). Статистична похибка для кожного міста не перевищує $\pm 3,5$ відсотка, а коефіцієнт досяжності респондентів становить 67,7 %.

Четверта хвиля – у 24 містах (м. Київ та усі обласні центри, у Донецькій області – м. Маріуполь, у Луганській – м. Сєвєродонецьк) з 20 січня по 10 лютого 2018 року (19,200 респондентів). Статистична похибка не перевищує 3,5 % у сторону збільшення/зменшення, а коефіцієнт досяжності становив 64,8 %.

П'ята хвиля - у 24 містах (м. Київ та усі обласні центри, у Донецькій області – м. Маріуполь, у Луганській – м. Сєвєродонецьк) з 7 вересня по 10 жовтня 2019 року (19,200 респондентів). Статистична похибка для кожного міста не перевищує $\pm 3,5$ відсотка, а коефіцієнт досяжності респондентів становить 67,7 %.

Шоста хвиля - у 24 містах (м. Київ та усі обласні центри, у Донецькій області – м. Маріуполь, у Луганській – м. Сєвєродонецьк) з 25 січня по 17 лютого 2020 року (19,200 респондентів). Статистична похибка не перевищує $\pm 3,5$ відсотка, а коефіцієнт досяжності становив 63,9%.

Сьома хвиля - у 24 містах (м. Київ та усі обласні центри; у Донецькій області – м. Маріуполь, у Луганській – м. Сєвєродонецьк) з 12 травня по 3 червня 2021 року (19,196 респондентів). Статистична похибка не перевищує $\pm 3,5$ відсотка, а коефіцієнт досяжності становив 65%.

Восьма хвиля опитування проводилось у 21 обласному центрі України, що не перебувають під контролем російських чи проросійських сил (м. Київ та усі обласні центри, де безпекова ситуація дозволяла провести дослідження), з 21 квітня по 22 травня 2023. Херсон був виключений з вибірки у 2023 році через безпекову ситуацію, яка унеможливлювала особисте опитування. Вибірка складалася з 16,800 постійних жителів. Статистична похибка не перевищує $\pm 3,5$ відсотка, а коефіцієнт досяжності становив 56%.

За підсумками опрацювання даних були отримані наступні результати:

2015 рік. Індекс обслуговування - оцінка якості різних послуг і / або суспільних благ, доступних в містах України: м. Вінниця-61, м. Харків-59, м. Тернопіль-54, м. Львів-54, м. Чернівці-51, м. Черкаси-51, м. Хмельницький-50, м. Рівне-50,

м. Чернігів-50, м. Житомир-50, м. Луцьк-49, м. Івано-Франківськ-47, м. Полтава-47, м. Київ-46, м. Херсон-45, м. Одеса-45, м. Дніпропетровськ-45, м. Ужгород-44, м. Кіровоград-44, м. Миколаїв-42, м. Запоріжжя-42, м. Суми-42 [5]

2016 рік. Зведений Індекс оцінки якості обслуговування та послуг у містах: Вінниця-3.4, Харків-3.2, Львів-3.2, Луцьк-3.1, Хмельницький-3.1, Тернопіль-3.0, Рівне-3.0, Маріуполь-3.0, Черкаси-3.0, Полтава-2.9, Івано-Франківськ-2.9, Сєверодонецьк-2.9, Житомир-2.9, Київ-2.9, Чернівці-2.8, Ужгород-2.7, Суми-2.7, Дніпропетровськ-2.7, Кіровоград-2.7, Чернігів-2.7, Запоріжжя-2.6, Одеса-2.6, Херсон-2.6, Миколаїв-2.5. [6]

2017 рік. Зведений Індекс оцінки якості обслуговування та послуг у містах: м. Вінниця-3.5, м. Харків-3.3, м. Луцьк-3.3, м. Рівне-3.2, м. Тернопіль-3.2, м. Маріуполь-3.1, м. Хмельницький-3.1, м. Івано-Франківськ-3.1, м. Львів-3.0, м. Житомир-3.0, м. Полтава-3.0, м. Черкаси-3.0, м. Чернігів-3.0, м. Сєверодонецьк-3.0, м. Дніпро-2.9, м. Кропивницький-2.8, м. Запоріжжя-2.8, м. Суми-2.8, м. Одеса-2.8, м. Чернівці-2.8, м. Миколаїв-2.8, м. Ужгород-2.8, м. Херсон-2.7. [7]

2018 рік. Зведений Індекс оцінки якості обслуговування та послуг у містах: м. Вінниця-3.6, м. Луцьк-3.3, м. Харків-3.3, м. Тернопіль-3.2, м. Маріуполь-3.1, м. Житомир-3.1, м. Львів-3.1, м. Рівне-3, м. Івано-Франківськ-3.1, м. Хмельницький-3.1, м. Чернігів-3.1, м. Черкаси-3.0, м. Київ-3.0, м. Сєверодонецьк-3.0, м. Дніпро-3.0, м. Одеса-2.9, м. Кропивницький-2.9, м. Запоріжжя-2.9, м. Миколаїв-2.9, м. Полтава-2.9, м. Суми-2.9, м. Ужгород-2.8, м. Чернівці-2.7, м. Херсон-2.7. [8]

2019 рік. Індекс якості обслуговування та послуг у містах : м. Вінниця-3.4, м. Луцьк-3.1, м. Івано-Франківськ-3.1, м. Чернігів-3.1, м. Хмельницький-3.1, м. Харків-3.1, м. Маріуполь-3.0, м. Тернопіль-3.0, м. Львів-2.9, м. Черкаси-2.9, м. Житомир-2.9,

м. Кропивницький-2.9, м. Рівне-2.9, м. Суми-2.8, м. Одеса-2.7, м. Київ-2.7 м. Северодонецьк-2.7, м. Дніпро-2.7, м. Ужгород-2.7, м. Херсон-2.6, м. Запоріжжя-2.6, м. Полтава-2.6, м. Чернівці-2.6, м. Миколаїв-2.6. [9]

2020 рік. Індекс якості обслуговування та послуг у містах: м. Вінниця-3.5, м. Івано-Франківськ-3.2, м. Чернігів-3.2, м. Хмельницький-3.2, м. Харків-3.1, м. Маріуполь-3.1, м. Черкаси-3.0, м. Луцьк-3.0, м. Кропивницький-3.0, м. Тернопіль-3.0, м. Львів-2.9, м. Рівне-2.9, м. Суми-2.9, м. Житомир-2.8, м. Дніпро-2.8, м. Київ-2.8, м. Северодонецьк-2.8, м. Одеса-2.8, м. Полтава-2.8, м. Запоріжжя-2.7, м. Ужгород-2.7, м. Миколаїв-2.7, м. Чернівці-2.6, м. Херсон-2.6. [10]

2021 рік. Індекс якості обслуговування та послуг у містах: м. Вінниця-3,6, м. Луцьк-3,3, м. Івано-Франківськ-3,3, м. Чернігів-3,3, м. Хмельницький-3,3, м. Маріуполь-3,3, м. Харків-3,2, м. Тернопіль-3,2, м. Черкаси-3,1, м. Львів-3,1, м. Кропивницький-3,1, м. Северодонецьк-3,0, м. Ужгород-3,0, м. Одеса-3,0, м. Житомир-3,0, м. Рівне-2,9, м. Суми-2,9, м. Київ-2,9, м. Дніпро-2,9, м. Запоріжжя-2,9, м. Полтава-2,9, м. Миколаїв-2,8, м. Чернівці-2,8, м. Херсон-2,7. [11]

2023 рік. Індекс якості обслуговування та послуг
«Захід»

м. Луцьк – 3.6, м. Ужгород – 3.4, м. Івано Франківськ – 3.4, м. Хмельницький – 3.4, м. Тернопіль – 3.4, м. Рівне – 3.3, м. Львів – 3.3, м. Чернівці – 3.1

«Центр»

м. Вінниця – 3.5, м. Черкаси – 3.3, м. Київ – 3.3, м. Кропивницький – 3.3, м. Житомир – 3.2, м. Полтава – 3.0

«Прифронтові міста»

м. Чернігів – 3.3, м. Харків – 3.3, м. Дніпро – 3.1, м. Одеса – 3.1, м. Запоріжжя – 3.1, м. Суми – 3.1, м. Миколаїв – 3.0 [12]

З метою отримання об'єктивної та актуальної інформації про стан функціонування систем управління якістю в органах місцевого самоврядування були надіслані запити про публічну інформацію до всіх обласних, районних та міських рад міст – адміністративних центрів областей України.

За підсумками опрацювання відповідей була отримана інформація, що виконавчі органи міст Вінниці, Луцьку, Житомиру, Запоріжжя, Івано-Франківська, Львову, Одеси, Полтави, Рівне, Тернополю, Хмельницька, Чернівців проводили роботу про впровадженню, сертифікації та підтримці діяльності системи управління якістю на основі стандартів ISO 9001.

Міста Вінниця, Житомир, Івано – Франківськ, Луцьк, Львів, Рівне, Тернопіль, Хмельницький, Чернівці найчастіше входили до списку перших десяти міст, які мають вищий індекс задоволеності якістю сфер та послуг, чим інші міста. Ці міста мають перевагу, оскільки процес сертифікації включає в себе аналіз та оптимізацію управлінських процесів, що призводить до підвищення ефективності та раціонального використання ресурсів. Крім того, ця ініціатива сприяє сталому розвитку та вдосконаленню управлінських методів через постійне вдосконалення та інновації.

Список використаних джерел:

1. Калита П. Вдосконалення управління на засадах стандартів ISO серії 9000: принципи та особливості їх використання в органах влади / Петро Калита // Світ якості України. – 2007. – № 1 – 2. – С. 10 – 13.

2. Конті Т. Моделі якості та їхня основна роль в удосконаленні організації / Тіто Конті // Науково-технічний вісник Українського науково-дослідного і навчального центру

проблем стандартизації, сертифікації та якості. – Вип. 2. – К. : УкрНДНЦ. – 2004. – С. 39 – 52.

3. Хожило І. Адміністративні та соціальні послуги органів державної влади в Україні: нормативно-правове забезпечення / Ірина Хожило, Сергій Серьогін // Вісник державної служби України. – 2008. – № 4. – С. 50 – 55.

4. Шаров Ю. П. Муніципальні послуги : шлях до високої якості : монографія / Ю. П. Шаров, Д. В. Сухінін. – Мелітополь : Видавничий будинок ММД, 2008. – 136 с.

5. https://iri.org.ua/sites/default/files/surveys/2015-Municipal_0.pdf

6. <https://iri.org.ua/sites/default/files/surveys/2016-Municipal.pdf>

7. https://iri.org.ua/sites/default/files/surveys/municipal_poll_2017_ua.pdf

8. https://iri.org.ua/sites/default/files/surveys/municipal_poll_2018_ua.pdf

9. https://iri.org.ua/sites/default/files/surveys/Fifth_Municipal%20survey_September%202019_UA%20FINAL%2012-5-2019.pdf

10. https://iri.org.ua/sites/default/files/surveys/Sixth_Municipal%20survey_February%202020_UKR_FINAL_0.pdf

11. <https://iri.org.ua/sites/default/files/surveys/IRI%20Survey%202021.pdf>

12. https://iri.org.ua/sites/default/files/surveys/Municipal_survey_May_2023.pdf

13. Про житлово – комунальні послуги: Закон України від 09.11.2017 року № 2189-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2189-19#Text>

14. Про соціальні послуги: Закон України від 17.01.2017 року № 2671-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>

15. Про адміністративні послуги: Закон України від 06.09.2012 року № 5203-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5203-17#Text>

16. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 року № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

17. Про вищу освіту: Закон України від 01.06.2014 року № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>

18. Про культуру: Закон України від 14.12.2010 року № 2778-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17#Text>

19. Про фізичну культуру і спорт: Закон України від 24.12.1993 року № 3808-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3808-12#Text>

20. Про транспорт: Закон України від 10.11. 1994 року № 232/94-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/232/94-%D0%B2%D1%80#Text>

Чумакова Г.В.,
доцент кафедри публічного управління
та адміністрування,
*Одеський національний технологічний університет,
м. Одеса, Україна*

Пасічнюк В.В.
заступник голови громадської організації
“Територіальні ініціативи” з проєктів та інновацій,
м. Київ, Україна

РОЗВИТОК ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУВАННЯ ТА ТРАНСКОРДОННИХ ЦИФРОВИХ ПУБЛІЧНИХ ПОСЛУГ В ЄС

Розвиток технологій у сучасному світі змінює підходи до управління державними справами. Європейський Союз вдосконалює електронне урядування та розширює доступ до цифрових публічних послуг, що сприяє покращенню ефективності та доступності адміністративних процедур.

Електронне урядування в європейській спільноті спрямоване на забезпечення ефективної взаємодії між державними органами та громадянами через використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ). Це охоплює такі аспекти, як електронна ідентифікація, електронні форми звернень, онлайн-платформи для здійснення адміністративних послуг тощо.

Ефективні цифрові державні послуги, або електронний уряд, можуть надати широкий спектр переваг. До них належать: підвищення ефективності та економія для урядів і

підприємств, збільшення прозорості та більша участь громадян у політичному житті країн.

Впродовж останніх 10 років ІКТ широко використовуються державними органами ЄС, але електронний уряд вимагає більше, ніж просто інструменти. Це передбачає переосмислення забезпечення функціонування організацій і процесів, а також зміну поведінки державних управлінців з метою покращення ефективності надання державних послуг громадянам. За умови застосування сучасних інструментів, електронний уряд дозволяє громадянам, підприємствам і організаціям здійснювати свою взаємодію з урядом зручно, швидше та з мінімальними витратами.

Потенційна економія коштів величезна. У Данії електронне виставлення рахунків економить платникам податків 150 мільйонів євро на рік, а підприємствам – 50 мільйонів євро на рік. Якщо вказаний досвід запровадити в інших країнах ЄС, річна економія може перевищити 50 мільярдів євро. В Італії системи електронних закупівель скоротили витрати на понад 3 мільярди євро на рік [1]

Транскордонні цифрові державні послуги дозволяють громадянам вільно пересуватися в ЄС та отримувати державні послуги за межами країни свого проживання незалежно від мети поїздки (переїзд, навчання, робоче відрядження тощо).

У рамках своєї стратегії Європейська комісія вживає конкретних заходів для розвитку транскордонних цифрових державних послуг. Вони включають, але не обмежуються, створення європейських сумісних платформ, таких як загальна структура для управління електронною ідентифікацією громадян і сприяння інноваціям через фінансування широкомасштабних пілотних проєктів.

Встановлено низку цілей і етапів для електронної ідентифікації, які окреслені у Комунікаційному цифровому компасі 2030: Європейський шлях до цифрового десятиліття [2]: до 2030 року всі ключові державні послуги мають бути доступні онлайн, усі громадяни матимуть доступ до електронних медичних карт; 100% громадян матимуть доступ до захищеної електронної ідентифікації. Це означає, що зазначені послуги та їх документальні результати будуть визнані в усьому ЄС, що дозволить мати повний контроль над транзакціями ідентифікації та спільних персональних даних громадян.

Також розроблено та забезпечується виконання Регламенту електронної ідентифікації, автентифікації та довірчих послуг (eIDAS), який формує основу для транскордонної електронної ідентифікації, автентифікації та сертифікації веб-сайтів у межах ЄС. Це є проміжним етапом на шляху до створення запланованого електронного регуляторного середовища. Вже 60% європейців можуть отримати вигоду від поточної системи, але її застосування на сьогодні є поки громіздким, а бізнес-випадки обмежені. Вже існуючий інструмент eIDAS допомагає бізнесу, громадянам і державним органам здійснювати безпечну та безперервну електронну взаємодію:

- гарантує, що громадяни та підприємства можуть використовувати власні національні схеми електронної ідентифікації (eID) для доступу до державних послуг, доступних онлайн в інших країнах ЄС;

- створює європейський внутрішній ринок довірчих послуг, гарантуючи, що вони працюватимуть через кордони та матимуть такий самий правовий статус, як і їхні традиційні паперові еквіваленти.

Електронна ідентифікація (eID) і основні довірчі послуги для громадян наразі включають:

- eS - електронний підпис (допомагає підписати юридичні документи, роздрукувати чи відправити без електронної пошти будь-який документ);

- QWAC - сертифікат автентифікації (дає можливість переконатися, що веб-сайти і програми, що використовуються, є надійними і безпечними);

- eSeal - гарантія безпечності футбольних електронних квитків;

- ERDS (електронний сервіс доставки — гарантія безпеки);

- eT — підтвердження купівлі квитків на культурний захід;

- eID - гарантії відкриття банківського рахунку в іншій країні ЄС [3].

Ще одним із нових інструментів є eDelivery - надає технічні специфікації та стандарти, інстальоване програмне забезпечення та допоміжні послуги, щоб дозволити проєктам створити мережу вузлів для безпечного обміну цифровими даними. Створюючи eDelivery, державні та приватні організації з різних секторів і різних країн можуть легко створити безпечний і сумісний канал для передачі документів і даних одна одній через публічну або приватну мережу. Переваги вказаного інструменту наведені на рис.1.

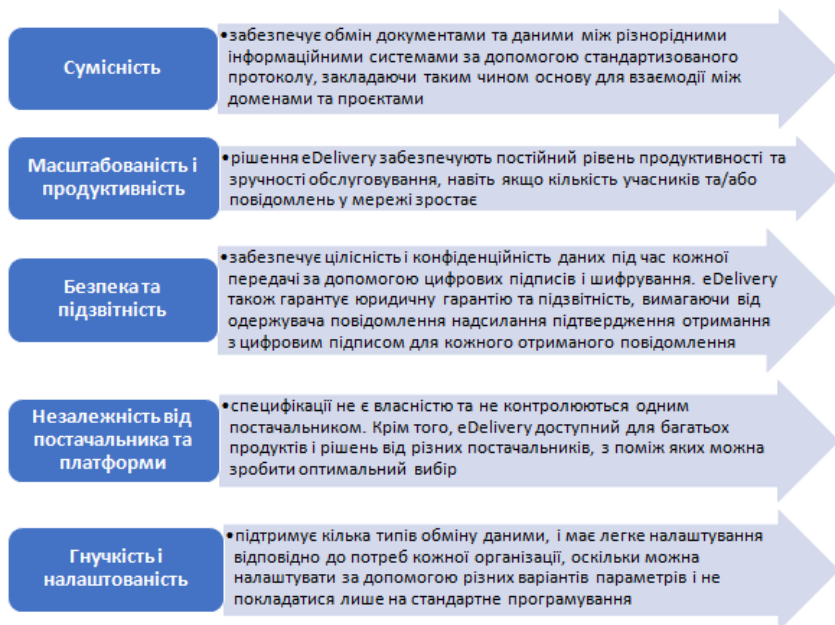

Рис. 1. Переваги eDelivery для державних та приватних організацій з різних секторів і різних країн

Розвиток транскордонних цифрових публічних послуг сприяє зручній та швидкій взаємодії між державами-членами ЄС та міжнародними партнерами. Це охоплює такі аспекти, як електронний обмін даними між державними органами, єдині цифрові інструменти для бізнесу та громадян, а також спільні цифрові платформи для реалізації спільних проектів.

ЄС працює над тим, щоб допомогти державним адміністраціям по всій Європі здійснити перехід на цифрові технології, щоб усі громадяни мали змогу користуватися перевагами інтелектуальних державних послуг під час

Цифрового десятиліття. Таким чином європейська спільнота зосереджена на подоланні перешкод для державних послуг і забезпеченні їх доступності через кордони.

Список використаних джерел:

1. eGovernment and digital public services.[Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/egovernment>

2. Digital Compass: the European way for the Digital Decade. Communication from the Commission to the European parliament, the council, the european economic and social committee and the committee of the regions 2030. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://eufordigital.eu/wp-content/uploads/2021/03/2030-Digital-Compass-the-European-way-for-the-Digital-Decade.pdf>

3. eIDAS Regulation. Electronic identification (eID) and Trust Services for citizens Efficient and secure digital life eIDAS SOLUTIONS. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/eidas-regulation>

4. Digital Europe: eIDAS enablers . [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://ec.europa.eu/digital-building-blocks/sites/display/DIGITAL/eDelivery>

СЕКЦІЯ 3.

ПРАВО

Антонюк У.В.

кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри цивільного та
господарського права і процесу,
*Національний університет
«Одеська юридична академія»
Івано-Франківський навчально-науковий
юридичний інститут
м. Івано-Франківськ, Україна*

Антонюк Л.В.

асистент кафедри дитячих інфекційних хвороб,
*Івано-Франківський національний
медичний університет
м. Івано-Франківськ, Україна*

ІНФЕКЦІЙНА БЕЗПЕКА В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Питання інфекційної безпеки завжди на часі світової наукової полеміки. Адже від її забезпечення залежить подальше існування і збереження людства. Особливо гостро питання щодо забезпечення інфекційної безпеки стоїть зараз, коли світ оговтується після завершення світової пандемії

коронавірусу (COVID-19). Окрему увагу заслуговує ситуація в Україні у зв'язку з військовою агресією та введенням у 2022 році воєнного стану. Війна та епідемії пов'язані не тільки метафорично, воєнні дії завжди збільшують ризики спалахів інфекційних хвороб, як-от холери, дифтерії, грипу [1]. Всі ці фактори у сукупності створюють складні передумови для гарантування інфекційної безпеки в Україні і потребують нагального реагування. Тому метою даного дослідження є аналіз правових та медичних аспектів забезпечення інфекційної безпеки в Україні в умовах воєнного стану.

Правове регулювання відносин щодо забезпечення інфекційної безпеки в Україні впродовж, більше як двох десятиліть, здійснювалось Законами України «Про захист населення від інфекційних хвороб» [2] та «Про забезпечення санітарного та епідеміологічного благополуччя населення» [3]. І лише у 2023 році, в умовах військової агресії, було введено у дію Закон України «Про систему громадського здоров'я» [4], який визначає правові, організаційні, економічні та соціальні засади функціонування системи громадського здоров'я в Україні з метою зміцнення здоров'я населення, запобігання хворобам, покращення якості та збільшення тривалості життя, регулює суспільні відносини у сфері громадського здоров'я та санітарно-епідемічного благополуччя населення, визначає відповідні права і обов'язки державних органів та органів місцевого самоврядування, юридичних і фізичних осіб у цій сфері, встановлює правові та організаційні засади здійснення державного нагляду (контролю) у сферах господарської діяльності, які можуть становити ризик для санітарно-епідемічного благополуччя населення. Власне, прийняття даного нормативно-правового акту є позитивною європейською тенденцією, яка дозволить оновити систему охорони здоров'я,

зробити її сучасною та інтегрованою в європейську мережу, а також створити комплексну систему громадського здоров'я [5]. Як зазначається на сайті МОЗ України, саме система громадського здоров'я має сприяти зміцненню здоров'я, запобіганню хворобам покращенню якості та збільшенню тривалості життя українців, зокрема завдяки пріоритетній функції — профілактиці інфекційних і неінфекційних захворювань та доступу до послуг з імунопрофілактики; такий підхід обрали європейські країни, де середня тривалість життя чоловіків становить 72 роки, жінок — 80, натомість показники України за останні 20 років лишаються в середньому на 5 років нижчі від європейських [6].

Що ж стосується забезпечення інфекційної безпеки, то, у жодному, з зазначених вище, нормативно-правових актів не подано визначення інфекційної безпеки, що безумовно ускладнює розуміння сутності цієї категорії. Водночас, у ст. 1 Закону України «Про систему громадського здоров'я» міститься визначення санітарно-епідемічного благополуччя населення як стану здоров'я населення та середовища життєдіяльності людини, за якого показники захворюваності перебувають на усталеному рівні для даної території, умови проживання сприятливі для населення, а параметри факторів середовища життєдіяльності знаходяться в межах, визначених санітарним законодавством [4]. Власне, стан санітарно-епідеміологічного благополуччя населення залежить від рівня забезпечення інфекційної безпеки. Але дана категорія, на наше переконання, є значно ширшою, оскільки охоплює не лише інфекційну безпеку, але й екологічну, хімічну, радіаційну тощо.

При цьому, у Законі України «Про систему громадського здоров'я» є ст. 37 під назвою «Інфекційна безпека» [4]. Але у даній статті законодавець не закріплює безпосереднє поняття

цієї категорії, а визначає її зміст через призму заходів її забезпечення. Безумовно, що наявність даної норми є позитивним явищем, при цьому, на наше переконання, доцільно було б у даній статті, зокрема, її частині першій, визначити поняття інфекційної безпеки.

З огляду на законодавчі положення, що містяться у ст. 37 Закону України «Про систему громадського здоров'я» пропонуємо визначити наступні аспекти інфекційної безпеки:

- інфекційна безпека має на меті, першочергово, вирішення питань щодо гарантування права на безпечне для життя і здоров'я медичне обслуговування;
- на державу покладено обов'язок забезпечувати інфекційну безпеку;
- підзаконний характер заходів щодо забезпечення інфекційної безпеки;
- забезпечення інфекційної безпеки включає заходи щодо її регулювання та реалізації;
- регулювання інфекційної безпеки здійснюється шляхом затвердження галузевих стандартів у сфері охорони здоров'я, державних медико-санітарних нормативів та правил;
- питання інфекційної безпеки мають враховуватись при ліцензуванні господарської діяльності у сфері медичної практики;
- встановлення спеціальних вимог інфекційної безпеки до взяття, зберігання, перевезення, використання та проведення інших пов'язаних видів робіт з кров'ю та/або її компонентами, органами, тканинами та іншими анатомічними матеріалами людини;
- гарантіями інфекційної безпеки є:
 - моніторинг, оцінка та контроль за дотриманням вимог інфекційної безпеки закладами охорони здоров'я та фізичними особами - підприємцями, які зареєстровані

у встановленому законом порядку та одержали ліцензію на право провадження господарської діяльності з медичної практики;

- моніторинг та контроль за безпечністю медичних виробів і фармацевтичної продукції;

- заклади охорони здоров'я, фізичні особи - підприємці, які зареєстровані у встановленому законом порядку та одержали ліцензію на право провадження господарської діяльності з медичної практики, зобов'язані впроваджувати заходи щодо забезпечення інфекційної безпеки та системи інфекційного контролю, запроваджувати систему виявлення випадків внутрішньолікарняного інфікування інфекційними хворобами та інформування про такі випадки центру контролю та профілактики хвороб відповідної адміністративно-територіальної одиниці.

Таким чином, у сучасних умовах в Україні напрацьовано правові основи щодо забезпечення інфекційної безпеки. При цьому, на законодавчому рівні відсутнє визначення інфекційної безпеки, що значно ускладнює розуміння юридичної природи цієї категорії. Поняття інфекційної безпеки є багатофункціональним і включає в себе не лише правові, але й медичні, організаційні, управлінські, соціальні, економічні аспекти, при цьому незаперечним залишається факт гострої необхідності її гарантування сьогодні в Україні в умовах військової агресії.

Список використаних джерел:

1. Козар О. Інфекційні захворювання під час війни. *Куншт*. 2022. 20 травня. URL: <https://kunsht.com.ua/articles/infekcijni-zaxvoryuvannya-pid-chas-vijni>. (дата звернення 31 січня 2024 року).

2. Про захист населення від інфекційних хвороб: Закон України від 06 квітня 2000 року № 1645-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1645-14#Text> (дата звернення 31 січня 2024 року).

3. Про забезпечення санітарного та епідеміологічного благополуччя населення: Закон України від 24 лютого 1994 року № 4004-XII (Закон втратив чинність на підставі Закону № 2573-IX від 06 вересня 2022 року) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4004-12#Text> (дата звернення 31 січня 2024 року).

4. Про систему громадського здоров'я: Закон України від 06 вересня 2022 року № 2573-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2573-20#Text> (дата звернення 31 січня 2024 року).

5. В Україні введено в дію Закон «Про систему громадського здоров'я»: Центр громадського здоров'я МОЗ України 02.10.2023. URL: <https://phc.org.ua/news/v-ukraini-vvedeno-v-diyu-zakon-pro-sistemu-gromadskogo-zdorovya>. (дата звернення 31 січня 2024 року).

6. Вступив в дію Закон про систему громадського здоров'я. Що зміниться? URL: <https://moz.gov.ua/article/news/vstupiv-v-diyu-zakon-pro-sistemu-gromadskogo-zdorovja-scho-zminitsja> (дата звернення 31 січня 2024 року).

Бугера С.І.

головний науковий співробітник,
Міжвідомчий науково-дослідний центр
з проблем боротьби з організованою
злочинністю при РНБО України
м. Київ, Україна

ДО ПИТАННЯ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ СИСТЕМИ ЗАПОБІГАННЯ І ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

Антикорупційна система це сукупність різнорівневих інституцій, що об'єднані спільною метою боротьби з корупцією та реалізують її відповідно до власних функцій і повноважень. Разом утворюють масштабний антикорупційний механізм завдяки раціональному поділу обов'язків і завдань, співпраці й кооперації зусиль. Аби система запобігання й протидії корупції в Україні функціонувала повноцінно, крім антикорупційних органів, працюють також державні – так звані залучені органи. Відмінність між двома категоріями полягає в спеціалізації. Так, антикорупційні органи безпосередньо займаються формуванням і моніторингом антикорупційної політики, розслідуванням та розглядом корупційних справ, які стосуються високопосадовців та великих сум коштів, що потребує профільної експертизи та ресурсів. Залучені органи в межах своїх повноважень також можуть здійснювати низку антикорупційних заходів і підсилювати антикорупційну систему, що допомагає зробити антикорупційну діяльність більш масштабною та ефективною [1].

В Стратегії комунікацій у сфері запобігання та протидії корупції на період до 2025 року вказується, що одним із

важливих аспектів сучасної державної правової політики є реформування системи запобігання і протидії корупції. Досягнення успіху в зазначеному процесі є передумовою для формування у суспільстві довіри до влади, зростання економічного потенціалу держави, покращення добробуту громадян України. При цьому в Україні повинна сформуватися та ефективно впроваджуватися скоординована політика протидії корупції, повинні запроваджуватися і заохочуватися ефективні практики, спрямовані на запобігання корупції. Такий підхід потребує злагодженої роботи всіх державних органів та суспільних організацій, діяльність яких повинна бути спрямована не лише на викорінення корупції як явища, а і на запобігання умовам, що можуть сприяти її виникненню. Недостатній рівень поінформованості та розуміння особливостей антикорупційної реформи серед громадян України призводить до викривлення сприйняття корупції і низького рівня підтримки реформ у суспільстві, зокрема у сфері запобігання та протидії корупції. За таких умов надзвичайно важливим є забезпечення ефективної та злагодженої комунікації органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також залучення до цього процесу громадян України [2].

Відповідно до Антикорупційної стратегії на 2021–2025 роки [3] підвищення ефективності системи запобігання і протидії корупції передбачається за такими напрямками: формування та реалізація державної антикорупційної політики; врегулювання конфлікту інтересів, дотримання загальних обмежень та заборон, правил етичної поведінки; здійснення заходів фінансового контролю; забезпечення доброчесності політичних партій та виборчих кампаній; захист викривачів корупції; формування негативного ставлення до корупції.

При цьому формування ефективної комунікації у сфері запобігання та протидії корупції на національному і регіональному рівні передбачає системну та скоординовану роботу на двох інформаційних напрямках. Перший напрям – комунікаційна діяльність, спрямована на підвищення рівня обізнаності суспільства щодо запобігання корупції і боротьби з корупцією та, як результат, підвищення рівня довіри до державних антикорупційних ініціатив. Для поширення повідомлень про успіхи у боротьбі з корупцією органи державної влади та установи можуть залучати інститути громадянського суспільства. Залучення незаангажованих третіх сторін до комунікації сприятиме підвищенню рівня довіри громадськості до державних органів та установ. Другий напрям – популяризація стратегії доброчесної поведінки в суспільстві, формування нульової толерантності до проявів корупції та усвідомлення невідворотності покарання за корупцію. Для зміни ставлення до корупційних проявів у суспільстві необхідним є збільшення позитивного досвіду у взаємодії громадян з державою та невідворотність покарання для тих, хто порушує вимоги законодавства. Комунікаційні заходи спрямовані на дотримання державними службовцями принципу доброчесності та формування стійкої довіри громадян до державних органів та органів місцевого самоврядування. Робота з молоддю як однією з ключових категорій населення закладає фундамент середньострокових і довгострокових суспільних змін у ставленні до корупції, є інвестицією у виховання покоління, для якого власна доброчесна поведінка і така сама поведінка інших громадян є нормою. Виховання і формування доброчесної поведінки та конкретних навичок, які допоможуть реалізовувати такий підхід на практиці, потребують сталого зв'язку з молоддю.

Тому інтеграція теми доброчесності та стратегій доброчесної поведінки через навчальні програми до системи освіти дасть можливість забезпечити сталість та послідовність у досягненні цієї мети [2].

Особливої актуальності набуває професійне навчання державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування, яке проводиться з метою обговорення практики застосування положень антикорупційного законодавства, вивчення особливостей взаємодії антикорупційних інституцій з органами влади та органами місцевого самоврядування; підвищення професійного рівня та правової свідомості, формування однакового підходу до розуміння і застосування норм антикорупційного законодавства [4].

При цьому реформування антикорупційного законодавства на засадах світових стандартів є логічним наслідком інтеграційних процесів України, засобом реалізації зобов'язань перед світовою спільнотою, покликане продовжити імплементацію передового міжнародного досвіду у сфері запобігання та протидії корупції. Діяльність з реформування антикорупційного законодавства має спрямовуватися не лише на розробку досконалого законодавства, що відповідатиме міжнародним стандартам у сфері запобігання та протидії корупції, а й на встановлення практичного міжнародного співробітництва, яке сприятиме гармонізації вітчизняної правової системи з положеннями відповідного законодавства міжнародної спільноти. Пріоритетне значення має запровадження багатоступеневої методики оцінки корупційних ризиків у законодавстві, як на рівні розробників проектів нормативно-правових актів (формалізована самооцінка), на рівні спеціалізованих підрозділів (базова офіційна експертиза перед прийняттям відповідного акта), на рівні громадської

(неофіційної) експертизи, яка забезпечується існуванням прозорості процедури нормопроекування та доступністю інформації для громадськості, так і на рівні контрольної експертизи, з подальшим узагальнення практики проведення такої експертизи, з метою виявлення та усунення виявлених системних недоліків при розробленні проєктів актів. Реалізація зазначених положень дасть змогу сформувати антикорупційне законодавство світового зразка, забезпечити єдиний підхід до формування та реалізації державної антикорупційної політики, попередити можливість виникнення корупційних ризиків у найбільш проблемних сферах суспільних відносин, привести державне управління і службу в органах державної влади та органах місцевого самоврядування у відповідність із принципами і практиками демократичного урядування, втілити європейські принципи в національній правовій системі і, як наслідок, якісно підвищити міжнародний авторитет нашої країни [5]. Отже, для вирішення питання підвищення рівня ефективності системи запобігання і протидії корупції доцільним є удосконалення відповідного масиву чинного законодавства на основі міжнародного досвіду.

Список використаних джерел:

1. Антикорупційна система. URL: <https://prosvita.nazk.gov.ua/encyclopedia/antykoruptsiyna-systema-v-ukrayini>.
2. Стратегія комунікацій у сфері запобігання та протидії корупції на період до 2025 року: схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 22 грудня 2023 р. № 1203-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-skhhvalennia-stratehii-komunikatsii-u-sferi-zapobi-a1203r>.

3. Антикорупційна стратегія на 2021–2025 роки: затверджено Законом України від 20 червня 2022 року № 2322-ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#Text>.

4. Правові та організаційні засади функціонування системи запобігання корупції в Україні. URL: <https://pdp.nacs.gov.ua/courses/pravovi-ta-orhanizatsiini-zasady-funktsionuvannia-systemy-zapobihannia-koruptsii-v-ukraini>.

5. Шапка Б. В. Удосконалення антикорупційного законодавства на засадах світових стандартів. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_31896.

Водяна К.А.

студентка спеціальності «Право»,
Університет імені Альфреда Нобеля
м. Дніпро, Україна

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ВСТАНОВЛЕННЯ ФАКТУ СМЕРТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯ

Розглядаючи справи окремого провадження з точки зору встановлення фактів, що мають юридичне значення, М. М. Ясинок зазначає, що за останнє століття категорія цих справ суттєво не змінилася [1, с. 134], однак у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України доволі актуалізованим постає питання виокремлення справ щодо встановлення факту смерті військовослужбовця від інших передбачених чинним законодавством категорій справ. Слушно зазначив В. В. Ластовка, що встановлення факту смерті військовослужбовця на тимчасово окупованій території у судовому порядку є важливим інструментом в даний час, так як безпосередньо встановлення судом такого факту, відкриває для рідних та близьких осіб військовослужбовця, який загинув низку правових дій, які вони можуть здійснити серед яких, отримання грошових допомог, соціальних пільг, отримання спадщини тощо [2, с. 481].

Глава 6, розділу IV Цивільного процесуального кодексу України регламентує порядок розгляду справ про встановлення фактів, що мають юридичне значення передбачаючи узагальнюючі положення щодо встановлення факту смерті особи, яка пропала безвісти за обставин, що загрожували їй смертю або дають підстави вважати її загиблею від певного нещасного випадку внаслідок надзвичайних ситуацій техно-

генного та природного характеру. При цьому, слід зазначити, що після подій, що сталися 24 лютого 2022 року на території України вбачається окрема категорія справ про встановлення фактів, що мають юридичне значення. В найближчий час постає необхідність внесення змін до Цивільного процесуального кодексу України додавши нову главу 14 до зазначеного розділу під назвою «Розгляд судом справ про встановлення факту смерті особи внаслідок здійснення військової агресії проти України» виокремивши в ній окремі особливості (докази, зміст заяви, суб'єктний склад, підсудність та інші). Встановлення факту смерті особи внаслідок здійснення військової агресії проти України безумовно різниться від правового предмету встановлення фактів передбачених главою 6 Цивільного процесуального кодексу України та робить некоректним доповнення відповідної глави лише однією статтею, яка б регулювала дане питання. Навіть внаслідок закінчення воєнного стану введеного на території української держави виокремлена в окрему главу категорія справ залишиться найактуальнішою оскільки, це все впливає з тих обставин, що у осіб виникатимуть правові питання з приводу спадкових питань, шлюбно-сімейних, соціальних виплат та інших.

Частиною 2 статті 317 ЦПК України хоча й передбачено, що: «справи про встановлення факту народження або смерті особи на території, на якій введено воєнний чи надзвичайний стан, або на тимчасово окупованій території України, визначеній такою відповідно до законодавства, розглядаються невідкладно з дня надходження відповідної заяви до суду» [3], проте доцільним є встановлення розумного, граничного строку розгляду таких справ: «розглядаються невідкладно, але не пізніше двох днів з дня надходження відповідної заяви до суду».

По-друге, варто зацентувати увагу на питанні доказів та доказування зазначивши, що процес доказування здійснюється за загальними правилами встановленими главою 5 «Докази та доказування» ЦПК України в якій регламентовано: обов'язок доказування і подання доказів, вимоги щодо належності, допустимості, достовірності та достатності доказів, види доказів та інші. В постанові Верховного Суду від 26 квітня 2023 року у справі №337/3725/22 (провадження №61-1746св23) зазначено, що підставою для встановлення факту смерті є підтверджені доказами обставини, які достовірно свідчать про смерть громадянина в певний час і за певних обставин [4]. Постає необхідність закріпити положення про те, що у справах про встановлення факту смерті військовослужбовця заявник окрім надання доказів, які підтверджують факт смерті особи має перш за все навести фактичні дані, що свідчать про перебування особи на військовій службі. Оскільки, на практиці уже існує низка рішень в яких суди зазначають зазначене вище, як одну з головних умов для встановлення факту смерті військовослужбовця.

Так наприклад, Ухвалою Бориспільського міськрайонного суду Київської області від 31.03.2023 року у справі № 359/1860/23 (провадження № 2-о/359/130/2023) суд ухвалив повернути заяву про встановлення факту смерті військовослужбовця на тимчасово окупованій території заявнику, а саму заяву вважати неподаною. Зазначивши, що до переліку доказів, які заявник зобов'язаний надати до суду додаються документи, що свідчать про перебування особи на військовій службі та акт службового розслідування [5].

Доповнення цивільного процесуального кодексу України з огляду на відміність правового регулювання встановлення

факту смерті військовослужбовця від класичного встановлення факту смерті фізичної особи мало відбутися ще в 2014 році коли Російська Федерація тільки почала вторгтися на українські землі та в Державному реєстрі судових рішень почали відображатися відповідні рішення.

Отже, можемо прийти до висновку. Аби уникнути труднощів, які можуть виникнути у громадян під час реалізації ними конституційного права на звернення до суду варто внести розглянуті вище зміни до законодавства України в найближчий час, оскільки розглянуте питання носить актуалізований характер.

Список використаних джерел:

1. Олійник А. І. Особливості доказування та системи доказів у справах щодо встановлення фактів, що мають юридичне значення. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2018. С. 133-137

2. Ластовка В. В. Окремі аспекти провадження у справах про встановлення факту смерті військовослужбовця на тимчасово окупованій території. Юридичний науковий електронний журнал. № 5. 2023. С. 478-481.

3. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1618-15> (дата звернення: 23.01.2024)

4. Постанова Верховного Суду від 26 квітня 2023 р., справа №337/3725/22. Єдиний державний реєстр судових рішень України. URL: (дата звернення: 23.01.2024)

5. Ухвала Бориспільського міськрайонного суду Київської області від 31.03.2023 р., справа № 359/1860/23. Єдиний державний реєстр судових рішень України. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109933915> (дата звернення: 23.01.2024)

Івженко О.О.

здобувач ІІ курсу другого (магістерського) рівня
вищої освіти юридичного факультету (ІГСН),
*Національний технічний Університет
«Дніпровська політехніка»
м. Дніпро, Україна*

ЗАГАЛЬНІ ЗМІНИ В ПРОВЕДЕННІ ОБШУКУ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Загалом початок повномасштабної війни яка розпочалась в Україні та введення воєнного стану на підставі Указу Президента України від 24 лютого 2022 року № 64 «Про введення воєнного стану в Україні», що затверджений Законом України від 24 лютого 2022 року «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» змусило переглянути вектор кримінального процесу в цілому та забезпечити ефективне гарантування міжнародних способів захисту прав свобод і інтересів осіб які безпосередньо беруть участь в кримінальному провадженні.

Звертаючись до проєкту Закону № 2201-ІХ групою народних депутатів України було внесено ряд змін до КПК України, а саме було запропоновано надалі й прийнято назву «Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану», що сприяло значному розширенню норм вищевказаного розділу КПК України.

Саме останні зміни досить чітко регламентують підставу та умову здійснення досудового розслідування, слідчих (розшукових) дій в умовах воєнного стану, зокрема, огляду та обшуку оскільки враховуючи складність ситуації відповідні слідчі (розшукові дії) перш за все повинні проводитися з

відповідною мінімізацією порушених прав особи щодо якої проводиться обшук чи потерпілих осіб від злочинів.

Досить слушно зауважує з цього приводу Стечик Б.В. «однією зі слідчих (розшукових) дій, проведенням якої може бути обмежено право людини на недоторканність житла чи іншого володіння є обшук»[4, с. 579]. Так, в статті 234 КПК України зазначається, що обшук «слідча дія проводиться з метою виявлення та фіксації відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення, відшукування знаряддя кримінального правопорушення або майна, яке було здобуте у результаті його вчинення, а також встановлення місце знаходження розшукуваних осіб»[3].

Цікавим нововведенням стало внесення змін до пункту 2 частини 1 статті 615 КПК України, а саме за відсутності об'єктивної можливості виконання слідчим суддею його повноважень визначеними статтями 140, 163, 164, 170, 173, 186, 187, 189, 190, 206, 219, 232, 233, 234, 235, 245-248, 250 та 294 КПК України чи можливості обрання запобіжного заходу тримання під вартою надається у виключних випадках такі повноваження може здійснити керівник відповідного органу прокуратури за клопотанням прокурора або за клопотанням слідчого, погодженим з прокурором[2].

Під час воєнного стану проведення обшуку здійснюється фактично на загальних правилах які передбачені КПК України, проте було також внесено зміни в ч. 4 ст. 223 КПК України, де під час здійснення слідчої дії у нічний час не є допустимим, лише в крайніх випадках, коли затримка в їх проведенні може призвести до втрати слідів кримінального правопорушення чи втечі підозрюваного, одночасно ст. 615 КПК України скасувала пряму заборону на проведення обшуку у нічний час, що цілком правомірно гарантує проведення обшуків (з 22 години до 6 години)[2;3].

Також другою особливістю є обшук житла, особи чи іншого володіння в присутності не менше двох понять не залежно від застосування технічного засобу фіксування дій, хоча кримінальним процесуальним законодавством передбачено проведення обшуку без понять у разі загрози їхньому життю та здоров'ю з цього приводу Стецик Б.В. зауважила що «вказане є абсолютно протилежним до загального правила – присутність не менше двох осіб. При цьому, з метою запобігання зловживання процесуальними правами та обов'язками уповноваженими особами, а також порушення законних інтересів підозрюваного, хід та результати таких дій обов'язково підлягають фіксуванню за допомогою технічних засобів»[4, с. 579]

Прикінцевими внесеннями змін стало фіксація слідчих дій, де законодавець визначив що під час відеофіксації слідчий, прокурор під час здійснення обшуку має право здійснювати відеофіксацію без складання відповідного протоколу, але зауваженням до цих змін є протягом 72 годин складання протоколу така дія досить істотно відрізняється від звичайної процедури.

В той час Михайлова А.І. зазначила «що слідчий під час проведення такого обшуку повинен забезпечити, щоб відеозапис справді був безперервним та інформативним, з метою усунення будь-яких сумнівів у його достовірності у разі, якщо під час проведення обшуку буде вилучено речі та майно, що є предметом обшуку» [5, с.266].

Така процедура на нашу думку не здійснює повну гарантованість захисту особи в якій здійснюється обшук.

Також кінцевим аспектом нововведень та напевно одним із головних стало залучення адвоката (захисника) під час здійснення слідчим чи прокурором обшуку, огляду житла

чи іншого володіння особи. Законодавчо в абзаці 3 частини 3 статті 236 КПК України було гарантовано у слідчій дії залучення адвоката чи представника для надання правової допомоги[3].

Але, виникає просте питання у разі масованих артилерійських обстрілів чи масованих ракетних ударах прослідковується цілком реальна загроза життю та здоров'ю представникам правоохоронних органів, особі у якої здійснюють обшук, а саме головне понятим та захиснику чи представнику який надає правову допомогу.

В той час статтею 59 Конституції України передбачено гарантоване право на професійну правничу допомогу та стаття 64 Основного Закону визначає перелік прав які взагалі не можуть обмежуватись навіть в умовах воєнного стану законодавчо не закріплено не можливості залучення вказаних осіб під час обшуку житла чи іншого володіння[1].

Одночасно в Законі № 2201-IX частина 12 статті 615 КПК України не визначено що «дознавач, слідчий, прокурор забезпечує участь захисника у проведенні окремої процесуальної дії, у тому числі у разі неможливості явки захисника – із застосуванням технічних засобів (відео-, аудіозв'язку) для забезпечення дистанційної участі захисника»[2]. А за таких умов особа щодо якої здійснюється обшук має цілком гарантоване право на залучення захисника для надання правничої допомоги, але уразі загрози життю та здоров'ю захисника така процесуальна гарантія фактично не зможе виконатись.

Висновки. Отже, підводячи підсумок вищенаведеного варто зазначити, що за умов воєнного стану порядок внесення змін у законодавство змін щодо обшуку є важливим елементом у побудові демократичної держави. Така вимога є

цілком зрозумілою оскільки вони забезпечують розширення часу обшуку та раптовість. Одночасно, законодавцем було враховано порядок здійснення відеофіксації та залучення понять. І хоча було досить багато критики з цих змін, але доцільність застосування практики допоможе зрозуміти ефективність таких змін.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141) із змінами та доповненнями: URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

2. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану : Закон України від 14 квітня 2022 року № 2201-IX / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2201-20%23Text#Text>

3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

4. ЦІЦЬКА, Ольга Володимирівна; СТЕЦИК, Богдана Василівна. Особливості проведення обшуку в умовах воєнного стану. *А 43 Актуальні проблеми правового регулювання в Україні та країнах ближнього*, 2022, 205. http://www.lsej.org.ua/4_2023/138.pdf

5. Михайлова А. І. Відеозапис як засіб фіксації під час обшуку Молодий вчений. 2021. № 4(2). С. 265-268.

Клещенко Н.О.

науковий співробітник відділу теорії держави і права,
*Інститут держави і права
імені В.М. Корецького НАН України
м. Київ, Україна*

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВА УНІФІКАЦІЯ: СУТНІСНІ ВИМІРИ

Збройна агресія Росії поставила на порядок денний низку гострих питань, серед яких одне з найгостріших – неефективність норм міжнародного, зокрема міжнародного гуманітарного права, та їх невідповідність нинішнім реаліям. Так, з початку повномасштабного вторгнення Росія порушила всі існуючі закони та звичаї ведення війни. Від злочинів проти цивільного населення до руйнування критичної інфраструктури — окупанти щоразу нехтують всіма діючими правилами. Тож на своєму досвіді Україна доводить не теоретичність норм міжнародного гуманітарного права. Будучи суто теоретичними у мирний час, вони мали перетворитися на потужний важіль тиску для забезпечення життєдіяльності у період збройного конфлікту. Так, від міжнародних організацій світового рівня очікувалися ефективні дії спрямовані на «приборкання» агресора. Проте реальність виявилась іншою: «глибока стурбованість» та «засудження» все на що фактично спромоглося міжнародне співтовариство. Відтак на порядок денний постало питання модернізації існуючих норм, зокрема норм міжнародного гуманітарного права, а також розроблення ефективної санкційної політики у разі його порушення.

Слід зазначити, що актуалізація гуманітарного виміру, як напрямку передувало уніфікації міжнародного публічного

права, припала на кінець 40-х - 80-ті роки ХХ століття в період панування універсалізму та очікування можливості перетворення економічної глобалізації в уніфіковані правові форми, початок оформлення інтеграційних об'єднань. Причому, саме уніфікація міжнародного гуманітарного права набула багатостороннього характеру й була на той момент найбільш масштабною. Щоправда, цей феномен має яскраво виражений контекстуальний характер, він пов'язується з особливостями політичного та ідеологічного розвитку Європи в другій половині ХІХ століття та уявленнями про можливість досягнення миру й усунення військових конфліктів засобами культури, освіти, примирення.

Сьогодні ж міжнародно-правова уніфікація найбільш динамічно розвиваються, у рамках міжнародних організацій йде активна робота з розробки значної кількості нових уніфікованих документів. Крім того, останнім часом виникають та набувають поширення нові форми уніфікації, які потребують дослідження. Дійсно, останнім часом уніфікаційні процеси в міжнародному праві набули зовсім інших масштабів, ніж будь-коли раніше. Докорінних змін зазнало коло суб'єктів, що беруть участь в процесі міжнародно-правової уніфікації, з'явилися нові форми, методи та інституційні механізми, за допомогою яких вона відбувається та які ще в середині минулого століття було важко уявити в якості реальних.

Міжнародно-правова уніфікація досить часто пов'язана зі створенням складних нових, часом автономних правових просторів, у яких завжди домінує міжнародне право. Тобто така уніфікація у відповідних правовідносинах передбачає примат міжнародного права над національним. При цьому слід мати на увазі, що міжнародно-правова уніфікація не лише

з'являється внаслідок потреби в створенні правових просторів, але й пов'язана з найбільш послідовним і жорстким контролем за її дотриманням, що має забезпечувати єдність імплементації (як міжнародно-правової, так і внутрішньодержавної) [1, с. 795-796].

Зрозуміло що питання уніфікації норм міжнародного гуманітарного права є складним процесом, який передбачає необхідність вирішення значної кількості питань, пов'язаних з виробленням єдиних підходів до визначення нормативно закріплених правил, що застосовується під час збройних конфліктів з метою обмеження засобів та методів ведення воєнних дій, у тому числі пов'язаних з поняттєво-категоріальним апаратом. До цих питань, зокрема, належать питання, пов'язані з тимчасовою окупацією деяких регіонів України. Паралельно із розв'язанням цих питаннями розвивається і інше, не менш актуальне для українського суспільства - питання відповідальності агресора за скоєні злочини. Мова йде про Міжнародний кримінальний суд - перший і єдиний постійний суд з розгляду міжнародних злочинів, який враховує сучасні підходи до розуміння міжнародних злочинів.

Слід зазначити, що за весь час існування Міжнародного кримінального суду було видано 40 ордерів на арешт. У випадку вчинення міжнародних злочинів та відповідного переслідування в рамках МКС, в інших держав з'являється обов'язок заарештувати та передати винну особу до Суду. Це відбувається в рамках Женевських конвенцій. Всі країни-учасниці Женевських конвенцій (конвенції об'єднані в єдиний міжнародний договір) зобов'язані сприяти притягненню винної особи до кримінальної відповідальності. Відтак, у випадку з міжнародними злочинами, вчиненими Росією щодо

України у 2022 році, особам, що будуть визнані відповідальними за їх скоєння, буде ніде переховуватись, крім території РФ або інших країн, які не підпадають під юрисдикцію міжнародних договорів [2].

Повертаючись до питання міжнародно-правової уніфікації, слід додати що остання, насамперед, націлена на досягнення однаковості національних правових норм, тобто на створення уніфікованих норм, оптимальних для максимально широкого кола зацікавлених держав. В широкому значенні цього поняття міжнародно правова уніфікація полягає не в тому, щоб зняти відмінності в правовому регулюванні аналогічних відносин у внутрішньому праві окремих держав, створивши однакові норми права, а в тому, щоб зняти перешкоди на шляху міжнародного співробітництва та пов'язаного з ним розвитку регульованих національним правом відносин.

Поділяємо думку Є Стрельцової, яка наголошує на існуванні щонайменше трьох площин міжнародно-правової уніфікації, де міжнародний та національний рівні не мають жорсткого відокремлення: по-перше, класичні форми договірної уніфікації на основі багатосторонніх договорів або системи уніфікованих та узгоджених двосторонніх договорів; по-друге, уніфікація наднаціонального типу, яка відбувається у межах інтеграційних об'єднань у формах, де традиційні договірні форми поєднуються з інструментами «м'якого» права (рішення та інші акти керівних органів таких об'єднань, de facto нормотворча практика інтеграційних судів тощо); по-третє, уніфікація, що базується на активності недержавних інститутів чи на позадоговірній взаємодії окремих державних інститутів, яка поєднується з уніфікацією у традиційних формах, де ключовими суб'єктами залишаються держави та міждержавні об'єднання [3, с. 5].

Говорячи про уніфікацію міжнародного гуманітарного права слід наголосити про досить великі терміни, необхідні для розробки таких норм та їх вступу в дію. Підготовка багатьох угод з уніфікації нерідко розтягується на роки і навіть десятиліття, але і це не гарантує, що вони набудуть чинності. Ті міжнародні договори, які містять уніфіковані норми, часто мають компромісний характер. Це означає, що багато норм є факультативними чи допускаються застереження тощо. Але враховуючи навіть позитивний результат процесу уніфікації важливо зазначити, що не достатньо тільки привести існуючі правові норми відповідно до викликів сучасності, головне, щоб вони відповідали можливостям реалізації.

Таким чином міжнародно-правова уніфікація це один із способів вдосконалення законодавства, як на міжнародному, так і на національному рівнях, тож є важливим завданням сучасності. Вона здатна «оновити» чинні правові норми відповідно до запитів суспільства у контексті сучасних загальновизнаних універсальних стандартів, що робить її одним із інструментів глобалізаційного процесу. Адже як свідчить історія міжнародних відносин, що держави тільки тоді можуть забезпечити свою безпеку та сталий розвиток, коли вони будують свої взаємини на загальновизнаних принципах і нормах міжнародного права.

Список використаних джерел:

1. Dupuy, P.-M. The Danger of Fragmentation or Unification of the International Legal System and the International Court of justice. *International law and politics.*, 2020. Vol. 31:791. С. 791-807

2. Міжнародний кримінальний суд – шлях до Гааги та репарацій. URL: https://lb.ua/blog/olena_moshenets/527492_mizhnarodniy_kriminalniy_sud-shlyah.html

3. Стрельцова Є.Д. Теорія і практика уніфікації міжнародного права в умовах глобалізації (міжнародний та національно-правовий аспекти): автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.11 / Національний університет «Одеська юридична академія», 2020. Одеса, 43.с .

Куртакова Г.О.
доцент кафедри ННІП,
МАУП
м.Київ, Україна

ДИСТАНЦІЙНА ТА НАДОМНА РОБОТИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Для того, щоб продовжувати ведення бізнесу в умовах воєнного стану та COVID, роботодавці все частіше переводять працівників на віддалені локації. Правове регулювання надомної та дистанційної роботи здійснюється згідно з трудовим законодавством, зокрема Кодексу законів про працю України (ст.60-1,60-2), законом України "Про колективні договори та угоди".

Згідно з чинним законодавством, надомна та дистанційна робота визнається такою, що здійснюється працівником за домовленістю сторін в межах свого місця проживання або іншого місця, де йому зручно з урахуванням того, що дистанційні робітники мають бути на зв'язку з роботодавцем за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій, а надомний працівник «прив'язаний» до вказаної у трудовому договорі адреси й може змінити її лише з дозволу роботодавця.

Відносно режиму роботи то надомні працівники зазвичай додержуються загального режиму роботи підприємства, тоді, як на дистанційного працівника правила внутрішнього трудового розпорядку не поширюються і вони розподіляють свій робочий час на власний розсуд. Якщо роботодавець запроваджує тимчасовий дистанційний режим для працівників, які вже працюють, закон дозволяє зробити це за допомогою наказу (розпорядження).

Згідно з чинним законодавством перевести працівника на дистанційну роботу можна лише за його згодою. А переведення з ініціативи роботодавця вважатиметься зміною істотних умов праці, про що працівників необхідно попереджати за два місяці.[1]

В трудовому договорі про надомну та дистанційну роботу визначаються обов'язки та права сторін, умови виконання роботи, розмір оплати праці не рідше двох разів на місяць, можуть йти в щорічні відпустки та відкривати лікарняні листи. Оплата праці повинна проводитися згідно з установленими окладами, тарифними ставками, надбавками та іншими видами оплати.

Важливо також зазначити, що трудове законодавство України містить вимоги щодо охорони праці надомних робітників, зокрема у сфері безпеки та гігієни праці. Щодо Дистанційних працівників то вони самостійно відповідають за додержання безпечних і нешкідливих умов праці на робочому місці. Проте роботодавець має проводити інструктаж (дистанційно або очно), щодо безпечного використання обладнання та засобів, рекомендованих або наданих ним.

Однак і ці види робіт мають певні проблеми правового регулювання, які потрібно вирішити. Контроль працівників. У цих режимах компанії зазначають необхідність контролювати роботу співробітників, щоб впевнитися, що вони виконують свої обов'язки. Однак, це повинно бути зроблено в рамках забезпечення конфіденційності та захисту особистих даних працівників. Також потрібно розв'язувати питання стосовно оплати праці. Якщо співробітник працює віддалено, то може виникнути складність у визначенні режиму роботи (час, коли співробітник повинен присутній на робочому місці). Також важливо визначити, як проводитимуться розрахунки за роботу,

коли вона здійснюється зокрема з іншої країни. Проблеми також виникають у зв'язку зі забезпеченням безпеки працівників. У дистанційному режимі компанії не можуть контролювати умови праці співробітників і забезпечити їх безпеку. Тому потрібно встановити правила, які гарантуватимуть безпечність працівників у дистанційному режимі.

Отже, правове регулювання роботи в умовах дистанційного режиму та надомної роботи є важливою темою, яка потребує уваги та розробки відповідних нормативних актів. Тільки чітке правове регулювання допоможе розв'язувати ці проблеми та забезпечити ефективну роботу у цих форматах.

Список використаних джерел:

1.Трудове право України:підручник/С. М. Прилипко, О. М.Ярошенко. Харків: ФІНН, 2010. – 752 с

Миронець О.М.

к.ю.н., доцент кафедри конституційного і
адміністративного права
Юридичного факультету,
*Національний авіаційний університет,
м. Київ, Україна*

Макаренко Я.В.

здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
Юридичного факультету,
*Національний авіаційний університет,
м. Київ, Україна*

ЩОДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ДЕРЖАВ У МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

Міжнародно-правова відповідальність є актуальною проблемою сучасного міжнародного права. Механізм застосування міжнародно-правової відповідальності потребує ретельного вдосконалення. Адже це є необхідним у сфері підтримання міжнародного правопорядку, покарання держав за неправомірні діяння та відшкодування шкоди потерпілим державам [1, с. 251].

Протягом усієї історії суспільного розвитку розуміння сутності, підстав та наслідків міжнародно-правової відповідальності держави суттєво змінювалися [2, с. 58].

Під юридичними підставами міжнародно-правової відповідальності держави варто розуміти юридично дійсні міжнародні зобов'язання держави, незалежно від форми їх закріплення (міжнародний договір, міжнародний звичай, юридично обов'язкові рішення міжнародних міждержавних організацій, рішення міжнародних судів і арбітражів, односторонні акти держав) [3, с. 17].

Міжнародна доктрина та практика свідчать про наявність у міжнародному праві усталеного принципу, згідно з яким держава несе відповідальність за дії та бездіяльність усіх своїх виконавчих органів, незалежно від їхньої ієрархії. Особливого звучання цей принцип набуває в сучасних умовах в контексті атрибуції державі протиправної поведінки її збройних сил [4, с. 351].

Міжнародна відповідальність держав є одним із принципів сучасного міжнародного права; правові наслідки, які настають для суб'єкта міжнародного права в результаті вчиненого ним міжнародного правопорушення, та які зобов'язують його ліквідувати збиток, заподіяний іншим суб'єктам міжнародного права [5, с. 648].

Сучасна система міжнародно-правових примусових заходів (санкцій і контрзаходів) являє собою комплекс різноманітних елементів, здійснюваних державами як індивідуально, так і в межах відповідних міжнародних організацій. Ця система відіграє унікальну роль у механізмі міжнародно-правового регулювання, а в соціальному плані виконує функцію всебічного і захисту безпеки міжнародного співтовариства та має на меті можливість гнучкого вибору адекватних і діючих засобів реагування на будь-яке міжнародно-протиправне діяння [6, с. 54-55].

Удосконалення механізму застосування відповідальності сприятиме зменшенню кількості «ухилень» держав від відповідальності за міжнародні правопорушення й посиленню «авторитету» міжнародного права. Функціонування інституту міжнародно-правової відповідальності здатне забезпечувати світовий мир і правопорядок у міжнародній системі [1, с. 251].

На підставі проведеного аналізу практики держав, судових рішень та спеціалізованої літератури можна

стверджувати про наявність у міжнародному праві усталеного принципу, згідно з яким держава є відповідальною на міжнародному рівні за протиправні діяння, що вчинили її посадові особи або органи, які діють усупереч отриманим інструкціям або з перевищенням повноважень (*ultra vires*). Неправомірні дії, що вчинили органи держави, тягнуть за собою відповідальність, навіть якщо на це не було спеціального дозволу. Даний принцип покликаний сприяти посиленню контролю держави за функціонуванням своїх органів, прискікти спроби держав-делінквентів виправдати свою протиправну поведінку та ухилитися від міжнародної відповідальності з посиленням на діяння органів *ultra vires* [4, с. 351].

Система міжнародно-правових примусових заходів є, безперечно, основним засобом реалізації міжнародно-правової відповідальності [6, с. 55].

Варто зауважити, що питання відповідальності безпосередньо пов'язане із зміцненням міжнародного миру та правопорядку. Так як є одним із найдавніших інститутів міжнародного права, при цьому, з правові норми якого досі не є кодифікованими, тому й ґрунтується, як правило, на застосуванні звичаєвих норм, що склалися на базі прецедентів і судових рішень [5, с. 648].

Отже, міжнародно-правова відповідальність залишається проблемою міжнародного публічного права, її актуальність особливо помітна в умовах сучасності, а механізм її застосування потребує уваги міжнародного співтовариства та вдосконалення.

Список використаних джерел:

1. Морозюк Р. Відповідальність держав у міжнародному праві. *Підприємництво, господарство і права*. 2017. № 11. С. 249-251.

2. Грабович, Т.А. Genesis of the concept of international responsibility of states. *Правова держава*. 2020. № 39. С. 55-61.
URL: <https://doi.org/10.18524/2411-2054.2020.39.212980>

3. Грабович Т. Юридичні підстави міжнародної відповідальності держави. *Юридичний вісник*. 2020. № 5. С. 14-19.

4. Андрейченко С.С., Каненберг-Сандул О.К. Міжнародно-правова відповідальність держави за поведінку державних органів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 1. 349-351.

5. Кухарчук А.В., Ткаченко О.Р., Сенаторова О.В. Відповідальність держав у міжнародному праві. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 5. С. 646-648.

6. Коверзнев М. С., Коверзнева Г. П. Відповідальність держав у міжнародному праві. *Альманах міжнародного права*. 2016. Вип. 13. С. 49-56.

Столбовий В.М.

доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін
Навчально-наукового гуманітарного інституту,
Національна академія Служби безпеки України
м. Київ, Україна

Дутчак Т.М.

студент Навчально-наукового інституту інформаційної
безпеки та стратегічних комунікацій,
Національна академія Служби безпеки України
м. Київ, Україна

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ

Сучасний етап розвитку України характеризується активізацією місцевого самоврядування та прагненням до створення сприятливого інвестиційного клімату на рівні об'єднаних територіальних громад. Інвестиції в регіональний розвиток стають ключовим інструментом забезпечення сталого економічного зростання та підвищення якості життя громадян. Однак, успішне залучення та ефективне використання інвестицій вимагають чіткого та сучасного правового регулювання, спрямованого на підтримку інвестиційної діяльності органів місцевого самоврядування.

Важливо відзначити, що на сьогоднішній день нормативне положення не надає чіткого визначення та деталізації ознак партнерських відносин на місцевому рівні, в яких беруть участь органи місцевого самоврядування. Проте,

аспекти комунально-приватного партнерства відображені у концепції розвитку державно-приватного партнерства в житлово-комунальному господарстві [1].

В результаті аналізу чинного законодавства України та правового забезпечення державно-приватного партнерства можна виділити характерні ознаки партнерських відносин на місцевому рівні з участю органів місцевого самоврядування. Так, сторонами є публічний партнер (орган місцевого самоврядування) та приватний партнер (суб'єкт/суб'єкти господарювання), які представляють інтереси територіальної громади та приватних інтересів відповідно. Кваліфікуючими рисами цього партнерства є вища техніко-економічна ефективність порівняно з діяльністю публічного партнера без залучення приватного партнера, довготривалість відносин (від 5 до 50 років), передача приватному партнеру частини ризиків, внесення інвестицій з дозволених джерел тощо. Основні напрямки партнерських проєктів включають проєктування, фінансування, будівництво, відновлення, експлуатацію, обслуговування та інші функції, пов'язані з укладеними договорами партнерства, зокрема у сферах транспорту та житлово-комунального господарства.

Необхідно зазначити, що Закон України «Про державно-приватне партнерство» [2] та інші законодавчі акти, прийняті на його основі, врахували загальні риси державно - (комунально -) приватного партнерства. Натомість, щодо партнерських відносин з участю органів місцевого самоврядування, значна частина проблем залишається невирішеною, що негативно впливає на інвестиційні процеси на місцях та призупиняє соціально-економічний розвиток регіонів України. Таким чином, настала критична необхідність розроблення концептуальних засад державно-

приватного партнерства, зокрема за участю органів місцевого самоврядування та прийняття на регіональному рівні спеціальних нормативних актів, які б не лише визначали договірні форми такого партнерства, але й регламентували його інституціональні аспекти.

Разом з тим, правову базу для інвестицій органів місцевого самоврядування в Україні становлять спеціальні закони та нормативно-правові акти, що стосуються окремих секторів (наприклад, житлового будівництва, туризму, енергетики тощо), які можуть містити положення щодо інвестиційних аспектів на місцевому рівні. Ця правова база визначає правовий контекст для залучення та управління інвестиціями на місцевому рівні, а також визначає обов'язки та відповідальність органів місцевого самоврядування у цьому процесі.

Отже, подальші зусилля у напрямку удосконалення правового середовища для інвестицій органів місцевого самоврядування в Україні є критично важливими для стимулювання розвитку регіонів та забезпечення стійкого економічного зростання держави.

Список використаних джерел:

1. Концепція розвитку державно-приватного партнерства у житлово-комунальному господарстві : Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16.09.2009 р. № 1184-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1184-2009-p#Text>.

2. Про державно-приватне партнерство : Закон України від 01.07.2010 р. № 2404-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2404-17#Text>.

Турута О.В.

доцент кафедри філософії,
кандидат юридичних наук, доцент,
*Харківський національний університет радіоелектроніки
м. Харків, Україна*

Леонова А.О.

студентка факультету комп'ютерної інженерії і управління,
*Харківський національний Університет радіоелектроніки
м. Харків, Україна*

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ У СУДОВІЙ СИСТЕМІ

Нині використання штучного інтелекту в житті суспільства та окремої людини привертає дедалі більше уваги фахівців права. У зв'язку з цим все частіше на державному рівні підіймається питання, чи здатний штучний інтелект аналізувати фактичні обставини справи та показання свідків, висновки експертів та спеціалістів, зауваження адвокатів, давати їм правову оцінку і виносити законне та обґрунтоване рішення.

Експеримент вчених з університетів Лондона, Шеффілда та Пенсільванії довів, дійсно, штучний інтелект здатний це робити [1]. Фахівці навчили штучний інтелект аналізувати тексти судових справ та на основі певних алгоритмів і закономірностей здійснювати перевірку вже винесених рішень у контексті відповідності їх вимогам Європейській конвенції з прав людини. Загалом штучним інтелектом було оцінено, що у 79% випадків рішення суду були правильними [1].

Інформаційні технології можуть бути важливим інструментальним засобом поліпшення прозорості та об'єктивності

розподілу справ та вдосконалення управління проходженням справ у суді. ІТ можуть відігравати істотну роль в оцінюванні ефективності роботи суддів та судів. На штучний інтелект, на відміну від людей, неможливо чинити будь-який тиск чи підкупити. Застосування штучного інтелекту може формувати єдність та послідовність судової практики, оскільки запрограмована на певний алгоритм програма, як правило, не допускає помилок, які при людському факторі виникають переважно через внутрішнє переконання.

Важливим маркером, який визначає напрям і розвиток штучного інтелекту, є стратегія розвитку штучного інтелекту в Європейському Союзі взагалі, та стратегії розвитку штучного інтелекту європейських країн – зокрема. Так, етичними передумовами застосування штучного інтелекту є Етична хартія з використання штучного інтелекту у судовій системі та її середовищі (European ethical Charter on the use of Artificial Intelligence in judicial systems and their environment, далі – Хартія) як система єдиних принципів і правил використання штучного інтелекту у судовій системі. Хартія пропонує, щоб етика, повага до прав людини і принципи незалежності судової влади були частиною розвитку всіх систем, заснованих на використанні штучного інтелекту, з самого початку [2]. Наступним напрямом розвитку Європейської стратегії зі штучного інтелекту стала Біла книга зі штучного інтелекту: європейський підхід до досконалості і довіри (White Paper on Artificial Intelligence: a European approach to excellence and trust), яка опублікована 19 лютого 2020 року, де зазначається, що штучний інтелект повинен працювати на людей і бути силою, яка працює на благо суспільства [2].

Кабінетом Міністрів України 2 грудня 2020 р. № 1556-р було схвалено Концепцію розвитку штучного інтелекту в

Україні, в якій передбачено використання технологій штучного інтелекту у сфері юриспруденції та здійсненні правосуддя. Це підсилюється і сучасними реформаційними тенденціями у галузі цивільного законодавства. Також нещодавно Вища Рада Правосуддя погодила проєкт розпорядження Кабміну щодо реалізації Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні та запропонувала запустити пілотний проєкт із застосування штучного інтелекту на базі одного із судів першої інстанції в частині розгляду адміністративних правопорушень [4].

Отже, доцільно констатувати, що в Україні впровадження штучного інтелекту в правосуддя відбувається досить повільно. Адже, як показує світовий досвід, такі провідні країни світу, як Китай, США Японія, Великобританія вже мають практичні навички застосування штучного інтелекту у правосудді. В Україні ж це питання лише зараз набуло актуальності та знаходиться на певному етапі його тестування. Існують багато правових передумов для запровадження штучного інтелекту в українському правосудді. А нові технології допоможуть краще організувати співпрацю, дозволять виражати судження та сприятимуть появі нових рішень.

Список використаних джерел:

1. Шишка Н.В. Штучний інтелект в українському правосудді: правові передумови запровадження //Юридичний науковий електронний журнал. – 2021. – № 3. – С. 143-145.
2. CEPEJ European Ethical Charter on the use of artificial intelligence (AI) in judicial systems and their environment URL: <https://www.coe.int/en/web/cepej/cepej-european-ethical-charter-on-the-use-of-artificial-intelligence-ai-in-judicial-systems-and-their-environment>

3. White paper on artificial intelligence: a european approach to excellence and trust. European Commission. URL: https://commission.europa.eu/publications/white-paper-artificial-intelligence-european-approach-excellence-and-trust_en

4. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-p#Text>

СЕКЦІЯ 4.

ПЕДАГОГІКА, ОСВІТА, ФІЛОСОФІЯ ТА ФІЛОЛОГІЯ

Bashmanivska L.A.

PhD of Pedagogical Sciences,
Associate Professor at the Department of
Ukrainian and Foreign Literatures
and their Teaching Methods,
Zhytomyr Ivan Franko State University
Zhytomyr, Ukraine

Bashmanivska I.V.

Lecturer at the Department of
Theoretical and Applied Linguistics,
Zhytomyr Polytechnic State University
Zhytomyr, Ukraine

ORTHOEPIC AND DICTION SPEECH EXPRESSIVENESS OF PHILOLOGY STUDENTS DURING PROFESSIONAL TRAINING

In modern society, one of the requirements for high-quality philological education of future teachers is a high level of speech culture, which involves raising the overall cultural level of students. Among the tasks that today's higher education institutions set before a language teacher are enriching oral expression, improving proficiency and culture of articulation, mastering

various linguistic and expressive means. The tasks of the methodology for improving the communicative culture of future philologists include adhering to the norms of literary pronunciation, enhancing communication skills, and preventing interference from other languages.

While orthoepic and diction proficiency is one of the main principles of the professional mastery of speech by future philologists, orientation towards the norms and laws of the development of the Ukrainian literary language is the basis for improving the communicative culture of philology students.

Scientists O. Zakharchuk-Duke, D. Budianskyi, N. Holub, O. Horoshkina, M. Druzhynets, S. Karaman, M. Kozhyna, A. Kapska, I. Kardash, A. Kolenko, L. Luzhetska, T. Mishenina, M. Pentyliuk and others directed their efforts to the search for ways to improve speech culture. The abovementioned researchers emphasize the need to improve skills in expressive reading and speech, which are essential foundations for the development of communicative competence during the professional training of philology students. In particular, future teachers must have a good command of orthographic and diction speech expressiveness, and constantly improve their performance level.

L. Luzhetska focuses attention on the importance of orthoepic proficiency as a part of the speech culture of an individual. The scholar accentuates the importance of euphony, and orthoepic (pronunciation) norms in modern Ukrainian literary language. Additionally, the researcher highlights the significance of normative pronunciation of vowels and consonants, as well as individual sound combinations, to ensure proficient oral communication. The author affirms the importance for every speaker to adhere to pronunciation norms, which are a crucial component of the speech culture of an individual [4, p. 470].

M. Druzhynets examines oral speech in the aspect of orthoepy, in accordance with the system of literary language, as well as commonly accepted pronunciation norms, stress, and intonation. The scholar claims that compliance with the norms of literary pronunciation is one of the indicators of the general culture of the individual. Moreover, it creates the necessary prerequisites for the effective use of literary speech in various spheres of social practice [1, p. 172].

Therefore, as the speech of philology students must be impeccable, it is especially important for them to work on orthoepic speech expressiveness and clarity of expressing opinions. Orthoepic expressiveness affects the perception of their speech not only by students but also by parents and other members of society who surround them. The teacher's speech should be exemplary; it is important to pronounce sounds correctly, place stresses rhythmically, and adhere to other orthoepic norms. Orthoepic expressiveness ensures a clear perception of speech and adds professional proficiency to philology students.

The correct literary pronunciation aids in better understanding the speaker and serves as an essential condition for effective communication. Adhering to the norms of literary pronunciation is evidence of the speech culture of a future linguist and serves as an example for students to follow.

Students often encounter difficulties related to the correct usage of words, pronunciation, stress placement, creation of grammatical forms, etc. Sometimes, violations of orthoepic norms are observed under the influence of dialects, other languages, or simply due to carelessness. In such cases, philology students need to work on the clarity of their speech and eliminate such shortcomings through continuous practice. In this regard, the orthoepic training presented by S. Karaman and O. Karaman in

their educational manual is valuable for philology students. It includes various types of tasks and exercises, along with theoretical comments in the form of explanations [3]. The authors believe that "a philologist should communicate the vibrant and colorful Ukrainian language, interpret the language as "energy," "activity," "spiritual power," and have comprehensive speech competence manifested in the normativity and correctness of speech [3].

The future teacher should improve their diction expressiveness. This is crucial for their professional development and for teaching their subject. Diction expressiveness helps future philologists convey information clearly, impacts their authority among colleagues, students, and parents. If there are specific shortcomings, such as incorrect pronunciation of certain sounds, lack of clear diction, and insufficient rhythmicity in speech, they should be addressed through training exercises aimed at developing the speech apparatus, articulation exercises, reading tongue twisters, and engaging in breathing exercises. Additionally, audio recordings can be used for self-monitoring, allowing individuals to identify weaknesses and refine their pronunciation, listening to the speech of experienced linguists, etc. Diction practice combines exercises for the speech organs and performing tasks to train the articulation of consonants and vowels. A. Kolenko offers an interesting exploration. The author presents her practical training manual on diction as a fundamental technical tool and artistic component of speech, which can be beneficial for philology students as well [3].

The development of orthoepic and diction expressiveness requires specific efforts and systematic learning, involving practice in diction and orthoepic exercises.

Therefore, the orthoepic and diction expressiveness of philology students' speech is a crucial aspect of their professional competence, significantly influencing the image of future teachers. In addition to the aforementioned, it serves as an important component of professional success. The ability to articulate thoughts clearly and expressively makes them effective communicators, enhancing their chances of success in future professional activities. By working on improving orthoepic and diction expressiveness, future teachers enrich their speech skills and refine their pedagogical expertise. By establishing a solid foundation in orthoepic and diction preparation, philology students will be well-prepared for effective communication and high-quality teaching, thereby contributing to their professional growth and reputation.

References:

1. Druzhynets M. Ukrainian Oral Speech in the Orthoepic Aspect: Main Issues. *Actual Problems of Humanities*. 2020. Vol. 2. Iss. 30. P. 172–177.
2. Karaman S. O., Karaman O. V. *Orthoepic Training: Tasks and Exercises*. Kyiv: Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University, 2009. 183 p. URL: <https://studfile.net/preview/5110377/page:50/>
3. Kolenko A. Diction as the Main Technical Tool and Artistic Component of Speech. 2018. URL: <https://www.academia.edu/36774127>
4. Luzhetska L. Orthoepic Literacy as a Component of Speech Culture of Personality. *Native Word in the Ethnocultural Dimension*. 2015. P. 470–478.

Boiko O.

ph.D student of the chair of
English Philology and Linguodactics,
Zaporizhzhia National University
Zaporizhzhia, Ukraine

THE ROLE OF DIVERGENT AND CONVERGENT THINKING IN TEACHING ONLINE ENGLISH WRITTEN COMMUNICATION

The rapid development of society and modern information technologies lead to the need to revise the theoretical foundations and technologies of preparation for the professional activity of teachers in any field. The new educational paradigm provides the formation of a creative personality capable of independently acquiring knowledge from various sources of information and applying it in practical life. The implementation of this paradigm is impossible without the development of different types of thinking of pupils or students.

Liane Gabora reminds that, according to Guilford, convergent thinking is logical, consistent, and aimed at analysing all available ways of solving a problem in order to choose the only correct option, while divergent thinking is a focus on searching in different directions for new non-standard ways of solving mental tasks that imply the existence of many correct answers. Liane Gabora provides her own definitions of these types of thinking. Convergent thinking is the thinking of ideas from traditional contexts of a certain set of concepts, and divergent thinking is the thinking of ideas from non-traditional contexts [1].

Tracy Jenkin, David Skillicorn and Yolande Chan examine computer-supported convergent and divergent thinking [4]. Based

on the results of this study, it can be argued that information technologies with collaborative filtering tools and tools for finding new information can increase the efficiency of convergent and divergent thinking.

Leif Jarle Gressgård and Gunnar E. Christensen study the impact of virtual communication tools on innovative thinking [2]. The researchers suggested that synchronicity, parallelism and identification in virtual communication have different effects on the innovative thinking of communication participants.

David Kerr and Uday Murthy say that virtual brainstorming provides advantages for tasks that require only divergent thinking. The researchers also compared the effectiveness of online communication and face-to-face communication between team members who had to apply both convergent and divergent thinking to solve a business problem. Convergence was defined as the percentage of irrelevant ideas generated in traditional and virtual communication [5]. As a result, traditional communication has advantages in the convergent aspects of the task, and online communication has advantages in the divergent aspects.

David Kerr and Uday Murthy later conducted a similar study. However, convergence meant classifying potential solutions into effective and inefficient ones. Similarly, online communication provided advantages in the divergent aspects of the task. However, in the convergent aspects of the task, no significant difference was found between computer-mediated communication and face-to-face communication [6].

Daniel Jackson described the results of implementing online tasks via the Moodle chat module in the ESP course. The researcher also investigated the impact of convergent and divergent tasks on students' writing levels [3]. The total number of sentences and control questions is higher in the convergent task,

and the number of words and complexity of sentences is higher in the divergent task. The study concludes that online communication provides more opportunities for practice and peer feedback in online tasks.

Thus, based on all the above-mentioned studies, it can be claimed that divergent and convergent thinking should complement and enrich each other. In order to achieve the goal set by the new educational paradigm, English language learners need to be given tasks to develop both convergent and divergent thinking, as well as tasks where both types of thinking need to be applied. But what kind of tasks are these? How should virtual space be used? Will it help students develop online communication skills? Examples of tasks for the development of convergent thinking are tasks in receptive skills lessons - reading and listening. They include matching, True or False, multiple choice, the correct order of paragraphs, missing sentences, finding vocabulary in the text, different types of completion, and others. Examples of tasks for the development of divergent thinking are those used in productive skills lessons - writing and speaking. Such tasks include persuasive writing, narrative writing, descriptive writing or speaking, discussion, information gap activity, oral presentation, written and oral analysis tasks. However, some types of tasks can be made convergent-divergent or divergent-convergent. For example, writing a reflection, research paper, critical response, text synthesis, summary. Doing such tasks in English using electronic tools will make them virtual tasks. If you need to type when completing a task, for example, in a chat or in Word, then the task will become a virtual English-language written communication, the level of which will certainly increase due to practice and feedback from peers and teachers.

References:

1. Gabora, L. (2019). Reframing convergent and divergent thought for the 21st Century. In A. Goel et al (Eds.) *Proceedings of the 2019 Annual Meeting of Cognitive Science Society*, (pp. 1794-1800). Austin TX. (Held July 24-27, Montreal).

2. Gressgård, L. J., & Christensen, G. E. (2004). Computer-Mediated Communication and Innovation: Do communication media properties influence innovative thinking processes? *ICEB*, 935–940. Retrieved from <https://aisel.aisnet.org/iceb2004/178/>

3. Jackson, D. O. (2011). Convergent and divergent computer-mediated communication tasks in an English for academic purposes course. *TESL-EJ*, 15(3). Retrieved from <http://www.tesl-ej.org/pdf/ej59/a1.pdf>

4. Jenkin T.A., Skillicorn, D.B., & Chan, Y.E. (2020). Novel Information Discovery and Collaborative Filtering to Support Group Creativity. *ACM SIGMIS Database: The DATABASE for Advances in Information Systems*, 51(4), 40–67. doi: 10.1145/3433148.3433152.

5. Kerr, D. S., & Murthy, U. S. (2004). Divergent and Convergent Idea Generation in Teams: A Comparison of Computer-Mediated and Face-to-Face Communication. *Group Decision and Negotiation*, 13(4), 381–399. doi:10.1023/b:grup.0000042960.384.

6. Kerr, D. S., & Murthy, U. S. (2009). Beyond brainstorming: The effectiveness of computer-mediated communication for convergence and negotiation tasks. *International Journal of Accounting Information Systems*, 10(4), 245–262. doi:10.1016/j.accinf.2009.09.003.

Haidar V.P.

Senior Teacher at the Department of Foreign Languages,
Alfred Nobel University
Dnipro, Ukraine

TEACHING PRESENCE AND LANGUAGE LEARNING MOTIVATION

The role of the teacher in language learning has been widely discussed in the field of second language acquisition. While teachers have traditionally been seen as authority figures who impart knowledge to students, there is a growing recognition of the importance of teaching presence, which refers to the social, emotional, and cognitive support provided by the teacher.

Motivation is a key factor in language learning success. It determines the extent to which learners engage with the target language and persist in their efforts, even when faced with challenges. Various theories of motivation have been proposed, including intrinsic motivation (learning for its own sake), extrinsic motivation (learning for external rewards), and integrative motivation (learning to connect with the culture of the target language). While these theories provide valuable insights into why some learners are more motivated than others, they do not fully capture the complex interplay between the learner and the learning environment.

In recent years, researchers have turned their attention to the concept of teaching presence, which was first introduced by Anderson, Rourke, Garrison, and Archer (2001) in the context of online education. Teaching presence is defined as "the design, facilitation, and direction of cognitive and social processes for the purpose of realizing personally meaningful and educationally

worthwhile learning outcomes" [1]. This definition emphasizes the active role of the teacher in guiding and supporting students' learning.

A study conducted by Liu and Ginns (2016) investigated the relationship between teaching presence and language learning motivation among Chinese university students learning English as a foreign language. The researchers used an online questionnaire to collect data from 461 participants. The results showed that teaching presence significantly predicted both intrinsic and extrinsic motivation. Specifically, students who perceived a higher level of teaching presence reported greater interest in the course content and a stronger desire to succeed.

One of the main dimensions of teaching presence is instructional design and organization, which refers to the teacher's ability to structure the learning activities in a clear and logical manner. In a study by Alqurashi (2016), 50 Saudi Arabian students enrolled in an intensive English program completed a questionnaire on their perceptions of teaching presence and motivation. The findings revealed a positive correlation between instructional design and intrinsic motivation. Students who felt that the course was well-organized and that the instructions were easy to follow were more likely to enjoy the learning process.

Another dimension of teaching presence is direct instruction, which involves explaining concepts, providing examples, and giving feedback. A study conducted by Richardson, Koehler, Besser, Caskurlu, Lim, and Mueller (2015) examined the impact of direct instruction on language learning motivation among Turkish university students studying English as a foreign language. The researchers observed six classes and interviewed 12 students. The results showed that students' motivation increased when the teacher provided clear explanations and corrected their errors in a

supportive manner. Conversely, students' motivation decreased when the teacher used complex language and did not provide enough opportunities for practice.

A third dimension of teaching presence is facilitation of discourse, which refers to the teacher's role in promoting interaction and collaboration among students. A study by Lee, Kim, and Bonk (2014) investigated the relationship between facilitation of discourse and language learning motivation among South Korean university students taking an online English course. The researchers collected data from 220 participants using an online survey. The results indicated a positive association between facilitation of discourse and integrative motivation. Students who felt that the teacher encouraged them to communicate with one another and share their ideas reported a stronger desire to learn English in order to connect with people from other cultures.

In conclusion, teaching presence plays a crucial role in language learning motivation. When teachers are actively involved in the learning process and provide support to students, it can enhance their interest in the subject matter, their desire to succeed, and their willingness to engage with the target language. To promote teaching presence, teachers can focus on instructional design and organization, direct instruction, and facilitation of discourse. By doing so, they can create a positive and stimulating learning environment that motivates students to achieve their language learning goals.

References:

1. Garrison, D.R., Anderson, T., & Archer, W. Critical thinking, cognitive presence, and computer conferencing in distance education. *American Journal of Distance Education*, 15(1), 5, 2001.

2. Emtinan Alqurashi. What do students engage with the most? A comparative study between high and low achieving students within online learning environments. *Open Learning: The Journal of Open, Distance and e-Learning*, 37 (3). Available: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/02680513.2020.1758052>

3. Jennifer, C. R., Adrie, A. K., Erin, D. B., Secil, C., JiEun, L., Chad, M. M. Conceptualizing and Investigating Instructor Presence in Online Learning Environments. *International Review of Research in Open and Distributed Learning*, 16(3), 256-297, 2015.

4. Lee, H., & Bonk, C. J. (2014). Collaborative Learning in the Workplace: Practical Issues and Concerns. *International Journal of Advanced Corporate Learning (iJAC)*, 7(2), 10-17. Available: <http://online-journals.org/index.php/i-jac/article/view/3850>

Honchar O.

The primary school teacher

*Cherkasy General Secondary School No. 6
of the Cherkasy City Council of the Cherkasy region
Cherkasy, Ukraine*

INTERACTIVE EXERCISES AS AN EFFECTIVE TOOL FOR DEVELOPING LOGICAL THINKING IN YOUNGER SCHOOL-AGE CHILDREN

Thinking is an important component of human cognition. It involves mental activity with its goals, motives, operational functions, and outcomes. Thinking can be seen as a process of acquiring and processing information, establishing cause-and-effect relationships between objects of reality, forming conceptions of the surrounding reality, and understanding the world. The better developed a person's thinking is, the more effectively they can interact with the surrounding world and other people, and understand phenomena and truths. The development of thinking begins at birth but can be slowed down by life circumstances. However, every person has the opportunity to influence their development and create conditions for improving their thinking [2].

Logical thinking is an important process that helps individuals effectively use the information they receive. Teaching preschoolers logical thinking aims to prepare them for successful learning in school and develop their ability to behave rationally and thoughtfully in different situations. These are skills that will help them find solutions to complex situations and adapt to their social and natural environment [5].

One of the most important tasks of a general education institution for children is the formation of cognitive processes in

younger school-age children. The ability to think successfully, acquire, process, and apply information is of great importance not only for learning in school but also for future adult life. Logical thinking, which allows for finding the right solutions, is useful both in professional activities and in relationships with others, as well as in everyday life [1].

It is important to develop logical thinking in younger school children as it is a skill that helps them understand and analyze information, solve problems, and make informed decisions [1; 3].

The development of logical thinking in young children has many advantages. It helps improve their ability to analyze and solve problems and develops critical thinking and logical reasoning skills. Additionally, these skills are important for further learning as they help children understand complex concepts and solve challenging tasks [4].

This process is an important task that can be achieved through interactive methods. Interactive methods are an effective tool for developing logical thinking in younger school-age children. These methods help to shape the logical sphere of thinking in older preschool children, develop various aspects of logical thinking, and contribute to their overall cognitive development. They include exercises that stimulate active participation in younger school-age children and promote the development of their critical thinking and ability to think logically [2].

At the age of six, abstract-logical thinking begins to develop in children. At this stage, children rely less on visual aids to understand or complete logical tasks. Language and words become one of the main tools of cognition. Children learn to possess and manipulate words. However, this does not mean that visual aids are not necessary for children aged six to seven when performing logical operations. Educators develop sign-symbolic mental

activity in younger school-age children, reducing the use of objects for natural representation and increasing the use of symbolic representations, diagrams, and signs, including numbers. In addition, educators use practical methods to develop logic with increasing independence in younger school-age children [5].

Interactive exercises can include various tasks such as puzzles, logical problems, rebuses, and games. These exercises aim to develop different aspects of logical thinking, such as the ability to recognize logical connections, analyze information, solve problems, and make decisions. They also help develop critical thinking, imagination, and creativity, which have a positive impact on their learning and further development [1].

The aforementioned exercises can be conducted both in the classroom and at home, allowing children to develop their logical thinking skills in any environment [3].

One example of interactive methods is classification exercises, where children have to group objects based on certain characteristics. This helps them develop the ability to identify common features and distinguish differences between objects [4].

Another example is exercises for logical thinking, where children have to solve tasks that require sequential thinking and logical reasoning operations. This helps them develop the ability to analyze information, draw conclusions, and make informed decisions [5].

Interactive methods can also include exercises to develop spatial thinking, where children must understand and use various spatial concepts such as up, down, left, right, etc. This helps them develop imagination and the ability to navigate in space [2].

For the effective implementation of game-based learning in primary school and the development of the creative abilities of younger students, certain pedagogical conditions are necessary.

One of them is creating a favorable environment for game activities. This means organizing a space where students can act creatively, reflect on their actions, and also use acquired knowledge, skills, and values. Additionally, it is important to use different types of games to ensure variety in interactive lessons. The teacher also plays an important role in this process, acting as a facilitator of students' creative activities during the game [3].

Many scientific and methodological sources have examined the organizational aspects of creating a favorable environment for games as a pedagogical condition for implementing game-based methods in the primary school educational process. The focus is on the following stages: preparation for the game (defining the purpose, goals, and tasks of interactive teaching technologies); selection of interactive teaching technologies, selection of necessary information, creating a model situation, planning the game task, understanding the functions, preparing the necessary tools; reflection on the teacher's role in the game; motivating students to play; conducting the game; finishing the game – exiting the game; reflection, analysis, and discussion of the results [1].

We see a particular importance in organizing reflection when implementing a game. Game-based learning can only be effective if reflection takes place at the end of any interactive method. It is an important component of game-based learning. It involves analyzing the student's activity, its results, and the potential for further use of acquired knowledge and skills. Different types of reflection are distinguished, allowing students to evaluate their gaming experience more comprehensively [4].

So, research shows that interactive exercises have a significant impact on the development of logical thinking in younger school-age children. These exercises stimulate children to engage in active thinking, analysis, and problem-solving. They

help develop critical thinking skills, logical thinking skills, and the ability to think abstractly. Interactive exercises also contribute to the development of communication skills, cooperation, and interaction with other children. They can be used both in the classroom and at home, making them universal and accessible for all children. Overall, interactive exercises are an effective tool for developing logical thinking in younger school-age children.

References:

1. Bondar, Y. (2019). *Interactive games as a tool for developing the creative abilities of younger schoolchildren. Science and Innovation – 2019: theory, methodology, and practice: materials of the International Scientific Conference (Zaporizhzhia, December 6, 2019). Zaporizhzhia: MCND. 2019. Vol. 3. P. 115–117. URL: <https://dspace.vspu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/4718/%D0%86%D0%BD%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%B0%20%D0%B3%D1%80%D0%B0%20%D1%8F%D0%BA%20%D1%96%D0%BD%D1%81%D1%82%D1%80%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%20%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%BA%D1%83.pdf?sequence=1&isAllowed=y>*
2. Kravets, V., Kikinezhdi, O., Shulga, I. (2018). On the issue of humanization of the educational and upbringing space of the modern Ukrainian school. *Osvitohiya*, (7), 15–21. URL: <https://doi.org/10.28925/2226-3012.2018.7.1521>
3. Nikon, V. (2023). The use of interactive technologies in primary school lessons. Introduction to the «word wall» platform. *Educational Process*: 29. URL: <https://naurok.com.ua/vikoristannya-interaktivnih-tehnologiy-na-urokah-v-pochatkoviy-shkoli-oznayomlennya-z-platformoyu-wordwall-367309.html>

4. Shulga, L., Honcharova, O. (2023). Pedagogical conditions for the development of creative abilities of primary school students through games. *Young Scientist*, 11 (123), 91–95. URL: <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/6024/5892>

5. Yankovych O., Kuzma I. (2020). *Educational technologies in primary school: educational-methodical manual*. Ternopil: Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University. 290 p. URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/16546/1/Yankovych_Kuzma_Osv_tehn_poch_shk.pdf

Melnychuk V.

PhD, Head of the Sector of Social and
Pedagogical Work of the Department of
Psychological Support and Social and Pedagogical Work,
State Scientific Institution
"Institute for Modernization of Education Content",
Kyiv, Ukraine

Melnychuk V.

Master's student,
Mykhailo Drahomanov Ukrainian State University,
Kyiv, Ukraine

SOCIAL MEDIA IN THE LIFE OF A TEENAGER

The modern world, saturated with information technology and the rapid spread of the Internet, creates new opportunities and challenges for teenagers.

Researchers who have studied the impact of the Internet and social media on teenagers: Janis Wolak specializes in children's use of the Internet and social media. She has studied the impact of the Internet on adolescents and the danger of involving them in sex work. David Finkelhor is a well-known American researcher of child sexual abuse and violence on the Internet. His work demonstrates the importance of preventive measures in this area. Sonia Livingstone, a British media and communications researcher who studies children's and adolescents' interaction with the Internet and social media, including digital safety issues. Lorin Fegans focuses on the psychological aspects of adolescent involvement in online sex work and the development of psychosocial approaches to prevention. Deborah Fox examines the

socio-cultural dimensions of adolescent involvement in sex work through social media and develops gender-based prevention programs.

Social media has become a necessary part of life for many teenagers, providing a unique virtual platform for communication, community, and self-expression. However, they have an impact on the formation of their personality in a variety of ways.

First, social media stimulate the formation of self-identity and self-determination. Adolescents actively present their lives, interests, preferences and opinions in the online space, which can have an impact on how they see themselves and perceive the world. They form their own image information and build their virtual identity based on the reactions of other users.

Second, social media can influence the development of social skills and interpersonal relationships. They stimulate communication, but it takes place through a screen, which can affect the ability to establish personal contacts, develop empathy and compassion, and the ability to listen and express oneself.

Thirdly, social media is shaping the culture of information consumption. Teenagers are exposed to a huge flow of information of various kinds - from news and scientific research to advertising materials and videos with entertainment content. This can influence their thinking, awareness of reality, and perception of various aspects of life.

Social media has a huge impact on self-expression and creativity. Social media fosters creativity through the ability to showcase one's talents, art, photography, music, or literary works.

Awareness of the impact of social media and the ability to teach adolescents how to use social media safely and responsibly are important steps in today's world, where digital literacy is becoming an increasingly important part of the lives of the younger generation. [1 c. 39]

Social media have a significant impact on the development of adolescents' personalities through several aspects:

Social communication: Social media allows adolescents to connect with different people, build relationships and develop communication skills. This can influence their socialization and attitudes towards communication in real life. [5]

Impact on self-esteem: Social media is full of images and information that can affect adolescents' self-esteem. They may compare themselves to others and feel pressure to create an ideal image of themselves.

Virtual roles: Adolescents can play virtual roles online, and this can influence their beliefs and values. They may adopt different identities and experiment with different roles.

Access to information: Social media gives teens access to a wealth of information on a variety of topics. This can expand their knowledge and awareness of the world around them.

Responsibility and safety: Social media also presents challenges for teens in terms of digital safety and responsible internet use.

Addiction: The use of social media can lead to dependence on digital devices and constant checking of new products online, which can affect the mental state of an adolescent.

Influence of trends and public opinion: Social media can shape the opinions of adolescents through the spread of trends, public discussions, and influencers who actively use the platforms.

Learning and development: Some social media can also be used for learning and skill development. Adolescents can find useful educational information and materials on platforms aimed at learning.[4]

Overall, social media has both positive and negative impacts on adolescents, and it is important to ensure a balance between

digital activity and other aspects of their lives, as well as to provide them with skills to use social media safely and responsibly.

References:

1. Kravets VP, Kravets SV Problems of sexual pedagogy in the works of the classics of domestic pedagogical science. Pedagogy of Formation of Creative Personality in Higher and Secondary Schools: a collection of scientific papers. 2020. Issue 71, Vol. 1. C. 43-48.

2. Indicators and criteria of the problem of involvement of adolescents in commercial sex. Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Series: Pedagogy. Social work. 2021. Issue 1 (48). C. 263-266.

3. Melnychuk VO, Vainola RH. The problem of involving adolescents in commercial sex in modern scientific research. Scientific Journal of the National Pedagogical Dragomanov University. Series 11: Social work. Social pedagogy. 2019. Issue 26. C. 10-16.

4. Direct communication from La Strada, member of the All-Ukrainian Network against CSEC, the ECPAT affiliate group in Ukraine. URL: https://old.la-strada.org.ua/ucp_mod_library_download_289.html

5. Global study on sexual exploitation of children in travel and tourism country-specific report Ukraine. 2015. URL: <https://www.ecpat.org/wp-content/uploads/2016/10/3.-SECTT-UKRAINE.pdf>

Naila Huseynova

Doctor on pedagogical sciences, Associate Professor,
*Azerbaijan State Pedagogical University,
Baku, Azerbaijan*

SPEECH AS THE MOST IMPORTANT MENTAL FUNCTION

The exchange of information between people is a more widespread aspect of communication and is called the communicative aspect of communication in psychological literature. In the process of information exchange, people get to know each other's thoughts, ideas, feelings, wishes and dreams, etc. In other words, people exchange information necessary for their life and activities in this process. Without this kind of information exchange, people's coexistence and activities would be difficult and impossible.

Speech is one of the most important mental functions of a person. Speech communication not only creates social relations between people, but also develops higher forms of cognitive activity. Speech and thinking are inextricably linked. By mastering speech, the child perceives the generalized reality of the surrounding world and has the ability to develop his/her own thinking. Speech is the highest mental function that belongs to a person.(1, 25) Speech communication creates specific human means of social communication between people and develops the highest forms of collective labor comprehension activity.

Speech plays an important role in the entire mental life of a child, it leads to the formation of basic cognitive processes. Correctly formed speech in a child is not only a means of communication between people, transfer of experience, collection

of previous experiences, but also a manifestation of the perfect development of personality and its aesthetic appearance. Speech is also a very complex phenomenon and is a set of several processes. Almost all systems of the body: muscles, bones, various and numerous organs, especially the central nervous system, take an active part in its formation.(4, 199)

Sometimes children's incomprehensible, nasalized (tyn -tyn) or other rude speech deficits have a negative impact on their character and personality formation. Therefore, correct speech education in a child is not only of aesthetic importance, but also very necessary for his perfection as a personality, intellectual and mental development.

Disruption of speech to one degree or another causes certain difficulties in both mental and psychological development of the child. Most of the time, gross speech disorders manifested in children appear due to anatomical and physiological deficiencies of the speech apparatus. One such defect is congenital cleft lip and palate. Congenital clefts of the lip and palate not only create a deformed appearance of the child, but also hinder its normal development and cause severe speech disorders.(3, 53)

These disturbances in the speech development of a child with a congenital cleft lip and palate - in addition to the difficulty of perceiving the environment and communicating with people, also lead to the emergence of serious defects such as the improper formation of cognitive processes, the failure to acquire knowledge, skills and habits. These disorders have a huge negative impact on the formation of all his mental processes and his development as a personality.(2, 48)

This deprives the child of the most important qualities of personality formation - activity and independence, self-esteem, control and regulation, and creates behavioral changes, indecisiveness,

negativism and distrust. Thus, the negative impact of congenital cleft lip and palate on the mental and speech development of the child, on the formation of his personality, character, and behavior requires the people surrounding him to eliminate this deficiency by taking timely and active action.

References:

1. Aghayeva T.H., Aliyeva S.M. Theoretical and practical issues of speech therapy. Baku, 1999. 188 p.
2. Huseynova N.T., Rustamova L.H. Special pedagogy. Baku, 2007. 147 p.
3. Lewis, K. E., Watterson, T. L., & Houghton, S. M. (2003). The influence of listener experience and academic training on ratings of nasality. *Journal of Communication Disorders*, 36(1), 49–58
4. Sadiyev S. "Logopedia". Baku, 2006. 213 p.

Mammadova Narmina Israfil

Ph.D. in pedagogy

OPPORTUNITIES FOR TEACHERS TO USE EDUCATIONAL RESOURCES IN THE MODERN ERA

The use of training equipment and resources in the modern education system means the educational environment, the classroom of the teacher's main workplace with personal computers, projectors, screens, scanners, printers, mimo devices, smart boards, etc. It is planned to deliver. E-schools also have mobile classes equipped with laptops. Teachers and students use these learning resources and equipment both in the learning process and in extracurricular activities.

Modern technologies are used at different stages of the course using different computer programs.

You can demonstrate the following forms of organization of work with educational resources in the classroom environment: online lessons; Presentation lessons; 4) Seminars and lessons; 5) mental and intellectual activities; 6) Design lessons 7) Combined lessons: video, sound, animation, "smart" boards, etc. Organization of classes using the explanations of the teacher; 8) Online - lessons, etc.

Certain principles should be considered for the use of educational resources in the school environment:

1) Compliance with the work plan for the academic year: proper planning of the educational process, including using educational resources (including educational equipment);

2) teachers have relevant knowledge and skills;

3) the creation of a conscious (problematic) problematic situation by the teacher;

- 4) the student's position as a "discoverer" and "researcher";
- 5) the position of the teacher as a facilitator (facilitating the English language - creating favorable conditions);
- 6) psychological support for students;
- 7) targeted cooperation with a teacher whose task is to teach;
- 8) to guide students in setting goals, to provide methodological assistance in solving them, to teach them how to acquire and master knowledge;
- 9) types of student learning: taking into account their individual abilities, interests and habits, levels of training, form of training;
- 10) stimulation of an active research position of students;
- 11) creating conditions that allow students to independently discover, acquire and master new and necessary knowledge, as well as realize their potential;
- 12) the disclosure of new knowledge by students, not by the teacher;
- 13) the use of educational resources aimed at multiple feelings;
- 14) are easily accessible and easy to use, do not use complex and expensive training equipment and resources;
- 15) restrictions: taking into account financial resources and time factors;
- 16) the orientation of the physical characteristics of the learning environment;
- 17) the resources used will correspond to the age and individual characteristics of the students.

One of the organizations working with educational resources (including educational equipment) in the learning environment is presentation lessons. Presentation lessons are organized using smart whiteboards, not mechanical memorization, so that students understand and understand.

Practice shows that it is advisable to pay attention to the following aspects of organizing a lesson based on a smart board, which has a number of advantages compared to a regular course.

If the teacher uses the “smart board” to teach the subject, then the equipment becomes a teaching aid. This means that no matter what the teacher uses in the classroom, he / she must use and use resources to improve the quality of education.

The dissertation introduces new educational models using modern teaching resources and equipment as an important component of the content of education, increasing students' independence, cognitive activity and relying on modern scientific strategies.

From the point of view of new pedagogical thinking, the role of educational resources and the teacher as an object of using educational resources in the education system is gradually increasing. The influence of modern teaching resources on the consciousness and activity of teachers and students, learning and student behavior can be considered as a form of interaction and interaction. Effective and efficient use of modern educational resources is necessary in every area. Thus, the activity of all enterprises, offices and organizations, state and state structures is noticeable with the help of modern educational equipment. Teachers play a unique role in the use of modern pedagogical resources in teaching and out-of-school education in secondary schools. Their professionalism and pedagogical skills determine the effectiveness of learning in the classroom. The effectiveness of the psychological and spiritual environment in the school environment depends on the efforts of each of the teachers, their pedagogical skills, their skills in pedagogical ethics and tactics, theoretical and methodological training, and the level of relationship between teacher and student.

A professional teacher expects pedagogical ethics in the classroom, respects the personality of the student, and becomes objective and fair. In addition, secondary school teachers are concerned about the democratization and humanization of the educational process, contributing to the cognitive activity, initiative and independence of students who regard them as equal participants in the educational process.

The positive effect of using modern educational resources is usually measured by the end result of the work done. The criterion is the use of modern educational resources. If the result is high, then modern learning resources are used effectively and efficiently in the learning process. The use of modern educational resources in the educational process cannot be discussed without the effective use of modern educational resources when work in this direction is not organized.

The high level of use of modern educational resources in secondary schools depends on the personal qualities of the teacher. The teacher should be able to track, benefit and apply the latest innovations in the field of information and communication technologies, innovations, educational systems and teaching methods. He should be humanistic, fair, caring, objective, principled, sincere and not distinguish students, no matter how he reads, but also serious and demanding. Another problem is that the student does not read well and his behavior is incorrect. Systematic, focused work in this direction should be provided and carried out.

In conclusion, it should be noted that the main factors that should be considered when applying educational resources are: purpose and topic; easy access and use; student age and personality; teacher and student attitude to resources; suitability of physical conditions, achievement of goals in the educational

process; provide effective training; orientation of the student to new classes; time and economic profitability, etc.

References:

1. Alişah, H. Eğitimde Teknolojiden yararlanmak Eğitim Teknolojisi midir? // Ankara Üniversitesi Dergisi, -1983, №1 (cilt16), -s.277-286. / -<http://dergiler.ankara.edu.tr/>

2. Cüre, F. & Özden N. Öğretmenlerin bilgi ve iletişim teknolojileri (BİT) uygulama başarıları ve BİT'e yönelik tutumları // Hacettepe Üniversitesi: Eğitim Fakültesi Dergisi (H. U. Journal of Education), - 2008. № 34, - s. 41-53.

3. Андресен, Бент Б. Мультимедиа в образовании: специальный учебный курс. Информационные технологии в образовании / Бент Б.Андресен. - Москва: Дрофа, - 2007. - 224 с.

4. Мамедова, Н. Роль современного учебного оборудования и электронных ресурсов в когнитивном развитии учащихся //- Россия, Калининград: Балтийский гуманитарный журнал «Полиар Плюс», - 2016. том 5, № 4 (17), - с. 261-263.

Petrova L.

Scientific Secretary of the Academic Council

Savchenko O.

Associate Professor, Foreign Languages Department,
*Ivan Kozhedub Kharkiv National Air Force University,
Kharkiv, Ukraine*

FOSTERING ACADEMIC INTEGRITY AT THE MILITARY UNIVERSITY: CHALLENGES AND PERSPECTIVES

The International Center for Academic Integrity cleared up the understanding of what should be understood as "academic integrity" at the turn of the century. This phenomenon is interpreted as a set of fundamental values that lay the grounds for educational and scientific activities. These values include honesty, trust, fairness, respect, responsibility, modesty, and courage [1]. The educational environment based on these values is the basis, the foundation for academic integrity grounded on the moral and ethical principles that lead to developing and strengthening the civil culture of society.

The Ukrainian educational environment focused on the issue of academic integrity in 2009 when a number of non-governmental organisations of Ukraine initiated by the Democracy Fund at the US Embassy in Ukraine undertook a set of events to support and implement the Code of Honour into higher education institutions of Ukraine [2, p.135]. In 2017, the Law of Ukraine "On Education" introduced the concept of academic integrity, which is defined as a set of "ethical principles and rules determined by law that should

guide participants in the educational process during learning, teaching and performing scientific (creative) activities so that to ensure the credibility of their results" [3].

Military education features specific values and attributes, which mirror the needs and tasks of military education. Core educational values within military education include patriotism, discipline, dedication, commitment to goals, ethics and integrity, team spirit, and leadership, as well as tactical and strategic thinking skills. These values reflect important aspects of the military profession and prepare future military professionals for the various challenges that may arise during their service. They also play a key role in the formation of professional identity and ensuring the successful functioning of the military team. Such moral values as "dignity, patriotism, responsibility, optimism, courage, characterize the moral stability of future officers... and contribute to the effective performance of official duties, protection of national interests, security of Ukraine and Ukrainian citizens" [4, p.590].

The study of the phenomenon of academic integrity within military education is important to understand what is the level of ethical standards and whether moral norms are met when making educational decisions among cadets, teachers, and other representatives of the military organization. Therefore, in Ivan Kozhedub Kharkiv National Air Force University we conducted the survey which involved 42 participants (26 men and 16 women). The goal of this study was to find out whether the cadets understand what academic integrity means, what actions are considered dishonest, and how they are punished, and to highlight reasons that drive cadets to violate academic integrity. We used a questionnaire containing nine closed-ended questions with suggested answers and one open-ended question. We took Assessing Academic Integrity: ICAI/McCabe Survey 2.0 as a basis [5]. The cadets had

to read the questions and choose from the given answers the most appropriate option regarding their attitude to the stated issue.

The results of the study indicated that most cadets took academic dishonesty and plagiarism as the norm, and some cadets just did not see the difference between honest and dishonest conduct.

The survey showed that 49% of respondents had violated the principles of academic integrity (53.3% of them were male and 46.7% were female). Analysing the types of academic integrity violations, we found out that 24.7% had received the correct answers from other cadets; 30.8% had let other cadets cheat by giving them correct answers; 29.5% had used unauthorized sources and devices; 15% had relied on the help of other cadets when working on an individual task.

54.8% of respondents somehow justify dishonest behaviour, in particular, 12.4% consider it acceptable to cheat to help friends; 19% do not consider fraud in the academic environment a big problem given the numerous acts of fraud in business, politics, and so on; 12.4% consider it possible to behave dishonestly if the price at stake is future happiness or success; 11% consider the ultimate results more important than the means to achieve these results.

At the same time, assessing the attitude towards plagiarism in general, 42.2% of respondents do not approve of it while 57.8% admit plagiarism to a certain extent.

When asked whether they understand what actions are considered fraud, the overwhelming majority of respondents (95.2%) answered positively; 76% of respondents believe that the academic integrity policy at our university does not encourage cheating; 73.8% of respondents noted that cases of fraud at the university are punished, and 64.3% believe that the process for dealing with cases of fraud is transparent and fair.

When asked whether there is a sufficient level of ethical standards for meeting academic integrity among cadets/teachers in our military institution, 76.9% of male respondents gave a positive answer, while only 37.5% of female respondents believed that the level of meeting ethical standards among cadets/teachers of the university deserves a positive assessment.

To assess the moral aspect of academic integrity, we asked respondents what guides them when they share or do not share academic integrity principles. 53.3% responded that they act according to their personal beliefs, preferences, or choices, it does not matter whether the assessed concept is right or wrong, it is just their attitude that makes them confident in their views on the world, knowledge, and assessments of reality. For 23.7%, this is a conventional – normalized, generally accepted attitude towards the assessed concept due to traditions and standard patterns of behaviour (in our case, in the context of the military university); 23% focus on moral standards that they perceive as objectively true and universal regardless of location or time in history.

To sum up, we want to emphasize that it is time to educate academic communities on ideas, methods, and strategies that help increase the level of personal responsibility among students, teachers, and managerial staff, and encourage them to promote academic integrity at all levels in the context of higher education.

We believe that creating a system for ensuring academic integrity at the military university is a key task to maintain high standards of morality, ethics, and integrity among military personnel. We suggest including the following elements in the system:

- developing a clear and specific code of ethics that defines the basic principles of integrity and ethics which all the parts of the educational process should meet;

- conducting regular educational events on integrity and military ethics that envelope all key aspects, in particular, the intolerance of corruption, responsibility, and respect for human rights;

- establishing an effective internal accountability mechanism, including procedures for identifying and investigating ethical standard violations, as well as establishing appropriate sanctions;

- enabling anonymous reporting of possible ethical violations and protecting individuals who suffered from them;

- implementing effective internal control mechanisms, such as inspections and audits to detect and prevent possible violations.

Moreover, the system for supporting academic integrity must be built into the structure of military education and supported by the military authorities to implement and maintain high ethical standards successfully.

References:

1. Fishman, T (Ed). (2019). The Fundamental Values of Academic Integrity. International Center for Academic Integrity. Clemson University. URL: https://www.chapman.edu/academics/academic-integrity/_files/the-fundamental-values-of-academic-integrity.pdf

2. Slobodyanyuk O.M. (2018). Rol' naukovo-pedahohichnoho kolektyvu u formuvanni kul'tury akademichnoyi dobrochesnosti studentiv [The role of the scientific and pedagogical staff in the formation of the culture of academic integrity of students]. *Visnyk Vinnyts'koho politekhnichnoho instytutu – Bulletin of the Vinnytsia Polytechnic Institute*. (№ 6). (p.p.134-139). URL: <https://visnyk.vntu.edu.ua/index.php/visnyk/article/view/2304> [In Ukrainian]

3. Zakon Ukrainy Pro osvitu [The Law of Ukraine “On Education”], 5 September, 2017. (№ 2145-VIII). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>. [in Ukrainian].

4. Zhurba K. I. & Zinyak I. (2023). Tsinnosti formuvannya moral'noyi stiykosti maybutnikh ofitseriv u viys'kovykh zakladakh vyshchoyi osvity [Values of developing the moral stability of future officers in military institutions of higher education]. *Visnyk nauky ta osvity – Bulletin of science and education*. (№10 (16)). (p.p.580-593). URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/vno/article/view/7139/7180> [in Ukrainian].

5. Assessing Academic Integrity: The ICAI/McCabe Survey 2.0. URL: <https://en.naqa.gov.ua/wp-content/uploads/2020/03/Assessing-Academic-Integrity.pdf>].

Petrova O.

Lecturer at the Department of
Modern English Teaching Practices at
Cherkasy National University
Cherkasy, Ukraine

Rudakova L.

Associate Professor at the Department of
Modern English Teaching Practices at
Cherkasy National University
Cherkasy, Ukraine

LANGUAGE LEARNING VIA STORYTELLING: EFFICIENCY AND METHODS

Storytelling has been proven to be one of the more efficient tools that allows one to learn a foreign language. For instance, according to one study, the introduction of storytelling to a group of English learners improved their performance across four major language skills – reading, listening, speaking, and writing [2, p. 6]. Another study proved that learning via storytelling contributed to the betterment of the speaking capabilities of Greek language learners at a higher pace than those pursuing a more traditional instruction approach [3, p. 7].

Storytelling works, that much is clear. But what it is about storytelling that makes such a great tool of instruction? To start with, it is the universal nature of storytelling makes it effective. [2, p. 1] After all, storytelling has existed for millennia across different cultures and has been the way information has been transmitted for centuries [2, p. 2]. It is, thus, the familiarity of the method that makes it available to all students.

Besides its ubiquitous nature, storytelling comes with other benefits. For example, it has a particularly positive effect on the learner's speaking capacity [3, p. 2]. Often, being able to speak the target language is the primary motivation for language learners to learn one, which is why this effect of storytelling is particularly important.

Storytelling also engages students as it is a collaborative activity. It is this interaction between students that makes learning enjoyable to students, thus motivating them [2, p. 2]. It also creates a sense of authenticity because when discussing stories, whether someone else's or their own, language students reflect on their beliefs and identity [2, p. 2].

When it comes to the use of storytelling as part of the language learning curriculum, one can find a variety of learning methods. Any list will be by no means exhaustive – storytelling can come in many shapes in forms – but it does cover the methods used for storytelling-based instruction highlighted in some of the studies that proved the efficiency of the technique.

One suggestion is to harness the *communicative potential* of the storytelling instruction method. By taking part in activities, such as discussions of stories among students, retelling of the stories, acting out the stories, and rewriting and revising stories, language learners can become active users of the language and learn more efficiently [2, p. 4]. One study showed that conducting the following activities – total physical response storytelling, storytelling relying on picture books, and mime-based storytelling – allowed language learners to achieve significant progress in language learning [2, p. 5]. Additionally, the study suggests that activities involving the students imitating the teacher who tells a story, coming up with stories describing their experience, telling stories by describing visual images, modifying stories, and other

techniques, such as clustering, story games, story pyramid, story models, create and write are equally helpful [2, p. 5]. The story pyramid is a particularly useful method for beginner learners. It asks the learners to describe the different components of the story, such as the characteristics of the protagonist, the setting of the story, its chief problem, and other aspects in an increasingly expanded word count, drawing on both the comprehension and reproduction language skills [1].

Using technology can facilitate storytelling-based language learning. The use of technology makes it possible to engage students by employing auditory (recordings, songs, etc.) and visual (photos, videos, text, etc.) input to immerse learners in a given story. It also allows for a varied type of activities: from students learning pronunciation by listening to the recordings of specific words to them creating a presentation about themselves, which encourages them to tell their story with images and text [3, p. 3]. The incorporation of technology into the storytelling method makes for more interactive assignments: for instance, learners can record themselves discussing the images as part of the story and post the recording online, making it easy for the teacher to provide feedback [3, p. 3]. Alternatively, learners can discuss the story on the online class board and comment on one another's posts, thus multiplying the communicative effect of storytelling.

Finally, storytelling activities should involve *creative assignments*. One study describes a range of activities that allowed to improve the language capacity of the language learners: these included the writing of poems, discussions of important events in the students' lives, and the creation of podcasts based on student recordings throughout the period of instruction [4, p. 9]. This study emphasized that students should be encouraged to share their own stories, aspirations, and concerns that incorporate the material they

are studying [4, p. 1]. Even when learning basic grammar and phonetics topics, a creative approach can be useful to help students benefit from storytelling. Thus, one language instructor asked students to talk about their home country using passive voice [4, p. 9]. Another example was the reciting of poems that emphasized the correct pronunciation, helping students engage with the study of phonetics in a livelier fashion [4, p. 9]. The bottom line is that by coming up with varied kinds of creative exercises, it is possible to engage and motivate learners, thus improving their command of the target language.

References:

1. Story Pyramid | Structure, Template & Examples, *Study.com* [Website]. Access: <https://study.com/academy/lesson/story-pyramid-strategy-example.html>
2. Atta-Alla M.N., Integrating Language Skills through Storytelling, *English Language Teaching* [Academic publication]. Published by Canadian Center of Science and Education. 2012. No. 12 (vol. 5). P. 1-14. Access: <http://emcnline.com/wp-content/uploads/2019/10/storytelling-and-4-skills.pdf>
3. Kallinikou E. and Nicolaidou I., Digital Storytelling to Enhance Adults' Speaking Skills in Learning Foreign Languages: A Case Study, *Multimodal Technologies and Interaction* [Academic publication]. 2019, No. 59 (vol. 3). P. 1-10. Access: <https://www.mdpi.com/2414-4088/3/3/59>
4. Pierson S.J., The power of story: Using personal narrative, computer technology and podcasting with young adult English language learners, *Teaching English with technology* [Academic publication]. 2014. No. 4 (vol. 14). P. 3-16. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1143468.pdf>

Shabanova K.

Lecturer of the Foreign Languages Department
*Prydniprovsk State Academy of
Civil Engineering and Architecture
Dnipro, Ukraine*

HOW DOES LANGUAGE LEARNING AFFECT TODAY'S YOUTH?

Language learning has a significant impact on today's youth, influencing various aspects of their development and shaping their experiences. In today's globalized world, being multilingual is not just a valuable skill, but a necessity for personal and professional growth. There are some key insights into how language learning affects today's youth:

Cognitive Development: Language learning enhances cognitive development in youth. Research suggests that learning a second language can improve problem-solving skills, memory, attention, and creativity. It stimulates the brain and promotes cognitive flexibility, allowing young learners to think more critically and adapt to different situations [1]. In a rapidly changing world, these cognitive abilities are crucial to navigate complex challenges.

Academic Performance: Language learning has been linked to improved academic performance. Bilingual youth often demonstrate enhanced literacy skills, higher scores on standardized tests, and better overall academic achievement. Learning a second language can also enhance linguistic awareness and metalinguistic skills, which can benefit youth in their native language as well [2].

Cultural Awareness and Empathy: Language learning exposes youth to different cultures, fostering cultural understanding and

empathy. By learning another language, young individuals gain insights into different worldviews, traditions, and perspectives. This exposure promotes tolerance, appreciation for diversity, and the ability to communicate and connect with people from different backgrounds [2]. Moreover, this fosters a greater sense of empathy and understanding towards people all over the world.

Communication Skills: Language learning improves communication skills in youth. It enhances their ability to express themselves effectively, both verbally and in writing. Learning a second language also improves listening skills, as learners need to actively listen and comprehend in order to engage in meaningful conversations. These enhanced communication skills can benefit youth in various personal and professional contexts.

Career Opportunities: Language proficiency opens up a wide range of career opportunities for today's youth. For instance, international business, diplomacy, tourism, translation, and more. In an increasingly globalized world, knowing multiple languages is highly valued by employers. Bilingual or multilingual individuals have a competitive edge in the job market, as they can communicate with diverse populations, work in international settings, and engage in cross-cultural collaborations [2].

Cognitive Flexibility and Problem-Solving: Language learning promotes cognitive flexibility and problem-solving skills in youth. It requires learners to switch between languages, adapt to different linguistic structures, and find creative solutions to communication challenges. These cognitive skills extend beyond language learning and can be applied to various academic and real-life situations.

Personal Growth and Self-Confidence: Language learning contributes to personal growth and self-confidence in youth. As they acquire language skills and become proficient in a second

language, young learners gain a sense of accomplishment and self-efficacy. It also provides self-expression, and a deeper understanding of one's place in the world. Language learning allows young people to connect with their heritage, explore their roots, and develop a stronger sense of identity. This confidence extends beyond language abilities and positively impacts other areas of their lives [2].

Technological Advancements: In the 21st century, technology has revolutionized language learning, making it more accessible and engaging for the youth. Interactive language learning apps, online resources, and virtual exchange programs enable young people to connect with native speakers and immerse themselves in real-world language contexts.

In conclusion, language learning has a profound impact on today's youth. It enhances cognitive development, improves academic performance, fosters cultural understanding and empathy, enhances communication skills, opens up career opportunities, promotes cognitive flexibility and problem-solving, and contributes to personal growth and self-confidence. As the world becomes increasingly interconnected, the ability to communicate in multiple languages will continue to be a valuable asset for the youth, shaping their future in a globalized society. Encouraging language learning among youth can have long-lasting benefits for their overall development and future success.

References:

1. 9 Factors that Influence Language Learning // WHITBY SCHOOL: [Website]. URL: <https://www.whitbyschool.org/passionforlearning/9-factors-that-influence-language-learning> (viewed on: 03.01.2024).

*Матеріали XLI-ої Міжнародної науково-практичної конференції
(07 лютого 2024 року, м. Анкара, (Туреччина), дистанційно)*

2. The impact of language on learning // The Educator:
[Website]. URL: <https://www.theeducatoronline.com/k12/news/the-impact-of-language-on-learning/253500> (viewed on: 03.01.2024).

Білай Д.В.

аспірант кафедри педагогічної
майстерності та менеджменту імені І.А. Зязюна,
*Полтавський національний педагогічний університет
імені В.Г. Короленка
м. Полтава, Україна*

Жданова-Неділько О.Г.

доктор педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри педагогічної майстерності та
менеджменту імені І.А. Зязюна,
*Полтавський національний педагогічний університет
імені В.Г. Короленка
м. Полтава, Україна*

ОСОБИСТІСНО-РОЗВИВАЛЬНИЙ АСПЕКТ У СТРУКТУРІ ОРІЄНТАЦІЇ МОЛОДІ НА РОБІТНИЧІ ПРОФЕСІЇ

Намагання уряду змістити сьогодні інтереси молоді в бік закладів професійно-технічної освіти є, на наш погляд, не просто актуальними, а й такими, що навіть дещо запізнилися в часі і потребують всілякого схвалення. Проте для їхнього успіху необхідні не лише заходи реформативного характеру, а й визнання їхнього раціонального сенсу широким суспільним загалом, розуміння і підтримка молоді – потенційних здобувачів освіти, що, в свою чергу, вимагає внесення необхідних змін до системи професійної орієнтації.

«У Міністерстві економіки порахували, що для швидкого економічного відновлення України необхідно протягом наступних 10 років залучити на ринок праці додатково 4,5 млн.

робітників», – повідомляють ЗМІ [2]. Вочевидь, більшість із них – це нинішні школярі, що мають обрати для себе робітничі професії. Відтак, професійна орієнтація виступає дійсно справою державної ваги. Але, на жаль, на сьогодні заклади професійної (професійно-технічної) освіти не належать до популярних навіть серед тих школярів, які за багатьма своїми навчальними та особистісними характеристиками могли б знайти оптимальну самореалізацію саме в робітничих професіях.

На наш погляд, одним із вагомих чинників ситуації, що склалася, є на сьогодні переважаючі в суспільстві уявлення про цей рівень освіти як досить примітивний, такий, що не передбачає особистісно-розвивальних компонентів, має на меті формування переважно вмінь і навичок, необхідних для виконання досить нескладної роботи. Попри те, що такі фахівці забезпечують вельми вагомі для суспільства галузі, у ньому функціонує на сьогодні чимало поширених думок, що спричиняють психологічні бар'єри при виборі конкретними юнаками і дівчатами робітничих професій.

Частина з цих бар'єрів потребує економічних зрушень, курсу на оновлення умов виробництва товарів і послуг, застосування організаційно-управлінських та технологічних інновацій, тобто, загалом, виходить за межі освітніх завдань. Проте деяка їхня кількість може долатися завдяки наданню освітньому середовищу закладу додаткових рис, що, виходячи за межі виключно ремесла, формують особистісні якості людини, здатні вплинути на її соціально-комунікативні характеристики.

Свого часу Ф. Парсонс зазначав, що «майбутньому працівнику необхідне якісне розуміння самого себе, своїх здібностей, умінь, інтересів, можливостей, обмежень і їх

причин; знання вимог та умов досягнення успіху, переваг і недоліків у різних напрямках роботи; правильне, обґрунтоване співставлення двох перших положень» [3, с. 11]. Ця думка була сформульована ще на початку ХХ століття, проте значною мірою зберігає свою об'єктивність. Водночас, у сучасному світі вступають у дію чинники, зумовлені розвитком суспільства, поширених у ньому підходів і технологій.

Сьогодні, коли більшість молодих людей схильні до активного самовираження (про що свідчить, зокрема, прагнення широко комунікувати в соціальних мережах), для них має вагу можливість пишатися собою, своїми життєвими виборами і досягненнями. На час закінчення школи вони досить залежні від суспільної думки, і вибір не тільки професії, а й певного закладу освіти містить елемент міркувань про престижність такого кроку в очах значущого оточення. Тож дуже слушними видається різноманіття кроків уряду не лише економічного характеру (оновлення матеріальної бази закладів професійної (професійно-технічної) освіти, оснащення їх сучасними технологічними надбаннями, підвищення заробітної плати педагогів тощо), а й ті, що мають істотну психологічну складову. Як приклад, назвемо оприлюднені пропозиції замінити термін «учень» на «студент», а після завершення навчання у закладах професійної (професійно-технічної) освіти видавати дипломи вже не «кваліфікованого робітника», а «спеціаліста» [1].

Хочемо наголосити, що у сфері профорієнтації школярів мають значну вагу і відгуки учнів закладів професійної (професійно-технічної) освіти про свій заклад, які сприяють підняттю його престижності як комфортного середовища, де забезпечується їхній всебічний розвиток і розкриваються та

забезпечуються необхідними передумовами перспективи успішної професійної діяльності. Повертаючись до сказаного вище, відзначимо, що така інформація, стаючи надбанням соціуму, значною мірою запобігає виникненню бар'єрів, що гальмують вибір закладу професійної (професійно-технічної) освіти.

Водночас, аби все це стало реальністю, необхідно, щоб комфортність освітнього середовища в різних його аспектах – власне освітньому, психоемоційному, комунікативному, побутовому – не просто мала місце, а усвідомлювалася учнями як загалом, так і в окремих своїх складниках, кожен з яких сприймається як цінність і водночас приймається і як норма, і як досяжна мета в структурі власної життєорганізації.

Особистісний розвиток здобувача освіти слід розглядати як багатогранний процес, що націлений на свідоме ставлення до себе і світу навколо, на взаємодію з цим світом, успішність якої забезпечується сукупністю як об'єктивних, так і суб'єктивних чинників. У учня закладу професійної (професійно-технічної) освіти час самотійності, виходу в професійний світ значно ближче, ніж у ровесників, що обрали для себе вищу освіту, тож зазначений аспект педагогічного впливу слід розглядати як особливо важливий і в соціальному, і в професійно-освітньому плані, а відтак – надавати йому особливої уваги.

Підсумовуючи, зазначимо, що саме через характеристики свого безпосереднього функціонування заклад стає популярним у регіоні і привертає увагу не тільки потенційних вступників, а й роботодавців, закладаючи таким чином основи успішного працевлаштування випускників і сприяючи вирішенню кадрових проблем бізнесу та його розвитку. Формується взаємовигідна залежність, необхідна нині і для вітчизняної

економіки, і для окремих громадян у їхньому приватному та професійному житті. Тож особистісна спрямованість освітнього процесу в закладах професійної (професійно-технічної) освіти виступає важливою умовою відродження і процвітання згаданої освітньої галузі.

Список використаних джерел:

1. Зміна іміджу та «Професійна освіта онлайн»: Уряд має намір популяризувати профтехосвіту та підвищувати престиж закладів ПТО. *Голос України*. 4 вересня 2021 р. Режим доступу до дж. :<http://www.golos.com.ua/article/350587>
2. Мінекономіки порахували, скільки нових робітників потрібно для економічного відновлення [Ел. ресурс]. Режим доступу до дж. <https://www.unian.ua/economics/finance/minekonomiki-porahuvali-skilki-novih-robitnikov-potribno-dlya-ekonomichnogo-vidnovlennya-ukrajini-12327330.html>
3. Професійна орієнтація : підручник [для студентів] / Єгорова Є. В., Ігнатович О. М., Кобченко В. В., та ін. [за ред. О. М. Ігнатович]. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. 240 с.

Годік К.О.
молодший науковий співробітник
відділу компаративістики,
Інститут літератури ім. Т.Г. Шевченка
Національної академії наук України
м. Київ, Україна

ПРОБЛЕМИ ЗБЕРЕЖЕННЯ КУЛЬТУРНОЇ ПАМ'ЯТІ В ЛІТЕРАТУРІ БРАЗИЛЬСЬКОЇ ДІАСПОРИ

Роль діаспори в становленні української культури ХХ століття складно переоцінити. Саме завдяки зусиллям її діячів, в тому числі, Вірі Вовк, Івану Багряному, Еммі Андієвській та багатьом іншим вдалось зберегти значну частину українських текстів, заборонених в СРСР, архівів, приватних колекцій тощо. Однак наразі значні діаспорні архіви лишаються малодослідженими. Перш за все це стосується архівів газет та журналів, які видавались в інших країнах, особистих щоденників, документів різних об'єднань тощо. Бразильська діаспора українців в цьому плані не є винятком. Деякі роботи, наприклад, з'являються лише в останні роки. Втім, систематичного аналізу проблем збереження культурної пам'яті досі зроблено не було, що й зумовлює актуальність представленого дослідження.

Серед проблем, які спостерігаються в контекст збереження національної пам'яті в українській діаспорі Бразилії, можна відзначити, перш за все, відсутність сталих зв'язків з материковою Україною. Це спричинює труднощі в переданні культурних здобутків, встановленні партнерства в галузі науки та освіти тощо. ця проблема відображається і на

стані мови. Фактично, українська діаспора в Бразилії не розвиває українську мову, послуговуючись застарілими лексемами та мовними конструкціями. Основний принцип, на який покладаються мігранти – зберегти мову та традиції втому вигляді, в якому вони дістались від батьків та дідів.

Низький рівень фінансування програм книговидавання, зокрема, двомовних видань (українсько-португальських). Через це українська література в діаспорі представлена бідно, здебільшого, це матеріали які були видані Вірою Вовк ще в 70-х роках ХХ століття [1]. Загалом, антологія української прози, підготовлена Вірою Селянською, досі є однією з найкращих, на мій погляд, португаломовних робіт. Серед письменників тут представлені Володимир Винниченко, Богдан Лепкий, Іван Франко. Однак перелік творів, доступних для читача, достатньо обмежений. Мало видань мають фаховий коментар, який би оприявлював роль того чи того тексту в історії літератури, проводив аналогії бразильськими письменниками тощо. Це призводить і до інших проблем, наприклад, до появи на ринку книжок, які формально видаються за українські, але по факту просувають російську риторичку. Відбувається це через недостатню представленість українського культурного продукту.

Іншою помітною проблемою культурного розвитку представників місцевої української діаспори є асиміляція. Значна частина українців, які переїхали в Бразилію після II Світової війни, перейняла звичаї та традиції місцевого населення. Багато хто не вчив дітей української мови. Культура зберіглася лише в тих містах, де були великі осередки діаспори, наприклад, у Куритибі, Продентополісі. Однак і такі осередки через брак зв'язків з Україною підтримують свої культурні традиції виключно на тому рівні, на котрому вони були понад 70 років тому – в повоєнний період.

Окремо слід говорити про стан архівів української діаспори в Бразилії, їх представленість в науковому та публіцистичному дискурсах. З огляду на віддаленість цієї країни від України, чимало матеріалів тут було не оцифровано і в належний спосіб не описано. Загалом ця проблема є характерною для діаспорних архівів. Те саме я спостерігала під час стажування в Українському Вільному Університеті в Мюнхені. Частина архівів діаспори там так само належно не описана та не введена в науковий дискурс. І це при тому, що доступ до тих матеріалів для українських дослідників з багатьох причин простіший. Що ж. до тих архівів, які представлені в Бразилії, то значна частина їх наразі перебуває під наглядом Української Репрезентації. Ця організація хоча й забезпечує належні умови для збереження архівів, не може зорганізувати їх детальне дослідження через відсутність коштів.

Вирішення більшості проблем української діаспори в Бразилії лежить в площині поглиблення співпраці, передусім, культурної. Необхідна тривала системна робота над створенням двомовних видань різного типу (художніх, публіцистичних), встановлення тривалих програм обмінів тощо. Окрема увага в межах такого співробітництва має бути присвячена оцифруванню архівів в місцях компактного поселення українців, зокрема, в Куритибі.

Список використаних джерел:

1. Galos Bordados. Contos Ucrânicos. Companhia Brasileira de Artes Graficas. Rio de Janeiro, GB. 1972. 2 Vol.
2. Костюченко В. Віра Вовк: Читачі в Бразилії і Португалії мають одне джерело, то є мої видання. URL: <https://umoloda.kyiv.ua/number/164/0/40802/>

Данилко Д. В.
магістрантка І року навчання
факультету філології та журналістики,
*Уманський державний педагогічний університет
імені П. Г. Тичини
м. Умань, Україна*

Бровченко В. В.
студент ІІІ року навчання
факультету філології та журналістики,
*Уманський державний педагогічний університет
імені П. Г. Тичини
м. Умань, Україна*

ПОЕЗІЯ ВАСИЛЯ ДЕНИСЮКА КРІЗЬ ПОСТМОДЕРНІ ОКУЛЯРИ

Особа Василя Денисюка оповита таємницями (постмодерна фішка), і беззаперечним є той факт, що творчість автора викликає захоплення, можливо, певною мірою здивування у тих, хто читає його поезію вперше, адже за маскою серйозної, іноді навіть суворої людини ховається безмежний романтик із ніжною душею.

Вірші Василя Денисюка є яскравим зразком сучасної постмодерної літератури. Постмодерністи не прагнуть покращити світ, вони вважають, що не здатні навіть систематизувати його, не спроможні досягнути, не вірять в прогрес. «Реальним вважається варіювання та співіснування усіх (і найдавніших, і новітніх) форм буття» [8].

Останні дослідження. Творчість автора досліджували А. Дячок «Кольоративи в поетичній картині світу Василя

Денисюка (на матеріалі збірок «Amantes – amantes» та «Alea iacta est») [3], Н. Зарудняк «Збірка Василя Денисюка «Alea iacta est»: тематична палітра» [4], Н. Зарудняк «Інна Снігур як представниця «першої хвилі літераторів» факультету філології та журналістики УДПУ» (спорідненість авторів на рівні образів) [5], О. Пепчук «Інтимна лірика Василя Денисюка» [7], але не з позиції постмодернізму.

Ми робимо спробу проаналізувати лірику Василя Денисюка крізь призму постмодернізму, що і є **метою дослідження**. Розглянемо хоча б поезію «Маленький клаптик сірого паперу...» [1, с. 17], яку прочитуємо як болюче переживання розриву, втрати. Уже перший рядок викликає запитання: думка обірвана трикрапкою, читач лише здогадується, що там з тим «маленьким клаптиком сірого паперу»? Чому сірого? Його реальний колір? Емоційне сприйняття чогось безрадісного? Другий рядок знову обірваний, зраджує нервовість, схвилюваність автора: «Твоє ім'я і нуль шістдесят сім ...» Що за ім'я? Чому? «Нуль шістдесят сім» – це мобільний оператор? Квиток на потяг №067К Київ-Варшава, який зринає в пам'яті і нагадує про від'їзд-втрату важливої людини? «Шматує день безжально ноосферу» – третій рядок. День, який руйнує уявлення про закони розуму? Ноосфера – сфера, де «найважливішу роль в розвитку природи відіграє розум людини» [6]. Щось трапилося таке божевільне, страшне, що розум не може сприйняти, та й сприймати не має чим: «І тіло не для розуму вже дім». Подія чи події минулого зруйнували ліричному герою майбутнє: «Минуле в мене викрало майбутнє». Навіть сьогоднішній день «не Божий знак» – прочитуємо *пекельний*. Реальність викликає лише плач, безпідставне звинувачування когось у всьому, що трапилось: «Сміятись можу, звісно що, на кутні, // На когось

почепивши всіх собак». Наступні два рядки демонструють розпач: «Куди подітись і до кого бігти? // Шукати порятунку де і як?» Слова «бігти», «порятунку» підтягують семантичні поля слів «небезпека», «терміновість», але «гризти себе» чи пиячити – не вихід: «Дурна це справа – обгризати нігті // Чи затесатися поміж пияк». Не втручатися, змінити своє ставлення, забути не вдається, не дає заснути «Твоє ім'я і нуль шістдесят сім» [1, с. 17]. Якщо мова про номер мобільного (що ймовірніше), то це ще й бажання подзвонити. Цікавий цей вірш ще й тим, що у читача виникає відчуття посвяченості, яке є ілюзією, якщо розібратися, то після прочитання останнього рядка читач знає не більше ніж після прочитання першого.

Якщо розглядати цей твір крізь призму постмодернізму, то бачимо ламання уяви про розумний принцип побудови довкілля, втрати себе, визнання неможливості щось змінити, неписування у схему алгоритму; використання понять із найрізноманітніших сфер: сучасний зв'язок (нуль шістдесят сім), біологія-філософія (ноосфера), релігія (Бог), інформатика-математика (алгоритм), медицина (ліки); творче використання фразеологізмів: *сміятись на кутні* – «Сміятись можу, звісно що, на кутні» (вводить вставні слова), *вішати всіх собак* – «почепивши всіх собак», *спускати на гальмах* – «спустити...» (відсікає частину фразеологізму); попри розпач, у творі наявна і гірка самоіронія, що характерно для постмодерністів.

Ще яскравіше постмодерна поетика Василя Денисюка відчувається у його «Знову буря в Україні» [2, с. 61], наскрізь пронизаному алюзіями, ремінісценціями: «Я ж стояв спокійно, тихо // На Канівських горах, // Поки звідти не побачив, // Як сунеться горе, [...] Потекла кров із Майдану» [2, с. 61]; «Хіба мало вам за шкіру // Заливали сала? // Два століття вже минуло // А ви все могли, // Чи Богдана, чи Івана // онучата голі» [2, с. 63];

«Отоді воно звіріло, // Було аж до рику: // Старший дав, то треба меншим // Затопити в пику. // А де чуť голос народу? // Не почув ніде я. // Мабуть, це таку верхівка // Плекала ідею» [2, с. 64]»; «Цього хочу. Про це мрію – // Про таку країну, // У якій спокійно буде // І матері, й сину» [2, с. 66].

Творчість Василя Денисюка надзвичайно цікава, глибока, різноманітна, вона обов'язково має стати об'єктом подальших ґрунтовних досліджень.

Список використаних джерел:

1. Денисюк В. *Alea iacta est*. Умань: ВПЦ «Візаві», 2021. 47 с.
2. Денисюк В. [ТИ ЧИ-Й-А]. Умань: ВПЦ «Візаві», 2016. 64 с.
3. Дячок А. Кольоративи в поетичній картині світу Василя Денисюка (на матеріалі збірок «*Amantes – amantes*» та «*Alea iacta est*». *The 3rd International scientific and practical conference “Problems of creating scientific ideas about world development” (October 03 – 06, 2023) Ottawa, Canada. International Science Group. 2023. P.168-172. <https://bit.ly/49RwAMC> (дата звернення 14.01.2024).*
4. Зарудняк Н. І. Збірка Василя Денисюка «*Alea iacta est*»: тематична палітра. *The XXXV International Scientific and Practical Conference «Science, development and the latest development trends», September 06 – 09, 2022, Paris, p. 298-302: <https://bit.ly/3Go53oD> (дата звернення: 15.01.2024).*
5. Зарудняк Н. І. Інна Снігур як представниця «першої хвилі літераторів» факультету філології та журналістики УДПУ. *The 15th International scientific and practical conference “Distance education as the main problem of young people” (December 26–29, 2023) Madrid, Spain. International Science Group. 2023. P. 227–230. <https://bit.ly/3TQsYVs> (дата звернення: 30.12.23)*

6.Ноосфера *Bikinedia*: вільна енциклопедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9D%D0%BE%D0%BE%D1%81%D1%84%D0%B5%D1%80%D0%B0> (дата звернення: 11.12.2023).

7.Пепчук О. Я. Інтимна лірика Василя Денисюка. *Гуманітарна освіта: школац – коледж – університет*. Умань : ВПЦ «Візаві», 2023. Вип. 1. С. 150–154.

8.Пилєва Г. Постмодернізм як явище культури українського постіндустріального суспільства кінця ХХ – початку ХХІ ст. http://ukrconf.fl.kpi.ua/wp-content/uploads/2014/12/63._Pylyeva_Hanna.pdf (дата звернення: 11.01.2024).

Данилович О.Д.
доцент кафедри іноземних мов
для гуманітарних факультетів,
*Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича,
м. Чернівці, Україна*

ШИРОТА СПОЛУЧУВАНOSTІ НА СИНТАКСИЧНОМУ РІВНІ У НАУКОВОМУ СТИЛІ

Й. Трір підкреслює взаємопов'язаність усіх членів мовної структури: “У мові ніщо не існує самостійно, незалежно. Оскільки утворення структури мови складає основний її зміст, її сутність, усі лінгвістичні компоненти є результатом процесу утворення (членування) цієї структури. Кінцеве значення кожного компоненту визначається остаточно і тільки з його відношення та функції у межах всієї лінгвістичної структури” [1, с. 25]. Аналіз здатності слів поєднуватися та виявлення особливостей їхньої сполучуваності залишається одним із актуальних завдань сучасної мовознавчої науки.

У лінгвістиці розрізняють три види сполучуваності: семантичну (на рівні підкласу слів); синтаксичну (на рівні класу слів) та лексичну (на рівні окремого слова) [2, 110].

Об'єктом дослідження є кількісні характеристики сполучуваності прикметників з іменниками на синтаксичному рівні, **предметом** дослідження – широта сполучуваності прикметників з ЛСГ іменників. **Метою** нашого дослідження є вивчення широти сполучуваності на синтаксичному рівні у науковому стилі.

Широта сполучуваності – це кількість синтагматичних партнерів з якими сполучується одиниця мовлення.

Матеріалом слугувала суцільна вибірка з наукових статей із різних галузей природничих і гуманітарних дисциплін: фізики, астрономії, хімії, біології, математики, юриспруденції, соціології, лінгвістики, літературознавства з англійських та американських наукових журналів: The SPIE Magazine of Photonics Technologies and Application, The Scientific American, The Atmospheric Chemistry and Physics, The American Spectator, The Journal of the American Mathematical Society, The Independent Review, The Federal Communications Law Journal, The Law Journal UK, The Journal of English Linguistics, The Phonetica, The Sign Systems Studies. загальним обсягом 10100 словосполучень прикметників з іменниками.

Широта вживання окремих прикметників у науковому стилі

Прикметнк	частота	широта	Прикметнк	частота	широта
1.different	141	0,45	16.southern	54	0,045
2.large	114	0,23	17.scientific	60	0,23
3.mean	126	0,23	18.polar	60	0,18
4.chemical	111	0,27	19.important	54	0,18
5.new	108	0,36	20.recent	46	0,27
6.scalar	99	0,045	21.modern	43	0,36
7.basic	96	0,23	22.dynamical	42	0,14
8.normal	90	0,18	23. public	48	0,23
9.northern	84	0,14	24.temporal	48	0,14
10.small	84	0,4	25.good	28	0,27
11.similar	54	0,23	26.wide	39	0,18
12.high	96	0,23	27.current	36	0,18
13.big	63	0,045	28.systematic	21	0,09
14.significant	60	0,32	29.annual	18	0,09
15.long-term	63	0,09			

Можна зазначити, що жоден прикметник не має широти сполучуваності, яка б дорівнювала 1. Найчастотніший прикметник *different* має найбільший діапазон синтагматичних зв'язків - 10 з широтою 0,45. Хоча такий показник широти в цілому є середнім, він є найвищим у науковому стилі. Середній показник широти виявлено у прикметника *small* з 9 синтагматичними зв'язками та широтою 0,4. *Small* за частотою вживання ділить 9 місце у ранжированому ряді разом з *Northern*, у якого широта 0,14. У даному випадку причиною відмінності широти між цими двома прикметниками є окрім наукового стилю, лінгвістичні причини, позамовні фактори, які звужують набір контекстуальних партнерів у *Northern*. Зазначимо, що *Northern* має досить високий показник частоти вживання. Середня широта виявлена також у прикметників *new* та *modern* з 8 синтагматичними зв'язками та широтою 0,36, при чому частота вживання суттєво різниться для *new* (108) та *modern* (48). Тобто частота не має прямої залежності від широти, а коло синтагматичних зв'язків обумовлене як лінгвістичними факторами, так і науковим стилем. Цікавий факт відмічений для прикметника *scalar* з високим показником частоти, для *big*, *Southern* – з середньою частотою вживання. Всі ці три прикметника об'єднує те, що у кожного був зафіксований тільки 1 контекстуальний партнер. Детальніше цей випадок буде розглянутий нами при дослідженні статистично значущих зв'язків та міри цих зв'язків.

У решти прикметників відмічаються досить низькі показники широти напротивагу частоті вживання. Прикметник *good* з частотою 39 має широту 0,27 більшу, ніж у прикметника *large* 0,23 та *mean* 0,23, які за частотою займають 2 та 3 місце. А для прикметника *wide* та *current*, які за частотою займають

передостанні місця, широта сполучуваності 0,18 збігається з високочастотним прикметником *normal*.

Висновки. Найчастотніший прикметник *different* має найбільший діапазон синтагматичних зв'язків, що є середнім показником широти, але найвищим у науковому стилі. Середній показник широти виявлено у прикметників *small*, *new* та *modern*. Дослідження виявило, що немає прямого зв'язку між частотою вживання та широтою сполучуваності прикметників. Наведені нами приклади свідчать про те, що широта, безумовно, реагує на всі чинники, як лінгвістичні, екстралінгвістичні так і функціональний фактор. Вплив кожного з них на широту сполучуваності буде розглянуто у наступному дослідженні.

Список використаних джерел:

1. Trier J. Das sprachliche Feld. Eine Auseinandersetzung. Neue Jahrbücher für Wissenschaft und Jugendbildung. 1934. S. 25–78.
2. Данилович О. Семантична сполучуваність ЛСГ прикметників з ЛСГ іменників у науковому стилі / Левицький В.В. та ін. *Науковий вісник Чернівецького університету*. Германська філологія. 2008. Вип. 370–371. С. 109–121.

Демідова Ю.Є.

кандидат технічних наук, доцент,
*Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»
м. Харків, Україна*

ПЕДАГОГІЧНА ЕРГОНОМІКА: МІЖДИСЦИПЛІНАРНИЙ ПІДХІД В НАВЧАННІ

На сучасному етапі розвитку освіти актуальним є акцент на індивідуалізацію навчання, варіативну спрямованість педагогічного процесу, створення умов для реалізації індивідуальних освітніх напрямів суб'єктів освіти. Це в свою чергу передбачає зміну організаційно-методичних умов із забезпечення освітнього процесу, інформаційно-предметного середовища, соціокультурного простору сучасної освіти. Концентрація зусиль вчених різних спеціальностей на проблемах педагогічної діяльності та оцінки її ефективності дозволила сформуватися науковому напрямку, названому згодом педагогічною ергономікою.

Педагогічна ергономіка вирішує головне завдання сучасної системи освіти – трансформує способи та форми подання навчальної інформації та пристосовує засоби навчання до діяльності суб'єктів освіти, розвиваючи особистість та зберігаючи здоров'я. У зв'язку з цим актуалізується застосування у процесі основних положень ергономічного підходу.

Аналіз наукових досліджень свідчить про посилення уваги до розгляду ергономічних проблем у системі освіти. Необхідність аналізу та вирішення питань створення ергономічного підходу в педагогіці визначається протиріччям між потребою в науковому ергономічному обґрунтуванні і

відсутністю уявлень про цілісну теорію ергономіки. З метою дослідження поняття та сутності ергономіки як науки, на основі аналізу робіт Б. Ф. Ломова, О.М. Леонтєва, В. П. Зінченка, В.М. Муніпова, О.А. Крилова, Г.М. Зараковського, К. Маррела, В. Сінглтона та інші. зроблено висновок, що метою ергономічного підходу є підвищення ефективності професійної діяльності, збереження здоров'я (безпека), розвиток особистості (комфортність, задоволеність змістом, формами, результатами діяльності) [1].

Методична основа формування ергономічного підходу в системі освіти охоплює одночасно декілька напрямів:

- вивчає діяльність суб'єктів навчального процесу в системі «студент-викладач-методи та засоби навчання-освітнє середовище»;
- вивчає закономірності психологічних і фізіологічних процесів, які лежать в основі освітньої діяльності;
- здійснює проектування технологій, засобів та освітнього середовища.

У сучасній системі освіти зростає інтерес до педагогічної ергономіки через можливості всебічного аналізу діяльності суб'єктів навчального процесу в системі «студент-викладач-методи та засоби навчання-освітнє середовище».

В контексті аналізу даної системи стосовно навчання майбутніх фахівців загальним та фаховим дисциплінам розглядається один із напрямів ергономічного підходу в педагогіці – міждисциплінарний підхід.

Міждисциплінарний підхід спрямований на зв'язок дисциплін, коли згладжуються протиріччя у засвоєнні знань, ідей, методів та прийомів дослідження між науками, та відбувається комплексне застосування у професійній діяльності теорії та практики, отриманих на основі вивчення дисциплін.

Підхід формується на основі інтегральної сукупності соціально-психологічних, фізіологічних, психологічних, психофізіологічних, антропометричних та гігієнічних компонентів. Дана структура об'єднує різні рівні інтеграції складових. Вивчення взаємодії рівнів один з одним є задачею ергономічних та психолого-педагогічних дисциплін.

Завдання міждисциплінарного підходу в системі освіти полягає у підготовці суб'єктів освітнього процесу, які б могли орієнтуватись у складній системі професійних обов'язків. І що особливо важливо, були б здібні швидко адаптуватися до нових соціальних чинників, які пов'язані зі зміною професійної структури робочого простору, ускладненням професійного алгоритму, комп'ютеризацією виробництва, зростанням стресових ситуацій, підвищенням рівня травматизму. Майбутній фахівець повинен вміти порівнювати, узагальнювати та встановлювати зв'язок між набутими знаннями та потребою нових знань, необхідних для виконання повсякденних професійних обов'язків [2].

Таким чином, професійна особистість повинна, з одного боку, мати набір стандартизованих знань, вмінь, а з іншого мати можливість і вміння відмовитись від них у пошуку нових знань і засобів діяльності, найбільш сприятливих для конкретного випадку [3].

Для вирішення цих питань недостатньо використовувати рекомендації окремих наукових напрямів – психології, фізіології, гігієни праці, антропометрії, педагогіки та інші. Важливі знання не окремих функціональних можливостей сприйняття, мислення і дій учасників освітнього процесу, а дослідження освітньої діяльності в цілому при вираховуванні всіх обставин, від яких залежить успіх навчання.

Таким чином, педагогічну ергономіку визначають як сучасний комплексний розділ педагогіки, в рамках якого

здійснюються комплексні міждисциплінарні дослідження навчального процесу в системі «суб'єкт освіти-викладач-методи та засоби навчання-освітнє середовище» з метою вдосконалення та оптимізації інформаційного освітнього середовища.

Список використаних джерел:

1. Ігнатюк О.А. Формування ергономічної компетентності магістрантів спеціальності «Педагогіка вищої школи» на міждисциплінарній основі / О.А. Ігнатюк, Ю.Є. Демідова // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. – Запоріжжя: Класичний приватний університет, 2015. – Вип. №40(93) С. 452-458.

2. Демідова Ю.Є. Методичні складові формування курсу ергономічних дисциплін в системі підготовки фахівців-психологів / Ю.Є. Демідова, // Вісник Національного університету оборони України. – Київ : НУОУ, 2015. – Вип. 1(44). – С. 67-70

3. Ігнатюк О.А. Ергономічна компетентність як результат навчання та інтегрований показник якості фахової підготовки майбутніх викладачів закладів вищої освіти в умовах освітніх трансформацій / О.А. Ігнатюк, Ю.Є. Демідова // *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки.* – Днепр, 2018. – №2 (16), с.192-199

Драбинюк С.Ю.
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 013 Початкова освіта,
*Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського,
м. Вінниця, Україна*

РОЗВИТОК БАГАТОМОВНИХ КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК У ДІТЕЙ З ООП ЗАСОБАМИ ПОЛІМОВНОГО ТЕАТРУ

Сучасні процеси реалізації європейської політики полімовності в системі української освіти, яка покликана формувати ідентичність дитини (соціальну, культурну, емоційну), зумовлені насамперед глобалізацією та необхідністю міжкультурного спілкування, що особливо актуалізується в кризових ситуаціях, спричинених російсько-українською війною. Аргументами на користь багатомовної освіти також є: покращення академічних досягнень в різних областях; розвиток когнітивних навичок, навички багатозадачності, емпатії та толерантності; сприяння культурній обізнаності, розумінню культурного розмаїття, підвищенню здатності учнів до самоосвіти; озброєння учнів навичками вирішення проблем міжособистісного та міжкультурного спілкування.

У зв'язку з цим, чільне місце серед пріоритетних завдань педагогічної спільноти посідає розвиток багатомовних комунікативних навичок у молодших школярів, оскільки в період молодшого шкільного віку мозок дітей є найбільш сприйнятливим для засвоєння мов [4]. Так, чим раніше діти почнуть вивчати різні мови і водночас практикуватися, то відповідно будуть легше й краще використовувати їх для

власних комунікативних цілей в подальшому особистісному житті.

Важливу увагу необхідно приділити тим школярам, які відносяться до категорій дітей, що мають особливі освітні потреби (ООП). Це передусім діти з специфічними порушеннями мовлення, слуху, зору, опорно-рухового апарату, розладами аутичного спектру, синдромом Дауна та ін. Акумулюючи до статей (7; 21) Конвенції Організації Об'єднаних Націй про права людей з інвалідністю [5], відзначимо їхнє право на висловлення своїх поглядів, володіння свободою отримання інформації та ідей всіх форм та мов спілкування.

Дослідження засвідчують, що у світі насправді чимало дітей з різними особливостями розвитку, які зростають багатомовними і полімовність не є для них тягарем. Фактично наявність міцної основи однієї мови сприяє додатковому вивченню іншої мови [1]. Якщо дитина має мовний розлад (наприклад брадилалію – патологічно сповільнений темп мовлення), він проявлятиметься у всіх мовах, які вона вивчає [6]. Проте загалом немає емпіричних доказів того, що діти з порушеннями розвитку не можуть стати багатомовними. Вони навпаки з підтримкою фахівців (педагога, логопеда та ін.) можуть опанувати мови, дотримуючись власної траєкторії мовного розвитку. Оскільки багатомовність не викликає дислексію чи інші мовні розлади і не полегшує/погіршує стан здоров'я дітей, то ми переконані, що їхні перешкоди у спілкуванні мають стати джерелом взаємного духовного й культурного збагачення.

Серед категорій дітей з ООП також є обдаровані діти, тобто національні елітарні особистості, які матимуть велику вагу для післявоєнної відбудови України, відновлення її

економіки, екосистем, пам'яток духовної та матеріальної культури і від яких водночас, нині залежить конкурентоспроможність держави, її престиж та євроінтеграційний напрямок. Науковці із Інституту обдарованої дитини НАПН України (М.Гальченко, Л.Горбань, О.Демченко, О.Ковальова, А.Кочарян та ін.) вважаючи, що ці діти мають стати основою для реформування та інновацій наголошують на розвитку у них морально-етичного, інтелектуального та зокрема багатомовного комунікативного ресурсів для успішного виконання ними своїх функцій еліти [3]. До того ж першочерговий акцент роблять на необхідності створення системи психолого-педагогічної роботи, спрямованої на виявлення й подальший розвиток таких дітей [3].

Як позитив, естонські вчені стверджують, що «дитина не повинна бути особливо талановитою, щоб вивчати більше однієї мови одночасно» [7]. Оволодіння мовами є частиною людської здатності до навчання та адаптації до комунікативного середовища, але для цього, по-перше, потрібен час, мотивація і терпіння. По-друге, необхідно шукати ефективні засоби.

Одним із таких засобів є полімовний театр / читацький театр, започаткований в Швейцарії у рамках фінансованого програмою Erasmus + проєкту «MELT» через серйозний дефіцит навичок читання та іноземних мов, особливо на початковому рівні середньої школи. Він дав новий поштовх лінгводидактиці і нині успішно практикується в кількох країнах ЄС. Зауважимо, що полімовний театр на відміну від звичайного театру (лялькового, тіньового, настільного, театру природи тощо), де зазвичай вільно декламуються драматичні тексти, передбачає їхнє зачитування вголос у розподілених ролях, оскільки за свою мету має «вдосконалення швидкості

вільного читання у дітей та загалом мотивацію дітей до читання» [8]. Тут не є проблемою недостатні навички читання або перебування учасників в статусі біженця, так як дітям надається педагогічна підтримка. Підкреслимо також, що полімовний театр має великий потенціал не лише для розвитку лінгвістичних навичок, але й для розвитку навичок soft skills. До того ж він допомагає педагогам досягати подальших цілей у навчанні рідної та іноземних мов.

Для обдарованих дітей, які спроможні бути лідерами в команді та зацікавлені в активній участі в полімовному театрі є найбільш сприятливі можливості для розвитку у них полімовності, розкриттю творчих та когнітивних здібностей, оскільки вони можуть бути навіть у ролі тренерів, підтримувати слабших, складати сценарії для читацького театру тощо. У немовленнєвих дітей чи дітей з порушенням зору багатомовні комунікативні навички будуть розвиватися під впливом слухання постановки вистав полімовного театру іншими дітьми. Це дозволить їм вивчити лексичне значення різних слів, їхнє фонетичне звучання, систематичні граматичні моделі, оволодіти певним рівнем компетентності в кожній мові.

Окрім того не виключається для них можливість взяти й активну участь в полімовному театрі. Для цього необхідно забезпечити дітей відповідними засобами, технологіями, передбачити для них підсилювальні та альтернативні способи спілкування [2]. До прикладу, дитина з порушенням зору може бути задіяна із допомогою абетки Брайля, дитина з мовленнєвими та слуховими порушеннями через жестову мову, носіння кохлеарних імплант та слухових апаратів. При цьому має здійснюватися їхня попередня підготовка фахівцями.

Діти, які читають кількома мовами, здатні їх розрізняти, навіть якщо їхня власна мова ще не повністю розвинена. Існує думка, що змішування різних мов може призвести до плутанини дітей, однак це не так, адже перемикання кодів і змішування мов є соціально мотивованими природними процесами для полінгвів і навіть для білінгвів будь-якого віку [9].

Отже, такі підходи можуть стати важливою частиною процесу розвитку багатомовних комунікативних навичок всіх категорій дітей з ООП. Вони сприяють подоланню комунікативних бар'єрів, самовираженню, розвитку соціальних навичок, емоційного інтелекту, творчого потенціалу дітей, розширюють їхній культурний багаж та взаєморозуміння.

Список використаних джерел:

1. Багатомовність - переконання та помилки. URL: [https://ukrayinska.libretexts.org/Соціальні_науки/Дошкільна_освіта/Догляд_та_розвиток_немовлят_та_малюків_\(Taintor_та_LaMarr\)/14%3A_Багатомовність/14.04%3A_Багатомовність_-_переконання_та_помилки](https://ukrayinska.libretexts.org/Соціальні_науки/Дошкільна_освіта/Догляд_та_розвиток_немовлят_та_малюків_(Taintor_та_LaMarr)/14%3A_Багатомовність/14.04%3A_Багатомовність_-_переконання_та_помилки)
2. Василюк А. В. Педагогічні технології інклюзивного навчання : навчально-методичний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти / А.В.Василюк, Ю.В., Бондар, А.В.Хіля. Вінниця, 2020. 175 с.
3. Демченко О.П. Проблема соціальної обдарованості в контексті філософської теорії еліти. Київ: Гнозис, 2015.
4. Ковальова О.А. Вікові особливості розвитку соціально-комунікативної компетентності молодших школярів. Формування компетентностей обдарованої особистості в системі освіти: матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції, 18–19 вересня 2014 р., м. Київ. К.: Інститут обдарованої дитини, 2014. 216 с., С.31 – 34.

5. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про права людей з інвалідністю (неофіційний стислий виклад). URL: <https://www.coe.int/uk/web/compass/convention-on-the-rights-of-persons-with-disabilities>

6. Novogrodsky, R., Meir, N. (2020). Multilingual Children with Special Needs in Early Education. In: Schwartz, M. (eds) Handbook of Early Language Education. Springer International Handbooks of Education. Springer, Cham. URL: https://doi.org/10.1007/978-3-030-47073-9_18-1

7. Our multilingual child: a guide for parents. URL: https://integratsioon.ee/sites/default/files/trukis_kakskeelsus_eng_2.pdf

8. Sabine Kutzelmann, Ute Massler, Klaus Peter. DIE ZENTRALEN LEHR-LERN-PROZESSE DES MEHRSPRACHIGEN LESETHEATERS. Eine Anleitung für die Praxis. 11p. URL: https://melt-multilingual-readers-theatre.eu/wp-content/uploads/2017/08/Broschüre_20170705_mitISBN.pdf

9. Supporting multilingual children's communication development. URL: <https://communicationhub.com.au/common/Uploaded%20files/CommunicationHub/Fact-Sheets/Supporting%20multilingual%20children's%20communication%20development%20FINAL.pdf>

Зайва М.С.
аспірантка 4-го р.н.
спеціальності «011 Освітні, педагогічні науки»,
заступник декана з науково-педагогічної та
соціально-гуманітарної роботи
Факультет музичного мистецтва і хореографії,
*Київський столичний університет
імені Бориса Грінченка
м. Київ, Україна*

АКСІОЛОГІЧНІ ОРІЄНТИРИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

В сучасному освітньому контексті аксіологічні аспекти вибору цінностей набувають ключового значення в формуванні майбутніх вчителів музичного мистецтва. Шляхом аналізу ціннісних принципів та їхнього впливу на навчальний процес, ми розглядаємо ключові аспекти формування музично-педагогічних цінностей у майбутніх фахівців. Досліджено цілісність та вплив аксіологічних орієнтирів на формування професійних цінностей майбутніх вчителів музичного мистецтва. Методологічний підхід базується на аналізі ціннісних принципів, врахуванні динаміки їхнього взаємодії та впливу на освітній процес. Результати дослідження свідчать про необхідність систематичного формування музично-педагогічних цінностей для досягнення високого професійного рівня вчителів. Отримані висновки сприятимуть подальшій оптимізації музичної освіти та підготовці кваліфікованих фахівців у галузі музичного мистецтва.

У сучасному світі, де сталася інтенсивна трансформація освітніх парадигм та висунуті високі вимоги до якості

навчання, роль вчителя музичного мистецтва стає визначальною. Актуальність нашого наукового дослідження полягає в необхідності розуміння та оптимізації аксіологічних орієнтирів, що визначають цінності та ціннісні установки майбутніх вчителів музичного мистецтва. Здійснюючи глибокий аналіз цих аспектів, ми сподіваємося внести вагомий внесок у підготовку кваліфікованих фахівців та вдосконалення музичної освіти в цілому.

Система людських цінностей завжди була предметом дослідження відомих всесвітніх учених-філософів (Аристотеля, О. Канта, Г. Гадамера та ін.), українських науковців (В. Андрущенко, В. Огнев'юка, І. Бега, І. Зазюна, П. Сауха та ін.). Відомо, що від того, які ідеали, цінності та переконання сформовані у самого вчителя, буде залежати, які ціннісні орієнтації та переконання будуть домінувати в свідомості студента, що певним чином формує суспільну свідомість людського середовища.

Розглядаючи попередні дослідження у сфері аксіології в музичній освіті, було визначено, що багато з них акцентували увагу на ролі цінностей в загальному педагогічному контексті. Однак, деякі аспекти, такі як специфіка музично-педагогічних цінностей та їх вплив на формування майбутніх вчителів музичного мистецтва, залишались малодослідженими.

Про це свідчать дослідження вітчизняних учених, у яких розкривається проблема світоглядної підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва (О. Олексюк, М. Ткач, Г. Падалки, О. Рудницької та ін.).

Результати попередніх досліджень вказують на важливість подальшого вивчення аксіологічних аспектів у контексті музичної педагогіки. Наша робота спрямована на дослідження даної проблеми, детально розглядаючи вплив

цінностей на професійний розвиток майбутніх вчителів музичного мистецтва. Отримані висновки надають конкретні рекомендації для вдосконалення педагогічної підготовки та підвищення якості музичної освіти в сучасному освітньому середовищі.

Важливим елементом у професійно-педагогічній діяльності майбутніх вчителів музичного мистецтва є аксіологічні орієнтири, які визначають сформованість соціально значущих цінностей та є основоположними у професійній діяльності. Аналіз аксіологічних орієнтирів майбутніх вчителів музики вказує на їх позитивне ставлення до професійної діяльності, усвідомлення естетичної цінності музичного мистецтва та орієнтацію на ідеальну модель вчителя.

Ці аксіологічні орієнтири є основою для формування особистості вчителя музичного мистецтва та визначають його індивідуальність і роль у вихованні учнів. Вони здатні створювати унікальний підхід до педагогічної діяльності, спрямований на розвиток творчого потенціалу та формування цінностей учнів у сфері музичного мистецтва. Такий підхід відіграє ключову роль у підготовці майбутніх вчителів, роблячи їх справжніми передовиками у сфері музичної освіти.

Аксіологічні орієнтири становлять стрижень особистості, надаючи індивідуальності, вирізняючи її, виявляючись в моральних вчинках та підтверджуючи себе як особистість. Для майбутнього вчителя музичного мистецтва пріоритетом є формування ціннісних орієнтацій, що враховує особистісність, і визначає його роль у вихованні учнів. Зазначені аксіологічні орієнтири визначають його індивідуальний підхід до педагогічної діяльності, спрямований на розвиток творчого потенціалу та формування цінностей учнів у сфері музичного мистецтва. Такий підхід відіграє ключову роль у підготовці

майбутніх вчителів, роблячи їх інноваторами у галузі музичної освіти.

Аксіологічний компонент є необхідною складовою професійної діяльності вчителя музичного мистецтва, визначаючи його підхід до викладання та виховання. Дослідження цих аксіологічних аспектів є актуальним завданням, оскільки вони є фундаментальними для розвитку музичної культури в освітньому середовищі.

Дослідження підтверджує, що формування цінностей в галузі мистецької освіти, визначає якість педагогічного процесу та професійний розвиток майбутнього вчителя музичного мистецтва. Результати дозволяють визначити ключові аспекти, що впливають на музично-педагогічні цінності, і виявляють їхню взаємодію з професійним становленням майбутнього вчителя музичного мистецтва. Отже, враховуючи все вищевикладене вважаємо, що використання отриманих результатів сприятиме підняттю якості музичної освіти, формуванню глибшого розуміння цінностей у вчителів і, як результат, сприятиме розвитку музичної культури в освітньому середовищі.

Список використаних джерел:

1. Андрущенко, В. П. (2010). Модернізація моделі педагогічної освіти відповідно до викликів ХХІ століття. *Педагогічний дискурс*, 7, 13-17.
2. Бех, В. П. (2020). Система освіти інформаційної доби у дискурсі парадигмального прогнозу. *Всеукраїнський науково-практичний журнал «Директор школи, ліцею, гімназії»*, 21(1), 24-34.
3. Зязюн, І. А. (2002). Гуманізм освіти ХХІ століття: філософський і психологічний аспект. *Теорія і практика управління соціальними системами*, 23-34.

4. Зайва, М. С. (2024). Роль ціннісних орієнтацій у розвитку творчого потенціалу майбутнього вчителя музичного мистецтва. *Multidisciplinárni mezinárodní vědecký magazín "Věda a perspektivy"*, 62-76.

5. Коломієць, Г. Г. (2007). *Цінність музики (філософський аспект)*. Київ, 536.

6. Огнев'юк, В. О. (2003). Освіта в системі цінностей сталого людського розвитку. Київ, 450.

7. Саух, П. Ю. (2020). З боєм і надією на ренесанс української освіти. *Всеукраїнський науково-практичний журнал «Директор школи, ліцею, гімназії»*, 21(1), 96–99.

8. Шевчук, М. В. (2000). Психологічні механізми трансформації ціннісних орієнтацій студентської молоді: *автореф. дис. канд. психолог. наук*. Київ, 37с.

Зарудняк М. С.

студентка ІV року навчання
факультету філології та журналістики,
Уманський державний педагогічний університет
імені П. Г. Тичини
м. Умань, Україна

ПРО СТРАХ ПО-ДИТЯЧОМУ (НА МАТЕРІАЛІ ОПОВІДАННЯ «ЄДИНОРІГ» О. ЛУЩЕВСЬКОЇ)

Відома в Україні і в США випускниця факультету філології та журналістики Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини родом із Тального, юністю з Умані, зрілістю зі США цікава нам, перш за все, тим, що є нашою землячкою, її твори цікаві, емоційні, глибокі, а ще приваблюють усвідомленням, що авторка є й досить відомим науковцем, який цікавиться саме проблемами дитячої літератури (тобто художній текст Оксана Луцевська бачить у двох вимірах).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Однією з найцікавіших сучасних дослідниць у царині дитячої літератури є Т. Качак, зокрема особливе зацікавлення викликає її чи не найґрунтовніша праця «Література для дітей і дитяче читання у контексті сучасної літературної освіти», в якій, на нашу думку, найактуальнішим є розділ «Комунікація дитини і світу в сучасній українській прозі для дітей» [2, с. 54–65]. Привертають увагу міркування О. Папуші щодо специфіки сприйняття художнього тексту дорослими й дітьми, які вона висловлює у статті «Дитяча література як марґінес літературознавчої теорії: до проблеми конституювання об'єктів наукового дискурсу» [4, с. 21]. Цікавими в контексті

нашого дослідження є й міркування Н. Зарудняк щодо переживання дитиною страху» [1, с. 234].

Художня література спрямована на збудження почуттів у читачів, на можливість скористатися фантазією, подумати, відчувати. Перед творцем дитячої книжки завдання стоять складніші та глобальніші, ніж перед автором дорослої, бо додається функція виховання, прямого чи опосередкованого.

Сюжет оповідання «Єдиноріг» Оксани Луцевської досить простий. Єдиноріг, улюблена іграшка Макса, залишається на дитячому майданчику, коли хлопчик, наляканий громом, тікає від дощу додому. Єдинорогу теж страшно, він теж хоче додому, але у нього немає ніг. Іграшка переживає весь спектр страхів покинутої дитини, трагізм безвиході. Макс також відчуває себе дискомфортно, розуміє, що зрадив друга, проявив себе як боягуз, перебуває у конфлікті з собою. Несподіване повернення іграшки стає своєрідним катарсисом для Макса: «Відтоді хлопчик не покидав єдинорога самого. Хоч би куди йшов, улюблену іграшку брав із собою. Навіть тепер, коли Макс виріс і став дорослим, єдиноріг щодня спостерігає за ним у різьбярні» [3, с. 30].

Тема оповідання – дружба. Головна думка – друзів не можна залишати напризволяще. В оповіданні «Єдиноріг» проглядаються повчальні підтеми: «Не забувай свої іграшки, їм без тебе сумно»; «Не бери чужі речі, так не можна»; «Навіть у небезпечних ситуаціях про друзів треба пам'ятати» («...сердито гримнув грім і небо розлилося рясним дощем, усі дременули по домівках. Утік навіть Макс, його найкращий друг» [3, с. 5]); «Треба бути уважними один до одного. Ми всі різні. Те, що комусь дається легко, для когось без сторонньої допомоги може бути нездійсненним» («Лише єдиноріг не зміг зрушити з місця. Не міг наздогнати хлопчика. Адже був

зроблений із багатолітнього дерева і схожий на коника-гойдалку» [3, с. 7]); «Справжні друзі, які нас люблять, завжди намагаються нас виправдати, але користуватися цим не можна» («Цього разу єдиноріг так злякався грому, що йому стало зовсім не дивно, що Макс утік. «Якщо я, єдиноріг-іграшка, зроблений із багатолітнього дерева, і мені ось так лячно, то що вже казати про Макса?» – міркував він» [3, с. 21]); своїм бажанням завжди можна знайти виправдання, але потрібно чинити правильно («– Якщо він тут стоїть, то, мабуть, він нічий, – сказав хлопчик. – Заберемо його додому, Лілю?» [3, с. 23]); «Треба вчитися долати страх, щоб не почуватися зле, не мучитися докорами сумління» («Макс не знаходив собі місця. [...] Макс почувався зле. Подумати тільки – злякався дощу! Хіба він боягуз?» [3, с. 28]).

Уважний читач зверне увагу на те, що всі діти, описані О. Луцевською в оповіданні, слухаються своїх батьків. Макс охоче ділиться своєю іграшкою з іншими дітьми, хоч і любить її та пишається тим, що вона у нього є. Своєрідним уславленням праці в оповіданні є те, що єдинорога власноруч виготовив батько Макса. Виховний потенціал оповідання не вичерпується переліченими підтемами, він значно глибший.

Одна із центральних проблем твору – переживання самотності, страху і навіть безвиході по-дитячи: «А тепер Макс його покинув... Одне, чого хотів єдиноріг, – це дістатися дому, до Макса. Але як?» [3, с. 10]; «Якби єдиноріг умів плакати, то з його блискучих синіх очей бризнули б сльози» [3, с. 12]; «Як же йому хотілося, щоб його хтось знайшов і повернув додому» [3, с. 12]; ««Мені б додому! [...] але він не вмів говорити» [3, с. 15]; «Єдиноріг знову залишився стояти сам-один, тепер ще й у багнюці [...] і засумував іще дужче...[3, с. 17]; «...а це вже на кілька кроків ближче до

пагорба, за яким ховався Максів дім» [3, с. 19]; «Мені ніколи, ніколи не дістатися дому», – подумав єдиноріг, і йому защеміло в грудях» [3, с. 21]; «...єдиноріг налякався вкрай. Він намагався їм гукнути, що йому праглося не до них, а до себе додому» [3, с. 23]; «Що ж воно буде, якщо ці діти заберуть мене бозна-куди? Тоді мене ніколи не знайде Макс...» [3, с. 25]; «Єдиноріг зостався сам, [...] А вітер з усією силою рвав із дерев листя й жбурляв його додолу, грюкав по дахах будинків, гучно свистів межі щілин дерев'яної зупинки» [3, с. 25]; «Це кінець! – думав єдиноріг. – Зараз мене змие й понесе далеко в річку чи море... І я більше ніколи, ніколи, ніколи не побачу Макса!» Здійнявся вітриган, закрутилися металеві коліщата, вперішив дощака. Зірвалася така буря, що єдиноріг не втримався і полетів сторч головою. І вже нічогісінько не бачив. «Це кінець! – подумав єдиноріг. Кінець!»» [3, с. 27].

Саме те, як описує авторка всі події: просто, зрозуміло, по-дитячому, емоційно, щиро, в своїй особливій манері, змушує читача відчувати сум через забутого єдинорога, злість через необачність хлопчика, відчай, тому що на кожному сюжетному повороті у єдинорога трагедія, справжня та щира: «Мені ніколи, ніколи не дістатися дому» [3, с. 21], – думає він.

Маленький читач разом з єдинорогом і Максом проживає емоції, які вони відчувають. І в цьому полягає велика цінність оповідання, адже дитина лише вчиться пізнавати світ, що її оточує, та себе. Емоції сприймає більш гостро та ще не вміє їх розрізняти, а що важливіше – справлятися із ними. Емоції, які викликає оповідання «Єдиноріг» О. Луцесвської, складні навіть і для дорослої людини (хоч і переживає вона їх з інших причин). Якщо дорослий буде читати твір із юним поціновувачем літератури,

він волею-неволею, а зверне на це увагу та обговорить із малечєю.

А обговорити можна те, що відчувати сум, злість, безсилля та безвихідь нормально, але навіть коли здається, що виходу немає, він чарівним чином знаходиться (« – Єдиноріг! – вигукнув з несподіванки» [3, с. 28]; «Це кінець!» [3, с. 28]). Надзвичайно важливо в наш час вселити в дитину віру в майбутнє, в те, що навіть якщо тут і зараз погано, то це не кінець, потім все налагодиться. Такий посил у творі є свідченням майстерності авторки.

Часто маленькі діти сприймають чиясь інакшість негативно, а текст Оксани Луцевської показує, що «інший» може асоціюватися з «добре»: «...замість ніг він мав чотири колеса, щоб Макс міг возити іграшку за мотузку. Таким його задумав Максів тато, різьбяр по дереву. І таким він подобався Максу» [3, с. 7].

Оповідання дає привід з'ясувати з дитиною лексичне значення фразеологізмів *сторч головою* та *не знаходив собі місця*, слів *єдиноріг* і *різьбяр*.

І надзвичайна цінність оповідання в тому, що воно вчить любити. Дитина, як правило, ототожнює себе з персонажами, переживає їхні емоції, вчиться відчувати разом з ними, розуміти їхні почуття: «Єдиноріг усе робив разом з Максом. Коли той читав, єдиноріг стояв поруч біля ліжка чи крісла й заглядав у Максову книжку. Коли хлопець допомагав батькам, єдиноріг спостерігав. Коли Макс сідав їсти, єдиноріг присовувався до Максого стільця. Коли ж надходив час спати – єдиноріг нишком тулився біля хлопчатого ліжка» [3, с. 9].

Висновки. Оповідання «Єдиноріг» Оксани Луцевської цікаве і корисне для маленького читача, який бачить у творі зразки для наслідування: усі діти слухаються батьків, Макс

вміє ділитися, він любить читати і допомагає батькам, вміє робити правильні висновки зі своїх промахів. Оповідання вчить дітей переживати складні емоції і розуміти їх. Воно цікаве, емоційне, сповнене сюжетних поворотів, має широке коло повчальних тем.

Список використаних джерел:

1. Зарудняк Н. І. Вплив Івана Яковича Франка на життєвий та творчий шлях Олександера Де. *Філологічний часопис*. Вип. 2 (10). 2017. С. 227–234.
2. Качак Т. Б. Література для дітей і дитяче читання у контексті сучасної літературної освіти: збірник науково-методичних статей. Івано-Франківськ: Тіповіт, 2013. 132 с.
3. Луцевська О. Єдиноріг : оповідання. Навчальна книга – Богдан, 2016. 32 с.
4. Папуша О. Дитяча література як маргінес літературознавчої теорії: до проблеми конституювання об'єктів наукового дискурсу. *Слово і час*. 2004. №12. С. 20–26.

Іваненко І.М.

доцент кафедри мовної підготовки,
Національний медичний університет
імені О.О. Богомольця
м. Київ, Україна

ПРОБЛЕМИ МОВЛЕННЄВОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ЦИВІЛЬНИХ ОСІБ, ЕВАКУЙОВАНИХ ІЗ ПРИФРОНТОВИХ ТЕРИТОРІЙ

Порушення мовлення є однією з поширених проблем, що може супроводжувати травми голови, контузії, сильні стреси та деякі інші стани, котрі спостерігаються в осіб, евакуйованих із прифронтових територій. Мова тут йде не лише про військових, а й про цивільних зокрема тих, хто тривалий час відмовлявся від виїзду із власної домівки та міг бути травмований не один раз. Наразі кількість таких випадків в Україні тільки зростає. Відтак, в поточних умовах актуальним є дослідження механізмів мовленнєвої реабілітації як окремого елементу ерготерапії.

На жаль, сьогодні ця царина в українській науці описана лише частково. Детально особливості діагностики порушень роботи мозку при отриманні акутравми розглядає в своїй дисертації Л. Петрук [3]. Дослідниця спирається на дані, отримані при обстеженні постраждалих в зоні АТО, що є релевантним і для нашого дослідження (з огляду на ідентичний характер травм та умови їх отримання). Методичні напрацювання в цій сфері пропонують О. Кокун, Н. Агаєв [1]. Детально поточний стан ерготерапії серед військових (однак також за даними осіб, котрі брали участь в АТО) описує О. Купрієнко [2]. Слід припустити, що подібні

матеріали, присвячені лікуванню та реабілітації осіб, постраждалих під час повномасштабного вторгнення, наразі готовиться до друку, адже як українські, так і закордонні центри активно працюють з цією вибіркою. Що ж стосується питань обстеження, лікування та реабілітації цивільних котрі отримали різні типи травм в зонах проведення бойових дій, то таких досліджень наразі в українському науковому дискурсі мало. Особливо це стосується питань, пов'язаних з відновленням мовленнєвих функцій. Між тим, цей напрям є надзвичайно важливим.

До основних проблем формування цілісної методології мовленнєвої реабілітації цивільного населення, евакуйованого з прифронтових територій, слід віднести:

- Ускладненість супутніми патологіями. Тут слід взяти до уваги розвідку Л. Петрук, де зауважується, що при різних видах травм, в тому числі, при контузії, у постраждалих будуть спостерігатись розлади слуху, уваги тощо [3]. Це утруднює і діагностику розладу мовлення, і підбір методики реабілітації.

- Відсутність даних про стан мовлення індивіда до отримання травми. Як правило, особи, котрі потрапляють в реабілітацію, в дорослому віці, не були до травми обстежені, оскільки в тому не виникало потреб. В окремих випадках у тих індивідів, котрі раніше відвідували логопеда, можуть бути окремі виписки, зафіксовані на медичних порталах, в базах даних тощо (однак і такі документи можуть бути втрачені в ході обстрілів, екстреної евакуації тощо). Зрідка лікарі можуть скористатись свідченнями родичів, які можуть супроводжувати осіб із розладами мовлення. Однак такі свідчення вважають суб'єктивними.

Часто додаткові проблеми для діагностики, а також підбору подальших методик реабілітації створює пізнє звернення постраждалих осіб до фахівців, отримання повторних травм, які не були зафіксовані при зборі анамнезу тощо. Це нерідко буває пов'язано з тим, що цивільні особи в прифронтових територіях протягом тривалого часу відмовляються від евакуації, шпиталізації, не звертаються за медичною допомогою для себе самих або ж навіть для своїх дітей. Відтак, фахівцям реабілітаційного центру буває складно встановити, які саме фактори в той чи той спосіб вплинули на появу мовленнєвих розладів, чим вони супроводжувались, і коли саме були зафіксовані.

Загалом згадані проблеми є спільними для великої кількості людей, постраждалих від бойових дій в прифронтових територіях. Для їх вирішення необхідна розробка системної методології ерготерапії, котра буде враховувати відновлення мовленнєвих функцій. Наразі цей напрям досліджень можна вважати стратегічним. Адже від його успіху загалом залежить відновлення нації по завершенні бойових дій.

Список використаних джерел:

1. Кокун О.М., Агаєв Н.А., Пішко І.О., Лозінська Н.С., Остапчук В.В. Психологічна робота з військовослужбовцями – учасниками АТО на етапі відновлення: Методичний посібник. К.: НДЦ ГП ЗСУ, 2017. 282 с.
2. Купріненко О. Аналіз сучасного стану та проблем ерготерапії військовослужбовців Збройних Сил України постраждалих в результаті бойових дій. Український журнал медицини, біології та спорту. 2020. Том 5, № 4 (26). С. 36 – 43.

*Матеріали ХІІ-ої Міжнародної науково-практичної конференції
(07 лютого 2024 року, м. Анкара, (Туреччина), дистанційно)*

3. Петрук Л.Г. Діагностика і лікування сенсоневральних слухових та вестибулярних порушень у осіб, які отримали акутравму в зоні проведення бойових дій. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора медичних наук за спеціальністю 14.01.19 отоларингологія. ДУ «Інститут отоларингології ім. Проф. О. С. Коломійченка НАМН України», Київ, 2021.

Кузнецова Т. Г.

Доцент кафедри спеціальної педагогіки та інклюзії,
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
м. Слов'янськ, Україна

Трощина О.А.

Асистент вчителя, вчитель-логопед,
Слов'янський опорний ЗЗСО І-ІІІ ступенів
Слов'янської міської ради Донецької області
м. Слов'янськ, Україна

РОЛЬ АСИСТЕНТА ВЧИТЕЛЯ У ФОРМУВАННІ СПРИЯТЛИВОГО ПСИХОЛОГІЧНОГО КЛІМАТУ В ІНКЛЮЗИВНОМУ КЛАСІ

Українська держава гарантує освітні послуги всім дітям без винятку, що визначено на законодавчому рівні згідно з демократичним соціальним реформуванням. Сьогодні це реалізується практично, на принципах недискримінації, толерантності, врахування багатомірності кожної людини розвивається інклюзивна освіта. В процесі інклюзивної освіти, всі діти з особливими освітніми потребами мають можливість брати активну участь у житті класного колективу (С. Архіпова, А. Колупаєва, С. Миронова, В. Синьов, О. Федоренко та ін.) [1].

Дитячий колектив є важливим засобом виховання, сприяє розвитку особистості дитини, готує молоде покоління до соціальної взаємодії. Саме в колективі учні вчаться спілкуватися, взаємодіяти, ставити і досягати спільні цілі. І важливим тут є те, щоб кожний член колективу проявляв активність, виконував цікаві та доступні для себе завдання,

відчував спокій та впевненість у власних можливостях, повагу однолітків (М. Кляп, Л. Ніколенко, О. Чопік, В. Шилонова та ін.). Все це можливо, якщо в колективі створено позитивний клімат [2].

Практика діяльності закладів освіти з інклюзивною формою навчання показала, що існує багато проблем саме в учнівських колективах, у яких навчаються діти з особливими освітніми потребами, які мають суттєві труднощі інтелектуального, сенсорного, фізичного, соціального плану. Часто це стає перешкодою до встановлення взаємостосунків з іншими учнями класу і веде до проблем психологічного характеру. Дитина з порушенням психофізичного розвитку, яка фактично знаходиться в класному колективі, насправді буває часто незадіяною у житті колективу, не має товаришів у класі, постійно залишається наодинці. У таких ситуаціях можна сказати, що класний колектив існує, але не для дитини з особливими освітніми потребами. У такому випадку колектив не лише не сприяє соціальному розвитку учня, а стає причиною розладу психологічного стану, зниженню самооцінки, невпевненості в собі і своїх силах, страху бути осміяним, незрозумілим, неприйнятним. Тому особливого значення набуває робота з формування позитивного психологічного клімату в колективі інклюзивного класу [3, 4].

Приємний психологічний клімат в колективі створюється відносинами доброзичливості, відвертості, взаємодопомоги. Важливим фактором у цьому є відчуття естетичного задоволення від результатів своєї праці, від взаємин із однолітками.

Наші спостереження та емпіричне дослідження довели, що на колективні відносини в інклюзивному класі впливають стосунки між учнями, авторитет педагогів, погляди батьків.

Так в процесі анкетування учнів, вивчення їх взаємостосунків і ставлення один до одного за допомогою соціометричної методики Джекоба Морено і методики виявлення комунікативних схильностей учнів «Вибір» Я.Л. Коломинського ми з'ясували, що у молодших класах, особливо у першому, колектив ще не сформований, учні не розуміють проблем дітей з порушенням психофізичного розвитку, їх реальних можливостей і тому не можуть їх адекватно оцінювати. Невміння толерантно ставитись до інших людей веде к тому, що в класі з'являються поодинокі, непопулярні учні. Навіть нормотипові діти у багатьох випадках стають малопопулярними у колективі саме через орієнтацію однолітків на оцінювання їх педагогами і батьками. Оцінку вчителя молодші учні переносять на своїх однолітків. Ситуація усугубляється, якщо з учнями не проводити спеціальних заходів, спрямованих на подолання бар'єрів між ними.

Анкетування педагогів і батьків показало, що в них немає достатніх знань про особливості психофізичного розвитку дітей з особливими освітніми потребами, їх потенційні можливості, проблеми, пов'язані з труднощами у навчанні.

Для формування позитивного психологічного клімату в інклюзивному класі роботу треба проводити з учнями, з педагогічним персоналом школи, з батьками учнів. Вчитель повинен спланувати і організувати заходи з цих трьох напрямів, що сприяють подоланню бар'єрів у стосунках учнів і формують психологічний клімат в інклюзивному класі. Неоцінним помічником у цій діяльності стає асистент вчителя.

Асистент вчителя – це педагогічний працівник, що має освіту за спеціальністю 016 Спеціальна освіта. Асистент

вчителя орієнтується в проблемах і потребах всіх категорій дітей з порушенням психофізичного розвитку, володіє спеціальними корекційними методиками їх навчання і виховання. Він має значні можливості впливу на всіх учнів класу, їх батьків, може допомогти вчителю у просвітницькій роботі з означеної проблеми педагогічного персоналу.

В роботі з учнями асистент вчителя може застосовувати реальні життєві ситуації для допомоги прийняття правильного морального рішення, проводити індивідуальні бесіди і консультивання, пояснювати чому саме дитина з порушеннями у розвитку поводить ся так, а не за правилами (наприклад, дитина з ДЦП не може виконувати певні дії швидко, чітко, правильно; що дитина з інтелектуальними порушеннями погано розуміє звернене мовлення, зміст правил, вимог та ін.). Дійовим методом на початкових етапах навчання є гра. В процесі гри діти об'єднуються у цікавій для них діяльності, вчать ся взаємодіяти, в них тренуються комунікативні навички. В процесі гри виявляється можливість для виконання ролей і дій різного ступеня складності, для будь-якої дитини можна підібрати доступну і цікаву роль. Паралельно проводиться робота з розвитку моральних почуттів, толерантності, емоційного ставлення до інших. За таких умов діти починають проявляти товариські стосунки, порозуміння.

У формуванні дитячого колективу і створенні сприятливого клімату в ньому педагог має провідну роль. Важливо, щоб були встановлені правильні відносини між самими педагогами, між педагогами і учнями, між педагогами в батьками. В роботі з педагогічним персоналом основним є ознайомлення з особливостями психологічної підтримки учнів з особливими освітніми потребами, створення корекційного

охоронно-педагогічного режиму для них; розвиток креативності та творчості у підборі видів роботи з учнівським колективом, уміння знаходити такий підхід до учнів, щоб вони відверто розповідали про свої проблеми, дослухались до порад дорослих, розуміли проблеми своїх товаришів і зауважували на їх позитивні якості. Педагог є посередником між дітьми, дітьми і дорослими, дітьми і оточенням. Він головний наставник учнів, приклад для досвіду при спілкуванні дитини з оточенням.

В роботі з батьками головна увага приділяється активізації їх активності у житті класу. Батьки всіх учнів інклюзивного класу повинні адекватно спілкуватися, співпрацювати з педагогами у створенні сприятливого психологічного клімату в класі. Основними напрямками роботи з батьками учнів інклюзивного класу є формування розуміння того, що дитину треба сприймати такою, яка вона є. Для цього в батьків треба формувати основні базові знання щодо особливостей психофізичного розвитку дітей з ООП на різних вікових етапах. Батьки повинні розуміти значення корекційних заходів для розвитку дитини з ООП. Батьків обов'язково треба залучати до прийняття рішень щодо організації та проведення виховних заходів в класному колективі, щодо надання допомоги батькам дітей з ООП, для цього корисно проводити заходи щодо обміну досвідом, надання взаємопідтримки. В навчально-виховних установах важливо організовувати всебічну допомогу, дітям і їх батькам для найбільш ефективного формування гармонійно розвиненої особистості, здатної соціалізуватись у суспільстві.

Таким чином, асистент вчителя спроможній надавати спеціальну дефектологічну інформацію та проводити заходи з формування толерантного ставлення до дітей з порушенням

психофізичного розвитку як з учнями всього класу, так і з педагогічним персоналом і з батьками учнів інклюзивного класу. Саме ці заходи сприятимуть формуванню позитивного психологічного клімату в колективі учнів.

Список використаних джерел:

1. Колупаєва А.А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: [монографія]. К.: «Саміт-Книга», 2009. 272 с.: іл.
2. Архипова С., Смеречак Л. Особливості соціального виховання дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання. *Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова*. Серія 11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка, вип. 24 (1), 2018. С. 8-15.
3. Ніколенко Л.М., Шилонова В. Сприятливий соціальний клімат в учнівському інклюзивному колективі *Вісник післядипломної освіти*. Випуск 12(41) «Серія «Педагогічні науки» 2020. С. 180-197.
4. Миронова С. Педагогіка інклюзивної освіти: Навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський, Україна: Кам'янець-Подільський нац. ун-т імені Івана Огієнка, 2016. 164 с.
5. Чопік О. Формування взаємин дітей з вадами опорно-рухового апарату із здоровими ровесниками в умовах інклюзивного навчання. Автореф. дис. канд. наук; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2013. 21 с.

Куцос О. І.

докторант кафедри слов'янських,
романських і східних мов
*Український державний університет
імені Михайла Драгоманова
м. Київ, Україна*

ХАРАКТЕРОЛОГІЧНІ КОНЦЕПТИ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВНІЙ СВІДОМОСТІ

Дослідження концептів як відображення особливостей мовної свідомості є важливим елементом створення цілісної картини національного характеру. Проведений аналіз демонструє, що вчені найчастіше приділяють увагу концептам на позначення соціокультурних явищ, світоглядних феноменів, емоційних станів тощо. Водночас матеріалів, які б висвітлювали концепти на позначення рис характеру, майже немає. Визнаючи важливість дослідження таких концептів як невід'ємного компоненту національної мовної свідомості, було вирішено проаналізувати їх за допомогою авторського методу психосемантичного моделювання концептуального поля.

Зазначений метод ґрунтується на аналізі двох рівнів, психічного та семантичного. Психічний рівень охоплює тілесно-перцептивний (відчуття, сприйняття, конкретні уявлення), логіко-понятійний (узагальнення і систематизація внутрішніх властивостей і зв'язків реальності), емоційно-афективний (суб'єктивні стани, переживання, передчуття) та ціннісно-смысловий (ідеали, цінності, духовні смисли) компоненти. Семантичний рівень полягає у виділенні категорій речі (те, що може бути назване чи описане), властивості (те,

що відрізняє одну річ від іншої) та відношення (наявність зв'язку між двома або кількома речами).

В рамках дослідження було проаналізовано представлені в українських асоціативних словниках [1; 2] характерологічні концепти «Безтурботність», «Гідність», «Гордість», «Доброта», «Лінь», «Милосердя», «Сміливість», «Хитрість», «Щедрість».

Концепт «Безтурботність». На психічному рівні в концептуальному полі переважають логіко-понятійний та емоційно-афективний компоненти, на семантичному рівні — категорія речі. Переважна більшість реакцій має позитивне смислове навантаження (*дитинство, легкість, молодість, радість, задоволення*). Меншою мірою поняття безтурботності співвідноситься з негативними проявами характеру типу *безвідповідальність, байдужість*. Таким чином, в українській мовній свідомості безтурботність асоціюється перш за все з юним віком, із відсутністю проблем у житті, а не з небажанням піклуватися про щось, раціонально осмислювати те, що відбувається навколо.

Концепт «Гідність». На психічному рівні концептуальне поле представлене тілесно-перцептивним, логіко-понятійним та ціннісно-смысловим компонентом, на семантичному рівні — переважно категорією речі, дещо менше — відношення. В основному асоціативні реакції співвідносяться з синонімічними словами: *чесність, порядність, гордість, совість, велич*. Крім того, гідність зіставляється з *людиною, чоловіком, жінкою* як носіями відповідної риси характеру, а також виступає частиною складного поняття *Революція гідності*. Гідність *хороша, чиста*, вона є, її не можна *втрачати*. Таким чином, аналізований концепт постає як бажана і принципово важлива риса характеру.

Концепт «Гордість». На психічному рівні в концептуальному полі переважають тілесно-перцептивний та логіко-понятійний компоненти, на семантичному — категорія відношення. Для української мовної свідомості характерне подвійне сприйняття гордості: з одного боку, вона асоціюється із *впевненістю, перемогою, повагою, успіхом*, з іншого — зі *злом та гріхом*. Таким чином, гордість є позитивною рисою характеру, якщо вона є результатом достойних вчинків, і негативною, якщо передбачає зарозумілість, зверхнє ставлення до інших. На відміну від концепту «Гідність», концепт «Гордість» адресний: гордість (у першому значенні) має об'єкт спрямування: *за батьків, за дітей, за Україну*.

Концепт «Доброта». Концептуальне поле концепту «Доброта» на психічному рівні представлене переважно емоційно-афективним, логіко-понятійним та тілесно-перцептивним компонентом, на семантичному рівні — категоріями речі та властивості. Асоціативні реакції пов'язані частіше за все або з проявами доброти: *турбота, щедрість, допомога, чуйність*, або з носіями цієї риси характеру: *людина, мама, сім'я, я*. Важливість цього концепту в українській мовній свідомості підкреслюється значною кількістю атрибутів із позитивним смисловим навантаженням: *велика, безмежна, душевна, сердечна, безкорисна*.

Концепт «Лінь». На психічному рівні концептуальне поле концепту «Лінь» представлене переважно логіко-понятійним компонентом, меншою мірою — тілесно-перцептивним, на семантичному рівні — категорією речі. Відповідні асоціації можуть бути розподілені за трьома основними групами: 1) прояв негативної риси характеру

(байдики, дурість); 2) іменування предметів, пов'язаних із лінійно як процесом (*ліжко, диван, телевізор*); 3) співвідношення риси характеру з іншими явищами дійсності (*сон, хвороба, навчання, робота, проблема*). Ціннісно-смысловий компонент підкреслює негативне ставлення до ліні в українській мовній свідомості: *гріх, лінь*.

Концепт «Милосердя». На психічному рівні концептуальне поле характеризується наявністю усіх компонентів, на семантичному рівні переважає категорія речі. Асоціативні реакції засвідчують наявність виразної релігійної складової: *церква, монашка, Бог, Ісус*. Крім того, є смислові зв'язки зі словами синонімічного ряду: *доброта, любов, щирість, добро*. Милосердя *важливе*, його виявляють *до ближніх*, проте інколи його *немає*. Таким чином, аналізований концепт постає як феномен, що проявляється як у світському, так і в релігійному житті.

Концепт «Сміливість». На психічному рівні найбільш вираженим є логіко-понятійний компонент концептуального поля, на семантичному рівні — категорія речі. У ядерній зоні перебувають такі асоціативні реакції, як *відвага, мужність, хоробрість*, тобто синонімічні слова. Диференціація риси характеру за гендерною приналежністю знаходиться у периферійній зоні (*мужчина, чоловіча*). Концептуальне поле свідчить, що аналізований концепт багатогранний, адже сміливість співвідноситься не тільки з іншими рисами характеру, але також із дією (*боротьба*) та когнітивними здібностями (*розум*). Сміливість *потрібна*, а той, хто її проявляє, є *героєм*.

Концепт «Хитрість». Як і в попередньому випадку, на психічному рівні аналізований концепт характеризується переважанням логіко-понятійного компоненту концептуального

поля, на семантичному рівні — категорії речі. Але, на відміну від інших концептів, хитрість як риса характеру нерозривно пов'язана з фольклорним персонажем: *лис, лисиця, лиса, лисяча, лисиці*. Ці реакції знаходяться у ядерній та приядерній зоні. В українській мовній свідомості хитрість має подвійне сприйняття: з одного боку, вона зіставляється з *обманом, підлістю, підступністю, лукавістю, злобою*, з іншого — з *мудрістю та розумом*. Разом із тим, негативне смислове навантаження концепту переважає позитивне чи нейтральне.

Концепт «Щедрість». На психічному рівні переважає логіко-понятійний компонент, на семантичному рівні — категорія речі. Концептуальне поле концепту «Щедрість» може бути розподілене за двома основними групами: 1) матеріальна складова (*гроші, багатство, благодійність, скупість*); 2) нематеріальна складова (*ввічливість, гостинність, любов, Різдво*). Виразно відчувається позитивне смислове навантаження: *щедрість асоціюється зі слова добро, доброта, добрий, добре*.

Підсумовуючи вищесказане, зазначимо, що для української мовної свідомості характерним є наступне: 1) концепти «Гідність», «Доброта», «Милосердя», «Сміливість», «Щедрість» мають позитивне смислове навантаження; концепти «Безтурботність» і «Гордість» сприймаються неоднозначно, в залежності від контексту; концепти «Лінь» і «Хитрість» характеризуються здебільшого негативним смисловим навантаженням; 2) концепт «Хитрість» асоціюється переважно з фольклорним персонажем — лисою, решта аналізованих концептів зіставляються з людиною; 3) концепт «Милосердя» має відчутний релігійний компонент, натомість інші концептуальні поля містять слова на позначення світських реалій; 4) в більшості випадків концепти співвідносяться з

відповідними синонімічними поняттями, меншою мірою — з носіями риси характеру.

Список використаних джерел:

1. Мартінек С. Український асоціативний словник. Від стимулу до реакції. Т. 1. Львів: ПАІС, 2008. 344 с.
2. Мартінек С., Мітьков В. Український асоціативний словник. Від стимулу до реакції. Т. 3. Львів: ПАІС, 2021. 544 с.

Мельнік А.О.

кандидат педагогічних наук, доцент,
кафедри теорії і методики фізичного виховання,
*Центральноукраїнський державний університет
імені Володимира Винниченка
м. Кропивницький, Україна*

Шевченко О.В.

кандидат педагогічних наук, доцент,
кафедри теорії і методики фізичного виховання,
*Центральноукраїнський державний університет
імені Володимира Винниченка
м. Кропивницький, Україна*

МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ ЗАНЯТЬ З ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ЗАСОБАМИ ОЗДОРОВЧИХ СИСТЕМ

Методика впровадження оздоровчих систем на заняттях з фізичного виховання в закладах освіти доводить, що для кожного заняття з оздоровчого фітнесу, аеробіки, чирлідінгу, стретчингу, гімнастики тощо характерними є методи виконання вправ поточного (безперервного) та серійного (мінімальна перерва між кількома вправами) характеру.

На основі аналізу науково-методичної літератури та власного досвіду ми дійшли висновку, що різні оздоровчі системи, незважаючи на всі свої переваги, мають деякі спільні особливості. Так, аеробіка та кардіо-фанк розвивають насамперед серцево-судинну систему, стретчинг покращує гнучкість та рухливість суглобів, а бодібілдинг розвиває м'язову силу [1].

Сьогодні найефективнішими видами вправ для досягнення фітнес-цілей є шейпінг і степ-аеробіка. Шейпінг, спрямований на покращення основних фізичних якостей, виправлення фізичного дисбалансу та підтримання гарної статури. Він включає в себе загальне зміцнення організму, аеробне тренування, вправи на гнучкість, розтяжку, хореографію, аутотренінг і вправи на розслаблення. Степ-аеробіка – це ритмічний рух на спеціальній платформі, який зміцнює основні групи м'язів, покращує рухливість суглобів, формує склепіння стоп, покращує рівновагу, зміцнює серцево-судинну систему та сприяє швидкому спалюванню жирових клітин, які перетворюють тіло.

Залежно від рівня фізичної підготовки, заняття з фізичного виховання можуть включати базову степ-аеробіку, комбінації кроків для покращення координації рухів, рухи в танцювальному стилі, такі як латиноамериканський степ та факс-степ, крокові інтервали та силові вправи на платформі. Велика увага повинна приділятися контролю за фізичним і функціональним станом організму, розумному обсягу фізичних навантажень і негайному та постійному моніторингу результатів занять [3].

Програма підвищення фізичної підготовленості на кожному занятті ґрунтується на критеріях оптимального розвитку фізичних якостей, а після їх досягнення метою є підтримання гарного фізичного стану. Це важливо для молодих людей, які прагнуть досягти рекордних результатів, що, як відомо, гарантує високий рівень здоров'я та довголіття. Забезпечення нормального фізичного розвитку та оптимальної фізичної форми є основною умовою для вирішення фітнес-завдань. Фізичні вправи повинні мати тільки позитивний ефект і сприяти красі, силі, психічному і фізичному здоров'ю.

Запропонована нами експериментальна програма спрямована на зміцнення здоров'я, розвиток фізичних якостей, формування правильної постави, корекцію загальної маси та пропорцій тіла. Програма ґрунтується на наукових принципах теорії та методики фізичного виховання, знаннях про те, як запобігти виникненню проблем у стані здоров'я, як контролювати виконання фізичних вправ і як розробляти ефективні програми, що відповідають віковим особливостям займаючихся.

Основним змістом занять є розминка, яка передбачає вправи аеробіки, вправи на гнучкість та релаксацію. Однак акценти в кожній частині змінювалися залежно від завдання, яке ставилося перед кожним заняттям, відповідно рівня фізичної підготовленості, віку та статури людини. Порядок окремих компонентів в аеробних заняттях є предметом постійних дискусій.

У підготовчій частині рекомендовано виконувати різні вправи: ходьбу, біг, стрибкові вправи, елементи танців, а також вправи на розтяжку м'язів, з метою підготовки організму до подальшої роботи. В основній частині заняття виконуються комплекси спеціальних силових вправ у стантах для розвитку силових якостей. У заключній частині виконуються вправи на розтяжку м'язів, що задіяні в основній частині заняття, вправи на відновлення дихання та частоту серцевих скорочень.

Для перевірки педагогічної ефективності запропонованої методики управління тренувальним навантаженням на заняттях з фітнесу був проведений узагальнюючий експеримент. Результати показали, що під час регулярних занять покращилися як морфологічні, так і фізіологічні показники, що свідчить про оздоровчий ефект. Так, основні

функціональні показники, такі як життєва ємність легень, життєва ємність легень, індекс м'язової сили та максимальне споживання кисню достовірно зросли протягом періоду навчання.

Методичною особливістю занять оздоровчими системами є те, що вправи демонструє переважно викладач, який пройшов необхідну підготовку. Це означає, що на пояснення та розучування вправ не витрачається додатковий час. Повна відмова від словесних пояснень на заняттях фізичними вправами та фітнесом не рекомендується. Словесні інструкції та словесні команди повинні супроводжуватися безперервною демонстрацією правильного виконання вправи. Зміст та обсяг інформації під час заняття залежатиме від рівня фізичної підготовленості осіб. На початковому етапі навчання часто рекомендують поєднувати візуальні та вербальні підказки і демонстрації. Важливо, щоб викладачі стежили за якістю роботи підлеглих і дізнавалися про наслідки тренування різними способами. Це може бути коригувальна інформація про біомеханічні характеристики руху або оціночна інформація.

Завдяки експериментальній методиці можна було засвоїти темп серії рухів. Спочатку розвиток темпу і ритму заохочувався через моторне моделювання конкретних темпів (швидкий – повільний), потім дівчаткам давали завдання відтворювати темп трьох фаз руху під час ходьби, бігу і ритмічних рухів, поступово додаючи більш складні рухи за рахунок відмінностей у сприйнятті, що відтворюють темпові зміни (прискорення - уповільнення).

Музика є необхідним компонентом занять. Запроваджуючи музично-ритмічними вправи, значне місце належить формуванню тонких рухів пальців рук, передбачено засвоєння вправ, які допомагають відчувати свої кисті і поступово

залучити їх до виконання складно координаційних гімнастичних завдань [2].

Отже, під впливом музично-ритмічних вправ в оздоровчі системи, спостерігаються істотні зміни у фізичному розвитку займаючихся. Отримані дані свідчать про суттєве поліпшення показників з усіх компонентів психомоторики: стійкості уваги, темпу рухів, почуття ритму, дрібної моторики, рухової координації.

Активізація процесів, що формують інтерес до занять фізичною культурою і спортом, полягає у підвищенні рівня фізичної підготовленості та фізичної працездатності дівчат в експериментальних класах.

Отримані результати щодо дієвості впливу на фізичний розвиток виконавців показує, що запропонована методика формування фізичної підготовленості є високоефективною як для фізичної культури в цілому, так і для окремих її компонентів. Методика сприяє не тільки розвитку певних видів технічних навичок, але й більш детальному та поглибленому розвитку рухових якостей на різних етапах їх підготовки.

Важливо відзначити, що застосування даної методики доцільно лише в тому випадку, якщо тривалість занять не менше ніж пів року. В іншому випадку належного ефекту не буде досягнуто. Знання вікових особливостей, особливостей підлеглих, методик проведення занять, використовуючи сучасні оздоровчі системи дозволяє наголосити на наступному: м'язи спочатку звикають до роботи із зовнішнім опором, а саме з протидією партнера; м'язи запам'ятовують ту роботу, яка їх чекає; удосконалюється техніка та доводяться до автоматизму всі базові рухи; вирішення проблеми оснащення залів тренажерами, за умови знання викладачем

іншої методики фізичного розвитку може не тільки урізноманітнити тренувальний процес, але і ефективно позначитися на їх фізичній підготовленості.

Проблема фізичного розвитку є багатогранною і може бути успішно вирішена за умови врахування вікових, статевих та індивідуальних особливостей розвитку займаючихся.

Список використаних джерел:

1. Теорія і методика фізичного виховання: підруч. для студ. вищ. навч. закл. фіз. виховання і спорту: у 2 т. / [Т. Ю. Круцевич, Н. Є. Пангелова, доп і переробл. та доп.]. К.: Національний університет фізичного виховання і спорту України, вид-во «Олімп. л-ра», 2017. Т.2. Методика фізичного виховання різних груп населення. 448 с.
2. Хоули Э. Т., Б. Дон Френкс Руководство инструктора оздоровительного фитнеса. К.: Олимпийская литература, 2004. 376 с.
3. Язловецький В.С. Основи фітнесу. Кіровоград, 2011. 264 с.

Мудрик Д.П.

асистент викладача, кафедра іноземних мов,
*Національний університет водного
господарства та природокористування
м. Рівне, Україна.*

ІНШОМОВНА КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ СУЧАСНОГО ЖУРНАЛІСТА ЯК СКЛАДОВА ЗАГАЛЬНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

В умовах стрімкого політичного та економічного розвитку країни, формування свідомого громадянського суспільства, зростає роль засобів масової інформації. Важливого значення набуває питання професіоналізму журналістських кадрів, які повинні мати відповідний рівень фахової підготовки, бути обізнаними зі світовими тенденціями в медіасфері, нести відповідальність за якість та своєчасність інформації, яку вони надають, а також володіти творчим потенціалом [2, с. 2].

Нинішні тенденції вимагають: вміння використовувати інноваційні техніки для налагодження зв'язків з громадськістю, лінгвістичні та риторичні навички, вміння правильно організовувати комунікацію, вміння переконувати людей, вміння впливати на людей за допомогою слова, вміння ефективно передавати соціальні та культурні цінності, вміння вести переговори, вміння обмінюватися основними соціальними цінностями, тощо [4, с. 1].

Сучасний журналіст повинен володіти навичками та компетенціями усного та письмового спілкування, ведення професійного діалогу та вирішення конфліктів у процесі комунікації. Такі навички професійної комунікації іноземними

мовами дозволяють їм бути конкурентоспроможними та мобільними у сфері журналістики відповідно до міжнародних стандартів [2, с. 2].

Іншомовна професійна комунікативна компетентність майбутніх журналістів розглядається науковцями як сукупність знань, навичок, умінь і досвіду, необхідних майбутнім журналістам для здійснення професійної діяльності іноземною мовою (наприклад, опрацювання іншомовної інформації, продукування усних і письмових журналістських текстів, організація професійного діалогу, пізнавальна діяльність) чітке розуміння англомовної аудиторії, вміння висловлювати свої думки усно та письмово, знання основних правил роботи з автентичними текстами різних стилів та пошук найбільш раціонального способу вираження власної думки є невід'ємною частиною професійної діяльності, зокрема вміння будувати мовлення за правилами риторики та правильно конструювати усні та письмові тексти [2, с. 3–4].

Таким чином, компетентність трактується як сукупність взаємопов'язаних змістових орієнтацій, знань, умінь, навичок і досвіду, які дають змогу майбутнім журналістам використувати набуті знання в комунікативно доцільний спосіб у професійній діяльності [3, с. 3].

Комунікативна компетентність – це сукупність досвіду, комунікативних знань, умінь, навичок і компетенцій, які дають змогу журналісту творчо самовиражатися у сфері професійної комунікації та вирішувати різні творчі завдання. Уміння спілкуватися і слухати за допомогою мовлення є однією з найважливіших особистісних і професійних рис журналіста. Вміння виражати себе через мовлення вважається важливим показником комунікативної компетентності [3, с. 5].

Оскільки, мовна підготовка майбутніх журналістів передусім пов'язана з рівнем комунікативної компетенції, що

передбачає використання мови як засобу спілкування, питання формування комунікативної компетенції у зв'язку з функціонально-комунікативними особливостями усного мовлення потребує окремого розгляду [1, с. 39–40].

Сучасна лінгводидактика схильна визначати комунікативну компетентність майбутніх журналістів не лише з точки зору фонологічних, лексико-граматичних і культурологічних знань і мовленнєвих умінь, а й як таку, що характеризує сформованість знань, умінь і навичок розуміння і відтворення мовлення з урахуванням різних цілей і конкретних ситуацій спілкування [1, с. 40].

Журналістська комунікація (лат. communicatio – зв'язок, повідомлення) - це система прямих і непрямих зв'язків і взаємодій між журналістами, що здійснюється за допомогою мовних і немовних засобів, комп'ютерних засобів комунікації для обміну інформацією, моделювання та управління комунікаційними процесами і координації взаємовідносин [4, с. 1].

Сутність основних професійних комунікативних якостей журналіста складають: а) емпатія; б) ідентифікація; в) рефлексія. Ефективність «спілкування» з медіа залежить від комунікативної компетентності. Важливими аспектами психології мас-медіа є:

1) психологія медіапродукції: психологія виробництва медіа, вивчає досвід, діяльність і цілі журналістської роботи, тобто творчі процеси «відправників» повідомлень, їхній світогляд і громадянську позицію;

2) психологія медіасприйняття, яка безпосередньо пов'язана з «отримувачами» інформації [4, с. 2].

Європейська орієнтація України зумовила зростання ролі іноземних мов у журналістській професії. Для сучасних журналістів іноземні мови, особливо англійська, є інструментами

професійної діяльності та пізнання. Іноземні мови допомагають долати комунікаційні бар'єри між національною та міжнародною журналістикою. Медіаосвіта в цьому плані є надзвичайно важливою. Вона залежить головним чином від професіоналізму журналістів, які володіють гнучкістю, досвідом, комунікативними навичками, почуттям відповідальності за якість медіа та великим творчим потенціалом [5, с. 3].

Професійна компетентність журналістів визначається змістом і функціями їхньої професійної діяльності. Вміння готувати усні (доповіді, звіти, презентації) та письмові документи (реферати, ділові папери), проводити інтерв'ю без попередження з питань професійної та комунікативної етики, контролювати поведінку та долати конфлікти у спілкуванні, спілкуватися як рідною мовою, так і іноземною мовою з іншими комунікативними цінностями та здатність розпізнавати норми стає ключовою навичкою сучасного журналіста [5, с. 3].

З точки зору комунікації, медіа-матеріали є ефективним інструментом для полегшення вивчення англійської мови. Медіа роблять навчання журналістики інноваційним та інформативним і сприяють розвитку медіаграмотності. У сучасному науковому світі медіаосвіта – це галузь педагогіки, що вивчає комунікацію через засоби масової інформації: пресу, телебачення, радіо, кіно, відео та телефон [5, с. 4].

Основними цілями медіаосвіти є підготовка нових поколінь до життя в сучасному інформаційному суспільстві, вміння комфортно почуватися з сучасними медіа та заохочувати їх використання в академічному середовищі, сприймати інформацію з різних джерел, розуміти вплив медіа на психологію людини та навчитися спілкуватися на основі невербальних форм за допомогою технічних засобів [5, с. 4].

Використання мас-медіа сприяє розвитку професійних навичок, пам'яті, критичного мислення, креативності, комуні-

кативних навичок, естетичного сприйняття та аналітичних здібностей [5, с. 6].

Мотиваційні критерії стосуються потреби у спілкуванні англійською мовою, наявності або відсутності соціальних установок та важливості вивчення англійської мови. Мовні критерії включають здатність розуміти різні стилі письма, визначати основні теми та деталі, узагальнювати отриману інформацію та спілкуватися усно і письмово відповідно до граматики, лексики та правил правопису англійської мови [5, с. 6].

Знання структур та особливостей професійної взаємодії, ділової документації, вміння відбирати інформацію з різних джерел, необхідну для вирішення практичних завдань, вміння конструювати власні висловлювання про факти, поняття та наукові концепції є професійними стандартами. Комунікаційні стратегії і тактичні критерії визначають цілі комунікації. Оцінювання результатів та подолання соціальної природи невдач [5, с. 6].

Ефективність розвитку навичок професійного спілкування англійською мовою журналістів залежить від використання електронних періодичних видань та інтернет-ресурсів [5, с. 5].

Аналізуючи поняття «іншомовна професійна комунікативна компетентність майбутніх журналістів», ми розглядаємо його як інтегративне, що охоплює не лише знання іноземної мови на належному рівні, вміння операціоналізувати професійні поняття та будувати комунікативні моделі, адекватні мовній ситуації, а й оцінку конкретних професійних питань, адекватність формування висновків, виділення ключової інформації та розуміння цінностей з точки зору професійної діяльності [2, с. 4].

Іншомовна професійна комунікативна компетентність майбутніх журналістів як інтегроване поняття має свою

структуру і складається з лінгвістичного, соціокультурного, стратегічного та професійного компонентів. Лінгвістичний компонент включає знання, навички, вміння та компетенції, які дають змогу комунікантам розуміти і висловлювати граматично та лексично правильні іншомовні висловлювання [2, с. 4].

Соціокультурний компонент передбачає знання культури і звичаїв інших країн, мови, що вивчається, правил мовної і немовної поведінки, а також мовних і мовленнєвих навичок і вмінь, необхідних для розкриття соціокультурної інформації: реалії, вільне і стійке мовлення, формули мовленнєвого етикету, фонові знання, навички і вміння роботи з мовою і мовленням соціокультурного змісту [2, с. 4].

Список використаних джерел:

1. Кондратенко Н. Ю. Методика формування комунікативної компетентності майбутніх журналістів на засадах лінгвокультурології : дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.02 / Київ. ун. ім. Б. Грінченка. Київ, 2018. 253 с.
2. Плахотнюк Н. П. Використання автентичних текстів у процесі формування іншомовної професійної комунікативної компетентності майбутніх журналістів. Житомирський державний університет імені Івана Франка. Житомир, 2017. С. 1–14.
3. Стежко С. О., Кондратенко Н. Ю., Марченко Г. В. Теоретичні аспекти формування комунікативної компетентності майбутніх журналістів на засадах лінгвокультурології. *Імідж*. 2020. № 4. С. 1–7.
4. Шидей Н. В. Комунікативна компетентність як складова журналістської майстерності. Молодий вчений. 2018. № 4.1. С. 1–4.

*Матеріали ХІІ-ої Міжнародної науково-практичної конференції
(07 лютого 2024 року, м. Анкара (Туреччина), дистанційно)*

5. Chernii L., Meleshchenko V., Zablotska L., Tsar I., Nahorniuk L. Development of journalists professional english communicative competence using mass media. *Arab World English*. 2020. P. 1–11.

Погребняк О.О.

викладач фахового коледжу
української мови і літератури,
*Миколаївський національний університет
ім. В.О. Сухомлинського
м. Миколаїв, Україна*

ЕФЕКТИВНІСТЬ МОБІЛЬНИХ ЗАСТОСУНКІВ У ВИВЧЕННІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Вивчення української мови є невід'ємною складовою освіти, а за допомогою новітніх інструментів навчальний процес полегшується і збагачується. Одним із важливих й актуальних напрямів цього розвитку є використання мобільних застосунків. Розширення сучасних технологій забезпечує можливість доступу до різноманітних навчальних ресурсів у гаджетах, що відкриває нові перспективи для формування мовної компетентності в студентів.

Сучасний український фахівець В. Білоус під мобільним навчанням розуміє «сучасний напрямок розвитку систем дистанційної освіти із застосуванням мобільних телефонів, смартфонів, КПК, електронних книжок» [1]. Отже, мобільні застосунки є засобом мобільного навчання, які охоплюють різні аспекти, включаючи розвиток навичок під час вивчення теми, аудіо- та відеоматеріали, тестування тощо.

Беззаперечно погоджуємося з думкою А. Грушевої, Л. Філіппової, що основними перевагами мобільного навчання є зручність, швидкий доступ до інформації, портативність, можливість залучення великої кількості людей, швидка передача інформації [2]. Завдяки цим можливостям, освітні матеріали можуть бути доступним і використовуватися широким колом користувачів, сприяючи засвоєнню правил.

Мобільні застосунки не тільки відтворюють інформацію, а також надають можливість взаємодії й перевірки рівня засвоєння матеріалу. Ці застосунки розповсюджуються через відповідні магазини, такі як Google Play та Apple App Store. Під час вибору мобільного застосунка потрібно звернути увагу на його режими роботи й сумісність з мобільними пристроями. Режим онлайн сприяє активному діалогу користувача з системою в реальному часі й є ключовим для різноманітної взаємодії в інтернет-просторі.

Для ефективного впровадження мобільних застосунків у процес вивчення української мови важливо враховувати ряд аспектів, таких як:

- можливість у студентів завантажити застосунок;
- інтернет-з'єднання пристрою;
- раціональне використання часу на занятті;
- використання додаткових ресурсів, які є поза мобільного застосунка;
- практичне застосування вивченого.

Мобільні застосунки можуть стати ефективними засобом у вивченні української мови, якщо викладачі враховуватимуть індивідуальні потреби студентів і використовуватимуть різноманітні методи, такі як групова робота й обговорення завдань, що допоможуть створити активність під час засвоєння нового матеріалу.

Охарактеризуємо найбільш популярні мобільні застосунки, які можна використати під час занять з української мови:

- «Мова» – мобільний застосунок, створений у рамках проєкту «Мова – ДНК нації», який спрямований на покращення знань української мови [3]. Викладачі можуть використовувати під час засвоєння правил з

правопису, наголосу, а також для розширення словникового запасу студентів. У застосунку є вправи з поясненнями, ілюстрації та інші корисні ресурси, що допомагають зробити освітній процес інтерактивним і цікавим;

- мобільний застосунок «Український правопис» в якому можна дізнатися ключові аспекти правопису, включаючи структуру слів, утворення складних слів, відмінювання, написання слів іншомовного походження й пунктуаційні правила. Застосунок може використовуватися з метою ефективного засвоєння студентами правописних норм сучасної української літературної мови;

- у застосунку «Р.І.Д.» (Ріднися з українським) можна прослухати лекції з української мови. Кожного дня студенти отримують у мобільному застосунку три нові слова для запам'ятовування, а їхня кількість визначатиме рівень доступу до додаткового матеріалу, стимулюючи активну участь і поглиблення знань;

- застосунок «Слова зі значень» може бути використаний на заняттях української мови для заохочення студентів до вивчення нових слів і їхніх значень через гру-головоломку, де студентам потрібно відгадувати приховані слова, користуючись значеннями з тлумачних словників.

Мобільні застосунки дозволяють викладачам створювати інтерактивні заняття, які спрямовані на вивчення правопису, фразеологізмів, синонімів тощо. Використання бібліотеки ілюстрацій і вправ з поясненнями може зробити навчальний процес більш доступним і цікавим для студентів.

Отже, мобільні застосунки є ефективним засобом навчання, що містять інноваційні підходи до навчання, можуть зробити освітній процес цікавим й результативним, допомагаючи здобувати нові знання й закріплювати навички на практиці.

Список використаних джерел:

1. Білоус В. Мобільні навчальні додатки в сучасній освіті. *Освітологічний дискурс*. 2018. № 1-2. С. 353-362.
2. Грушева А., Філіппова Л. Мобільне навчання: за і проти. *Професійна освіта: проблеми і перспективи*. 2015. №. 8. С. 100-106.
3. «Мова – ДНК нації»: <https://ukr-mova.in.ua/>

Чиченьова О. М.

старший викладач кафедри
технологій оздоровлення і спорту,
Національний технічний університет України
“Київський політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського”
м. Київ, Україна

Лукачина А.В.

старший викладач кафедри
технологій оздоровлення і спорту
Національний технічний університету України
“Київський політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського”
м. Київ, Україна

ВПЛИВ РУХОВИХ ІГОР НА ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ КООРДИНАЦІЙНИХ ЗДІБНОСТЕЙ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ЗАНЯТЬ З ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Рухливі ігри, естафети, спортивні ігри можна з упевненістю назвати універсальним засобом по удосконаленню фізичної якості спритність і координаційних здібностей здобувачів вищої освіти. Популярність таких ігор спостерігається в усьому Світі. Поширюються вони завдяки доступності, універсальності, рівносторонньому впливу на усі групи м'язів і до того ж позитивно впливають на психіку, емоційний стан, поведінку людини. Практично у всіх освітніх закладах країни, рухливі ігри передбачені в

навчальних програмах, як допоміжний засіб по удосконаленню фізичних якостей і здібностей, а також відіграють значну роль у покращенні настрою, спілкуванні, знижують відсоток асоціальної поведінки молоді. У поза навчальному, вільному часі, рухливі ігри застосовують, як активний відпочинок з цікавою змістовністю. За допомогою ігор реалізується головна мета кожної людини – формування фізичної та духовної культури особистості, підвищення ресурсів здоров'я, ведення здорового способу життя.[1]

Здобувачі вищої освіти, які систематично відвідують заняття з дисципліни “Фізичне виховання”, послідовно набувають і розвивають різні фізичні якості, опановують нові технічні удари в обраному виді спорту, розвивають тактичне мислення. Головними фізичними якостями можна вважати швидкість, спритність, координаційні здібності, так як майже в кожному виді спорту це основні компоненти для досягнення успіху, результатів. Застосування рухливих ігор, потребують від здобувача вищої освіти швидко переходити від одних рухових дій до інших, в умовах миттєвих, змінних, ігрових ситуаціях, що неодмінно призведе до удосконалення усіх рухів та навичок. Також, треба звернути увагу, що такі ігри залучають додатково звукові, зорові і тактильні аналізатори, які вплинуть на здатність молоді людини до орієнтування в просторі, вміння впоратися з завданнями при дефіциті часу і інформації, тощо.[2]

Слід зазначити, що основні фізичні якості людини формуються у молодому віці і оптимальний їх розвиток може бути успішним в процесі навчання, за умови раціонального застосування різних засобів і методів фізичної культури, спорту. Набутий раніше руховий досвід, завжди є тією координаційною основою, на якій будується засвоєння нових

рухів. І, чим більший запас набутих рухових комбінацій має людина, чим більшим обсягом рухових навичок вона володіє, тим вищий у неї рівень розвитку спритності, координації, розумових здібностей і тим легше вона засвоює нові рухи та збагачує власну, рухову пам'ять.

Засвоєння рухової дії пов'язано не тільки з формуванням навички, але і з розвитком особливих якостей, які дозволяють виконувати рухові дії з потужністю, силою, швидкістю, рухливістю. Знання відповідних закономірностей у розвитку фізичних якостей, дозволяють викладачу знайти правильне співвідношення над розвитком певної фізичної якості і кількісним результатом, визначити кордони оптимального навантаження і міру варіативності, черговості вправ для розвитку фізичних можливостей.[3]

Оскільки рухові ігри передбачають значну кількість учасників і в більшості мають певну колективну форму проведення, то така діяльність набуває додатково ще наступні позитивні аспекти, такі як усвідомлення колективної підтримки один одного, відповідальності за свої дії, дисципліну, взаємоконтроль, взаємодію, тощо. Тобто, засобами рухових ігор удосконалюються не тільки фізичні якості, здібності, навички, а також така форма проведення заняття значно згуртовує навчальну групу, колектив, команду однодумців і націлює на досягнення високих результатів, успіху у навчально-виховному процесі, що неодмінно буде відображено, і у освітній діяльності, і у повсякденному житті здобувача вищої освіти.

Список використаних джерел:

1. Віхляев Ю. М. Методичні матеріали до теоретичного розділу дисципліни “Фізична культура для студентів всіх факультетів НТУУ КПІ” Київ, Політехніка, 2006. 70с.

*Матеріали ХІІ-ої Міжнародної науково-практичної конференції
(07 лютого 2024 року, м. Анкара (Туреччина), дистанційно)*

2. Євдокимов В. І., Покрова Л. Д., Агапова Т. П., Луценко В. В. Самостійна робота студентів. Навчальний посібник. Харків: ДГУ, 2003. 31с.

3. Матеріали VIII Всеукраїнської науково-методичної конференції присвяченої сторіччю олімпійського Києва. Національний авіаційний університет. Київ. 2013. 98с.

СЕКЦІЯ 5.

ПСИХОЛОГІЯ

Атаханов Б. К.

аспірант кафедри теорії та
методики практичної психології,
*Державний заклад «Південноукраїнський
національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»
м. Одеса, Україна*

ДІАГНОСТИЧНИЙ АСПЕКТ ДЕСТРУКТИВНИХ ПРОЯВІВ КРИЗИ ЮНОСТІ

Сьогоднішня життєва ситуація в Україні детермінована, насамперед, станом війни, яка вже триває протягом довгого часу і має несприятливий вплив на особистість – особливо ту, яка знаходиться у періоді нормативної кризи, становлення, пошуку себе, власної ідентичності, обумовлює необхідність вивчення психологічних особливостей особистості на всіх рівнях саме у вік юності.

Особливою актуальністю володіє проблематика діагностики деструктивних проявів кризи юності, її відмежування від нормативних аспектів, адже саме цей напрям потребує прискіпливої уваги та спрямованої практичної роботи.

Проаналізувавши існуючу наукову літературу, нами виокремлено кілька тенденцій до діагностичного підходу виявлення деструктивної кризи.

По-перше, зовнішнього впливу, факторів економіки, військового стану, побуту, навчання, сім'ї та інших [1].

По-друге, внутрішній вплив, незадоволеність своїм станом, що виявляється через напругу, конфлікти, втрату контролю, стрес, депресію, вигорання та іншими [2].

Таким чином, можна припустити, що об'єднавши обидва діагностичні напрямки, дослідник отримає більш чітке розуміння діагностованого феномену.

У своїй роботі ми розглядаємо кризу як суто психологічний феномен, що характеризує надмірний відносно тривалий стан психоемоційного напруження, що може призвести до суттєвого погіршення психічної діяльності в тому числі до хвороби, внаслідок не визначеності шляхів подолання життєвих перешкод [3].

Для діагностики необхідний комплексний підбір методик. В останньому прикладі йдеться про деструктивні ознаки кризи, що виявляються, як напруга, стурбованість, депресія, стрес. Покажемо діагностичні методики, що сприяють виявленню цих ознак.

У опитувальнику «Діагностики показників переживання професійної кризи», авторів О.П.Саннікової та І.В.Бринзи [4], виокремлено блок, що складається з емоційних шкал, а саме занепокоєння, напруги, деструкції, вигорання.

Наступний проаналізований опитувальник кризи розвитку «DCQ-12», авторів Oliver C.Robinson, Jeffrey J. Arnett та інших [5] містить шкали стресу, депресії, самооцінки, локусу контролю, оптимізму та сенсу життя.

Проаналізуємо методики, які створені для інших вікових періодів та діагностують деструктивні прояви кризи у тому числі. Так, І.Окул вивчає прояви кризи одного року з використанням методики В.Є.Василенко, застосування якої

дозволяє виміряти як конструктивні, так і негативні симптоми кризи (емоційні та поведінкові). Їх потужність та стрімкість інтерпретується автором як кризова [6].

Ю.І.Лановенко було розроблено інтерв'ю «Моє дорослішання», за допомогою якого можна було встановити «процес пізнання досліджуваними себе через відкриття, переживання та усвідомлення ними «кінцевих даностей існування» (смерті, безглуздості, самотності та свободи як відповідальності). Критерії інтерпретації інтерв'ю були означені, виходячи із необхідності дослідити: 1) як відображається процес актуалізації екзистенціальних переживань на психічній організації суб'єкта (тобто на потребовій, емоційній та вольовій сфері); 2) які фактори і як впливають на цей процес (досліджувався вплив на процес дорослішання суб'єкта соціальної ситуації та травматичних подій); 3) на якому рівні самоусвідомлення знаходиться респондент. Отримана в результаті застосування цих критеріїв інформація була узагальнена в типології дорослішання» [7, с.11].

О.Довгань при вивченні кризи юнацького віку співвідносила її з кризою ідентичності та запропонувала методичку визначення основних соціальних чинників, які спричиняють кризові психологічні характеристики. Дослідницею було проведено опитування респондентів для вивчення чинників, які спричиняють руйнацію особистості саме в юнацькому віці. Діагностувалися якісні характеристики конфліктного спілкування у сім'ї. Перелік негативних емоційних переживань був досить розлогий. Сюди відноситься роздратованість, відчай, страх, злість, обурення та ін. Підвищена емоційна реакція, яка проявляється у обстоюванні власної точки зору, себе є проявом кризи юнацького віку, а сім'я є носієм ідентичності юнака та чинником прояву деструктивного аспекту у кризі юнацтва [8].

М.Л.Шевель пропонує використовувати «Анкету кризових подій і переживань для студентів» (В.Манукян), застосування якої дозволяє встановити індивідуальну структуру психологічного змісту кризи юнака, її провідні ознаки, що обумовлюють ті чи інші переживання [9].

Переважна більшість вимірювальних інструментів зосереджені на діагностиці саме емоційних аспектів прояву кризи, серед яких виділяються і деструктивні прояви (наведені вище приклади методик).

Виходячи з наведеного, можна дійти наступних узагальнень:

- діагностика деструктивних проявів кризи юності є актуальним дослідницьким завданням особливо зараз, коли юнаки зазнають додатковий негативний вплив війни, військового стану в країні, постійних повітряних тривог, стресу та психічної напруги, що виявляється в страху за майбутнє, змінах успішності у навчальній діяльності, сімейних відносинах тощо;

- наявні діагностичні інструменти переважно зосереджені на емоційній складовій прояву кризи;

- виходячи з вищевказаного, доцільно розробити вимірювальний інструмент, який враховує як емоційну складову, так і спектр проявів кризи юнацького віку. Водночас важливим з практичної точки зору є розмежування у діагностиці як конструктивних, так і деструктивних її проявів.

Список використаних джерел:

1. Kaplan & Sadock's. Clinical Psychiatry. Publisher: Wolters Kluwer. 2018. P. 600.

2. Кондрицька Г.О., Данилов Д.В. Криза та її взаємозв'язок з віковими особливостями особистості. Наука і освіта. 2015. №10. С. 68–73.

3. Атаханов Б.К., Чебикін О.Я. Стан та тенденції пізнання психологічної кризи. Актуальні проблеми практичної психології : збірн. наук. праць Всеукр.наук.-практич. інтернет конф. (19 травня 2023 року, м. Одеса). Одеса, 2023. С. 35-40.

4. Саннікова О.П. Бринза І.В. Тест-опитувальник показників переживання професійної кризи. № 8840; заявл. № 8657 від 01.10.2003 р., реєстрац. 24.11.2003 р. 25 с.

5. Robinson O., Arnett J., Petrov N. The Developmental Crisis Questionnaire (DCQ-12): Psychometric Development and Validation. Journal of Adult Development. 2022. PP. 265-278.

6. Окул І.І. Діагностика кризи першого року життя за допомогою цифрових технологій. Особистість та суспільство в цифрову еру: психологічний вимір (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права): матеріали ІІІ Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 24 черв. 2022 р.). Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.», каф-ра психології. Одеса: Національний університет «Одеська юридична академія», 2022. С. 167-170.

7. Лановенко Ю.І. Психологічні особливості переживання суб'єктом юнацької кризи. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеню кандидата психологічних наук 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія. Київ, 2005. 25 с.

8. Довгань О. Специфіка кризи особистості у юнацькому віці. Психологія і суспільство. 2004. № 2. С. 144-150.

9. Шевель М.Л. Рефлексивні механізми переживання кризи юнацького. Кваліфікаційна робота ступінь вищої освіти бакалавр. Кривий Ріг: КДПУ, 2023. 51 с.

Вовченко О.А.

старший науковий співробітник відділу
освіти дітей із сенсорними порушеннями,
*Інститут спеціальної педагогіки та психології
імені Миколи Ярмаченка
НАПН України
м. Київ, Україна*

ПРОКРАСТИНАЦІЯ ЯК ПРОЯВ ПСИХІЧНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ УКРАЇНЦІВ ЗА УМОВ ВОЄННОГО ЧАСУ

За умов війни актуальним та часто вживаним став термін «ментальне здоров'я». Досить широка наукова категорія, яка акцентує увагу на захисті психічного здоров'я людини. Науковці підкреслюють, що більшість психічних порушень проявляються першими ознаками до того, як особі виповнюється 14 років, а три чверті порушень психічного здоров'я беруть свій початок до 24 років.

Психічне або ментальне здоров'я передбачає не лише відсутність порушень. Це стан функціонування людини, за умов якого існують проблеми, негаразди, але важливим є те, як особистість з ними справляється, при цьому не ізолює себе, не перебуває в депресивних станах, не панікує тощо.

У часи існування Стародавнього Сходу лікарям платили не лише за одужання пацієнта, а також за підтримку його здоров'я. Важливим було оберігати душу, мотивувати її, не давати приводів та можливостей сумувати. Це було аналогом саме ментального здоров'я. Оскільки психічне здоров'я – це коли йдеться про стан душі, зв'язок людини із власною підсвідомістю, самосвідомістю, «Я-структурами». Турбота

про себе ефективна тоді, коли вона поєднана із побутом, щоденними справами, задачами, а не стосується виключно відпусток чи вільних від роботи днів. Психологами нині охарактеризовано щонайменше 6 видів турботи про себе. Деякі розраховані на довгострокову перспективу, планування, інші ж людина використовує за вільного часу, щоденно.

Одним із способів турботи про себе є прокрастинація. Психологічна категорія, яка пов'язана із бережним ставленням до себе, що активується через підвищення навантажень, сезоні хвороби. Це знайомий для більшості українців нині стан – бажання відкладати неприємні завдання на потім, тяжіння виконувати справи, що приносять більше задоволення, швидкий результат, наприклад, якщо це стосується робочих справ. Але, необхідно підкреслити, що прокрастинація дуже важлива для кожної особистості. Це турбота про свою особистість, часом, підсвідомого походження.

Залежно від того, які емоційні складові характерні особистості, науковці виділяють два фундаментальні типи прокрастинаторів під час війни: розслаблені та напружені [1].

Розслаблені прокрастинатори витрачають час на більш приємні заняття і розваги, ніж на ті, які можна називати словом «треба», «мусиш», «терміново». Таким чином людина намагається уникати неприємних переживань, що наступають після виконання «треба». Ті, хто діє за такою моделлю, мають емоційну потребу в увазі, схваленні з боку інших, в безумовній любові та характеризуються невпевненістю в собі.

Напружені прокрастинатори навпаки, характеризуються перенавантаженням, комплексом неповноцінності, незадоволеністю власними досягненнями, нечіткими життєвими цілями. Це особи, які мають страх невдачі, бояться бути поміченими у некомпетентності тощо.

Поява стану прокрастинації або «корисного лінування» за умов війни має низку причин, наприклад [2]:

- авторитарні батьки у минулому особи та авторитарний стиль виховання;

- страх перед невдачами, програвом (людина боїться, що не вирішить поставлені задачі, що немає достатньо здібностей, умінь, часу. Характерними висловами/думками для таких осіб є «вже краще не робити зовсім, ніж виглядати безглуздо»; також характерною ознакою може бути низька самооцінка, невпевненість в собі);

- перфекціонізм (особистість не приймає посередніх результатів під час виконання домашніх чи робочих справ, любить бездоганність у будь-якій діяльності);

- незрозумілість цілей, низьке мотивування рухатись до цілі (наприклад, під час робочих справ, якщо керівники ставлять нечіткі цілі, не зрозумілі за пріоритетністю дії – особистість може розгубитися, як наслідок, прагне відтерміновувати виконання завдань, боїться брати на себе відповідальність);

- невірні переконання, нечіткі уявлення про щось (особистість переконана, що перебуваючи в суворих рамках – зможе краще виконувати роботу) та багато інших причин прокрастинації.

На сьогодні не існує універсальних засобів, порад боротьби із прокрастинацією. Під час роботи психолога з особистістю, що має такі ознаки фахівець спрямовує всі зусилля на зниження проявів прокрастинації. Так, дуже важливо розуміти, коли та за яких умов особистість

прокрастинує («лінується»), розглянути можливі причини та намагатися контролювати ці моменти (почати їх «бачити», усвідомлювати, що це вони, відслідковувати).

Серед основних методів боротьби можна виокремити наступні [3]:

1. Робота з тривогами, турбота про фізичне здоров'я, особливо про сон, зниження тривожності, неврозів, медитації, самопереконавання чи самонавіювання (використання методів з афірмаціями) тощо.

2. Чіткий розподіл свого часу (тайм менеджмент), планування робочого часу та аналіз його успішності (виконаності та невиконаності цілей, задач, знаходження причин позитивних результатів та негативних).

3. Визначення пріоритетів (життєвих, робочих, теперішніх та майбутніх).

4. Планування, але задля уникнення тривожності не планувати на далекі перспективи, оскільки життя під час війни мінливе та швидко змінне. Це допомагатиме уникати зневіри.

5. Незважаючи на складність періоду в якому зараз живе країна, необхідно використовувати метод візуалізації, уявляючи себе у майбутньому і серед тих речей, подій, яких можливо, бажано досягнути, якщо активно, старанно працювати «тут і зараз».

Проблема прокрастинації може бути вирішена особистістю власноручно, але може трансформуватися у стан застою, депресії, ПТСР, неврозу тощо. За таких умов, необхідно звертатися до фахівців, що працюють з подібними проблемами за умов війни та негативних соціальних трансформацій.

Список використаних джерел:

1. Klingsieck K. Procrastination in different life-domains: is procrastination domain specific? *Current psychology*. 2013. №32(2). P.175–85.
2. Nguyen B, Steel P, Ferrari J. Procrastination's impact in the workplace and the workplace's impact on procrastination. *International Journal of Selection and Assessment*. 2013. №21(4). P. 388–99.
3. Шемченко О. Вплив прокрастинації на рівень стресу у осіб, що втратили помешкання за умов воєнного конфлікту. *Психологія та право*. 2023. №4. С. 25-32.

Іванов В.В.

викладач педагогіки та психології, практичний психолог
циклової комісії психолого-педагогічних дисциплін,
КЗ “Балтський педагогічний фаховий коледж”
аспірант кафедри психології Уманського державного
педагогічного університету імені Павла Тичини

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПРИДАТНОСТІ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ КОЛЕДЖІВ В ПАРАДИГМІ ПЛАНУВАННЯ МАЙБУТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Проблема забезпечення професійного самовизначення майбутніх студентів педагогічних навчальних закладів не може бути вирішена без дослідження професійної придатності слухачів до виконання професійної діяльності. Як відзначає Є. Климов, ідея взаємного співвідношення індивідуально-психологічних якостей людини, з одного боку, і вимог, що висуваються до неї вимогами роботи, а саме діяльності, з іншого боку, є фундаментальною у контексті теоретичних засад професійного планування, орієнтації і відбору (оцінки придатності, трудового навчання, професійної підготовки та адаптації, розвитку особистості професіонала, його фізичного і функціонального розвитку і т.д.), тобто формування придатності до майбутньої діяльності. «Професійна придатність визначається сукупністю індивідуальних особливостей людини, що впливають на успішність освоєння будь-якої чи трудової діяльності та ефективність її виконання» [3, с. 205].

У самій професійній діяльності мають місце зміни її сутності, засобів, умов, які оновлюють вимоги до особистості студента педагогічного навчального закладу і, тим самим,

ініціюють її професійний розвиток. Професійна придатність особистості педагога у майбутньому є властивістю, що формується і розвивається.

Наукове дослідження професійної придатності може бути таким:

а) вивчення динаміки професійної придатності до професійної діяльності на різних етапах розвитку суб'єкта професійного планування майбутньої діяльності;

б) визначення залежності професійної придатності майбутніх педагогів від ступеня сформованості їхніх індивідуально-психологічних особливостей;

в) виявлення психологічних методик, що сприяють розвитку професійної придатності здобувача освіти, і підтвердження позитивної динаміки її розвитку.

Необхідно визначити якісні і кількісні характеристики змін суб'єкта професійного планування. При дослідженні критеріїв оцінки професійної придатності здобувачів освіти традиційно проводиться детальні обстеження найбільш успішних фахівців у цій професійній діяльності і виявлявся ступінь розвитку їхніх індивідуально-психологічних особливостей. Отримані у такий спосіб дані можна використовувати для визначення категорії професійної придатності абітурієнтів на етапі прийому до навчання у навчальний заклад.

У методологічний принцип оцінки розвитку професійної придатності майбутнього фахівця Є. Єрмолаєвою запропоноване поняття «внутрішні ідентифікаційні вимоги професії» – ключове для диференціації всіх аспектів, пов'язаних з визначенням понять норми і правил ідентичності стосовно до професіонала, а саме педагога. Це – набір тих взаємовідносин, знакових і функціональних ознак, за якими особистість і соціум пізнають зміст професії, а сам фахівець ідентифікує

себе з нею. Якщо ознаки, використовувані для ідентифікації, повністю поєднуються у особистості – як споживача професії, суспільства – як замовника, і фахівця – як виконавця, – тоді можна чітко стверджувати про професійну ідентичність [1, с. 21]. Виходить парадоксальна ситуація, якщо з погляду адміністрації навчального закладу і самого здобувача (студента), він, як педагогічний фахівець, придатний до виконання професійної діяльності, тоді і процес його професійного самовизначення та планування майбутньої діяльності буде розвиватися позитивно.

Можна окреслити три рівні свідомої активності особистості в формуванні професійної придатності і вирішенні проблеми професійного планування:

а) активно-професійна (здобувач ідентифікує кожний вид навчальної діяльності як можливість професійного індивідуального розвитку і формування професійного досвіду);

б) пасивно-позитивна (студент орієнтується на виконання вимог навчального закладу, включається у освітній процес, однак не розглядає його як можливість формування і розвитку у собі професійно значущих якостей);

в) негативна (здобувач освіти не бачить зв'язки між навчальною і професійною діяльністю, але й недостатньо активний при виконанні навчальної діяльності) [4, с. 21].

Велика вага при формуванні професійного плану має статус навчального закладу, його елітарність (місце розташування, традиції, видатні випускники, що закінчили його і т.д.) і престижність певних спеціальностей. За аналогією з дослідженням престижу підприємства, проведеного А. Мкртчян, припускає наявність переконаності у приналежності до вибраних, формування почуття елітарності. Це почуття гордості повинне служити стрижнем переконаності протягом усього часу діяльності в системі освіти.

У зв'язку із цим, існує думка про те, що вирішення проблеми професійного самовизначення офіцерів як професіоналів лежить у соціально-економічній сфері. Як спростування цієї посилки можна привести експеримент, проведений І. Коном з метою перевірки нашого припущення: найбільша зміна установки відбувається в ситуації найменшого зовнішнього примусу при виконанні одноманітної, нудної роботи. «Коли людина купує і при цьому оплата мала, вона змушена – раз вже узялася за справу – зізнатися собі, що її «купили за безцінь» Таке визнання знижує її самоповагу і, щоб уникнути цього, вона переконує себе, що вела себе так не через «жалюгідні гроші», а за щирим переконанням» [74, с. 266]. Обстежувані, що одержали меншу плату за виконувану роботу, визнали її більш приємною і цікавою, ніж ті, хто одержав винагороду більше. У формуванні професійної переконаності величина грошового утримання має не першорядного значення.

Отже, при плануванні психологічного забезпечення формування професійних планів варто враховувати, що поєднання рівня розвитку професійно значущих якостей здобувача з успішністю навчання у навчальному закладі може мати прямолінійний характер. На етапі вступу у розуміння професії і професійної діяльності актуалізуються необхідні для педагогічної професії (заняття) якості особистості, потім у період досягнення достатнього (з погляду особистості) рівня педагогічної майстерності ці професійно-особистісно важливі якості втрачають свою важливість і показники психодіагностичних методик, що виявляють різні професійно значущі якості, вертаються до посередніх показників відповідно до всіх фахівців. [2, с. 119].

Формування професійних планів в адекватності професійного самовизначення здобувача педагогічної освіти допомагає

йому протистояти негативному впливу навколишнього середовища і забезпечує позитивно стійкий розвиток суб'єкта по закінченні навчального закладу в умовах соціально-професійного середовища, що швидко змінюється. Формування переконаності здобувача педагогічної освіти ґрунтується на усвідомленні динаміки і закономірностей сучасних освітніх змін структур професійної самореалізації, своєчасному впливу на важелі, які приводять систему до стабільного функціонування з метою розвитку та вдосконалення педагогічної професійної діяльності.

Список використаних джерел:

1. Євстаф'єва, К.О. Самооцінка студентів педучилища як фактор професійного самовизначення: автореф. дис... канд. психол. наук / К.О.Євстаф'єва / Український держ. педагогічний ун-т ім. М.П. Драгоманова. - К., 1997. – 21 с.
2. Іванцова, Н.Б. Психологічні особливості розвитку професійної спрямованості особистості / Н.Б. Іванцова // Проблеми заг. та пед. психології: зб. наук. пр. Ін-ту психології ім. Г.С. Костюка АПН України. – К., 2007. – Т.9. – Ч.2. – С.119–124.
3. Литвин, О.М. Готовність до вибору професії в аспекті професійного самовизначення учнів / О.М. Литвин // Вісн. Глухів. держ. пед. ун-ту. Сер.: Пед. науки. – Глухів, 2007. – Вип. 9. – С.205–208.
4. Становських, З.Л. Рефлексивні компоненти професійного самовизначення старшокласників: автореф. дис. канд. психол. наук / Становських Зінаїда Ліландівна / Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. – К. :, 2005. – 22 с.

Коркос Я. О.

викладач кафедри практичної психології,
Київський університет Бориса Грінченка
м. Київ, Україна

ПІДХОДИ ТА МЕТОДИ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ

Розвиток критичного мислення є трендом у сьогодишній українській освітній парадигмі та ключовим чинником підвищення якості освіти. У розвинутих демократичних країнах покращення критичного мислення у межах освіти почало досліджуватись значно раніше, зокрема, ще у 1980-му Н. Siegel стверджував, що критичне мислення є освітнім ідеалом [12]. С. Терно виділяє три основні проблеми вітчизняного впровадження навчання на засадах критичного мислення: а) не усвідомлення суті критичного мислення; б) підміна проблемності навчання на яскравий антураж; в) плутанина в інструментах, які забезпечують критичне мислення [6].

З точки зору життєвого успіху критичне мислення є важливою компетенцією людини сучасного світу. За даними Н. Butler, С. Pentoney та М. Bong критичне мислення є кращим предиктором життєвих рішень, ніж інтелект. Той факт, що критичне мислення можна розвивати, свідчить про значимість інвестування у розвиток цієї навички. Критичне мислення допомагає особі приймати обґрунтовані рішення, вирішувати проблеми та аналізувати складні ситуації, що робить його необхідним елементом успішного функціонування в сучасному суспільстві [10].

Вирізняють два підходи до розвитку критичного мислення: за допомогою окремого курсу, що буде присвячений виключно

проблемі критичного мислення (цільове навчання) або за допомогою впровадження окремих фрагментів практики критичного мислення у загальні освітні програми (непряме навчання) з фізики, історії, психології тощо [2;3;4;5;7]. Перевагою цільового підходу можна вважати те, що курс критичного мислення може надати більш обширні знання, що неможливо вмонтувати в будь-який інший курс. Основною проблемою цього підходу є те, що значна частина програм з підвищення критичного мислення не має чітких емпіричних доказів їх ефективності [13?]. Ба більше, систематичний огляд L. Behar-Norenstein та L. Niu 42 емпіричних досліджень покращення критичного мислення у закладах вищої освіти, опублікованих між 1993 та 2009 роками, показує, що однакові інструкції у навчальних програмах розвитку критичного мислення можуть призводити до різних результатів, залежно від їх реалізації, а більшість розглянутих авторами публікацій мали обмеження за дизайном, розміром або репрезентативністю вибірки [9].

Основним аргументом непрямого навчання, яке припускає оволодіння навичками критичного мислення водночас із засвоєнням знань, не пов'язаних з ним безпосередньо є те, що навички критичного мислення можуть бути специфічними та контекстними. Наприклад, перевірка першоджерела є важливою частиною роботи історика, проте без розуміння історичного контексту неможливо коректно інтерпретувати це джерело [13]. Другий підхід має суттєвий недолік: як зауважує N. Alsaleh освітяни, зазвичай, зосереджуються на змісті предмету викладання або на процесі запам'ятовування замість міркування, що знижує ефективність цих програм з розвитку критичного мислення [8;11]. На нашу думку, оптимальним способом покращити здатність

студентів до критичного мислення є впровадження окремого курсу з критичного мислення у університетах як обов'язкової дисципліни, який має наукові докази його ефективності [1].

Отже, у розвитку критичного мислення виокремлюють два підходи: цільове та непряме навчання. Цільове навчання містить окремо присвячений курс критичному мисленню. Непряме навчання припускає те, що сформувати критичне мислення можна за допомогою загальних освітніх програм: фізики, історії, психології тощо. На нашу думку, обидва підходи варто розглядати як важливі та взаємодоповнюючі, які привносять унікальні переваги у контексті розвитку критичного мислення. Тим не менше, ми вважаємо, що цільовий підхід виявляється більш ефективним, оскільки забезпечує спеціалізований та систематичний підхід до розвитку критичних навичок, що може визначально сприяти їхньому зміцненню та поглибленню.

Список використаних джерел:

1. Дворянчикова С. Є., Юган Н. Л. Навчання критичного мислення в українських вишах: освітні тренди та виклики впровадження. *Scientific letters of academic society of mikhail baludansky*. 2018. Т. 6, № 2А. С. 51–56. URL: <https://er.knuid.edu.ua/handle/123456789/10747> (дата звернення: 20.11.2023).
2. Другов М. Технологія розвитку критичного мислення учнів на уроках англійської мови в Новій українській школі. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія : Педагогічні науки*. 2020. №2. С.193-200.
3. Кашуб'як І. Технологія розвитку критичного мислення учнів на уроках математики в початковій школі. *Освітній простір України*. 1970. № 15. С. 241-247. URL: <https://doi.org/10.15330/esu.15.241-247> (дата звернення: 16.11.2023).

4. Пометун О. Методика розвитку критичного мислення на уроках історії. Історія і суспільствознавство в школах України: теорія та методика навчання. 2012. № 1. С. 3-7. URL: <http://surl.li/nfqbw> (дата звернення: 29.11.2023).

5. Степаненко О. К. Ефективність формування критичного мислення на уроках зарубіжної літератури. *Pedagogical sciences theory and practice*. 2022. № 3. С. 13-20. URL: <https://doi.org/10.26661/2786-5622-2022-3-02> (дата звернення: 16.11.2023).

6. Терно С. Світ критичного мислення: образ та мімікрія. Історія в сучасній школі. 2012. № 7-8. С. 27-39.

7. Щимон Ю. Розвиток критичного мислення на уроках правознавства. *Історія та правознавство*. 2018. № 9 (505). С. 8-16.

8. Alsaleh N. J. Teaching critical thinking skills: literature review. *Turkish online journal of educational technology – TOJET*. 2020. Vol. 19, no. 1. P. 21-39. URL: <https://eric.ed.gov/?id=EJ1239945> (date of access: 20.11.2023).

9. Behar-Horenstein L. S., Niu L. Teaching critical thinking skills in higher education: a review of the literature. *Journal of college teaching & learning (TLC)*. 2011. Vol. 8, no. 2. URL: <https://doi.org/10.19030/tlc.v8i2.3554> (date of access: 16.11.2023).

10. Butler H. A., Pentoney C., Bong M. P. Predicting real-world outcomes: critical thinking ability is a better predictor of life decisions than intelligence. *Thinking skills and creativity*. 2017. Vol. 25. P. 38-46. URL: <https://doi.org/10.1016/j.tsc.2017.06.005> (date of access: 16.11.2023).

11. Oermann M., Truesdell S., Ziolkowski L. Strategy to assess, develop, and evaluate critical thinking. *The journal of continuing education in nursing*. 2000. Vol. 31, no. 4. P. 155-160. URL: <https://doi.org/10.3928/0022-0124-20000701-06> (date of access: 28.11.2023).

12. Siegel H. *Critical thinking as an educational ideal. Inquiry: critical thinking across the disciplines*. 1989. Vol. 4, no. 2. P. 9. URL: <https://doi.org/10.5840/inquiryctnews19894262> (date of access: 16.11.2023).

13. Willingham D. T. *Critical thinking: why is it so hard to teach? Arts education policy review*. 2008. Vol. 109, no. 4. P. 21-32. URL: <https://doi.org/10.3200/aepr.109.4.21-32> (date of access: 16.11.2023).

Старченко А.В.
викладач кафедри Педагогіки та психології,
*Миколаївський національний університет
імені В.О. Сухомлинського.
м. Миколаїв, Україна*

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ КОМПОНЕНТІВ ОСОБИСТІСНОЇ ЗРІЛОСТІ

У науковому обігу поняття «особистісна зрілість» є одним із найбільш вживаних для позначення характеристик людини. На сьогоднішній день у психології не існує єдиного загальноприйнятого визначення зрілої особистості. Це зумовлено складністю й суперечливістю даного феномену, недостатньою опрацьованістю поняттєвого апарату, багатозначністю слів, які застосовуються для опису й аналізу даного явища. Існують певні розбіжності в розумінні сутності, критеріїв, способів і механізмів розвитку особистісної зрілості. Різнобічне тлумачення феномена, його складність і суперечливість ускладнюють проведення наукових досліджень.

Вважаємо, що у загальному розумінні поняття «особистісна зрілість» можна визначити як вищий рівень розвитку людини, пов'язаний із формуванням і стабілізацією у неї певних якостей [3].

Бачення феномена особистісної зрілості ґрунтувалося на дослідженнях Л. Анциферової, Н. Бордовської, Л. Бурлачука, Н. Дідик, Ю. Долінської, Г. Оллпорта, В. Петровського, Т. Титаренко, К. Юнга та ін.

Н. М. Дідик в своїх дослідженнях виявила, що феномен особистісної зрілості характеризується такими критеріями: автентичність; самоприйняття, відповідальність, інтелектуаль-

ність, суб'єктність, здатність до вчинку, інтернальний локус контролю, саморегуляція, соціабельність, трансценденція, креативність, самостійність, самоактуалізація, філософське почуття гумору, нонконформізм, моральність, психічне здоров'я [2].

Чотири головні, базові складові особистісної зрілості виокремили Н. Бордовська та А. Реан: відповідальність, терпимість, саморозвиток, позитивне мислення і позитивне ставлення до світу.

К. Юнг рисами здорової, зрілої особистості вважав прагнення до творчості, самовдосконалення, які на думку даного автора іманентно властиві людині і уходять коренями вглиб колективного несвідомого.

А. Маслоу, представник гуманістичної психології, стверджує, що зрілість особистості проявляється в самоактуалізації. На думку вченого, самоактуалізація особистості полягає в максимальній реалізації власних задатків, здібностей і талантів. На основі аналізу біографій видатних людей, А. Маслоу виокремив наступні характеристики самоактуалізованих особистостей: прийняття себе, інших, природи; неупередженість оцінок; незалежність від культури й оточення; спонтанність; зосередженість на проблемі; відстороненість; ефективне сприйняття реальності; демократичний характер; стійкі моральні переконання; почуття гумору; креативність; глибокі переживання, соціальні почуття; вибірковість у взаєминах, дружні стосунки з іншими самоактуалізованими особистостями тощо.

О. С. Штепа виділила десять експлікованих рис зрілої особистості: автономність, глибинність переживань, децентрація, відповідальність, синергічність, контактність, самоприйняття, креативність, толерантність, життєва філософія [3].

С. Л. Братченко і М. Р. Миронова виділяють наступні характеристики зрілої особистості: цілеспрямованість, самостійність, динамічність, цілісність, конструктивність, індивідуальність[1].

Латвійські психологи А. Карпова та І. Плотнікс в своїх дослідженнях виокремили такі компоненти зрілої особистості: активність, розвинута моральна самосвідомість і людяність у соціальних стосунках, творчий підхід до організації життєдіяльності, самостійність, здатність до саморегуляції, компетентність у виборі видів діяльності у відповідності з сучасною ситуацією.

Ю. Гільбух описує наступні компоненти особистісної зрілості: мотивація досягнення, ставлення до свого Я (Я-концепція), почуття громадського обов'язку (патріотизм, інтерес до суспільно-політичного життя, почуття професійної відповідальності, потреба у спілкуванні, колективізм), життєва установка, здатність до психологічної близькості з іншими людьми.

Отже, з огляду на дослідження компонентів особистісної зрілості, можна зробити висновок, що особистісно зріла людина має розвинуті наступні характеристики: прийняття себе та інших (С. Братченко, А. Маслоу, Г. Олпорт, К. Роджерс, О. Штепа), здатність до рефлексії та самопізнання (С. Братченко, М. Р. Миронова, Г. Олпорт), саморозвиток і самоактуалізація (Н. Бордовська, Н. Дідик, А. Маслоу, А. Реан), здатність до емпатії й емоційна стійкість (С. Братченко, М. Миронова, Г. Олпорт, О. Штепа), відповідальність і здатність приймати рішення (Н. Бордовська, Н. Дідик, А. Реан, В. Франкл), здатність до творчості, креативність (Л. Божович, А. Маслоу, К. Роджерс, О. Штепа), мотивація досягнення (Л. Долинська, Ю. Гільбух).

Аналіз наукових джерел дозволяє зробити висновки, що феномен особистісної зрілості є складним. Залежно від напрямку вчені виокремлюють різні компоненти особистісної зрілості. Саме тому в сучасній психології не існує єдиного формулювання окресленого поняття й немає єдиного визначення компонентів особистісної зрілості

Список використаних джерел:

1. Братченко С. Л., Миронова М. Р. Личностный рост и его критерии: [текст] / С. Л. Братченко, М. Р. Миронова // Психологические проблемы самореализации личности [Под ред. А.А. Крылова, Л.А. Коростылевой]. – СПб.: Изд-во С.-Петерб. ун-та, 1997. – С. 38 – 46.
2. Дідик Н. М. Професійно значущі характеристики особистісної зрілості майбутніх психологів: [текст] / Н. М. Дідик // Проблеми сучасної психології: Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / За ред. С. Д. Максименка, Л. А. Онуфрієвої. – Вип. 7. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2010. – С. 190 – 206.
3. Штепа О. С. Особистісна зрілість як передумова становлення психологічної ресурсності людини: [текст] / О. С. Штепа // Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка. – Київ, 2013. – Том.11. – Психологія особистості. Психологічна допомога особистості. – Вип.8. – Ч.2. – С. 576 – 584.

СЕКЦІЯ 6.

МЕДИЦИНА

Serheta I.V.

Doctor of Medical Sciences, Professor,
Head of the Department of General Hygiene and Ecology,
*National Pirogov Memorial Medical University
Vinnitsya, Ukraine*

Dudarenko O.B.

Assistant of the Department of
General Hygiene and Ecology,
*National Pirogov Memorial Medical University
Vinnitsya, Ukraine*

MEDICAL AND SOCIAL CHARACTERISTICS OF THE LIVING CONDITIONS OF HIV-INFECTED PERSONS AND THEIR CONSIDERATIONS IN THE DEVELOPMENT OF PSYCHOHYGIENIC CORRECTION TECHNOLOGIES

The development of modern preventive technologies of prevention and technologies of psychohygienic correction of personality traits of persons suffering from socially significant diseases, the distinctive features of which are steady progression, the presence of numerous opportunistic diseases, a clear dependence on the implementation of therapeutic and preventive measures is inextricably linked with the consideration and

implementation of in-depth assessment of medical, social, housing and living conditions [1, 2, 3, 4, 5, 6, 7].

In this regard, the goal of the scientific research should be considered to be the hygienic assessment of the leading medical and social characteristics of the conditions of HIV-infected persons and the scientific justification of approaches to their consideration during the development of modern technologies of prevention and psychohygienic correction.

The study was conducted on the basis of a number of treatment and prevention facilities in the city of Vinnytsia, the Kyiv and Khmelnytskyi Regional Centers for the Prevention AIDS, National Pirogov Memorial Medical University, Vinnitsya, too. The studied contingent was divided into 2 groups: research (100 HIV-infected men) and control (100 practically healthy men) groups. Assessment of the socio-hygienic and living conditions of men was carried out with the help of specially developed questionnaires, which included questions related to the leading characteristics of material and social conditions, family situation, features of family relationships, level of education and features of employment, degree of spread of various harmful habits, etc.

During the assessment of the features of housing conditions, it was necessary to determine that 41.0% of HIV-infected persons who were studied lived in a separate apartment, 21.0% of men lived in an individual house, 10.0% of the studied persons rented housing, 5.0% of men lived in a dormitory. Instead, among practically healthy men, it should be determined that the largest share of them, namely 62.0% of people lived in a separate apartment, 21.0% of men lived in an individual house, 11.0% of the studied people lived in a dormitory, 6.0% of men rented housing.

Only 2.0% of HIV-infected men from among the studied persons had excellent living conditions, 10.0% of HIV-infected

men had good living conditions, and 38.0% of HIV-infected men had satisfactory living conditions. However, 50.0% of the persons whose living conditions were studied lived in conditions that did not meet existing sanitary, hygienic and medical and social requirements, 23.0% of HIV-infected men lived in unsatisfactory conditions, extremely unsatisfactory – even more, namely 27.0% of HIV-infected men. On the other hand, among practically healthy men, living conditions were excellent for 11.0% of people, good for 49.0% of people, satisfactory for 36.0%, unsatisfactory for only 4 people (4.0%). There were no cases when living conditions were considered extremely unsatisfactory.

During the analysis of the level of education obtained by the men under study, it should be noted that 44.0% of HIV-infected persons had secondary special education, 30.2% of HIV-infected persons had full secondary education, 22.0% of HIV-infected persons – incomplete secondary education and only 4.0% of HIV-infected persons had higher education. The educational level of men who belonged to the group of practically healthy persons should have been considered completely different. In this case, the share of men who obtained higher education, which was 46.0%, significantly prevailed. In addition, it should be noted that 19.0% of the studied men had incomplete higher education and studied at higher educational institutions of different accreditation levels. In the end, 35.0% of men had secondary special education.

At the time of the survey, 26.0% of HIV-infected persons were working, including 25.0% of men aged 21-30, 26.7% of men aged 31-40 and 26.7% of men aged 41-60 years, actually 3 times more people did not work, namely 74.0% of the studied men affected by HIV, including 75.0% of men aged 21-30, 73.3% of men aged 31-40 and 73.3% are men aged 41-60. At the same time, the opposite picture was observed among practically healthy

people - 82.0% of men were working at the time of the survey, including 62.5% of men aged 21-30, 90.0% of men aged 31-40, and all 100% of men aged 41-60 did not work, 18.0% of the studied men belonged to the group of practically healthy people, including 37.5% of men aged 21-30 (in the vast majority due to study stay) and 10.0% of men aged 31-40.

Analyzing the characteristics of relationships in the family of HIV-infected persons, it should be noted that they were unsatisfactory in 48.0% of men, satisfactory in 34.0% of men, good in 18.0% of men. At the same time, an almost mirror picture, but with the opposite meaning, was registered among practically healthy persons: only 1 man (1.0%) rated them as unsatisfactory, 22.0% of men rated them as satisfactory, and 77.0% of men rated them as good.

55.0% of HIV-infected persons considered their financial situation unsatisfactory, 42.3% of HIV-infected persons considered it satisfactory, and only 3.0% of HIV-infected persons considered it good. Not a single person from among the studied men noted how excellent their own material condition was. On the other hand, among practically healthy men, only 1 (1.0%) person considered their material situation unsatisfactory, satisfactory – 23.0% of people, good, the largest share of men, namely 64.0% of people, excellent – 12.0% of HIV- infected persons.

Among HIV-infected persons, 74.0% of the studied men smoked, including 70.0% of men aged 21-30, 80.0% of men aged 31-40, and 73.3% of men aged 41-60 years, on the other hand, among HIV-infected persons, 26.0% of studied men did not smoke, including 30.0% of men aged 21-30, 20.0% of men aged 31-40, and 26.7% of men in aged 41-60 years.

Evaluating the peculiarities of the consumption of alcoholic beverages, it should be noted that among HIV-infected persons,

37.0% of men consumed them every day, once a week – 8.0% of men, once a month – 41.0% of men, very, very rarely – 14.0% of men. There were no absolutely non-drinkers among the representatives of this group. At the same time, the following should be noted as leading features of alcohol consumption among practically healthy people. None of the subjects consumed alcohol every day, 6.0% of men consumed it once a week, 34.0% of men once a month, very and very rarely – 53.0% of men, never consumed at all – 7, 0% of men.

Therefore, the obtained results testify to the urgent need to take into account the leading medical and social characteristics of the conditions of stay of HIV-infected persons and take them into account during the development of effective technologies for the psychohygienic correction of changes in the state of mental health that occur.

References:

1. Нікберг, І. І., Сергета, І.В., Цимбалюк, Л. І. (2001) *Гігієна з основами екології*. К.: Здоров'я.
2. Бардов, В.Г., Омельчук, С.Т., Мережкіна, Н. В. та ін. (2020) *Гігієна та екологія* Вінниця : Нова Книга.
3. Яворовський, О. П., Сергета, І. В., Паустовський, Ю. В. та ін. (2021) *Охорона праці в медичній галузі*. К.: ВСВ “Медицина”.
4. Bardov, V. G., Omelchuk, S. T., Merezhkina, N. V. et al. (2022) *Hygiene and Ecology* Vinnytsia : Nova Knyha.
5. Сергета, І. В., Бардов, В. Г. Оцінка стану здоров'я дітей, підлітків та молоді і сучасні технології його збереження та зміцнення (2003) *Вісник Вінницького державного медичного університету*. 7 (2/2). 799-800.

6. Сергета, І. В., Браткова, О. Ю., Серебреннікова, О. А. (2012) Наукове обґрунтування гігієнічних принципів профілактики розвитку донозологічних зрушень у стані психічного здоров'я учнів сучасних закладів середньої освіти (огляд літератури і власних досліджень). *Журнал НАМН України*. 28 (1). 306-326.
7. Сергета, І. В., Серебреннікова, О. А., Стоян, Н. В., Дреженкова, І. Л., Макарова, О. І. (2022) Психогігієнічні принципи використання здоров'язберігаючих технологій у сучасних закладах вищої освіти. *Довкілля та здоров'я*. 2022. 2 (103). 32-41.

Хубетова І.В.

доцент кафедри внутрішніх хвороб,
Міжнародний гуманітарний університет,
м. Одеса, Україна

ВАЛІДАЦІЯ ДИНАМІЧНОЇ ШКАЛИ ОЦІНКИ ХОДИ ПРИ ХВОРОБІ ПАРКІНСОНА (DYPAGS)

Порушення ходи при хворобі Паркінсона (ХП) є характерними проявами захворювання. Впродовж останніх дванадцяти років у світі широкого використання набула Динамічна шкала оцінки ходи при ХП (DYPAGS), що складається з восьми основних доменів, які об'єктивно оцінюють особливості ходи при синдромі Паркінсона: ходьба вперед, назад та з подвійним завданням, поворот ліворуч та праворуч, уявне уникнення перешкод обома ногами та проходження вузьких просторів [1]. Шкала використовується переважно в англомовних країнах [1, 2], досвіду її застосування в Україні не було.

Метою дослідження була валідація україномовної версії динамічної шкали оцінки ходи при ХП (DYPAGS)

Матеріал та методи: Дослідження виконане на базі регіонального центру екстрапірамідної патології (м. Одеса). Обстежено 90 пацієнтів з ХПШ. Використаний україномовний варіант шкали перекладений двома незалежними професіональними перекладачами. Проведене співставлення результатів оцінки за DYPAGS та субшкалами MDS-UPDRS. Прийнятність результатів визначена на рівні 15% відхилення. Внутрішню узгодженість оцінювали за коефіцієнтом α Кронбаха. Статистична обробка виконана за допомогою DATAtab [3].

Результати. При аналізі розподілу хворих за тяжкістю захворювання встановлено, що всього було 23 (25,6%) пацієнта із 1 стадією за Хен-Яр, 22 (24,4%) пацієнти з 1,5 стадією за Хен-Яр, 24 (26,7%) пацієнта із 2 стадією за Хен-Яр, 21 (23,3%) пацієнт із 2,5 стадією за Хен-Яр. На момент включення у дослідження середня оцінка за DYPAGS склала $16,6 \pm 1,3$ балів.

При співставленні результатів DYPAGS із тестуванням за субшкалами MDS-UPDRS одержані докази на користь високої внутрішньої узгодженості тестів ($\alpha=0,79$) при граничному відхиленні $\Delta=\pm 7\%$.

Паркінсонічна хода характеризується дрібними човгаючими кроками та уповільненням рухів. Пацієнти з ХП демонструють зменшення довжини кроку, швидкості ходьби під час вільного пересування та частоти каденції, тоді як тривалість стадії подвійної підтримки збільшується. Пацієнту важко почати рух, але також важко зупинитися після початку акту ходіння. Це пов'язано з гіпертонусом м'язів. Достеменно невідомо, на які саме ланки динамічного стереотипу ходи впливає комплексна реабілітація, але ймовірно ці впливи стосуються зміни продукції нейротрансмітерів, та обумовлених нею покращенню візуально-просторового контролю та зниження м'язового тону.

У той час як при нормальній ході п'ята торкається землі раніше, ніж пальці (перекат з п'ятки на носок), при паркінсонічній ході рух характеризується ударом плоскої стопи (коли вся стопа стоїть на землі одночасно), або рідше і на більш запущених стадіях захворювання при ходьбі з ніг на п'яту (де пальці ніг торкаються землі перед п'ятою). Крім того, у пацієнтів із ХП зменшується підйом стопи під час свінг-фази ходи, що створює менший зазор між пальцями ніг і землею. Пацієнти з хворобою Паркінсона мають менший вплив при ударі п'яти, і було встановлено, що цей механізм

пов'язаний із тяжкістю захворювання, при цьому вплив зменшується в міру прогресування хвороби. Крім того, пацієнти з хворобою Паркінсона демонструють тенденцію до підвищення відносного навантаження на передню частину стопи в поєднанні зі зміщенням навантаження в бік медіальної частини стопи. Вважається, що таке зміщення навантаження допомагає компенсувати постуральний дисбаланс [1, 2].

Всі ці деталі враховані при оцінці ходи за DYPAGS, при чому метод придатний для діагностики як на просунутих стадіях з вираженими моторними порушеннями, так й на початку захворювання.

Висновки:

1. застосування україномовного варіанту динамічної шкали оцінки ходи при ХП (DYPAGS) значно покращує кількісну та якісну оцінку клінічного статусу
2. результати валідації свідчать про прийнятність тестованого методу для широкого застосування у клінічній практиці.

Список використаних джерел:

1. Crémers J, Phan Ba R, Delvaux V, Garraux G. Construction and validation of the Dynamic Parkinson Gait Scale (DYPAGS). *Parkinsonism Relat Disord.* 2012 Jul;18(6):759-64. doi: 10.1016/j.parkreldis.2012.03.012. Epub 2012 Apr 17. PMID: 22513037.
2. San Martín Valenzuela C, Dueñas L, Tomás JM, Correa-Ghisays P, Serra-Añó P. Relevance of Sociodemographics and Clinical Tests in Single- and Dual-Task Conditions as Gait Speed Predictors of Parkinson's Disease. *J Clin Med.* 2022 Jan 30;11(3):757. doi: 10.3390/jcm11030757. PMID: 35160208; PMCID: PMC8837099.
3. Он-лайн калькулятор DataTab. <https://datatab.net/statistics-calculator/reliability-analysis/cronbachs-alpha-calculator>

Чумаченко Д.С.
студент групи МЕД-22-201,
*Приватний заклад вищої освіти
«Міжнародний європейський університет»
м. Київ, Україна*

Малишев В.В.
професор кафедри фундаментальних та
медико-профілактичних дисциплін,
*Приватний вищий навчальний заклад
«Міжнародний європейський університет»,
м. Київ, Україна*

СВІТОВИЙ РИНОК ІНСТРУМЕНТІВ БІОІНЖЕНЕРІЇ: СТАН, ГЕОГРАФІЧНІ РЕГІОНИ, ФАКТОРИ ЗРОСТАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

В 2022 р. світовий ринок інструментів біоінженерії оцінювався в 111,28 мільярдів доларів США. До 2032 р. він становитиме близько 367,16 мільярдів із прогнозованим сукупним середньорічним темпом зростання (ССТЗ) 13% в період 2023 - 2032 р.р. [1]. Основними висновками щодо стану ринку є:

- частка Північно – Американського регіону у 2023 році становитиме 43,3%, а до 2032 року вона досягне позначки 44,9%;
- частка Європейського регіону становитиме 25,6% у 2023 році та досягне 22,6% до 2032 року;
- за сегментом технологій у 2022 році технології клітинної біології відповідала частка доходу в 34,5%;
- технологічний сегмент протеоміка зростає з найшвидшими ССТЗ за прогнозований період;

- за сегментом продуктів у 2022 році системи культивування клітин і 3D сегмент культивування клітин отримали частку доходу в 18,4%;

- секвенування наступного покоління зростає на 7,8% в період з 2023 по 2032 р.р.;

- за сегментом використання частка доходу сегменту охорони здоров'я у 2022 році становила близько 33,8%;

- Азіатсько-Тихоокеанський регіон зростає з найвищим ССТЗ;

- Китайський ринок біотехнологій зростає на 7,9% за прогнозований період.

Завдяки присутності в регіоні провідних лідерів ринку серед географічних регіонів Північна Америка мала максимальну частку доходу у 2022 р. Розгалужена інформаційна мережа разом з врегульованою системою здійснення та використання геномних тестів сприяють зростанню ринку. Очікується, що регіон Північної Америки домінуватиме в галузі інструментів біоінженерії. Біофармацевтичний бізнес у Сполучених Штатах різко зріс із впровадженням нових категорій продуктів, таких як імунотерапевтичні препарати, наноантитіла, синтетичні вакцини та інші. Ринок також буде розвиватися завдяки збільшенню інвестицій фармацевтичної та біофармацевтичної промисловості в науково-дослідні дослідження та розробки. Біофармацевтична промисловість США стала світовим лідером у відкритті нових ліків, за даними Pharmaceutical Research and Manufacturers of America. Загальна сума коштів, витрачена на дослідження та розробки фармацевтичною та біофармацевтичною промисловістю, у 2021 році становила 92 млрд. дол. порівняно з 83 млрд. у 2020 році.

Використання людських тканин для створення нових аналізів має вирішальне значення для персоналізованої терапії. Тканинна діагностика все частіше використовується завдяки розширенню індивідуальної медицини, розвиток якої спричинений більшим використанням ІТ - систем охорони здоров'я та технологій секвенування в клінічному робочому процесі [2]. Сектор індивідуального лікування зростає завдяки Програмі прецизійної медицини США. Вищезгадані чинники Північно – Американського регіону прискорять зростання світового ринку. Спостерігається, що Азіатсько-Тихоокеанський регіон буде характеризуватися найшвидшими темпами зростання ринку. Це пов'язано зі збільшенням проникнення та затвердження провідних «гравців» ринку в азіатські країни, що розвиваються, і зростанням інвестицій у розробку передових методів діагностики.

З використанням даних дослідження [1] можна оцінити сегментацію світового ринку інструментів біомедицини в 2020 році за географічними регіонами. Чільне місце належало регіону Північна Америка з часткою 33,6%. Європейському та Азійсько – Тихоокеанському регіонам відповідали частки 28,8 та 21,6 % відповідно. Регіони Середній Схід та Африка і Латинська Америка мали практично однакові частки ринку біля 11%.

Ключові висновки щодо регіонального прогнозу ринку інструментів біоінженерії, які можна здійснити з використанням даних дослідження [1] наступні:

- у 2023 році ринок інструментів біоінженерії Північної Америки оцінюватиметься в 53,05 млрд. дол. США, а до 2032 року, за прогнозами, зросте до 164, 97 млрд. із ССТЗ 13,4% в період 2023 - 2032 р.р.;

• у 2023 році американський ринок інструментів біоінженерії оцінюється в 43,82 млрд. дол. США, а до 2032 року, за прогнозами, зросте до 138,75 млрд. з ССТЗ 13,7% в період 2023 - 2032 р.р.;

• у 2023 році європейський ринок інструментів біоінженерії оцінюється в 31,41 млрд. дол. США, а до 2032 року прогнозується, що він досягне 82,92 млрд. з ССТЗ 11,4% між 2023 і 2032 роками.

Факторами, що сприяють росту ринку інструментів біоінженерії, можна вважати наступні:

• швидкий технологічний прогрес, який застосовують компанії, що працюють на ринку інструментів біоінженерії в області технологій секвенування, мас-спектрометрії, ядерно-магнітного резонансу, методів хроматографії та інших продуктів;

• інвестування значних коштів в дослідження та розробки, пов'язані з інструментами та послугами біоінженерії;

• значне збільшення кількості розробок і стратегічних угод;

• значне збільшення «гравців» ринку, які мають інфраструктуру для роботи з усім ланцюжком створення вартості біологічного виробництва.

Основним чинником, що впливає на динаміку ринку, є зростаючий попит на біофармацевтику, який визначається наступними передбаченнями:

• зростання попиту на біологічні препарати, які часто використовують технологію рекомбінантної ДНК, сприятиме розширенню ринку;

• зосередження біоінженерії на передових інноваціях, таких як прогнозна аналітика;

• підвищення безпеки, ефективності та здатності біофармацевтичних продуктів лікувати хвороби, які раніше були невиліковними.

Ринкові можливості ринку інструментів біоінженерії визначаються технологічним прогресом галузі, а саме:

- швидкість впровадження інструментів, включаючи секвенатори Next, ПЛР і кПЦР, проточні цитометри, спектрометри, мікроскопи, хроматографічні колонки, обладнання для обробки нуклеїнових кислот і інструменти для клітинної біології, зростає з технологічним розвитком;
- на запровадження аналізу ДНК у клінічних умовах вплинули вдосконалення методів молекулярної діагностики, таких як цифрова краплинна ПЛР, секвенування наступного покоління і повногогеномне секвенування щодо точності, часових рамок і відтворюваності;
- оптимальне використання циркулюючих нуклеїнових кислот у терапевтичних цілях визначається ефективністю процесу екстракції.

Список використаних джерел:

1. Life Science Tools Market
<https://www.precedenceresearch.com/life-science-tools-market>
2. Life Science Tools Industry | Future Growth Prospects.
<https://www.bio-itworld.com/pressreleases/2023/12/13/life-science-tools-industry-future-growth-prospects>

Ярова І.

Аспірант кафедри акушерства,
гінекології та перинатології,
*Національний університет охорони
здоров'я України імені П.Л. Шупика
м. Київ, Україна*

ДОПЛЕРОМЕТРИЧНИЙ АНАЛІЗ КРОВОТОКУ У ЖІНОК З БЕЗПЛІДДЯМ НА ТЛІ ПАТОЛОГІЇ ЕНДОМЕТРІУ

Безпліддям страждають від 8 до 12 подружніх пар репродуктивного віку у всьому світі. За даними ВООЗ, частота безплідних шлюбів 15-20%, вважається критим рівнем у відтворенні населення [1].

З метою впровадження диференційованого підходу до ведення жінок з безпліддям на тлі патології ендометрію в залежності від її форми та розробки заходів прегравідарної підготовки нами було проведено комплексне клініко-інструментальне, лабораторне, морфологічне та імуногістохімічне дослідження 94 пацієнток, яких ми розподілили на наступні групи: І група (основна) – пацієнтки з безпліддям на тлі патології ендометрію, а саме хронічного ендометриту, поліпів ендометрію та гіперплазії ендометрію, яких ми вели відповідно до розробленої нами методики персоналізованого підходу до відновлення репродуктивної функції (31 особа); ІІ група (порівняння) – пацієнтки з безпліддям на тлі патології ендометрію (хронічного ендометриту, поліпів ендометрію та гіперплазії ендометрію), ведення яких відповідало загальноприйнятій методиці (32 особи) та ІІІ група (контрольна) включала здорових жінок репродуктивного віку (31 особа).

Ключові слова: жіноче безпліддя, патологія ендометрію, поліп ендометрію, хронічний ендометрит, залозиста гіперплазія ендометрію, доплерометрія.

Матковий кровотік відіграє важливу роль у контролі росту ендометрію і, як вважають, тісно пов'язаний із васкуляризацією ендометрія. Загальновідомо, що кровопостачання ендометрію безпосередньо впливає на проліферацію і тісно пов'язане з його товщиною і рецептивністю [2].

Для дослідження кровообігу в ендометрії використовують спектральну доплерометрію та кольорове доплерівське картування [3].

Визначається систоло-діастолічне співвідношення (S/D), пульсаційний індекс Гослінга (PI), індекс резистентності Пурсело (IR), активність та особливості васкуляризації ендометрію (ступінь та симетричність), наявність систолічної та діастолічної складової кровообігу [4].

На прикінці фолікулярної фази менструального циклу, для успішної імплантації в природному або в стимульованому циклах вважаються показники PI маткових артерій від 2,0 до 3,0. Збільшення цього показника знижує ймовірність настання вагітності. [5].

Одним із етапів дослідження було вимірювання кровообігу в маткових артеріях. При доплерометрії маткових артерій були виявлені певні особливості: порівняльний аналіз доплерометричних параметрів, а саме індексу резистентності (IR) та пульсового індексу (PI), в I та II групах гемодинамічно не відрізнявся, але на відміну від III групи, ці показники мали більш високі значення ($p < 0,001$), що свідчить про наявність гемодинамічних порушень:

I група Права маткова артерія $IR 0,85 \pm 0,02$, $PI 3,53 \pm 0,3$;

Ліва маткова артерія $IR 0,84 \pm 0,03$, $PI 3,7 \pm 0,2$;

II група Права маткова артерія $IR 0,86 \pm 0,03$, $PI 3,71 \pm 0,2$;

Ліва маткова артерія $IR\ 0,87 \pm 0,02$, $PI\ 3,64 \pm 0,2$;

ІІІ група Права маткова артерія $IR\ 0,77 \pm 0,02$, $PI\ 2,56 \pm 0,2$.

Ліва маткова артерія $IR\ 0,74 \pm 0,03$, $PI\ 2,76 \pm 0,2$.

При доплерометрії маткових артерій після терапії, направленої на покращення мікроциркуляції матки та реологічних властивостей крові в І групі ми

відмітили покращення гемодинамічних показників, а саме зниження IR на 6% ($0,8 \pm 0,06$) та зниження PI на 18% ($2,9 \pm 0,3$), в той час, як в ІІ групі не відбулося суттєвих змін в показниках доплерометрії (таб.1).

Таблиця 1.

Результати доплерометрії маткових артерій до та після лікування (n = 94)

Критерії оцінки	Період дослідження	Маткові артерії	І група (основна) (n = 31)	ІІ група (порівняння) (n = 32)	ІІІ група (конт-рольна) (n = 31)
Індекс резистентності (IR)	До лікування	Права	$0,85 \pm 0,02$	$0,86 \pm 0,03^{**}$	$0,77 \pm 0,02^*$
		Ліва	$0,84 \pm 0,03$	$0,87 \pm 0,02^{**}$	$0,74 \pm 0,03^*$
	Після лікування	Права	$0,80 \pm 0,06$	$0,85 \pm 0,02^*$	
		Ліва	$0,78 \pm 0,04$	$0,84 \pm 0,03^*$	
Ппульсовий індекс (PI)	До лікування	Права	$3,53 \pm 0,3$	$3,71 \pm 0,2^{**}$	$2,56 \pm 0,2^*$
		Ліва	$3,70 \pm 0,2$	$3,64 \pm 0,2^{**}$	$2,76 \pm 0,2^*$
	Після лікування	Права	$2,90 \pm 0,3$	$3,40 \pm 0,3^*$	
		Ліва	$2,89 \pm 0,2$	$3,50 \pm 0,4^*$	

Примітка:

1. * – $p < 0,05$;

2. ** – $p > 0,05$

Загальновідомо, що кровопостачання ендометрію безпосередньо впливає на проліферацію і тісно пов'язане з його товщиною і рецептивністю. В нашому дослідженні порівняльний аналіз доплерометричних параметрів пацієнток в І та ІІ групах гемодинамічно не відрізнявся, але на відміну від ІІІ групи, ці показники мали більш високі значення, що свідчить про наявність гемодинамічних порушень.

Це підтверджується і в пілотному дослідженні Elsokkary M. et al., де оцінювався кровотік пацієнток в програмах перенесення нативних ембріонів в день введення тригера. Спостерігалася пряма залежність між індексом васкуляризації, індексом кровотоку, васкуляризаційно-потоким індексом і настанням вагітності [6].

Васкуляризація ендометрія та матки може бути пов'язана з сприйнятливістю ендометрія та може допомогти прогнозувати результат вагітності. З удосконаленням доплерівської ультразвукової технології це надзвичайно потужне обстеження може бути ширше використовуватися в звичайних клінічних умовах для лікування жіночого безпліддя.

Під час проведеного нами дослідження, ми прийшли до висновку, що пацієнтки з безпліддям на фоні патології ендометрію мають певні особливості у морфологічних, гемодинамічних, імуногістохімічних та молекулярно-біологічних параметрах ендометрію і потребують персоналізованої корекції всіх відхилень. Результатом застосування удосконаленого диференційованого підходу до ведення жінок з безпліддям на тлі патології ендометрію стало покращення кровообігу в маткових артеріях та підвищення частоти настання вагітності.

Після проведеного лікування в І групі, вагітність настала у 27 пацієнток, що склало 87,1%. В ІІ групі завагітніли 15 пацієнток, що склало 46,8%. Тобто ефективність лікування

пацієнток з безпліддям на тлі патології ендометрію (хронічного ендометриту, поліпів ендометрію, гіперплазій ендометрію), проведених за запропонованою нами методикою, на 46,3% достовірно вища, ніж у пацієнток, проведених за загальноприйнятою методикою (при $p < 0,05$).

Список використаних джерел:

1. Horbunova OV, Yermolovych NA, Vysotsky AO, Yarova IV, Pusanova YeV. (2021). Antenatal care of the fetus. Ukrainian Journal Health of Woman. 1(157):47-68; doi: 10.15574/HW.2021.157.47

2. Hoozemans DA, Schats R, Lambalk CB, et al. Serial uterine artery Doppler velocity parameters and human uterine receptivity in IVF/ ICSI cycles. Ultrasound Obstet Gynecol. 2008;31(4):432-438. doi: 10.1002/uog.5179

3. Zhang T., He Y., Wang Y., Zhu Q., Yang J., Xiaoming X. et al. The role of three-dimensional power Doppler ultrasound parameters measured on hCG day in the prediction of pregnancy during in vitro fertilization treatment. Eur. J. Obstet. Gynecol. Reprod. Biol. 2016; 203: 66-71. <https://dx.doi.org/10.1016/j.ejogrb.2016.05.016>.

4. Wang L., Lv S., Mao W., Pei M., Yang X. Assessment of endometrial receptivity during implantation window in women with unexplained infertility. Gynecol. Endocrinol. 2020; 36(10): 971-21. <https://dx.doi.org/10.1080/09513590.2020.1727433>.

5. Elsokkary M, Eldin AB, Abdelhafez M, Rateb A, Samy M, Eldorf A, Islam BA, Raafat TA, Gomaa IA, Taema M, Mohamed R, Elshourbagy M, Tawfik W, Morad A, Mostafa M, Abbas A, Assar T, Hemeda H. The reproducibility of the novel utilization of five-dimensional ultrasound and power Doppler in the prediction of

endometrial receptivity in intracytoplasmic sperm-injected women: a pilot prospective clinical study. Arch Gynecol Obstet. 2019 Feb; 299(2):551-558. doi: 10.1007/s00404-018-5001-4

6. Choi YJ, Lee HK, Kim SK. Doppler ultrasound investigation of female infertility. Obstet Gynecol Sci. 2023 Jan 17; 66(2):58–68. doi: 10.5468/https://dx.doi.org/10.1007/s00404-018-5001-4.

СЕКЦІЯ 7.

МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА

Панфілова Т.О.

к.е.н., с.н.с., провідний науковий співробітник
сектору міжнародних фінансових досліджень,
*Державна установа «Інститут економіки
та прогнозування НАН України»
м. Київ, Україна*

ІННОВАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ УКРАЇНИ

Забезпечення сталого соціально-економічного зростання та конкурентоспроможності України на глобальних і національних ринках у процесах відбудови неможливе без відновлення інноваційного потенціалу з урахуванням сучасних тенденцій.

У Доповіді «Глобальний індекс інновацій 2023. Інновації в умовах невизначеності» [1] представлено чотири ключові етапи інноваційного циклу: (1) інвестиції в науку та інновації; (2) технічний прогрес; (3) впровадження технології; та (4) соціально-економічний вплив інновацій. Основні результати такі [1, р. 21-23]:

1. Інвестиції в науку та інновації показали неоднозначну ефективність у 2022 році в контексті багатьох викликів і спаду фінансування інновацій. Кількість наукових публікацій продовжувала збільшуватися, хоча й повільнішими темпами. Світові інвестиції в дослідження та розробки зросли в 2021

році на рівні 5,2% (у реальному вираженні), порівняно з 3,2% в 2020 році. Це близько до темпу зростання до пандемії, який становив близько 6% у 2019 році. У свою чергу, витрати бізнесу на НДДКР – найважливіший компонент загального обсягу НДДКР у світі, – зросли у 2021 році на 7%, що є найвищим темпом зростання з 2014 року. Міжнародні патентні заявки стагнували, інвестиції венчурного капіталу різко впали у вартості у 2022 році після надзвичайно високих рівнів у 2021 році, що відображає погіршення умов для ризикового фінансування.

2. Потужний технологічний прогрес у сферах інформаційних технологій, охорони здоров'я, мобільності та енергетики продовжує забезпечувати нові прориви, відкриваючи нові можливості для глобального розвитку. Витрати на відновлювані джерела енергії продовжують падати.

3. Спостерігається збільшення впроваджень технологій у сфері безпечної санітарії. Стрімко зростають поширення електромобілів і роботизація.

4. Соціально-економічний вплив інновацій залишається низьким. Криза COVID-19 спричинила нестабільність продуктивності праці, яка наразі зупинилася. Очікувана тривалість життя скорочується, при цьому середня тривалість здорового життя продовжує зростати, але повільніше.

Інноваційне середовище сповнене нових можливостей, але також і серйозних проблем. З одного боку, руйнування економіки та життя були більш хаотичними та постійними протягом останніх трьох років ніж зазвичай для бізнес-циклу. Це включало збої в ланцюгах поставок, широко поширену та аномально високу інфляцію та збройні конфлікти, які негативно впливали на економічне відновлення та інновації. З іншого боку, інновації не припиняються, частково завдяки

новій цифровій епосі. Розробки в таких галузях, як штучний інтелект, квантові обчислення, зелені технології та робототехніка демонструють новаторську динаміку. Наполегливі зусилля щодо інвестицій в інновації будуть ключовими для відновлення та сприяння зростанню продуктивності завдяки новим інноваційним можливостям.

Позиції України у Глобальному Індексі інновацій (GII). Дані таблиці 1 свідчать, що Україна протягом 2020-2023 років втратила 10 позицій у загальному рейтингу GII, 7 позицій за інноваційними ресурсами і 5 позицій – за інноваційними результатами.

Таблиця 1

Динаміка позиціювання України у Глобальному Індексі інновацій GII у 2020-2023 роках

Рік	Позиція GII	Інноваційні ресурси	Інноваційні результати
2020	45	71	37
2021	49	76	37
2022	57	75	48
2023	55	78	42

Джерело: Global Innovation Index 2023. URL: <https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo-pub-2000-2023/ua.pdf>

В GII 2023 року Україна має найгірші позиції у порівнянні з провідними країнами світу та країнами ЄС, крім позицій за критерієм «Творчі результати та «Результати знань і технологій (табл. 2).

Таблиця 2

**Позиції України та країн ЄС за основними
критеріями ГПІ**

Країна/ економіка	Ранг	Інсти- тути	Людсь- кий капітал і дослід- ження	Інфраст- руктура	Розви- неність ринку	Бізнес середо- вище	Резу- льтати знань і техно- логій	Творчі резу- льтати
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Швейцарія	1	2	6	4	7	5	1	1
Швеція	2	18	3	2	10	1	3	8
США	3	16	12	25	1	2	2	12
Сполучене Королівство	4	24	8	6	3	13	7	2
Фінляндія	6	3	5	1	12	4	4	16
Нідерланди	7	6	13	14	15	8	8	9
Німеччина	8	22	4	23	14	16	9	7
Данія	9	5	9	3	21	12	12	10
Франція	11	27	17	22	9	17	16	6
Китай	12	43	22	27	13	20	6	14
Естонія	16	11	34	5	5	25	20	15
Австрія	18	13	11	12	39	19	17	13
Люксембург	21	7	31	31	35	7	38	11
Ірландія	22	15	28	18	51	14	14	26
Бельгія	23	30	14	44	26	10	15	30
Мальта	25	34	39	17	43	21	36	4
Італія	26	52	33	21	40	33	18	21
Кіпр	28	41	38	32	38	31	23	17
Іспанія	29	46	27	16	33	32	24	29
Португалія	30	35	23	45	42	34	32	19
Чехія	31	36	30	24	82	27	21	32
Словенія	33	38	25	20	68	26	27	48

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Литва	34	19	42	43	34	35	29	41
Угорщина	35	47	36	42	64	30	26	38
Латвія	37	39	43	33	61	37	49	31
Болгарія	38	66	66	28	60	42	34	34
Польща	41	76	40	47	67	41	40	35
Греція	42	63	29	38	66	62	43	39
Хорватія	44	72	44	26	48	53	33	52
Словаччина	45	65	53	41	72	47	31	56
Румунія	47	74	75	34	75	51	35	58
Україна	55	100	47	77	104	48	45	37

Джерело: [1, р. 58-59].

У 2022 році Всесвітня організація інтелектуальної власності опублікувала доповідь – «Вектор інноваційної діяльності» [2], в якій аналізуються складні комплекси рішень, що визначають вектор розвитку інновацій. Вектор інноваційної діяльності трактується як комбінація або сукупність всіх рішень, що приймаються окремими особами, фірмами, університетами та урядами щодо того, які технологічні можливості слід використовувати в певний момент часу. Ідеться не лише про те, які обсяги коштів різні країни інвестують у реалізацію нових ідей. Розподіл людських та фінансових ресурсів між різними видами інновацій може встановити вектор інноваційної діяльності окремих компаній, країн і всього світу на десятиліття вперед. Авторами зазначається, що уряди знаходяться в унікальному становищі з точки зору їх можливостей щодо стимулювання інновацій, в тому числі шляхом мобілізації ресурсів, забезпечення всебічного розуміння потреб суспільства, а також спільних зусиль щодо створення ефективних стимулів та сприятливих

умов для розвитку та використання людського потенціалу. Положення цієї доповіді можуть стати орієнтиром новітньої інноваційної політики України.

Список використаних джерел:

1. Global Innovation Index 2023. Innovation in the face of uncertainty. World Intellectual Property Organization. Geneva, Switzerland. 2023. 250 p. DOI:10.34667/tind.48220.
2. World Intellectual Property Report 2022: The direction of innovation. Geneva: WIPO. 98 p. ISBN: 978-92-805-3384-2 (online).

Погорєлова О.В.,
кандидат економічних наук, професор,
завідувач кафедри бухгалтерського обліку
та економічного аналізу,
*Національний університет кораблебудування імені
Адмірала Макарова, м. Миколаїв, Україна*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТІЙКОСТІ ПРОДОВОЛЬЧОЇ СИСТЕМИ ДО ЗМІНИ КЛІМАТУ

Забезпечення стійкості до змін клімату відіграє першорядну роль і вимагає конкретних заходів з урахуванням місцевої специфіки, включаючи прогнозування мінливості клімату та кліматичних екстремумів, обмеження їх впливу та адаптацію до них, а також створення стійких джерел засобів до існування, продовольчих систем та харчування до кліматичних потрясінь та стресів.

Запорукою успіху заходів політики та програм із забезпечення стійкості продовольчих систем та джерел засобів для існування до змін клімату та вирішення проблем, пов'язаних з відсутністю продовольчої безпеки та неповноцінним харчуванням у всіх його формах, є їх вибудовування на основі оцінок кліматичних ризиків, наукових та міждисциплінарних знань, а також колективних та інклюзивних підходів, що передбачають поєднання гуманітарної діяльності з діяльністю в галузі розвитку на основі потреб найбільш уразливих до наслідків зміни клімату груп населення. Це вимагає розширення партнерських зв'язків, розвитку потенціалу в галузі управління ризиками та великомасштабного багаторічного передбачуваного фінансування заходів політики, програм та методів роботи зі зниження ризику від стихійного лиха, управління цими ризиками та адаптації до змін клімату.

Розробникам заходів політики, програм та методів роботи слід мати на увазі ті основні фактори, якими визначаються їхній успіх чи невдача (рис. 1).

Оцінка кліматичних ризиків як основа планування заходів політики, програм та методів роботи

- Ефективними будуть лише ті заходи політики, програми та методи, які дозволяють прогнозувати мінливість клімату та кліматичні екстремуми. Тому необхідна всебічна оцінка ризиків та розуміння потенційного впливу мінливості клімату та кліматичних екстремумів на антропогенні, природні та продовольчі системи.

Наукові та міждисциплінарні знання як підмога для прийняття технологічних рішень

- Технологічні рішення, які можуть бути використані фермерами, також мають бути засновані на наукових та фактичних даних, пов'язаних з кліматом. Саме наукова кліматична інформація сприяє підвищенню точності та ролі таких механізмів забезпечення готовності та адаптації, як організація фінансування на основі прогнозів, страхування на основі погодних індексів та системи соціального захисту.

Накопичення та поширення знань про передові методи роботи в галузі створення стійкості до зовнішніх впливів

- Має бути передбачене систематичне документування відомостей про передові методи роботи в галузі створення стійкості до змін клімату. Слід визначити відповідні показники не тільки для цілей моніторингу та оцінки впливу, але й для процесу здійснення: це потрібно для того, щоб зрозуміти, чому одні рішення виявляються ефективнішими за інші.

Підходи до вироблення рішень на місцевому рівні за участю широкого кола зацікавлених сторін

- Забезпечення стійкості до змін клімату вимагає рішень, орієнтованих на конкретні території і в їх розробці повинні брати участь ті громади, на користь яких ці рішення приймаються. Найважливішу роль тут відіграє колективний, справедливий та інклюзивний підхід з урахуванням гендерного фактора.

Розширення прав та можливостей жінок та вразливих груп населення

- Забезпечення стійкості до мінливості клімату та кліматичних екстремумів вимагає розробки та реалізації відповідних політик, планування, бюджетів, технологій, практики та процесів, в яких врахована гендерна проблематика та які доступні як чоловікам, так і жінкам-фермерам.

Інтеграція заходів щодо підвищення стійкості до зміни клімату усієї продовольчої системи в цілому

- Чим глибша інтеграція галузевих та міждисциплінарних заходів, тим більше вони сприятимуть задоволенню потреб домогосподарств, громад та інститутів в умовах мінливості клімату та кліматичних екстремумів.

Організація стабільного багаторічного великомасштабного фінансування

- Інтеграція коротко-, середньо- та довгострокових заходів та суб'єктів з метою досягнення стійкості до зміни клімату вимагає також стабільного багаторічного великомасштабного фінансування. Практика показує, що у разі впливу кліматичних екстремумів та мінливості клімату відсутність фінансування нівелює ті досягнення у галузі розвитку, яких вдалося досягти раніше.

Рис.1 Фактори забезпечення ефективності політики та заходів по усуненню кліматичних ризиків

Джерело: систематизовано та узагальнено за даними [1-3]

Конкретні інструменти та заходи щодо усунення кліматичних ризиків представлено на рисунку 2.

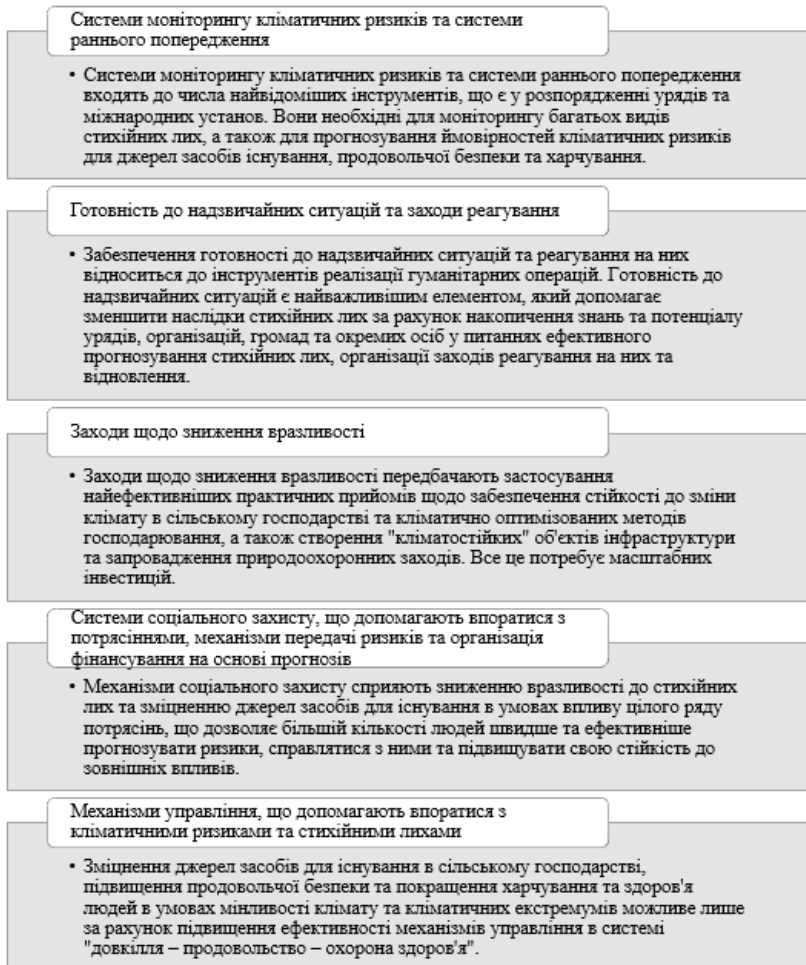

Рис. 2 Інструменти та заходи щодо реалізації політики та заходів по усуненню кліматичних ризиків
Джерело: систематизовано та узагальнено за даними [1-3]

Отже, основними факторами забезпечення ефективності політики та заходів по усуненню кліматичних ризиків є: оцінка кліматичних ризиків як основа планування заходів політики, програм та методів роботи; наукові та міждисциплінарні знання як підмога для прийняття технологічних рішень; накопичення та поширення знань про передові методи роботи в галузі створення стійкості до зовнішніх впливів; підходи до вироблення рішень на місцевому рівні за участю широкого кола зацікавлених сторін; розширення прав та можливостей жінок та вразливих груп населення; інтеграція заходів щодо підвищення стійкості до зміни клімату усієї продовольчої системи в цілому; організація стабільного багаторічного великомасштабного фінансування.

До основних інструментів та заходів щодо реалізації політики по усуненню кліматичних ризиків слід віднести: системи моніторингу кліматичних ризиків та системи раннього попередження; готовність до надзвичайних ситуацій та заходи реагування; заходи щодо зниження вразливості; системи соціального захисту, що допомагають впоратися з потрясіннями, механізми передачі ризиків та організація фінансування на основі прогнозів; механізми управління, що допомагають впоратися з кліматичними ризиками та стихійними лихами.

Список використаних джерел:

1. *The State of Food Security and Nutrition in the World 2018. Building climate resilience for food security and nutrition.* Rome, FAO. Licence: CC BY-NC-SA 3.0 IGO.
2. FAO, IFAD, UNICEF, WFP and WHO. 2021. *The State of Food Security and Nutrition in the World 2021. Transforming*

food systems for food security, improved nutrition and affordable healthy diets for all. Rome, FAO. <https://doi.org/10.4060/cb4474en>

3. FAO. 2019. *Structural transformations of agriculture for improved food security, nutrition and environment*. Regional Overview of Food Security and Nutrition in Europe and Central Asia 2019. Budapest. 116 pp.

Тимошук О.О.

докторант кафедри математики та економіки,
*Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка,
Україна*

ЕКОСИСТЕМНІ РИЗИКИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТУРИСТИЧНИХ ПОТОКІВ У СЕРЕДЗЕМНОМОРЬСЬКОМУ РЕГІОНІ

Туристична діяльність Середземномор'я є основною опорою місцевої, регіональної та національної економіки, особливо прибережних районів Півдня, тобто Іспанії, Франції, Італії, Греції та Хорватії, а також островних напрямків, таких як Мальта, Кіпр, Егейські та Іонічні острови. Її ключова роль як одного з провідних напрямків ринку світових послуг підтверджується 30% міжнародних туристичних прибуттів на відпочинок у середземноморський регіон, котрий у своїй сукупності є визначною частиною світу завдяки своїм чудовим природним характеристикам і величезній кліматичній і географічній мінливості. Середземне море є однією з найбагатших точок біорізноманіття на світовій арені. У Середземному морі зосереджено до 9% світового морського біорізноманіття, з якого близько 30% є ендемічними видами. Однак 51% місцевих морських видів риби знаходяться під загрозою зникнення, а 4% перебувають під загрозою зникнення через втрату середовищ існування внаслідок нераціональної експлуатації ресурсів, забруднення, зміни клімату, евтрофікації та інвазивних морських видів. Тим не менш, біорізноманіття є основоположним для середземноморської економіки, а переваги, отримані від екосистемних

послуг, оцінюються в понад 26 мільярдів євро на рік. З них більше двох третин припадає на туризм [1, с. 18].

Інтенсивні комерційні операції, що розвивалися через стародавні морські шляхи, перетворили цю територію на досить привабливе місце для проживання та економічної діяльності і значний полюс тяжіння для мандрівників давніх часів, які прагнули дослідити та відчути культурні особливості регіону. Як показує траєкторія Середземномор'я, основною рушійною силою його багатства було і залишається море та прибережна частина його суші. Причому середземноморські прибережні громади є найбільш квітучими, процвітаючими та привабливими для проживання місцями для значної кількості населення упродовж століть.

Проте явище надмірного туризму, помічене в цих напрямках у поєднанні з ескалацією тенденцій концентрації населення та урбанізації викликають постійне погіршення стану прибережних зон. Ключові напрямки для зміни небажаних тенденцій сформульовані в Конвенції про захист морського середовища та прибережного регіону Середземного моря, широко відомої як Барселонська конвенція. Ці напрямки відображають побоювання щодо стану екологічних аспектів та екосистем у цих регіонах та звертають увагу на важливість туризму як сектору, який глибоко впливає на стан суші та морських екосистем, а також на необхідність урівноважувати «плюси та мінуси» цього сектора [3, с. 271].

Останнім часом середземноморський регіон зазнає інтенсивних демографічних, соціальних, культурних, економічних та екологічних змін, що призводить до погіршення навколишнього середовища та загрожує відхиленням від принципів сталого розвитку прибережних зон та морських ресурсів. Середземноморський регіон наразі сприймається як

гаряча точка в багатьох відношеннях, а саме: екологічна гаряча точка, яка відзначається надмірною експлуатацією ресурсів, особливо в прибережній і морській частині; гаряча точка зміни клімату враховуючи, що тенденції до потепління «рухаються» на 20% швидше порівняно із середнім глобальним показником; гаряча точка біорізноманіття, що демонструє найнижчий відсоток залишків природної рослинності серед усіх інших гарячих точок у світі та швидкі темпи урбанізації, що завдає шкоди сільським та природним землям [1, с. 9].

Концепція сталого туризму передбачає, що національні та регіональні туристичні агенції зі свого боку повинні сприяти новим напрямкам подорожей та відпочинку, освоєнню менш людних місць або природних локацій, щоб краще розподілити потоки подорожей, зменшити тиск на навколишнє середовище та створити робочі місця в менш відвідуваних районах або у внутрішніх районах. Вони також повинні залучати місцеві громади до процесу планування та політики туризму; підтримувати сталу діяльність, засновану на біорізноманітті або культурних цінностях; гарантувати соціальні права, адекватну зарплату та програми навчання для працівників. Після туристичного буму відбулося збільшення зайнятості в секторі, який сформував соціально-економічний розвиток регіону, зокрема північних територій Іспанії, Франції, Італії, Монако і Мальти. Іншими словами індустрія туризму допомогла створити стійкий розвиток та зростання зайнятості в євро-середземноморському регіоні, за винятком економічної кризи 2008-2014 років. Зайнятість, створена туризмом, досягла 11,5% у країнах Середземномор'я загалом, 2,3 мільйона підприємств мали 12,3 мільйона осіб у секторах, пов'язаних із туризмом, таких як роздрібна торгівля

та послуги. Допандемічні дослідження стверджували, що очікується зростання туристичного сектора у 12,5% ВВП регіону до 2026 року та і 2,8 мільйона робочих місць до 2027 року [3, с. 56].

Інтеграція соціальної економіки та економіки солідарності (SSE) у такі сектори блакитної економіки, як прибережний і морський туризм, є чіткою основою для поєднання соціально-економічних переваг і захисту навколишнього середовища, підвищення стійкості місцевих громад і забезпечення довгострокової стійкості. Туроператори та туристичні агентства повинні, зі свого боку, зменшити вуглецевий і водний слід свого ланцюжка поставок, уникати харчових відходів, виключати одноразовий пластик, надавати пріоритет транспорту з низьким вмістом вуглецю, співпрацювати з місцевими постачальниками. Морське сміття є критичною проблемою у деяких середземноморських туристичних районах, де понад 75% щорічного виробництва відходів утворюється влітку. Враховуючи галузеве зростання, ці екологічні та соціальні навантаження, ймовірно, посиляться, якщо не буде впроваджено адекватне регулювання туристичних потоків. З огляду на те, що країни Північного Середземномор'я є досить давніми туристичними напрямками, більшість цих навантажень, як правило, є стаціонарними, але вони, ймовірно, зростуть у найближчі роки в країнах Південного Середземномор'я.

Середземноморський басейн нагрівається на 20% швидше, ніж у середньому по світу. Серйозні кліматичні події (лісові пожежі, хвилі спеки, посухи та повені) а також зміна клімату впливають на вибір напрямків і часу подорожі для відвідувачів. У регіоні проживає понад 510 мільйонів людей, а наслідки зміни клімату створюють додатковий тиск на і без того напружені екосистеми, такі важливі для економіки та

суспільства. На туризм, ймовірно, вплине зміна клімату, зниження теплового комфорту, деградація природних ресурсів та екосистем, включаючи наявність прісної води, берегова ерозія внаслідок підвищення рівня моря та розвитку міст. Прибережні напрямки особливо вразливі до наслідків зміни клімату, тому для них потрібно розроблення комплексних стратегій, пов'язаних із пом'якшенням наслідків зміни клімату та адаптацією із залученням усіх зацікавлених сторін у сфері туризму та всього ланцюжка створення вартості, заснованих на кількісних і якісних політичних діях і показниках.

У Середземноморському регіоні водні ресурси досить нерівномірно розподілені між країнами Північного та Південного Середземномор'я, котрі, забезпечені питною водою лише на 13 %. У другій половині ХХ століття попит на воду зріс, що зумовило появу нетрадиційних методів отримання води, таких як опріснення та повторне використання стічних вод, що зросло вдвічі, але тридцять мільйонів людей досі не мають доступу до питної води, зокрема в країнах Південного та Східного Середземномор'я. До 2025 року очікується значне збільшення використання водних ресурсів, що може призвести до тривожної ситуації щодо «майбутнього води». На даний час в деяких країнах запаси вже наближаються до граничного порогу або навіть перевищує його відновлювані ресурси. Навантаження на водні ресурси значно зростає на Півдні та Сході. Очікується, що до 2025 року 63 мільйони людей у Середземноморському регіоні буде обмежено кількістю води у розрахунку 500 м³ на душу населення на рік [4, с. 42]. Тобто, екосистемні ризики, що присутні у Середземномор'ї можуть негативно вплинути на масштабність туристичних потоків у регіоні.

Список використаних джерел:

1. Castillo, R. Fosse, J. and Lázaro, G. (2022), *State of play of tourism in the Mediterranean*. Marseille, France.
2. OECD. (2022), *Tourism Trends and Policies*. Paris, France.
3. Rodríguez-Díaz, B. and Pulido-Fernández, J. (2021), “Analysis of the Worth of the Weights in a new Travel and Tourism Competitiveness Index”, *Journal of Travel Research*, vol, 60, pp. 267–280.
4. WTTC. (2023), *Travel & Tourism Economic Impact*, London, UK.

СЕКЦІЯ 8.

ЕКОНОМІКА Й УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Botsula O.

Candidate of Economic Sciences.

*Institute of Agroecology and Nature Management of
the National Academy of Agrarian Sciences (NAAS)
Kyiv, Ukraine*

Golovina O.

Candidate of Economic Sciences.

*Institute of Agroecology and Nature Management of
the National Academy of Agrarian Sciences (NAAS)
Kyiv, Ukraine*

PRIORITIES OF LAND USE IN THE CONTEXT OF POST-WAR RECONSTRUCTION IN UKRAINE

One of the main reasons for inefficient land use and deterioration of the environment in Ukraine is the war. It hampers the organization, coordination, and implementation of strategic and programmatic regulatory documents, leading to the non-implementation of the fundamental principles of the concept of sustainable development [1]. The modern mechanism of state land management defines the interaction between the public and private sectors. Therefore, the issue of balanced land use requires reliable regulation, stimulation, and optimal use of agricultural land,

necessitating a departure from the traditional economic mechanism of state land management and the application of a comprehensive systemic approach [2]. Such an approach should determine new forms and methods of managing relationships related to balanced land use. This should be preceded by the collective determination of ways to improve state land management [3]. During the research on issues related to state land management, it has been established that the governing entity is simultaneously the subject and the object of management. Therefore, it is necessary to ensure administrative control over land resources.

As of today, Ukraine has established general and sectoral state management of land resources. General state management has a territorial nature, covering specific territories within administrative and territorial entities (country, region, district, etc.). Sectoral management of land resources is established in the lands of respective economic sectors in the country (agricultural lands, lands of territorial communities, etc.). General and sectoral management of land resources are interconnected due to shared tasks related to ensuring the rational use and protection of land resources. However, they differ in the competence of the respective authorities, their subordination, and territorial coverage [4].

In the context of balanced land use from a systemic approach, it is advisable to consider the natural basic elements and functioning peculiarities of two subsystems: the natural and economic subsystems. This involves identifying factors for an ecologically balanced natural-economic system and implementing measures to mitigate the impact of negative natural and economic factors on the condition and use of land resources. The natural system mainly comprises specific elements of natural origin such as soils, subsoil resources, water bodies, and forests, which are interrelated. The economic system refers to a specific set of production and non-production elements and resources (objects of production

designation, non-production assets, etc.) used by humans in the process of utilizing the natural system. At the national level, the economic system is defined as a combination of economic sectors exploiting natural resources. At the micro level, this can include agricultural, industrial, and other types of enterprises. The combination of the natural and economic systems constitutes agricultural, industrial, urban, and other forms of land use [5].

The necessity for balanced development of various aspects of land use in practice entails employing modern approaches to rationalize land use, organize territories, and protect lands. Below are measures, acting as tools for land conservation, aimed at addressing the tasks and requirements outlined by the principles of sustainable development.

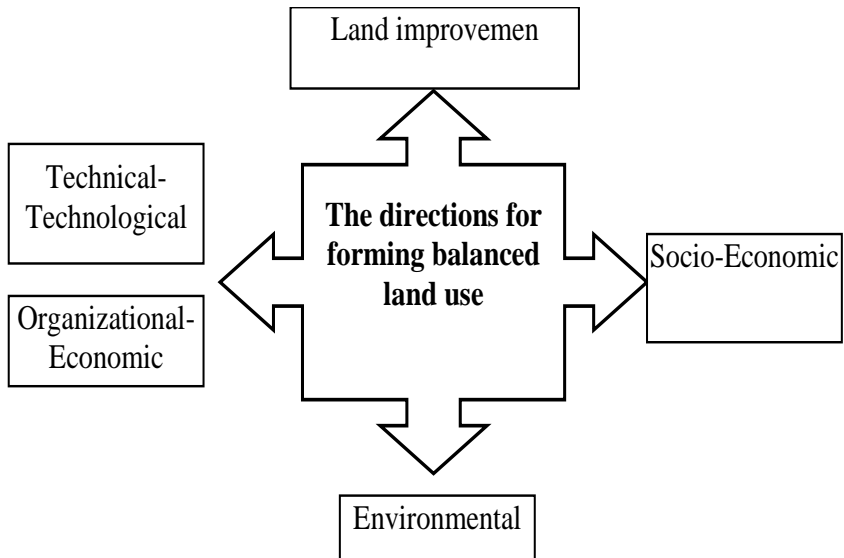

Fig. 1: *System of Directions for Balanced Land Use Formation*
Source: Developed by the author.

– Each of the listed groups includes a system of measures aimed at increasing land use efficiency. The organizational-economic direction includes:

- improvement of the organizational structure of enterprise management;
- optimization of management organization and business processes;
- improvement of the planning, accounting, and monitoring system for the key performance indicators of the enterprise.

The technical-technological direction includes:

- implementation of advanced soil cultivation, planting, cultivation, and harvest methods for agricultural crops, combating losses and optimizing product quality, conducting agrotechnical measures to improve natural fodder lands, development and implementation of intensive cultivation technologies for agricultural crops.

Meliorative direction includes:

- cultivation of agricultural crops using modern technologies;
- reclamation of disturbed lands;
- implementation of a complex of agroforestry, land reclamation, and hydrotechnical anti-erosion measures;

Social-economic direction includes:

- the enhancement of qualifications for agricultural workers, implementation of progressive forms of organization, and payment for labor;
- improvement of methods for managing agricultural production.

The ecological direction includes:

- creating conditions for the preservation of rare plants;

– implementation of rational crop rotation in crop sequences.

All the aforementioned directions should operate comprehensively, contributing to positive outcomes such as balanced land use, increased agricultural production, and the preservation and restoration of the fertility of agricultural lands.

References:

1. Фурдичко О.І. Методика формування економічного механізму екобезпечного сільськогосподарського землекористування. О.І. Фурдичко, О.І. Шкуратов, М.Х. Шершун, О.І. Дребот, А.В. Андрущенко. – К.: ТОВ «Екоінвестком», 2012. С. 17.
2. Мішенін Є.В. Соціально-економічні та фінансові проблеми сталого сільського розвитку Є.В.Мішенін, Р.П.Косодій, В.М.Бутенко. – Суми: ТОВ «ТД «Папірус»», 2011. – 334 с.
3. Смолярчук М.В. Екологічні та економічні аспекти сталого розвитку землекористування. М.В. Смолярчук. Науковий вісник НЛТУ України. 2013. Вип. 23.4 С. 87–91.
4. Шашула Л.О. Управління земельними відносинами в Україні: деякі підходи / Л.О. Шашула. Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. 2011. № 1. С. 624–631.

Вдовин М.Л.

*к.е.н., доцент кафедри статистики
Львівський національний університет
імені Івана Франка,
м. Львів, Україна*

Коханевич М.П.

*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
Львівський національний університет
імені Івана Франка,
м. Львів, Україна*

ДОСЛІДЖЕННЯ ЗЛОЧИННОСТІ ТА РІВНЯ БЕЗПЕКИ В РЕГІОНАХ УКРАЇНИ: ІНТЕГРАЛЬНИЙ ПОКАЗНИК

За статистичним підходом злочинність - це мінливе, історично-перехідне, соціально-правове, масове явище, яке містить сукупність усіх злочинів, скоєних в суспільстві, державі або регіоні за відповідний період часу, і яке характеризується кількісними і якісними показниками. Оцінювання рівня злочинності є актуальним завжди, а особливо під час війни.

Питаннями дослідження показників злочинності присвячена велика кількість наукових праць. Зокрема, у [1] розглянуто основні показники, які характеризують рівень злочинності, у [2] здійснено кількісну характеристику злочинності, а у [3] оцінено вплив безробіття на злочинність. Однак, доцільно також оцінювати злочинність у розрізі регіонів, розглядати регіони-аутсайдери за показниками злочинності і можливості мінімізації злочинів тощо.

Метою даного дослідження є комплексне оцінювання злочинності та рівня безпеки у різних регіонах України.

Очевидно, що на рівень злочинності впливає безліч чинників: економічні, демографічні, політичні тощо. Нині виділяють основний фактор, які вплинув не просто на показники злочинності в Україні, а й на всі сфери життя суспільства - це війна. Саме вплив війни сприяє зростанню рівня злочинності в кожному регіоні нашої країни, а також впливає на відкритість окремих баз даних, які просто необхідні для здійснення аналізу злочинності на регіональному рівні. Точно можна сказати одне латентна злочинність в кожному регіоні України досягла за 2022 рік просто небачених масштабів, адже на непідконтрольних територіях України закон і порядок втратили свій вплив на населення. Через відсутність коректної інформації під час війни, здійснимо аналіз на основі даних 2020 року, що дасть змогу обрати засоби боротьби зі злочинністю у післявоєнний період.

Для процедури комплексного оцінювання було обрано такі чинники: рівень злочинності, видатки обласних бюджетів на охорону громадського порядку, рівень безробіття, кількість випускників із закладів вищої освіти та загальний приріст населення в регіонах України і здійснено багатовимірне ранжування. Про методи багатовимірного ранжування детально описано у [4,5].

Здійснивши процедуру стандартизації з використанням розмаху варіації та з урахуванням показників-стимуляторів та дестимуляторів, а також вагових коефіцієнтів (рівень злочинності -0,33; видатки обласних бюджетів на охорону громадського порядку - 0,27; рівень безробіття-0,20; кількість випускників із закладів вищої освіти - 0,07 та загальний

приріст населення в регіонах України - 0,13) було отримано такі результати (рис.1.).

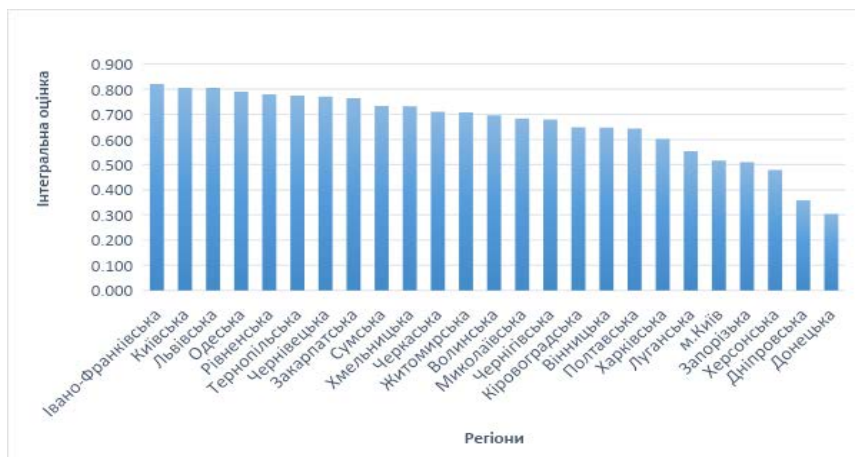

Рис.1. Інтегральне оцінювання регіонів України за показниками, що впливають на злочинність
Джерело: Побудовано за даними [6]

На основі проведеного аналізу можна зробити висновок, що у всіх областях є проблеми зі зростанням рівня злочинності, особливо під час війни, що стала економічним та психологічним поштовхом для її зростання. Найбільш безпечними є Івано-Франківська, Київська, Львівська, Одеська та Рівненська області, а аутсайдерами є Луганська, Херсонська, Дніпропетровська, Запорізька та Донецька області. Вочевидь, що ситуація не покращилась під час війни, оскільки частина території Херсонської, Донецької, Луганської та Запорізької областей є окупованою, а на решті території цих регіонів відбуваються більш активні бойові дії, ніж на решті території України.

Тому, органам державної влади, правоохоронним органам потрібно більше зосередитися на заходах протидії злочинності. До таких заходів на регіональному рівні можна віднести: співпрацю з правоохоронними органами, зокрема ознайомчі бесіди, проведення різноманітних заходів щодо інформування населення про наслідки злочинів, організацію патрулювання, профілактику злочинів(організацію інформаційних кампаній, тренінги та заходи з профілактики злочинів у регіонах), а також різні програми реабілітації, щоб запобігти повторному вчиненню злочинів. Розробка програм підтримки та реабілітації для засуджених може відігравати ключову роль у зниженні рівня злочинності. Доцільно також враховувати різні види ризиків, які впливають на рівень безпеки регіону. Про оцінювання економічних ризиків описано у [7].

Список використаних джерел:

1. Фіалка М. І. Показники злочинності. Вісник Асоціації кримінального права України. 2016. № 2 (7). С. 361-367.
2. Вдовин М.Л., Іванчишин А.А. Кількісна характеристика злочинності та нормативно-правове регулювання боротьби з нею в Україні. Актуальні питання в сучасній науці. 2022. №1(1)22. С. 133-144. [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2022-1\(1\)-133-144](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2022-1(1)-133-144)
3. Вдовин М. Л., Зомчак Л. М., Коханевич М.П. Безробіття в Україні: економіко-статистичний огляд. Механізми регулювання економіки. 2022. № 1-2. С. 95 – 96.
4. Vdovyn, M., Zomchak, L. (2023). Multidimensional Ranking and Taxonomic Analysis of the Regional Socio-Economic Development in Ukraine. In: Hu, Z., Dychka, I., He, M. (eds)

Advances in Computer Science for Engineering and Education VI. ICCSEEA 2023. Lecture Notes on Data Engineering and Communications Technologies, vol 181. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-031-36118-0_32

5. Вдовин М. Методи статистичного моделювання економічних процесів: критичний огляд. Східна Європа: економіка, бізнес та управління. 2023. № 1. С. 79–84.

6. Офіційний сайт: Державна служба статистики України
URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 18.11.2023)

7. Вдовин М.Л., Дідик М.О. Оцінювання економічного ризику регіону за допомогою методів багатовимірної класифікації. Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер.: Економічні науки. 2017. Вип. 24 (2). С. 148-151. Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_en_2017_24% 282% 29_35](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_en_2017_24%20282%2029_35)

Коваленко О. В.

Аспірант,

ПВНЗ «Європейський університет»

м. Київ, Україна

ОПТИМІЗАЦІЯ ВЗАЄМОДІЇ МІЖ ОРГАНІЗАЦІЯМИ

Ланцюг постачання харчової продукції в Україні є складною системою, де всі учасники повинні взаємодіяти для забезпечення доступності та якості продуктів для споживачів. Однак впровадження ефективного узгодження стандартів та процедур між організаціями стає викликом, впливаючи на ефективність та стійкість ланцюга. В цьому контексті дослідження спрямоване на аналіз ролі та викликів узгодження стандартів та процедур в міжорганізаційній координації ланцюга постачання харчової продукції в Україні. Узгодження стандартів та процедур в ланцюгах постачання грає вирішальну роль у стабільності та ефективності системи. Стандартизовані підходи дозволяють учасникам ланцюга постачання оперативно взаємодіяти, забезпечуючи виробничу та логістичну сумісність. Це також сприяє покращенню якості та безпеки продуктів, зменшуючи ризики невідповідностей та конфліктів між організаціями.

Одним з головних завдань стандартизації постає оптимізація взаємодії між організаціями. Саме логістична сумісність є запорукою стандартизації процедур логістики та дозволяє покращувати координацію між організаціями ланцюга постачання, що впливає на швидкість та ефективність міжорганізаційної координації.[1, с. 64-71] Стандартизація логістичних процедур включає в себе

узгодження та впровадження спільних норм та методів для різних етапів постачального ланцюга. Саме це включає в себе єдність інформаційних систем.

Єдність інформаційних систем є важливою складовою логістичної сумісності в ланцюгах постачання. Стандартизовані технології та інформаційні платформи створюють основу для ефективної взаємодії між усіма учасниками цього складного процесу, сприяючи швидкому обміну даними та покращенню координації.[2, с.183-190] Учасники ланцюга постачання використовують спільні формати для обміну інформацією, такі як EDI (Electronic Data Interchange) або XML. Це дозволяє відсутність несумісності між різними інформаційними системами і забезпечує легкість інтеграції між різними етапами ланцюга постачання.

- EDI (Electronic Data Interchange): Це стандартний протокол для автоматизованого обміну структурованими даними між комп'ютерними системами. Застосування EDI дозволяє стандартизувати документи, такі як замовлення, накладні, та фактури, сприяючи ефективнішому обміну інформацією в ланцюгу постачання.

- XML (eXtensible Markup Language): XML є універсальною мовою для представлення та обміну структурованими даними між різними системами. Використання XML дозволяє учасникам ланцюга постачання легко інтегрувати свої інформаційні системи та передавати дані у стандартизованому форматі.

Уніфіковані інтерфейси програмного забезпечення:

Застосування стандартизованих інтерфейсів спрощує процес інтеграції між різними інформаційними системами у ланцюгу постачання. Це зменшує витрати на розробку та підтримку систем і дозволяє ефективно обмінюватися даними.

- Уніфіковані API (Application Programming Interface): Використання стандартизованих API дозволяє системам спілкуватися та обмінюватися даними через єдиний інтерфейс. Це забезпечує зручну інтеграцію між різними програмами та додатками у ланцюгу постачання.

- Web-сервіси: Використання протоколів, таких як REST або SOAP, для створення веб-сервісів сприяє єднанню інформаційних систем у ланцюгу постачання. Це дозволяє забезпечити легкий доступ до даних та функцій через мережу.

Загальна єдність форматів даних у ланцюгах постачання робить обмін інформацією більш ефективним, зменшує ймовірність помилок та сприяє швидкій інтеграції між різними учасниками ланцюга постачання.

Список використаних джерел:

1. Шталь Т. В., Уварова А. Є. Логістична діяльність торговельного підприємства: сутнісні характеристики та формалізація моделі. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. 2019. Вип. 3. С. 64-71.

2. Шкригун Ю.О. Генезис поняття «логістична діяльність підприємства». Вісник економічної науки України. 2021. № 2 (41). С. 183-190.

3. Криворучко О.М., Овчаренко А.Г. Формування системи управління якістю логістичних бізнес-процесів АТП. Економіка транспортного комплексу. 2021.

Лиска П.О.

аспірант кафедри обліку і бізнес-консалтингу,
*Харківський національний економічний університет
імені Семена Кузнеця,
м. Харків, Україна*

РЕГРЕСІЙНИЙ АНАЛІЗ РОЛІ ІННОВАЦІЙНОЇ СКЛАДОВОЇ КОРПОРАТИВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Однією з основних характеристик сучасних економічних систем найбільш розвинених країн світу є інтенсифікація гуманізації соціально-економічних відносин. У зв'язку із цим здійснюється модернізація систем менеджменту за рахунок впровадження та розвитку нових підходів до управління. Одним з таких підходів є концепція корпоративної соціальної відповідальності (КСВ), сутність якої полягає в «відповідальності компанії за вплив її рішень та дій на суспільство, навколишнє середовище шляхом прозорості та етичної поведінки, яка сприяє сталому розвитку, враховує очікування заінтересованих сторін, відповідає чинному законодавству та міжнародним нормам поведінки, інтегрована у діяльність організації і практикується у її відносинах з іншими» [1].

Традиційно виділяють 3 складові КСВ – економічну, соціальну та екологічну сфери. Проте, в умовах значимості впровадження здобутків науково-технічного прогресу у господарську діяльність, важливе значення у досягненні високих результатів має інноваційний потенціал та інноваційний шлях розвитку підприємства та економіки в цілому. Тому метою роботи є оцінка впливу інноваційної та

інтелектуальної діяльності на конкурентоспроможність економіки для обґрунтування ролі інновацій у процесі формування системи КСВ.

Дослідження проведено на основі застосування методу кореляційно-регресійного аналізу, який дозволяє встановити характер та тісноту взаємозв'язку між економічними явищами та об'єктами.

Інформаційною основою дослідження є дані звіту Всесвітньої організації інтелектуальної власності «Глобальний індекс інновацій 2022» [2]. Аналіз проведено на основі даних звіту щодо діяльності країн Європи. Такий підхід спричинений також тим, що Україні для успішного процесу євроінтеграції необхідно враховувати основні тенденції та принципи роботи провідних європейських економік.

За основу побудови економетричної моделі, відповідно до аналізу економічної сутності та перевірки на існування мультиколінеарності, обрано наступні показники оцінки конкурентоспроможності та рівня розвитку інноваційної діяльності:

У - ВВП на душу населення, \$ - як показник рівня економічного зростання, розвитку країни та рівня життя, що відображає конкурентоспроможність економіки країни;

Х₁ - Витрати на НДДКР, виконані бізнесом, % від ВВП - відображає інтенсивність ведення дослідницької та інноваційної діяльності в країні сферою бізнесу;

Х₂ - Частка компаній, що здійснюють формальне навчання, % - допомагає оцінити сприяння сфери бізнесу щодо підвищення професійної компетентності працівників та формування інтелектуального капіталу;

Х₃ - Частка високотехнологічного виробництва, % - відображає інноваційність виробництва, що сприяє підвищенню ефективності та продуктивності.

Кореляційно-регресійний аналіз впливу активності інноваційної діяльності на конкурентоспроможність економіки проведено із застосуванням програмного продукту Statistica, результати якого представлено на рис. 1.

Regression Summary for Dependent Variable: Y (Spreadsheet1)						
R= ,87864664 RI= ,77201992 Adjusted RI= ,74922191						
F(3,30)=33,863 p<,00000 Std.Error of estimate: 8213,8						
N=34	b*	Std.Err. of b*	b	Std.Err. of b	t(30)	p-value
Intercept			8466,56	5008,570	1,690415	0,101315
X1	0,538297	0,125377	11797,72	2747,851	4,293433	0,000170
X2	0,223984	0,107569	245,89	118,088	2,082241	0,045948
X3	0,249780	0,118631	292,14	138,749	2,105511	0,043725

Рис. 1. Результати кореляційно-регресійного аналізу

Як результат, отримано наступну формалізацію зазначеної моделі:

$$Y = 8466,56 + 11797,72 \cdot X_1 + 245,89 \cdot X_2 + 292,14 \cdot X_3$$

Аналіз отриманої моделі свідчить, що між активністю інноваційної діяльності та конкурентоспроможністю економіки прослідковується прямий зв'язок. Проведення інновацій та розвиток інтелектуального капіталу сприяють росту ВВП як показника конкурентоспроможності економіки та рівня життя населення. Найбільш значимим фактором є проведення інноваційної діяльності підприємствами (НДДКР сфери бізнесу). Зростання таких витрат відносно ВВП на 1% сприятиме зростанню ВВП на душу населення на 11797,72 \$.

Зростання частки компаній, що здійснюють формальне навчання та частки високотехнологічного виробництва

сприятимуть збільшенню інтелектуального потенціалу, зменшенню трудоемкості виробництва, росту продуктивності праці, що позитивно вплине на соціальну сферу та на величину ВВП. Так, зростання цих показників на 1 % сприятиме збільшенню ВВП на душу населення на 245,89\$ та 292,14\$ відповідно.

Оцінка значимості та адекватності моделі показала, що модель є статистично значущою, тобто зв'язок між залежною та факторними змінними є істотним. Такий висновок зроблено на основі високих значень коефіцієнту множинної кореляції ($R = 0,8786$ — означає що між факторними та незалежною змінними у моделі існує дуже тісний зв'язок) та коефіцієнту детермінації моделі ($R^2 = 0,772$ — означає, що зміни обсягу ВВП на 77,2% пояснюються змінами розглянутих факторів). Крім того, значення F-критерію Фішера та t - критеріїв Стьюдента вище табличних, що свідчить про значущість всіх факторів, що включені в модель [3].

Таким чином, доведено якість регресійної моделі та достовірність її результатів, що свідчить про високу роль інноваційної діяльності в забезпеченні конкурентоспроможності на макро- та мікрорівні. А тому доведена необхідність врахування елементів інноваційності при формуванні системи корпоративної соціальної відповідальності. При розробці моделі впровадження КСВ на підприємстві та заходів щодо її розвитку необхідним є виділення соціальних інновацій як елементу системи корпоративної соціальної відповідальності, та розробка інноваційних складових КСВ. Такий підхід сприятиме розвитку ефективності соціальної діяльності, покращенню суспільного визнання, репутації компанії, лояльності основних стейкхолдерів, і в той же час корпоративної стійкості.

.Список використаних джерел:

1. ISO 26000 «Guidance on social responsibility». URL: https://iso26000.info/wp-content/uploads/2017/06/ISO-26000_2010_E_OBPpages.pdf
2. Global Innovation Index 2022. What is the future of innovation-driven growth? URL: https://www.wipo.int/global_innovation_index/en/2022/
3. Клебанова Т. С., Гур'янова Л. С., Чаговець Л. О. Бізнес-аналітика багатовимірних процесів: навч. посіб. Харків: ХНЕУ ім. С.Кузнеця, 2018. 272 с.

Фімяр С.В.

к.е.н., доцент

завідувач кафедри економіки, фінансів, обліку,
математичних та інформаційних дисциплін

Глембицький О.В.

аспірант кафедри економіки,

ПВНЗ "Європейський університет",

м. Київ, Україна

ВПЛИВ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ НА РОЗВИТОК ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ У СУЧАСНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

В останні десять років штучний інтелект перетворився з перспективного наукового напрямку в важливий елемент сучасного бізнесу, впливаючи на інтелектуальний капітал компаній. Інтелектуальний капітал, який включає знання, навички, інновації та інтелектуальні ресурси, стає вирішальним фактором успіху сучасних компаній у конкурентному світі. В останній час штучний інтелект виявився важливим інструментом для розвитку та оптимізації інтелектуального капіталу, надаючи компаніям нові можливості та виклики.

Штучний інтелект допомагає компаніям вдосконалювати процеси збору, аналізу та використання даних. Алгоритми машинного навчання та глибокого навчання дозволяють автоматизувати велику кількість рутинних завдань, які раніше потребували значних людських ресурсів. Це дає можливість співробітникам зосередитися на більш складних та стратегічних завданнях, що сприяє підвищенню рівня інтелектуального капіталу. Впровадження штучного інтелекту дозволяє компаніям

максимально використовувати цей капітал та ефективно його розвивати.

Одним з ключових аспектів впливу штучного інтелекту на інтелектуальний капітал є здатність систем до самонавчання. Машинні алгоритми можуть навчатися на великій кількості даних та покращувати свою ефективність з часом. Це забезпечує постійне покращення інтелектуальних ресурсів компанії, що має стратегічне значення в умовах швидко змінюючогося бізнес-середовища. Ще одним важливим аспектом є здатність штучного інтелекту аналізувати великі обсяги навіть неструктурованої інформації, такої як тексти, аудіо та відео. Це розширює можливості компаній у зборі та використанні знань, які раніше були важкодоступними. Застосування технологій обробки природної мови та комп'ютерного зору дозволяє ефективно аналізувати великі обсяги даних та виділяти ключову інформацію [3].

Майкл Портер та Джонатан Хеппельман вважають, що розвиток штучного інтелекту сприяє створенню “розумних компаній”. Ці компанії працюють на основі аналізу великих обсягів даних, що призводить до вдосконалених стратегій, прогнозування та прийняття рішень. Такий підхід дозволяє оптимізувати робочі процеси та збільшувати ефективність використання інтелектуального капіталу. Нові технології штучного інтелекту, такі як автоматизація рішень та прогнозування, дозволяють компаніям створювати більш точні та ефективні стратегії розвитку. Застосування аналітики на основі машинного навчання дозволяє виявляти тенденції на ринку та розробляти інноваційні продукти, що є ключовими елементами для підвищення конкурентоспроможності компанії [4].

За дослідженнями Гарвардської бізнес-школи (Choudhary та Sabherwal), впровадження штучного інтелекту сприяє

покращенню навичок працівників. Системи навчання машин автоматизують рутинні завдання, вивільняючи людей для більш творчих та аналітичних робіт. Це призводить до підвищення кваліфікації персоналу та збільшення їхнього внеску в інтелектуальний капітал компанії [5].

З іншого боку, Еріка Бріньольфссон та Ендрю МакАфі підкреслюють, що автоматизація, викликана впровадженням штучного інтелекту, може призвести до соціальних та економічних викликів. Зокрема, втрата робочих місць може стати проблемою, яка впливає на інтелектуальний капітал суспільства. Це вимагає ретельного планування та прийняття заходів для збереження інтелектуального капіталу через розвиток нових секторів, навчання та перепідготовку робочої сили. Одним із переваг штучного інтелекту є також здатність виявляти потенційні ризики та прогнозувати їх вплив на діяльність компанії. Застосування алгоритмів машинного навчання дозволяє створювати системи моніторингу та аналізу, що сприяють своєчасному реагуванню на зміни у внутрішньому та зовнішньому середовищі [1].

Крім того, штучний інтелект відкриває нові можливості для покращення комунікації та взаємодії внутрішніх та зовнішніх стейкхолдерів підприємства. Системи обробки природної мови дозволяють автоматизувати взаємодію з клієнтами та партнерами, підвищуючи рівень задоволеності та покращуючи відносини з важливими зацікавленими сторонами.

Однак, важливо зазначити, що успішне впровадження ШІ вимагає не лише технічної готовності, а й культурних змін у внутрішній структурі підприємства. Налагодження взаємодії між технологіями та людським капіталом є критично важливим елементом для ефективного використання інтелектуального потенціалу команди.

Однак, разом із перевагами, ІІІ також вносить нові виклики у розвиток інтелектуального капіталу. Зокрема, необхідно забезпечити високий рівень кібербезпеки, оскільки штучний інтелект може бути піддатливий атакам та зловживанню. Вірогідність втрати конфіденційної інформації та можливість маніпуляції алгоритмами стають реальними загрозами для підприємств, що використовують ІІІ. Тому важливо акцентувати увагу на розробці та впровадженні ефективних кіберзаходів, які захистять інтелектуальний капітал від небажаних втрат та пошкоджень.

Крім того, етичні аспекти використання штучного інтелекту вимагають серйозного уваги та регулювання. Вплив ІІІ на ринок праці, приватність та соціальні аспекти може викликати серйозні обурення у суспільстві. Вирішення етичних питань, пов'язаних з автоматизацією та використанням алгоритмів, стає критично важливим завданням для забезпечення рівноправності, справедливості та дотримання прав людини. Визначення чітких етичних стандартів та механізмів контролю є ключовим для того, щоб ІІІ сприяв інтелектуальному капіталу, не завдаючи шкоди соціуму [2].

Також важливо враховувати вплив ІІІ на розвиток навичок працівників. Автоматизація та впровадження інтелектуальних технологій можуть призвести до зміни вимог до персоналу. Задачі, які раніше виконували люди, можуть бути виконані алгоритмами, що ставить під сумнів потребу в ряді професійних навичок. Таким чином, підприємства повинні активно інвестувати в розвиток і перепідготовку свого персоналу, щоб вони могли відповідати новим викликам і залишалися конкурентоспроможними на ринку праці.

Отже, усі вище зазначені аспекти підкреслюють важливість комплексного підходу до впровадження штучного

інтелекту на підприємствах. Сприятливе використання цієї технології можливе лише при врахуванні етичних, кібербезпечних та соціальних аспектів. Збереження балансу між автоматизацією та захистом прав людини є важливою умовою для того, щоб штучний інтелект став не лише джерелом конкурентної переваги, але й стимулював стале та етичне розвиток інтелектуального капіталу.

Список використаних джерел:

1. Бріньольфссон, Е., та МакАфі, А. Технології знищують роботу: Що означає майбутнє для робочої сили та економіки. Нью-Йорк: Блумсбері. 2018. С. 12-15. doi: 10.1002/9781119974316.
2. Гаєвська, О. В. (2023). Виклики та можливості розвитку інтелектуального капіталу в умовах цифровізації економіки. *Економіка та держава*, № 18(2), С. 11-16.
3. Мельник, О. В., та Скрипник, В. О. (2021). Вплив штучного інтелекту на інтелектуальний капітал підприємств. *Економіка та держава*, № 17(3), С. 11-15.
4. Портер, М. Е., та Хеппельман, Дж. Штучний інтелект і майбутнє конкуренції. *Harvard Business Review*. 2018. № 96(1/2), С. 64-78.
5. Choudhary, V., та Sabherwal, R. Artificial intelligence and its impact on employee skills. *Harvard Business Review*. 2018. № 96(1/2), С. 118-127. doi: 10.1002/hrb.2510

Шепель А.В.

доцент кафедри землеробства,
*Херсонський державний аграрно-економічний університет
м. Кропивницький, Україна*

ПОШУК СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ КУЛЬТУРИ ДЛЯ ПОКРАЩЕННЯ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

За останні два роки (2022-2023 рр.) в сільськогосподарських підприємствах України були отримані дуже низькі економічні показники діяльності: прибуток, рівень рентабельності та інш. Головна причина такого результату – порушення логістичних шляхів експорту сировини і в таких умовах менеджмент господарств разом агрономічною службою вимушені переглянути стратегію своєї роботи. Виконання цієї стратегії відбулося двома шляхами: зменшення витрат на вирощування с.-г. культур з метою зниження їх собівартості або заміна традиційних експортноорієнтованих культур (кукурудза, пшениця, ячмінь та інш.) на культури для внутрішнього споживання (цукровий буряк, соя тощо). У зв'язку з чим ми представляємо аналіз різних технологій вирощування сої в Україні.

Згідно даних досліджень [1,2,3], глибока зяблева оранка плугами з передплужниками під сою після озимої пшениці на зерно на чорноземах звичайних поліпшує аерацію, сприяє нагромадженню вологи, кращому росту й розвитку рослин, формуванню більшої листової поверхні, кращому галуженню й утворенню бобів, підвищенню ефективності мінеральних добрив, внаслідок чого зростає врожай.

Демешко К. М. [4] зробив висновок, що глибина оранки на 20-22 см є середньою для сої, в тому випадку, якщо з огляду

на забур'яненість не треба орати глибше. Для ґрунтів з глибоким орним горизонтом орати на зяб під сою треба на глибину 25-27 см плугами з передплужниками. На полях, забур'янених багаторічними рослинами, доцільно орати під сою на 27-30 см [5].

На думку В.Н. Макарова [6], під сою більш ефективна відвальна оранка. Оранка на глибину 22 см дає невеликий приріст врожаю зерна порівняно з безвідвальною обробіткою ґрунту. Заміна оранки фрезеруванням знижує врожай сої.

Для гарантованого виробництва зерна сої зяблевий обробіток ґрунту повинен бути проведений восени. Перенесення його проведення на весняний період призводить до зрідження посівів, відставання рослин у рості і розвитку, а в кінцевому рахунку до різкого зниження врожайності культури.

Більшість науковці [7] вважають, що поля під сою повинні бути вирівняні, без бур'янів, структура ґрунту – дрібногрудкувата. Щоб досягти цих параметрів, основний обробіток слід проводити з осені комбінованим агрегатом, що суміщає функції дискування, культивування та подрібнення грудочок.

Після стерньових попередників поле 2-3 рази обробляють дисковим знаряддям з подальшою оранкою плугами з передплужниками на глибину 22-25 см, а після цукрових буряків та кукурудзи – на глибину 27-30 см, що обмежує чисельність шкідників і пригнічує збудників хвороб [8].

На думку [9], основний обробіток ґрунту має бути спрямований на вирівнювання поверхні ґрунту і боротьбу з бур'янами, особливо багаторічними. Для боротьби з бур'янами необхідно вслід за збиранням попередника своєчасно провести лушення стерні і комбінований обробіток зябу. Для цього услід за лушенням стерні проводять дрібну на 16-18 см оранку ґрунту з боронуванням і прикочуванням.

Рання зяблева оранка має значні переваги перед пізньою. Чим раніше зорано поле, тим інтенсивніше проростають бур'яни восени, менше їх буде в посівах сої навесні.

На зрошуваних землях півдня України при основному обробітку ґрунту не слід допускати переущільнення орного шару важких за механічним складом запливаючих ґрунтів, проводити щільювання, ґрунтопоглиблення.

Останнім часом більшість фермерів переходять на більш ощадні технології. У країнах інтенсивного землеробства широке розповсюдження одержала система мінімального обробітку ґрунту. Зменшення інтенсивності обробітку ґрунту значною мірою відрізняється навіть в Європі, Великобританії, Данії і Скандинавських країнах, де традиційна глибина основного обробітку складає 15-20 см, при цьому найбільш широко розповсюджений мілкий обробіток до 15 см.

У країнах Європи розроблена класифікація придатності ґрунтів до мінімального обробітку та прямого сівбу.

На сьогодні постає необхідність у науковому обґрунтуванні найбільш економічних та еколого-безпечних систем обробітку ґрунту в комплексі з іншими складовими частинами системи землеробства і їх впливу на підвищення родючості ґрунтів та якості продукції. Останніми роками поступово поширюється технологія вирощування сільсько-господарських культур без механічного обробітку ґрунту. Зокрема, no-till не працює на ґрунтах важкого механічного складу в поєднанні з посушливими умовами [10]. Дослідження науковців Інституту кліматично орієнтованого сільського господарства свідчить, що застосування прямої сівби в таких умовах урожайність соняшнику на 58,6% менша, ніж за класичної технології, а сорго – на 36,8%. Водночас на легших ґрунтах (чорноземах південних й особливо чорноземах

звичайних) застосування системи no-till не так сильно знижує врожайність сорго та соняшнику, а в окремі вологі роки вона навіть на рівні з глибоким обробітком.

Спеціалісти господарств ПрАТ "Фрідом Фарм Інтернешнл" Горностаївського району та ДП "ДГ "Асканійське" АДСДС ІЗЗ НААН" Каховського району Херсонської області плідно працюють із науковцями в Україні та США над впровадженням нових наукових розробок по виробництву перспективних сортів і гібридів, над раціональним застосуванням мінеральних добрив, оптимальних режимів зрошення та ефективних засобів захисту рослин. Технологія вирощування сої у цих господарствах передбачає, що основним обробітком ґрунту під сою є нульова технологія [11]. Ці ж технології використовують фермери багатьох регіонів України: ТОВ "Житниця України" Дніпропетровська обл., ТОВ "Лампка Агро" Хмельницької обл., ТОВ "Агро-Союз", Дніпропетровська обл., ФГ "Дослідне" Полтавська обл., ФГ "Дружба" Чернігівська обл., ТОВ "ТрайгонФармінг" Харківська обл., ТОВ "АгроМир" Київська обл., ФГ "Надія" Полтавська обл., ТОВ "Спецелеватормлинмаш" Харківська обл., ТОВ "Верес" Кіровоградська обл., ФГ "Драгмі" АР Крим, ТОВ "Мрія" Київська обл., ФГ "Світанок" Сумська обл., ФГ "Вікторія Агро" Кіровоградська обл., ФГ "Росток" Херсонська обл., ФГ "Прохорівське" Чернігівська обл., ФГ "Аркадія" Миколаївська обл. тощо.

На сьогодні, дане питання потребує детального глибокого вивчення, так як не в повній мірі досліджено індуктори посухостійкості рослин, роль елементів живлення, не має одностайної думки щодо залежності продуктивності сої від способів основного обробітку ґрунту. Тому постає доцільність проведення подальших досліджень у даних

грунтових та кліматичних умовах на півдні України з урахуванням зміни клімату.

Список використаних джерел:

1. Арабаджиев С.Д. Соя/ С.Д. Арабаджиев, А. Ваташки, К. Горанова и др; Пер. с болг. Е.С. Сигаева. – М.: Колос, 1981. – 197 с.
2. Агротехника выращивания сои на орошении [Електронний ресурс]. – 2010// Урожайная грядка. Режим доступа: http://urozhayna-gryadka.narod.ru/soja_na_oroshenie.htm/.
3. Агротехника сои. Советы начинающим. [Електронний ресурс]. – Самара – 2010 // Агро-информ. Режим доступа до журн.: <http://www.agro-inform.ru/2010/04/soya.htm/>.
4. Демешко К.М. Глубина вспашки под сою // Вопросы селекции и агротехники сои. – М.: Сельхозгиз, 1953. – С. 8-15.
5. Лещенко А.К. Культура сої на Україні /А.К. Лещенко. – К.: Вид.-во Укр. академ. с.-г. наук, 1962.- 325 с.
6. Макаров В.Н. Эффективность применения отдельных технологических приемов в семенных посевах новых сортов сои в Приамурье / В.Н. Макаров, В.И. Кельчин // Дальневосточный аграрный вестник. 2017. № 4 [Електронний ресурс]. Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/effektivnost-primeneniya-otdelnyh-tehnologicheskikh-priemov-v-priamurie>.
7. Соєві розклади 2005// Пропозиція. 2005. - №8-9. – С. 38-41.
8. Агротехніка вирощування та зберігання сої із урахуванням захисту рослин [Електронний ресурс] - Полтава – 2008 // державна інспекція захисту рослин Полтавської області. Режим доступа: <http://www.dsZR.poltava.ua/soy/agrotehnika.html/>.
9. Балакай Г.Т. Соя: экология, агротехника, переработка / Г.Т. Балакай, О.С. Безуглова – Ростов н/Д: Феникс, 2003. – 163с.

10. Урожайність соняшнику за нуу-тілл може зменшуватись на 60% [Електронний ресурс]. – Україна – 2017 // Агро-тайм. Режим доступу до журн.: <http://www.agrotimes.net/rastenievodstvo/urozhajnist-sonyashniku-za-nou-till-mozhe-zmenshuvatis-na-60>

11. Нікішенко В. Перспективи вирощування кукурудзи та сої на зрошуваних землях Півдня України / В. Нікішенко, О. Шелудько, В. Ігнатенко // Пропозиція. 2008. - №4. – С. 42-43.

СЕКЦІЯ 9.

ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ

Глухова В.І.

*к.е.н., доцент кафедри обліку і фінансів,
Кременчуцький національний університет
імені Михайла Остроградського
м. Кременчук, Україна*

МІЖБЮДЖЕТНІ ТРАНСФЕРТИ В РЕГУЛЮВАННІ ДОХІДНОЇ ЧАСТИНИ БЮДЖЕТІВ

Відмінності соціально-економічного розвитку регіонів є причиною різного податкового потенціалу адміністративних територій, від якого залежить дохідна база місцевих бюджетів. З огляду на обмеженість ресурсів місцевих бюджетів для належного надання суспільних послуг населенню через регіональні відмінності в соціально-економічному розвитку адміністративно-територіальних утворень, делегування в умовах децентралізації повноважень від держави до органів місцевого самоврядування й необхідність їх забезпечення достатнім обсягом фінансових ресурсів, виникає необхідність використання такого фінансового інструменту, як міжбюджетні трансфери.

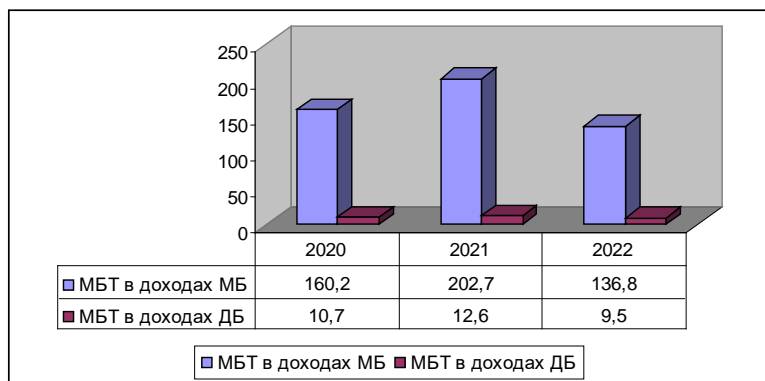
Згідно Бюджетного кодексу України [1], для здійснення горизонтального вирівнювання фінансової спроможності територіальних громад з місцевих бюджетів вилучаються

реверсна дотація та деякі види субвенцій на соціально-економічний розвиток, формуючи таким чином обсяги міжбюджетних трансфертів у доходах Державного бюджету України.

Питання формування міжбюджетних трансфертів та їх роль у бюджетному регулюванні та соціально-економічному житті на різних етапах розвитку досліджуються науковцями в різних аспектах [2-6], однак залишається низка невирішених проблем.

Проаналізуємо співвідношення обсягів міжбюджетних трансфертів у доходах місцевих бюджетів і в доходах Державного бюджету України за 2020-2022 рр. (рис.1).

Джерело: розраховано за даними [7]

Рис.1 Співвідношення обсягів міжбюджетних трансфертів у доходах місцевих бюджетів і в доходах Державного бюджету України

Як видно з рис.1, міжбюджетні трансферти в доходах місцевих бюджетів України протягом 2020-2022 рр. в середньому в 15 разів перевищують суму міжбюджетних

трансфертів, яка формується в дохідній частині Державного бюджету в результаті перерахування коштів для фінансового вирівнювання з місцевих бюджетів.

Значний обсяг міжбюджетних трансфертів у складі доходів місцевих бюджетів свідчить про їх важливість у забезпеченні регіонального розвитку, а також про суттєву фінансову залежність органів місцевого самоврядування від центральних органів державної влади та їхню неспроможність за рахунок закріплених і власних доходів місцевих бюджетів здійснювати видатки на виконання повноважень.

В динаміці обсяги міжбюджетних трансфертів в доходах місцевих бюджетів і в доходах Державного бюджету України зменшилися відповідно на 14,6% і на 11,2%. За результатами аналізу, частка міжбюджетних трансфертів у всіх доходах місцевих бюджетів України скоротилася з 33,9% у 2020 р. до 24,6% у 2022 р., а питома вага міжбюджетних трансфертів в доходах Державного бюджету зменшилася з 1% у 2020 р. до 0,5% у 2022 р.[7].

Зменшення обсягів і частки міжбюджетних трансфертів у доходах місцевих бюджетів говорить певним чином про зменшення залежності від Державного бюджету. З іншого боку, відображає законодавче зменшення деяких міжбюджетних трансфертів (наприклад, відміна медичної субвенції, зменшення деяких субвенцій на соціальні цілі), з яких покриваються витрати на делеговані повноваження. В цьому сенсі – негативна сторона зменшення трансфертів, оскільки ці ж делеговані повноваження доводиться фінансувати за рахунок власних доходів місцевих бюджетів. Звичайно, не на користь розвитку територіальних громад.

Зменшення сум і частки міжбюджетних трансфертів у доходах Державного бюджету у 2022р. пояснюється тим, що

під час війни з РФ законодавчо було відмінено перерахування реверсної дотації до державного бюджету, щоб зміцнити самостійність місцевих бюджетів.

У результаті узагальнення практики формування та використання міжбюджетних трансфертів виявлено низку проблем, що стосується нормативно-правового, організаційного, методичного забезпечення.

З метою вирішення деяких із них доцільним вважаємо такі шляхи удосконалення бюджетного регулювання з допомогою міжбюджетних трансфертів.

Зокрема, субвенції на соціальні цілі пропонуємо визначати на основ нормативів бюджетного забезпечення, враховувати всі зміни нормативно-правового характеру. При виконанні дохідної частини, звичайно, варто дотримуватися цільового призначення субвенцій, причому використовувати всі відкриті асигнування у звітному році, не допускати по можливості випадків невикористаних залишків субвенцій на початок нового бюджетного року. Особливо це актуально по освітній субвенції, яка в доходній частині місцевих бюджетів займає важливе місце, і повинна в повній мірі забезпечувати виконання органами місцевого самоврядування делегованих повноважень.

Стосовно реверсної дотації, то за базу при визначенні податкоспроможності, крім податку з доходів фізичних осіб, податку на прибуток, доцільно використовувати і доходи від майнових податків, які в основному мають стабільну податкову базу.

Список використаних джерел:

1. Бюджетний кодекс України № 2456-VI від 08.07.2010 р.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>.

2. Глухова В.І., Кравченко Ю.М. Міжбюджетні трансферти як форма бюджетного регулювання. *Економіка і регіон*. 2014. № 4. С. 80-84.

3. Кульчицький М. І., Заброцька О.В. Фінансове територіальне вирівнювання в системі міжбюджетних відносин: монографія; Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. Львів : Львів. нац. Ун-т ім. Івана Франка, 2015. 335 с.

4. Лободіна З. М., Корнацька Р.М., Нечепоренко Р.В. Міжбюджетні трансферти як фінансовий інструмент зменшення диспропорцій та активізації регіонального розвитку. *Галицький економічний вісник*. Т. : ТНТУ, 2022. Том 74. № 1. С. 76–89.

5. Сидор І.П. Міжбюджетні трансферти в системі доходів місцевих бюджетів: сучасний стан та напрями вдосконалення. *Інфраструктура ринку*. 2019. Вип. 32 С. 363-370. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2019/32_2019_ukr/55.pdf

6. Шульга Т.М. Міжбюджетні трансферти на фінансування інфраструктури: сучасний стан і проблеми правового регулювання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023, №2. С.680-682. URL: http://www.lsej.org.ua/2_2023/163.pdf.

7. Портал Відкритий бюджет. URL: <https://openbudget.gov.ua/>.

СЕКЦІЯ 10.

ТЕХНІЧНІ НАУКИ

Rudenko T.

graduate student,

Anatolii Pidgorny Institute of

Mechanical Engineering Problems of the

National Academy of Sciences of Ukraine,

Kharkiv, Ukraine

SIMULATION OF TEMPERATURE FIELDS IN LAYERED SHELLS UNDER HEAT LOADS

One of the urgent problems arising in various branches of modern technology is ensuring the strength and reliability of structures and buildings under the influence of temperature loads [1, 2]. The use of numerical methods for solving problems of thermoelasticity of structures with complex geometry does not reduce the need to develop effective analytical methods for solving these problems, especially for structures made of various materials [3–5]. As a result of the heterogeneity of the material properties between the layers in the temperature environment, temperature stresses and non-uniform deformations occur [6, 7]. Studies of the temperature distribution in layered cylindrical shells are of considerable interest [8, 9]. To calculate temperature fields, the finite difference method or the finite element method is most often used [10, 11]. In this work, based on the heat conduction equation, analytical solutions of the steady-state problem of heat conduction

in layered open cylindrical shells were obtained. Convective heat exchange takes place on the outer and inner surfaces of the shells. The thin layer approach is introduced to simplify the equation that determines the temperature in the cylindrical coordinate system. General temperature solutions satisfying the simplified three-dimensional heat conduction equation for a single-layer shell are obtained. The ratio of temperature and heat flow between the surfaces can be found by transferring the matrices, taking into account the condition of continuity of temperature and heat flow at the adjacent interfaces of the layers. According to the boundary conditions on the side conditions of the shell (the temperature is zero), the temperature distribution along its thickness can be presented in the form of a Fourier series, taking into account the boundary conditions on the outer surfaces of the shell and at the contact boundary of adjacent layers. To confirm the reliability of the proposed method, a comparison of the obtained temperature distribution in a three-layer shell with the distribution obtained by the finite element method was made. The material of the outer layers is steel; the middle layer is concrete. Comparison of the calculation results showed their good agreement. The temperature fields in the layers of the shells were studied, depending on the temperature on the surfaces of the outer surfaces, the geometric size and composition of the layers.

References:

1. Malykhina A. I., Merkulov D. O., Postnyi O. V., Smetanina N. V. Stationary problem of heat conductivity for complex-shape multilayer plates. Bulletin of V.N. Karazin Kharkiv National University. Series "Mathematical modeling. Information technology. Automated control system". 2019. Vol. 41. P. 46–54.

2. Smetankina N., Merkulova A., Merkulov D., Misura S. Misiura Ie. Modelling thermal stresses in laminated aircraft elements of a complex form with account of heat sources. ICoRSE 2022. Lecture Notes in Networks and Systems. 2023. Vol. 534. Springer, Cham. P. 233–246.

3. Гонтаровський П.П., Сметанкіна Н.В., Гармаш Н.Г., Глядя А.А., Клименко Д.В., Сиренко В.Н. Дослідження напружено-деформованого стану паливного бака вафельної конструкції ракети-носія. Проблеми обчислювальної механіки і міцності конструкцій. Дніпро, 2019. Вип. 29. С. 91–102.

4. Sierikova O., Strelnikova O., Degtyarev K. Strength characteristics of liquid storage tanks with nanocomposites as reservoir materials. In: 2022 IEEE 3rd KhPI Week on Advanced Technology (KhPIWeek). 2022. 151–157.

5. Rudenko T.M. Modeling of bird impact on composite aircraft elements. Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку: матеріали XXXIII Міжнародної науково-практичної конференції / за ред. І.В. Жукової, Є.О. Романенка. м. Паола (Мальта): ГО «ВАДНД», 07 червня 2023 р. С. 190–195.

6. Лапітан К.Є., Лістрова Д.В., Руденко Т.М., Шелудько Г.А. Адаптивний гібридний метод оптимізації яружних функцій стосовно до задачі вагової мінімізації лопаті повітряної установки. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: «Математичне моделювання. Інформаційні технології. Автоматизовані системи управління». 2022. Вип. 54. С. 27–34.

7. Rudenko T., Vasiliev A. Optimal design of composite aircraft elements under nonstationary loads. Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку: матеріали XXXIV Міжнародної науково-практичної конференції (07 липня 2023 р., м. Салоніки, Греція). 2023. С. 157–161.

8. Smetankina N.V., Postnyi O.V., Merkulova A.I., Merkulov D.O. Modeling of non-stationary temperature fields in multilayer shells with film heat sources. In: 2020 IEEE KhPI Week on Advanced Technology (KhPIWeek). 2020. P. 242–246.

9. Сметанкіна Н.В., Шупіков О.М., Угрімов С.В. Математичне моделювання процесу нестационарного деформування багатошарового оскління при розподілених та локалізованих силових навантаженнях. Вісник Херсонського національного технічного університету. Херсон. 2016. № 3(58). С. 408–413.

10. Hontarovskiy P.P., Smetankina N.V., Ugrimov S.V., Garmash N.H., Melezhyk I.I. Computational studies of the thermal stress state of multilayer glazing with electric heating. Journal of Mechanical Engineering. 2022. Vol. 25. No. 1. P. 14–21.

11. Smetankina N.V. Non-stationary deformation, thermal elasticity and optimisation of laminated plates and cylindrical shells. Kharkiv: Miskdruk Publishers, 2011. 376 p.

*Матеріали ХІІ-ї Міжнародної науково-практичної конференції
(07 лютого 2024 року, м. Анкара (Туреччина), дистанційно)*

Smetankina N.,
Doctor of Technical Sciences,
Head of Department of Vibration and
Thermostability Studies,
*Anatolii Pidgornyi Institute of
Mechanical Engineering Problems of the
National Academy of Sciences of Ukraine
Kharkiv, Ukraine*

Misiura S.,
Candidate of Technical Sciences,
Senior Researcher of Vibration and
Thermostability Studies,
*Anatolii Pidgornyi Institute of
Mechanical Engineering Problems of the
National Academy of Sciences of Ukraine
Kharkiv, Ukraine*

Misiura Ie.,
Candidate of Technical Sciences,
Associate Professor of Department of
Higher Mathematics, Economic and
Mathematical Methods,
*Simon Kuznets Kharkiv National
University of Economics,
Kharkiv, Ukraine*

MATHEMATICAL MODELING AND OPTIMIZATION OF THERMAL STRESSED STATE OF SHELL STRUCTURES IN POWER ENGINEERING

At present, power engineering is one of the priority industries [1-3]. Modern requirements to operational reliability and durability

of power engineering facilities cause the need for both modernizations of existing equipment and development of new structures from advanced materials with enhanced performance properties [3-5]. Manufacturing of many elements of such structures, as a rule, is associated with technologies characterized by operations with high temperature conditions [6, 7]. Structural transformations of materials due to intensive thermal effects lead to the emergence of inhomogeneous high-gradient thermal stress states in the areas of technological influence [8, 9]. Thus, the development of methods for research and optimization of high-gradient thermal stress states of critical elements of power engineering structures taking into account the peculiarities of manufacturing processes is an urgent task. The most widespread structures of power engineering include shell-type structures, among which we can distinguish: fuel elements of nuclear engineering, pressure vessels of power apparatuses, hull structures of power plants, parts and units of technological equipment of metallurgical production. Typical for them is a complex structural form consisting of many articulated shell elements: shells, spherical bottoms, nozzles, fittings, pipelines, etc. [10-12]. The presence of unbreakable joint and mating parts significantly affects the strength and load-bearing capacity of the whole product.

From a large number of varieties of connections of separate units into a single structural form, welded joints formed by longitudinal, circular, meridional and many contour welds are widespread. Technological processes of their manufacturing are characterized by local inhomogeneous high-gradient thermal loading, volumetric deformation of metal in the zone of influence, concentration of elastic-plastic stresses in the vicinity of the welded joint, contributing to the formation of technological defects in the form of cracks and shrinkage porosity. The combination of

negative factors of technological character and design features in certain conditions can lead to a decrease in operational properties and possible subsequent destruction of the structure.

It should be emphasized that technological processes of power engineering associated with high-temperature loading, such as welding, heat treatment, induction heating, are currently the main ones in the manufacture of load-bearing shell structures of power plants, the strength reliability of which significantly depends on the residual stress state. Concentration of local tensile thermal stresses in the joints of the mold contributes to the development of cracks during operation and can lead to loss of stability. The stringent requirements for such structures include, among other issues, ensuring minimum temperature deformations, dimensional stability and accuracy of fabrication of the main load-bearing elements. When the resources of optimal design are exhausted, manufacturing techniques that produce elastic-plastic deformations become of paramount importance in the creation of high-quality power equipment. To reduce dangerous levels of thermal stresses and deformations, it is necessary to develop methods for optimization of thermal stress states taking into account the choice of quality criteria, constraints and target function [11, 12].

The aim of the work is to develop adequate models and methods of research and optimization of high-gradient thermal stressed states of articulated shell-type structures taking into account the peculiarities of technological processes of power engineering.

Mathematical models for determining the parameters of the thermal stressed state of articulated structures of complex geometric shape with variable physical and mechanical properties experiencing local high-gradient thermal loading are developed.

Algorithms for optimization of thermal stressed states of articulated shell-type structures on the basis of the system of quality criteria, selection of the optimal design form and optimal control of the parameters of technological manufacturing processes have been developed. Structures of estimation weight functions is mathematically justified. The results of the study can be applied in the development of advanced power structures with enhanced performance properties.

References:

1. Sierikova O., Strelnikova E., Gnitzko V., Degtyarev K. Boundary calculation models for elastic properties clarification of three-dimensional nanocomposites based on the combination of finite and boundary element methods. In: 2021 IEEE 2nd KhPI Week on Advanced Technology (KhPIWeek). 2021. P. 351–356.
2. Шупиков А.Н., Бузько Я.П., Сметанкина Н.В., Угримов С.В. Нестационарные колебания многослойных пластин и оболочек и их оптимизация. Харьков: ХНЭУ, 2004. 252 с.
3. Кантор Б.Я., Андриющенко С.А., Мисюра С.Ю. Исследование напряженно-деформированного состояния крышки гидротурбины и возможностей совершенствования ее конструкции. Вісник НТУ «ХП». Серія: Динаміка і міцність машин. 2010. № 69. С. 58–66.
4. Шупиков А.Н., Мисюра С.Ю., Ярещенко В.Г. Численное и экспериментальное исследование гидроупругих колебаний оболочек. Восточно-Европейский журнал передовых технологий. 2014. № 6(7). С. 8–12.
5. Сметанкина Н.В., Мисюра С.Ю., Линник А.В. Влияние предварительно напряженного состояния на частоты несущих конструкций гидротурбин. Вісник НТУ «ХП». Серія: Динаміка і міцність машин. 2018. Т. 1, № 38. С. 42–48.

6. Smetankina N., Merkulova A., Merkulov D., Misura S., Misiura Ie. Modelling thermal stresses in laminated aircraft elements of a complex form with account of heat sources. ICORSE 2022. Lecture Notes in Networks and Systems. 2023. Vol. 534. Springer, Cham. P. 233–246.

7. Malykhina A. I., Merkulov D. O., Postnyi O. V., Smetankina N. V. Stationary problem of heat conductivity for complex-shape multilayer plates. Bulletin of V.N. Karazin Kharkiv National University. Series “Mathematical modeling. Information technology. Automated control system”. 2019. Vol. 41. P. 46–54.

8. Smetankina N.V., Postnyi O.V., Merkulova A.I., Merkulov D.O. Modeling of non-stationary temperature fields in multilayer shells with film heat sources. In: 2020 IEEE KhPI Week on Advanced Technology (KhPIWeek). 2020. P. 242–246

9. Smetankina N., Ugrimov S., Kravchenko I., Ivchenko D. Simulating the process of a bird striking a rigid target. Advances in Design, Simulation and Manufacturing II. DSMIE 2019. Lecture Notes in Mechanical Engineering. Springer, Cham, 2020. P. 711–721.

10. Smetankina N., Postnyi O. Nonstationary heat conduction in multilayer glazing subjected to distributed sources. Informatyka, Automatyka, Pomiar y w Gospodarce i Ochronie Środowiska. 2020. Vol. 10, No 2. P. 28–31.

11. Smetankina N., Semenets O., Merkulova A., Merkulov D., Misura S. Two-stage optimization of laminated composite elements with minimal mass. Smart Technologies in Urban Engineering. STUE-2022. Lecture Notes in Networks and Systems. Springer, Cham, 2023. Vol. 536. P. 456–465.

12. Smetankina N.V., Postnyi O.V., Misura S.Yu., Merkulova A.I., Merkulov D.O. Optimal design of layered cylindrical shells with minimum weight under impulse loading. In: 2021 IEEE 2nd KhPI Week on Advanced Technology (KhPIWeek). 2021. P. 506–509.

Багін М. Л.

здобувач кафедри земельного адміністрування
та геоінформаційних систем,
*Харківський національний університет міського
господарства імені О. М. Бекетова
м. Харків, Україна*

Горб О. І.

кандидат технічних наук, доцент кафедри
земельного адміністрування та геоінформаційних систем,
*Харківський національний університет міського
господарства імені О. М. Бекетова
м. Харків, Україна*

ІНВЕСТИЦІЙНА ПРИВАБЛИВІСТЬ ЗЕМЕЛЬ РЕГІОНІВ: ТЕОРЕТИЧНІ ПОЛОЖЕННЯ

Формування сучасної системи формування земельних відносин і використання земель важливого значення має створення підґрунтя та застосування напрямів забезпечення інвестиційної привабливості на регіональному рівні. Крім того, для територіального розвитку особливого значення має зростання рівня інвестиційної привабливості земель регіонів. При цьому потребують переосмислення підходів до застосування геоінформаційного інструментарію використання земель для забезпечення інвестиційної привабливості земель регіонів. Більш того, відсутні єдині підходи до визначення інвестиційної привабливості земель регіонів. Фокусуючи увагу на результатах використання земель, у наукових розробках визначається поняття «земельні інвестиції» як вкладення коштів у реальні (технології, сукупність технічних,

комерційних знань, права користування землею) та фінансові (цінні папери) активи, що необхідні для підвищення рівня віддачі земельних ресурсів або збереження їх суспільної значущості з метою отримання прибутку або досягнення соціального ефекту [1].

Виокремлюються функціональні напрями забезпечення інвестиційної привабливості земель на шляхом досягнення:

- засобами захисту економічної конкуренції та обмеження монополізму через обмеження площі земель, що може перебувати у власності однієї особи, що, своєю чергою, попередить обезземелення селян;

- заборонаю на перепродаж земельних ділянок на певний строк;

- встановленням оподаткування, що запобігає спекулятивним операціям, зокрема шляхом запровадження диференційованого розміру державного мита;

- встановленням вимог до потенційних покупців земельних ділянок;

- іншими засобами відповідно до закону [2].

Характеризуючи функціональні напрями забезпечення інвестиційної діяльності, визначаються: цілі цієї діяльності, інструментарій її здійснення, ризики, які можуть виникнути [3].

У цьому контексті інвестиційна привабливість розглядається як оцільність вкладення в нього вільних грошових коштів» [4].

Виокремлюються напрями забезпечення інвестиційної привабливості:

- інвестор на базі міждержавного порівняння інвестиційного клімату вибирає країну інвестування;

- на основі міжгалузевої оцінки інвестиційної привабливості обирає галузь пріоритетну для інвестування;

– обирає регіон на основі міжрегіональної оцінки інвестиційної привабливості;

– керуючись результатами між підприємницької та між проектною оцінки, визначається з підприємством та інвестиційним проектом [5]

Визначені фактори, що впливають на забезпечення інвестиційної привабливості земель: соціально-економічні, юридичні, фінансово-кредитні, фіскальні та інші фактори [6].

Таким чином, запропоновано визначення інвестиційної привабливості земель регіонів, яке характеризується сукупністю взаємопов'язаних елементів просторового, економічного, містобудівного, екологічного, інноваційного, безпекового, нормативно-правового забезпечення, реалізація яких здійснюється шляхом застосування геоінформаційних та інших технологій, методів, моделей, спрямованих на формування напрямів територіального розвитку й створення кількісної основи прийняття обґрунтованих рішень щодо залучення інвестицій у сферу земельних відносин на регіональному рівні.

Список використаних джерел:

1. Крамаренко К.М. Інвестиційна діяльність сільськогосподарських підприємств в умовах трансформації земельних відносин: автореф. дис...канд. екон. наук: 08.00.04. Харківський нац. агр. ун-т ім. В.В. Докучаєва, 2009. Режим доступу: <http://www.lib.ua-ru.net>.

2. Земельна реформа: Обіг замість Ринку. Концепція. Режим доступу <http://agroua.net>.

3. Райтер Н.І. Основні індикатори інвестиційної привабливості сільськогосподарських підприємств. *Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка»*. Режим доступу: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/7_2018/33.pdf.

4. Ситник О.В. Економічна сутність інвестиційної привабливості підприємства та її характеристики. *Інвестиції: практика та досвід*. 2015. № 23. С. 127–130.

5. Гайдуцький А.П. Методологічні аспекти інвестиційної привабливості економіки. *Регіональна економіка*. 2004. № 4. С. 81–86.

6. Безпалько Р.І. Інвестиційна привабливість земель сільськогосподарського призначення в Україні. Збірник науково-технічних праць. Науковий вісник НЛТУ України. 2013. Вип. 23.16. С. 309–313.

Калманов М.Й.

викладач спецдисциплін,
*Вище професійне училище № 17
м. Дніпро, Україна*

Лимар К.С.

здобувач освіти ІІ курсу,
*Вище професійне училище № 17
м. Дніпро, Україна*

РОЛЬ ГРАФЕНОВИХ СИСТЕМ В ПРИСКОРЕННІ ЕЛЕКТРОМОБІЛІЗАЦІЇ ТРАНСПОРТНОЇ СФЕРИ

Загальновідомо, що ера двигунів внутрішнього згоряння добігає кінця і найближчою альтернативою їм є більш екологічні транспортні засоби з електричними силовими установками.

Кілька років тому у світі почався справжній «бум» виробництва та продажу електромобілів. За деякими прогнозами, до 2040 року загальна кількість пасажирських електромобілів зросте до 508 мільйонів, при цьому, темпи поширення електромобілів у багатьох країнах будуть гальмуватися інфраструктурними факторами.

Тому нині «вуглецевий слід» від електромобілів все ще досить великий. Глобальний перехід на відновлювальні джерела енергії означає, що основним джерелом живлення для електромобілів повинні стати сонячні та вітрові генератори.

Поєднання зарядки від сонячної енергії та електромобіля – ключ до різкого скорочення залежності країни від викопного палива. Зарядні станції повинні стати «буфером» для енерго-

системи. Саме наявність мережі «розумних» зарядних станцій з PV-модулями на EV-зарядках допоможе розв'язати проблему небалансів генерації на локальному, регіональному та національному рівнях та «озеленити» застосування електромобілів [3].

До 2040 року очікується практично повне витіснення традиційних АЗС. До цього часу EV замістять електрикою споживання 8 млн. барелів/день вуглеводневого рідкого палива, і це додасть 5% до світового споживання електрики. У BNEF, наприклад, вважають, що до 2040 року у Європі 13% споживання всієї електроенергії доведеться на EV, в США – 12% [2].

Застосування EV «витісняє» вуглеводні з ринку енергоносіїв для транспорту. Це величезні, багатомільярдні суми. Комбінація зарядки від сонячної енергії та електромобіля – ключ до різкого скорочення залежності країни від викопного палива. Однак майже половина вартості зарядних EV-станцій поки доводиться на **системи зберігання електрики (ESS)**, інша – на оснащення їх PV-генерацією [1].

Однак сонячні та вітрові системи є ефективними лише тоді, коли оснащені надійними накопичувачами енергії (ESS), вони покликані компенсувати провали в генерації, що властиві цим системам.

Бувши підключеними до загальної мережі (локальні та регіональні on-grid схеми), системи зберігання електроенергії (ESS) для зарядних PV-станцій та PV-навісів на стоянках стануть потужним засобом розв'язання проблеми згладжування добової та сезонної нерівномірності не тільки PV-станцій, а й генерації з ВДЕ в цілому.

«Зелені» PV-зарядки, навіть з локальними ESS, але які не включені в мережу (off-grid) – економічно неефективні.

Вони не можуть оптимально використовувати денний надлишок власної генерації для загальних потреб (продаж в мережу) та, фактично, невиправдано збільшують плановий термін повернення інвестицій (Pay-Back Period) [3].

Зверніть увагу: ці системи не можуть працювати без ефективних накопичувачів електричної енергії (ESS) і тут можуть стати незамінними графенові системи.

Вперше про графен сказали лише у 2004 році, коли британські вчені опублікували статтю в журналі Science. У ній йшлося про новий матеріал, який отримали за допомогою звичайного олівця та скотчу. Вчені просто знімали клейкою стрічкою шар за шаром, доки не дійшли до найтоншого – в один атом. Цей винахід було відмічено Нобелівською премією [2].

Вуглець – це матеріал, що складається з кристалічних ґрат, які утворюють шестикутники атомів. Графен - це один шар решітки завтовшки один атом. Звідси його перша унікальна властивість: найтонший. Графен у 60 разів тонший за найдрібніший з вірусів. У 3 тис. разів тонші за бактерії. У 300 тис. разів тонше аркуша паперу. Такої структури графен набуває за рахунок sp^2 -гібридизації.

У результаті графен ще й чудово проводить електричний струм. Унікальність графена в тому, що він має таку ж структуру, як і напівпровідники, при цьому він сам проводить електрику як провідники. А ще має високу рухливість носіїв заряду всередині матеріалу [1].

Вже сьогодні графенові ESS використовуються в якості потужних повербанків для запуску двигунів авто в зимовий період.

Розроблені гнучкі графенові ESS (іоністори) великої ємності, скомпоновані з гнучкими же сонячними елементами.

Графен може вирішити багато питань також в якості накопичувача енергії для транспортних засобів.

Таким чином, він може стати вагомим фактором прискорення електромобілізації транспортної сфери.

Список використаних джерел:

1. Кілька років тому у світі почався справжній «бум» виробництва та продажу електромобілів. Режим доступу: <https://svatove.city/read/card/32211/scho-take-buling-v-shkoli-i-chomu-pro-nogo-potribno-znati-vsim>

2. Електробум. Сонячні заправки та «зелений» бізнес. Режим доступу: <https://avenston.com/articles/electric-vehicles/>

3. Із новітніми нанотехнологіями знайомляться здобувачі-біотехнологи. Режим доступу: <https://nuft.edu.ua/news/podiyi/iz-novitnimi-nanotexnologiyami-znajomlyatsya-zdobuvachi-biot>.

Книш Б.П.

доцент кафедри загальної фізики,
Вінницький національний технічний університет,
м. Вінниця, Україна

МОДЕЛЮВАННЯ ОГЛЯДУ ТЕРИТОРІЇ НА ОСНОВІ АЛГОРИТМУ ОПТИМІЗАЦІЇ МУРАШИНОЇ КОЛОНІЇ ЗА ДОПОМОГОЮ БЕЗПЛОТНИХ ЛІТАЛЬНИХ АПАРАТІВ

Останнім часом розвиток дистанційних пристроїв та засобів набув швидкого темпу. Особливо популярним стало застосування безпілотних літальних апаратів (БПЛА), які виконують задачі, пов'язані з оглядом території. Час польоту БПЛА обмежений ємністю акумулятора або запасом пального і огляд території не повинен перевищувати цей час. Тому виникає необхідність оптимально спланувати проходження маршруту польоту БПЛА. Для визначення довжини оптимального маршруту, яка дозволить виконати огляд території за найкоротший час, існують різні методи оптимізації. Серед них можна виділити групу методів оптимізації ройового інтелекту на основі спостережень за живою природою: оптимізації мурашиних колоній (АСО) [1], штучної колонії бджіл, зграї криланів тощо [2]. Метод оптимізації мурашиних колоній підходить для задач різної складності, де потрібно дотримуватись балансу між різними параметрами. В нашому випадку – це обчислювальні ресурси БПЛА та оптимальна довжина маршруту його руху. Метою роботи є підвищення ефективності огляду території за допомогою БПЛА на основі алгоритму оптимізації мурашиної колонії.

На рис. 1 показано оптимальні маршрути БПЛА, що виконує огляд території з допомогою алгоритму оптимізації

мурашиної колонії по згенерованих випадкових 24-х координатах. На рис. 2 показано графіки довжин оптимального маршруту залежно від кількості ітерацій на основі алгоритму оптимізації мурашиної колонії, відповідно до рис. 1, та генетичного алгоритму. Порівняння проводиться саме з генетичним алгоритмом, скільки він досить широко використовується для знаходження оптимального шляху.

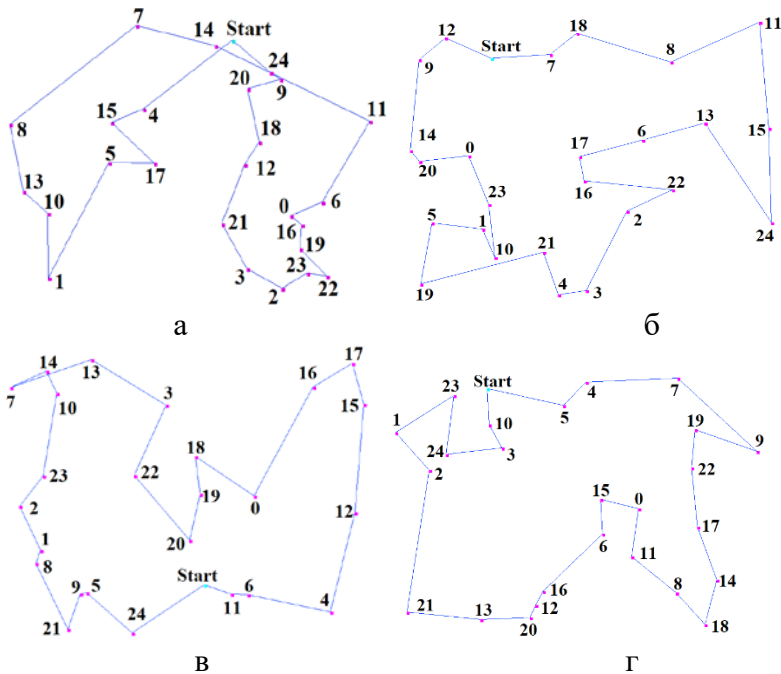

Рис. 1. Оптимальні маршрути БПЛА відносно початку руху Start по згенерованих випадкових 24-х координатах:
а – перший маршрут; б – другий маршрут; в – третій маршрут; г – четвертий маршрут

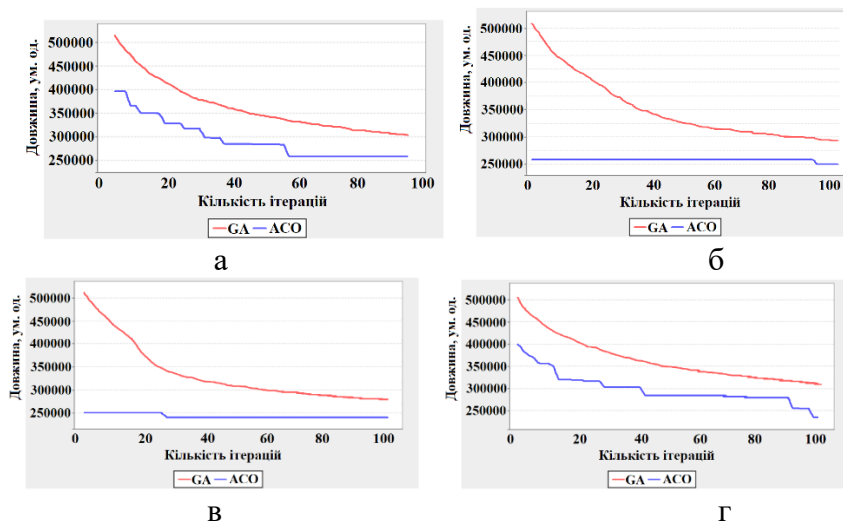

Рис. 2. Графіки довжини першого оптимального маршруту залежно від кількості ітерацій на основі алгоритму оптимізації мурашиної колонії (ACO) та генетичного алгоритму (GA): а – перший маршрут; б – другий маршрут; в – третій маршрут; г – четвертий маршрут

Графіки на рис. 2 отримані при таких параметрах:

- кількість мурах у колонії – 50,
- швидкість випаровування феромону – 0,1,
- коефіцієнт інтенсивності феромону – 0,1,
- коефіцієнт видимості феромону – 0,8,
- дистанція видимості феромону – 2,
- кількість точок маршруту (координат для відвідування) – 25,
- кількість ітерацій (критерій зупинки обчислень) – 100.

З рис. 2 видно, що алгоритм оптимізації мурашиної колонії зі збільшенням кількості ітерацій зменшує довжину оптимального маршруту. Таким чином, для першого маршруту зменшення відбувається з 400 тис. ум. од. при ітерації 5 до 260 тис. ум. од. при ітерації 55; для другого з 260 тис. ум. од. при ітерації 3 до 250 тис. ум. од. при ітерації 95; для третього з 250 тис. ум. од. при ітерації 3 до 240 тис. ум. од. при ітерації 25; для четвертого з 400 тис. ум. од. при ітерації 3 до 240 тис. ум. од. при ітерації 100. Як видно, найбільше скорочення довжини відбувається на початкових ітераціях, тоді як на останніх ітераціях скорочення оптимальної довжини майже не відбувається. Тому для зменшення обчислювальної складності методу є сенс обмежити кількість ітерацій.

Також, для порівняння, на рис. 2 додано графіки зменшення оптимального маршруту на основі генетичного алгоритму. Таким чином, для першого маршруту зменшення відбувається з 510 тис. ум. од. при ітерації 5 до 300 тис. ум. од. при ітерації 95; для другого з 510 тис. ум. од. при ітерації 3 до 290 тис. ум. од. при ітерації 100; для третього з 510 тис. ум. од. при ітерації 3 до 275 тис. ум. од. при ітерації 100; для четвертого з 510 тис. ум. од. при ітерації 3 до 310 тис. ум. од. при ітерації 100. Видно, що алгоритм оптимізації мурашиної колонії дозволяє побудувати коротший маршрут, а саме для першого маршруту – на 40 тис. ум. од., для другого – на 40 тис. ум. од., для третього – на 35 тис. ум. од., для четвертого – на 50 тис. ум. од. Таким чином, алгоритм оптимізації мурашиної колонії дозволяє виконати огляд території за менший час та є більш ефективним [3].

Алгоритм оптимізації мурашиної колонії знаходить рішення за прийнятний час, проте не гарантує, що знайдений

розв'язок не є субоптимальним. Зменшити ймовірність знаходження субоптимального розв'язку можна збільшенням кількості ітерацій, проте навіть багатократне збільшення кількості ітерацій в більшості випадків призведе до незначного скорочення довжини маршруту або не призведе взагалі.

Список використаних джерел:

1. Carabaza S.P., Besada E., Lopez-Orozco J.A. Ant Colony Optimization for Multi-UAV Minimum Time Search in Uncertain Domains. *Applied Soft Computing*. 2018. Volume 62. P. 789-806.
2. Cimino M.G., Lazzeri A., Vaglini G. Combining stigmergic and flocking behaviors to coordinate swarms of drones performing target search. *In Information, Intelligence, Systems and Applications (IISA)*. 2015. P. 1-6.
3. Кулик Я.А., Книш Б.П., Папінов В.М. Моделювання огляду території за допомогою безпілотних літальних апаратів на основі алгоритму оптимізації мурашиної колонії [Електронний ресурс]. *Наукові праці ВНТУ*. 2022. № 3. Режим доступу: <https://praci.vntu.edu.ua/index.php/praci/article/view/660/624>.

*Матеріали ХІІ-ої Міжнародної науково-практичної конференції
(07 лютого 2024 року, м. Анкара (Туреччина), дистанційно)*

Мамонов К.А.

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри земельного адміністрування та
геоінформаційних систем
*Харківський національний університет
міського господарства,
імені О. М. Бекетова
м. Харків, Україна*

Канівець О.М.

старший викладач кафедри геодезії та землеустрою,
*Сумський національний аграрний університет
м. Суми, Україна*

Шипулін В.Д.

кандидат технічних наук,
професор кафедри земельного адміністрування та
геоінформаційних систем,
*Харківський національний університет
міського господарства
імені О. М. Бекетова
м. Харків, Україна*

В'яткін Р.С.

кандидат технічних наук,
асистент кафедри земельного адміністрування та
геоінформаційних систем,
*Харківський національний університет
міського господарства
імені О. М. Бекетова
м. Харків, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ МОНІТОРИНГУ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Сучасні умови функціонування стейкхолдерів потребують переосмислення підходів до забезпечення розвитку об'єднаних територіальних громад, які є локомотивом трансформації місцевого самоврядування. У цьому контексті важливого і актуального значення має формування та використання моніторингу використання земель об'єднаних територіальних громад.

Вирішенням проблем забезпечення здійснення моніторингових процедур займаються [1–6].

У результаті аналізу теоретичних положень запропоноване визначення моніторингу використання земель об'єднаних територіальних громад, що представляє собою систему, яка складається із просторового, містобудівного, екологічного й соціально-економічного забезпечення земель об'єднаних територіальних громад, визначених на основі оцінних процедур шляхом застосування аналітичних, експертних методів, математичного моделювання, інструментарію геоінформаційних систем. Вона спрямована на характеристику існуючого стану використання земель, виявлення диспропорцій у системі земельних відносин та встановлення перспектив їх розвитку.

На формування земельних відносин в об'єднаних територіальних громадах здійснюють вплив містобудівні, екологічні й інвестиційні показники на регіональному рівні. Визначено неоднозначність їх змін протягом дослідженого періоду. При цьому спостерігається особлива увага щодо екологічної та інвестиційної складової регіонального розвитку при уповільненні тенденцій зростання й важливості просторових і містобудівних показників.

Сформовані локальні чинники просторового забезпечення моніторингу використання земель об'єднаних територіальних громад за регіонами. Вони враховують особливості застосування нормативно-правового забезпечення, рівень розробки та використання інформаційних систем, ефективності функціонування інституційного забезпечення, щільність населення. Представлені локальні чинники просторового забезпечення є елементом та формують багаторівневу систему чинників для оцінки рівня використання земель, що дозволяє підвищити рівень обґрунтованості рішень.

Сформовані локальні чинники містобудівного забезпечення моніторингу, більшість з яких визначаються якісними методами. Вони визначаються рівнем розробки й впровадження проєктів землеустрою щодо впорядкування територій для містобудівних потреб; напрямками і особливостями формування та застосування системи містобудівного забезпечення; розробки та здійснення моніторингових процедур містобудівної діяльності; формування та використання містобудівного кадастру; забезпечення архітектурно-будівельного контролю; розробки й впровадження комплексних планів; будівельною активністю у об'єднаних територіальних громадах.

Сформовані локальні соціально-економічні й екологічні чинники є елементом багаторівневої системи показників для моніторингу використання земель об'єднаних територіальних громад. Локальні соціально-економічні чинники визначаються на основі: темпів зміни чисельності населення; можливостей здійснення капітальних інвестицій; темпів реалізації проєктів; рівнем формування доходів та здійснення витрат; напрямками та особливостями реалізації соціальних програм.

Визначені локальні екологічні чинники, що характеризуються: темпами змін обсягів утворених відходів до площі

об'єднаних територіальних громад; змін утилізації відходів до площі об'єднаних територіальних громад; змін витрат на охорону навколишнього природного середовища на одиницю площі; рівнями охорони земель; застосування екологічного нормативно-правового забезпечення; екологічної безпеки; формування та використання системи екологічного моніторингу. Сформовані локальні чинники враховують широке коло факторів, що дозволяє сформувати комплексну моніторингову систему використання земель об'єднаних територіальних громад.

Список використаних джерел:

1. Мамонов К.А., В'яткін Р.С., Фролов В.О. Моніторинг використання земель регіонів: геоінформаційні аспекти. *Комунальне господарство міст. Серія: Технічні науки*. 2023. Том 6. Вип. 180. С. 98–102.

2. Mamonov K. Methodological approach to the integral assessment of the regional lands use territorial development. *Geodesy and Cartography*. 2019. Vol. 45. №. 3. pp. 110–115.

3. Mamonov K., Sklyar I., Pilicheva M., Kasyanov V., Shyshkin E. A model for assessing the regional land-use territorial development. *Geodesy and Cartography*. 2021. Vol. 70. № 2. pp. 1–11.

4. Mamonov K., Kanivets O., Viatkin K., Voronkov O. The main conceptual provisions of the territorial development of the regional land use. *Geodesy and Cartography*. 2021. Vol. 70. № 2. pp. 1–12.

5. Mamonov K., Nesterenko S., Radzinskaya Y., Dolia O. City lands investment attractiveness calculation. *Geodesy and Cartography*. 2019. Vol. 68. №. 1. pp. 211–223.

6. Mamonov K., Velychko V., Holovachov V., Kovalenko L. Theoretical and methodological provisions regarding the development and implementation of an integral method for assessing the level of information support of the multipurpose real estate cadastre at the regional level. *Ukrainian Metrological Journal, GEODESY AND GEOINFORMATION MODELING*. 2023. № 2. pp. 40–51.

Мамонов К.А.

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри земельного адміністрування та
геоінформаційних систем
*Харківський національний університет
міського господарства
імені О. М. Бекетова
м. Харків, Україна*

Штерндок А.В.

старший судовий експерт лабораторії
будівельно-технічних досліджень
*Національний науковий центр
«Інститут судових експертиз
імені Засл. проф. М.С. Бокаріуса»
м. Харків, Україна*

Мамонов В.К.

студент
*Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»
м. Харків, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ НАУКОВОЇ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ СПЕЦІАЛІСТІВ У СФЕРІ ГЕОДЕЗІЇ ТА ЗЕМЛЕУСТРОЮ

Розвиток земельних відносин, сучасні умови, які визначаються неоднозначними тенденціями, зниженням ефективності використання земельних ресурсів та їх інвестиційної привабливості, потребують застосуванням

відповідного інструментарію, спрямованого на територіальний розвиток. У цьому контексті необхідною умовою є підготовку спеціалістів у сфері геодезії та землеустрою, які відповідають визначеним умовам. Крім того, необхідно проводити наукову діяльність із виокремленням системних параметрів щодо розвитку земельних відносин.

Теоретичні положення щодо підготовки спеціалістів, реалізації наукової діяльності представлені у розробках [1–5]. Поряд з цим, залишаються невирішеними питання щодо формування теоретичних положень та практичних аспектів щодо підготовки спеціалістів та проведення наукової діяльності, враховуючи особливості розвитку спеціальності геодезія та землеустрій.

Слід зазначити, що підготовка спеціалістів з геодезії та землеустрою на бакалаврському і магістерському рівнях базується на формуванні освітніх компонентів, які представлені у відповідних стандартах. На магістерському рівні визначені освітні напрями, що потребує здійснення акредитаційних дій, що впливає на системний рівень підготовки спеціалістів із врахування підготовки з геодезії, землеустрою, оцінки землі та нерухомого майна, геоінформаційних систем.

Наукова діяльність у сфері геодезії та землеустрою спрямована на забезпечення територіального розвитку використання земель на регіональному рівні та використання й відбудови земельно-майнового комплексу регіонів і об'єднаних територіальних громад, обґрунтування напрямів розробки та застосування геопросторового забезпечення й використання геоінформаційних систем. Крім того, на методологічному рівні виокремлюється питання визначення нерухомості та можливостей формування й використання

земельного адміністрування, враховуючи досвід європейських та інших країн. Крім того, дискусійними питаннями є розробка та застосування багатоцільового кадастру нерухомості, що впливає на ефективність і результативність її використання.

Список використаних джерел:

1. Беляєв Ю.І., Стеценко Н.М. Науково-дослідна діяльність студентів у структурі роботи університету. Режим доступу: <http://ekhsuir.kspu.edu/bitstream/123456789/2189/1/%D0%9D%D0%94%D0%A0%20%D1%81%D1%82%D1%83%D0%B4.pdf>.
2. Фролова І.В. Науково-дослідницька діяльність студентів – передумова випереджувального саморозвитку фахівця. *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. Сер.: Психолого-педагогічні науки*. 2012. № 7. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzspp_2012_7_46.
3. Микитюк О.М. Теорія і практика організації науково-дослідної роботи у вищих закладах освіти України ХХ ст.: автореф. дис...д-ра пед. Наук. Київ, 2004. 42 с.
4. Овакімян О.С. Науково-дослідна робота як ресурс розвитку творчого потенціалу студента: автореф. дис. ... канд. соціолог. наук. Харків, 2005. 20 с.
5. Султанова Л.Ю. Формування готовності студентів психолого-педагогічних факультетів до науково-дослідної діяльності: автореф. дис. ... канд. пед. Наук. Київ, 2007. 22 с.

Рубаненко О.Є.

професор кафедри електричних станцій та систем,
Вінницький національний технічний університет
м. Вінниця, Україна

Рубаненко О.О.

професор кафедри електричних станцій та систем,
Вінницький національний технічний університет
м. Вінниця, Україна

Гулько І.О.

доцент кафедри електричних станцій та систем,
Вінницький національний технічний університет
м. Вінниця, Україна

Лізанець О.В.

студент-магістр,
Вінницький національний технічний університет
м. Вінниця, Україна

ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОЦЕСІВ В ІЗОЛЯЦІЇ ПОЛЮСІВ У СИСТЕМІ МОПС

Ознакою сьогодення є швидкий розвиток усіх сфер діяльності людини. Впровадження нових технологій, розбудова нових заводів та підприємств вимагають побудови нових генеруючих потужностей [1, 2]. Більшість розвинутих країни світу, таких як Китай, Німеччина, Японія вкладають значні кошти на розвиток відновлювальної енергетики (вітрової -, гідро - чи сонячної). Крім вигоди в екологічному плані, такі

підхід дозволяє бути незалежним в плані викопних енергоресурсів (вугілля, нафти, урану, природного газу).

Через значну складність самих станцій і високу вартість енергії, яка виробляється, до таких об'єктів висуваються підвищені вимоги в плані надійності в цілому, так і окремих їх елементів зокрема.

Мережі оперативного постійного струму (МОПС) є одними із найважливіших складових даних систем, зокрема гідроелектростанцій, і призначені для живлення пристроїв релейного захисту, сигналізації та автоматики, відповідальних механізмів власних потреб, аварійного освітлення, приводів високовольтних вимикачів тощо. Важливість таких споживачів висуває високі вимоги до працездатності МОПС.

На ізоляцію полюсів у системі оперативного постійного струму (ОПС), що знаходяться під робочою напругою, впливають механічні, електричні й атмосферні впливи. Особливо сильно на ізоляцію мереж ОПС впливають атмосферні опади: дощ, роса і туман.

Результати досліджень

Для навантаження 15А - 20А в мережах ОПС застосовуються двожильні кабелі з паперово-масляною ізоляцією, а для менших струмів - з полівінілхлоридної, з алюмінієвим або мідним проводом. На ізоляцію полюсів у системі ОПС, що знаходяться під робочою напругою, впливають механічні, електричні й атмосферні впливи. Особливо сильно на ізоляцію МОПС впливають атмосферні опади: дощ, роса і туман.

Крім атмосферних опадів на ізоляцію клемників, комутаційної апаратури впливають також тверді, рідкі і газоподібні частки різних речовин, що знаходяться в повітрі. Вони осаджуються на поверхні ізоляції й утворюють при

зволоженні атмосферною вологою (роса) провідний шар, що істотно знижує електричну міцність ізоляції.

При впливі на ізоляцію робочої напруги в сполученні з забрудненням і зволоженням поверхні, як правило, порушується симетрія ізоляції полюсів щодо землі, що знижує електробезпеку і може призвести до зміни уставок пристроїв релейного захисту, сигналізації й автоматики. Виникає імовірність перекриття ізоляції. Імовірність збігу того, що на ізоляцію впливає робоча напруга і того, що існують несприятливими метеорологічними умови дуже велика.

У такий спосіб на електричну ізоляцію діють постійні змінні і випадкові навантаження.

З метою з'ясування закономірності зміни опору ізоляції, зібрані статистичні дані про величину цього опору. Для цього на підстанції ВРУ-110/330кВ Дністровської ГЕС-1 були встановлені два реєструючі блоки типу ILW200 (фірми SE), із внутрішньому опором не менше 1000 кОм. Ці прилади PSV1 і PSV2 підключені між полюсами контрольованої мережі і землею. Перед проведенням вимірів прилади були прокалібровані шляхом підключення між позитивним і негативним полюсом мережі і землею опору заздалегідь відомої величини. Також черговий персонал за допомогою пристрою UKI-1 один раз у 3 години вимірював опір полюсів мережі відносно землі.

Отримані в 2019-2022 роках дані свідчать про те, що на стан ізоляції впливає вологість середовища, у якому відбувається експлуатація. Вона прискорює процес старіння ізоляції. Серед факторів, що впливають на підвищення вологи в забрудненій ізоляції й у самому діелектрику можна виділити дощ, росу, туман [3].

На рис.1 показана залежність опору ізоляції від тривалості дощу. Отримана залежність показує, що при

тривалості дощу до 30 хвилин опір ізоляції істотно не змінюється. У наступної 3-4 години опір повільно знижується до 100-80 кОм, після чого відбувається замикання полюса на землю через опір 0-3 кОм, викликане комутаційними перенапружками, поверхневими дуговими розрядами.

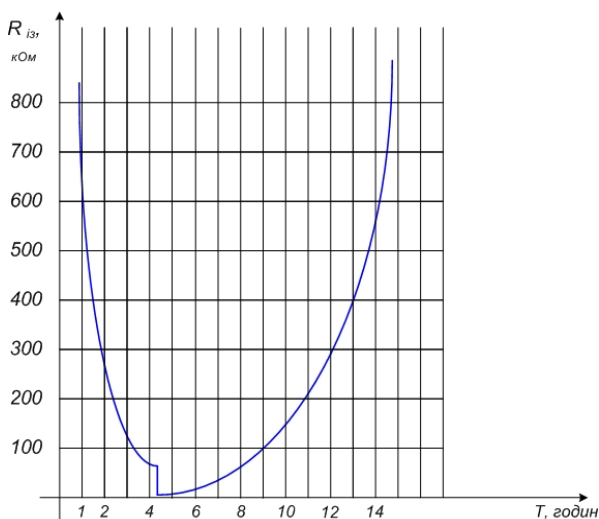

Рис. 1 Залежність опору одного полюса мережі відносно землі від тривалості дощу

Незахищені ізоляцією струмоведучі поверхні кабелів, клемників знаходяться в приміщенні або захищені від прямого влучення дощу шафами, тунелями, лотками. Під час дощу великі краплі руйнуються об стінки шафи й у виді значно більш дрібних, через щілини й отвори, попадають усередину шафи, утворюючи на поверхні ізоляції провідний шар. У процесі експлуатації поверхня шаф керування деформується, захисні прокладки руйнуються. Помічено, що

часто під час дощу вода накопичується на поверхні шафи керування, а потім, стікаючи, попадає в усередину, викликаючи замикання полюса на землю. Через тривалу експлуатацію (більш 20 років) ізоляція кабелів і якість захищеності кабельних тунелів погіршилися. Протягом 3-4 годин дощу (кількість опадів, що випали, 8-10 мм). Волога потрапляє в кабельний тунель, викликаючи зволоження ізоляції кабелю. Як бачимо, через захищеність ізоляції об'єкта контролю від прямого влучення крапель дощу, не кожен навіть сильний дощ викликає зниження опору ізоляції менш 100 кОм.

Висновки. Дослідження аварійних ситуацій в МОПС електричних станцій і підстанцій свідчить про те, що найчастішим видом порушень в цих мережах є замикання одного полюса (\pm) на “землю”. Враховуючи термін експлуатації підстанцій та старіння ізоляції МОПС варто прогнозувати зростання таких видів дефектів. Та ким чином, особлива відповідальність мереж ОПС вимагає створення надійних методів і пристроїв прогнозування розвитку коротких замикань на ранніх стадіях.

Список використаних джерел:

1. Ministry of Energy and Coal Mining of Ukraine. <http://mre.kmu.gov.ua/>. [Міністерство енергетики та вугільної промисловості України. Статистична інформація].
2. IRENA: <https://www.irena.org/Digital-Report/World-Energy-Transitions-Outlook-2022>
3. Жук, І. А., and О. Є. Рубаненко. "Дослідження закономірностей зміни опору ізоляції мереж оперативного постійного струму." *Енергетика* 3 (2014): 59-64.

СЕКЦІЯ 11.

МЕНЕДЖМЕНТ

Івахненко І.С.

професор кафедри менеджменту в будівництві,
*Київський національний університет
будівництва і архітектури
м. Київ, Україна*

Резник Д.О.

студент,
*Київський національний університет
будівництва і архітектури
м. Київ, Україна*

Будзяк Х.В.

Студентка,
*Київський національний університет
будівництва і архітектури
м. Київ, Україна*

КРАУДФАНДИНГ ЯК ТЕХНОЛОГІЯ ФІНАНСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЄКТІВ: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ

Краудфандинг є інновацією у сфері фінансування бізнесу, виступає альтернативною можливістю залучення коштів, дозволяючи підприємцю отримати фінансування без допомоги

банків, біржі чи венчурних фондів. Його особливими характеристиками, порівняно з традиційними способами залучення капіталу, є першочергова роль інтернет-ресурсу та кількість вкладників. Популярність його в світі зростає, про що свідчать стрімкі темпи росту як числа краудфандингових платформ, так і сум залучених через краудфандинг коштів та кількості успішно реалізованих проєктів. Зростання світового сектору краудфандингу свідчить про його великий потенціал і перспективність..

Категорія краудфандингу «Бізнес і підприємництво» засвідчує зростання активності використання краудфандингу бізнес-структурами для фінансування своїх проєктів. В нашій країні на сьогодні найбільш популярними платформами краудфандінга для малих та середніх підприємств виступають такі як: Спільнокошт, Na-Starte, КУБ, Мо.Cash, Komubook, Kickstarter, Indiegogo и RocketHub. Останні дослідження свідчать про те, що краудфандінг активно розвивається впродовж останніх років в усьому світі. На платформі «Спільнокошт» зараз розвивається сектор колективного фінансування інновацій в сфері ІТ, відновлюваної енергетики та відповідального підприємництва. Na-Starte проводить фінансування проєктів у сфері новітніх технологій, культури та спорту.

Світовий досвід демонструє динамічне зростання краудфандингового сектору та можливість його використання для фінансування розвитку стартапів різних секторів економіки.

Сучасна модель краудфандингу зазвичай базується на трьох типах суб'єктів:

- 1) ініціатор проєкту, який пропонує ідею чи проєкт;
- 2) окремі індивіди чи групи, які підтримують ідею/проєкт та готові її фінансувати;

3) «платформа», що об'єднує сторони разом для запуску проєкту.

Різні види (моделі) краудфандингу можна виділити за пропонованим ефектом для вкладників (нефінансовим, змішаним, фінансовим) залежно від виду винагороди, за вкладом [1]. Основними з них є такі:

- благодійність – фінансування на основі безоплатних пожертв (найчастіше для реалізації соціально значимих проєктів (лікування людей); ліквідація наслідків стихійного лиха тощо). Інвестори нічого не очікують навзаєм, окрім морального задоволення;

- кредитування, за якого засновники проєкту зобов'язуються повернути кредитні кошти інвестору з відсотками;

- фінансова допомога в обмін на продукцію компанії (гроші в обмін на винагороду). Часто це модель попереднього замовлення якоїсь продукції;

- краудінвестинг – отримання інвесторами частки в компанії.

Характерною рисою-умовою краудфандингу є його відкритість. Ініціатор проєкту має озвучити суму, яку потрібно зібрати. Обсяг зібраних коштів на конкретний період часу повинен бути відкритим для всіх.

Зокрема для підприємств застосування краудфандингу як джерела фінансування дає можливості вирішити такі завдання [2]:

- розширити джерела фінансування;
- забезпечити можливість реалізації проєктів з розвитку і модернізації наявної технічної бази;
- прорекламувати нові послуги, продукти і технології;
- сприяння росту іміджу підприємства;

— створення партнерських відносин зі споживачами продукції підприємства і забезпечення прямого контакту з ними.

Також для невідомих стартапів краудфандинг фактично є не лише джерелом фінансування, але й одним з ефективних PR-інструментів, даючи шанс автору інноваційної ідеї привернути до неї увагу, підвищуючи його шанси потрапити надалі в бажаний інкубатор чи завоювати увагу ангелів чи інвесторів. Краудфандинг допомагають реалізувати спеціальні краудфандингові платформи, що фактично є посередниками між ініціаторами проєктів та їх донорами чи інвесторами. Краудфандингові платформи є багатозадачними і дозволяють одночасно вирішувати багато проблем як для підприємців, так і для осіб, що фінансують проєкти [3].

Вибираючи краудфандингову платформу, розробникам проєкту насамперед слід звернути увагу на модель і тип, за якими вона працює. Від цього залежатиме подальший вибір системи винагород і чи будуть переведені кошти автору проєкту у випадку, якщо фінансову ціль не досягнуто. Інноватору стартапу слід оговорити з краудфандинговою платформою умови отримання коштів.

Найрозповсюдженіші варіанти умов такі [4]:

- 1) «все або нічого» — автор отримує кошти на рахунок лише при досягненні усієї заявленої в проєкті суми. Якщо необхідну суму не зібрано, то гроші повертаються вкладникам;
- 2) «залишити все» — автор отримує зібрані кошти незалежно, чи зібрано повну суму, чи ні;
- 3) «підписка» — кошти перераховуються від вкладника відразу на рахунок автора проєкту. Цю модель найчастіше використовують у благодійних проєктах;
- 4) «вільна ціна» — інвестори особисто вирішують, скільки потрібно для фінансування ідеї. Автор отримує зібрані кошти;

5) «постійне фінансування» — постійно діюча модель, за якої фінансування переходить в етап фактичного фінансування діяльності, попередніх замовлень і залучення клієнтів;

6) «переломний момент» — кошти перераховують автору проєкту у разі досягнення суми, меншої за оголошену вартість проєкту, якщо автор впевнений, що цих коштів мінімально має вистачити для реалізації ідеї.

Для авторів ідей і розробників проєктів процес краудфіндингу відбувається в кілька етапів: передстартовий, старт проєкту на платформі та заключний етап.

Таке представлення процесу краудфіндингу в розрізі етапів, стадій і змісту робіт носить методично-інформативний характер для ініціатора проєкту й сприятиме організації цього процесу на практиці.

Таким чином, з розвитком ІТ-технологій краудфіндинг має вагомий потенціал фінансування для різних за масштабами коштів проєктів. Його можливості можна охарактеризувати спектром цілей і завдань, які він допомагає вирішити різним групам учасників, та низкою переваг порівняно з традиційними джерелами фінансування. Поряд з цим розуміння певних недоліків краудфіндингу допомагатиме більш виваженому користуванню цим способом фінансування розробниками проєктів. Представлення процесу краудфіндингу в розрізі етапів, стадій і змісту робіт дає розробникам проєктів методичну основу його організації на практиці [3].

Список використаних джерел:

1. Васильєв О. Краудфіндинг – сучасний інструмент фінансування розвитку інтелектуального капіталу. Інвестиції: практика та досвід / Матюшенко С. С. – 2016. № 18

2. Некрасова Т. Економічна оцінка краудфандингу як метод залучення інвестицій/ Шумейко Е. Науково-технічні відомості 2017. Т.10, № 5

3. 2022 CF – Crowdfunding Industry. Report. Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.crowdsourcing.org/>

4. Довгань Л. Є., Малик І. П., Шкробот М. В. Управлінський консалтинг: навч. посіб. Київ: НТУУ «КПІ», 2016 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ela.kpi.ua>

Терлецька Ю.О.

доцент кафедри економічної теорії,
менеджменту і адміністрування,
*Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича
м. Чернівці, Україна*

Нікітюк В.Я.

магістр кафедри економічної теорії,
менеджменту і адміністрування,
*Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича
м. Чернівці, Україна*

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ НАДІЙНОСТІ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ УСТАНОВИ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

У нинішніх умовах господарювання діджиталізація асоціюється з новітнім напрямом інформаційних технологій, що суттєво впливає на процес розвитку організації та її потенціал. Незаперечним є той факт, що процес цифрової трансформації бізнесу у певній мірі формує конкурентний стан виробничого підприємства, що характеризується не тільки рівнем ефективності й продуктивності, але й рівнем інноваційного розвитку. Діджиталізація дозволяє використовувати на практиці сучасні цифрові форми комунікаційного зв'язку, удосконалювати потенціал розвитку за рахунок сформованих компетенцій та їхньої адаптації до змін середовища функціонування товаровиробника. Розвиток

цифрових технологій (зокрема, Великих даних (Big Data), Інтернету речей (Internet of Things), Smart-технологій) призводить до трансформації традиційного мислення щодо необхідності удосконалення практичного інструментарію управління розвитком підприємства. Саме тому вказана проблема сьогодні знаходиться у центрі уваги політичної, бізнесової та науково-практичної сфер діяльності [5].

Інформація являє собою сукупність повідомлень, що відображають конкретний аспект явища, події, операційної діяльності. Одним з пріоритетних чинників, що забезпечує підвищення рівня ефективності функціонування організації, є процес імплементації у сферу її діяльності сучасних інформаційних технологій, покликаних змінити характер роботи, посиливши її аналітичну складову у процесі ухвалення менеджерами управлінських рішень. Інформаційні технології в організації - це способи та методи отримання, збору, пошуку, передачі, опрацювання, зберігання, накопичення, поширення та тиражування інформації, необхідної для здійснення управління нею. У нинішніх умовах господарювання інформаційні технології використовуються у процесі реалізації наявного практичного інструментарію управління організацією.

Інтенсивність розвитку діджиталізації безпосередньо зумовлена розвитком високошвидкісного мобільного зв'язку та доступом до Інтернету. У перспективі ще швидший мобільний Інтернет (5G) у поєднанні з технологіями Інтернету речей та штучним інтелектом зробить можливим такі додатки, як посилене використання робототехніки. Це означає, що цифровізація кардинально змінить майбутнє економіки та суспільства [4].

Сучасне технологічне інформаційне середовище руйнує усталену ієрархію управління, створюючи на її місці більш

гнучкі структури. Автоматизовані інформаційні системи та новітні технології дозволяють оптимізувати процес реалізації управлінських функцій, відкривають альтернативні варіанти побудови збалансованого суспільства, вдосконалюючи при цьому усі сфери економічної діяльності. Саме тому процес імплементації сучасних інформаційних технологій у всі сфери діяльності державної установи має на меті забезпечення автоматизації методів опрацювання службової інформації, а також організацію інформаційно-комунікативного процесу на якісно вищому рівні.

Пріоритетним завданням процесу вдосконалення інформаційних технологій у діяльності установ Пенсійного фонду є поетапний перехід до промислової експлуатації Інтегрованої комплексної інформаційної системи ПФУ шляхом забезпечення функціонування загальносистемної програмної інфраструктури, а також її використання в рамках інших прикладних підсистем. Все це дозволить, з одного боку, підвищити ефективність аналітичного забезпечення управлінської діяльності та внутрішньосистемного менеджменту, а з іншого боку – забезпечить належний рівень якості надання державних послуг у системі пенсійного забезпечення. Саме тому на часі актуальним є процес осучаснення всієї пенсійної системи, її приведення у відповідність до нових вимог, норм, технічних умов, показників якості.

Основна увага фахівців теорії та практики забезпечення безпеки використання інформаційних технологій та систем зосереджена на захисті від злочинних руйнувань, спотворень та розкрадань інформації сформованих баз даних. З цією метою розроблені та знайшли свій подальший розвиток проблемно-орієнтовані методи й засоби захисту: від несанкціонованого доступу; від різних типів вірусів; від витоку інформації по каналах електромагнітного випромінювання.

Максимальне переведення вхідних інформаційних потоків у електронний формалізований вигляд сьогодні є вкрай важливим, адже найчастіше метою атак зловмисників є персональна інформація користувачів (паролі, аккаунти, ідентифікаційні номери, банківські реквізити), а також дані про корпоративні мережі. Неправомірні дії користувачів також можуть призвести до суттєвих збитків, серед яких найбільшого поширення набули порушення конфіденційності даних; спотворення службової інформації; дії, що призводять до збоїв у роботі інформаційних систем; часткова чи повна втрата інформації.

Пріоритетним напрямом підрозділів ведення електронних реєстрів та підтримки інформаційно-аналітичних систем у підвідомчих управліннях Пенсійного фонду України є контроль за процесом формування, повнотою надходження релевантної інформації у розрізі застрахованих осіб та веденням реєстру застрахованих осіб Державного реєстру. Реєстр застрахованих осіб повністю інтегрований з іншими інформаційними ресурсами, що істотно розширює його функціональні можливості.

До першочергових завдань політики забезпечення інформаційної безпеки у контексті викладеного вище варто віднести наступне:

- процес виявлення, оцінювання та прогнозування поведінки джерел загроз інформаційної безпеки, що проводяться шляхом оперативного моніторингу інформаційної ситуації;
- створення, супровід, технічну підтримку та експлуатацію систем забезпечення інформаційної безпеки;
- обґрунтування, координацію та ведення єдиної державної політики у сфері інформаційної безпеки;
- розробку, координацію та впровадження єдиної державної політики у сфері міжнародних інформаційних

відносин, зокрема, у напрямку формування позитивного іміджу держави та державних установ.

Зважаючи на ситуацію, що склалась в Україні, експерти та фахівці-практики визначають кіберпростір у якості потенційної площини військових дій. Саме тому спроможність держави захищати власні національні інтереси складає важливе завдання кібербезпеки. Кібератаки та їхні різновиди стають все більш інтелектуальними та небезпечними, створюючи при цьому реальну загрозу для процесу функціонування підприємств критично важливої інфраструктури. Адже зловмисники зосереджують зусилля на пошуку вразливих місць систем управління та розробляють багатofункціональне шкідливе програмне забезпечення, віруси-шифрувальники, ботнети, що здійснюють розподілені атаки на операційні мережі, виробничі системи шляхом використання хмарних сервісів [1].

Кібератаки не здійснюються безпосередньо на уряд та державні організації. Найчастіше кібератаки спрямовано на розробників та постачальників програмних і апаратних засобів шляхом зараження популярних додатків, внесення змін у вихідні коди та процедуру їхнього оновлення. У подальшому вони використовуються з метою проникнення до баз даних великої кількості клієнтів та завдання їм масштабної шкоди.

Слід зауважити, що популярні веб-сайти, соціальні мережі, реєстри даних накопичують велику кількість ідентифікаційних та персональних даних користувачів. При цьому їхній витік з баз даних створює потенційну загрозу використання одержаної злочинним шляхом службової інформації з метою атаки на інші ресурси та інформаційні системи [2].

Передумовами виникнення потенційно можливих загроз є:

- недосконалість нормативно-правової бази у сфері кібербезпеки, уповільнений процес імплементації положень

європейського права у вітчизняне законодавство, недосконала правова відповідальність за порушення вимог чинного законодавства у зазначеній сфері;

- відсутність у деяких органах державної влади належного контролю за кіберзахистом, оскільки його фінансування здійснюється за залишковим принципом;

- невідповідність сучасним вимогам рівня підготовки та підвищення кваліфікації фахівців з питань кібербезпеки та кіберзахисту, зокрема, неефективність механізму їхнього стимулювання у державному секторі;

- недосконалість організаційно-технічної моделі кіберзахисту, яка б відповідала сучасним загрозам, викликам у кіберпросторі та глобальним тенденціям розвитку індустрії кібербезпеки;

- відсутність системи незалежного аудиту інформаційної безпеки в умовах динамічної цифровізації усіх сфер державного управління та життєдіяльності країни, що потребує суворого дотримання відповідних стандартів;

- недосконалість системи підвищення цифрової грамотності та культури безпекового поведіння громадян України у кіберпросторі.

Саме тому процес забезпечення технологічного розвитку інформаційних систем доцільно здійснювати шляхом:

- посилення інформаційної безпеки;
- модернізації системи адміністрування інформаційних ресурсів пенсійної системи, створення служби інформаційної безпеки (контроль та моніторинг стану інформаційної безпеки, технічного захисту інформації);

- інтеграції інформаційних ресурсів пенсійної системи, завершення їхнього переходу на web-орієнтовану технологію, забезпечення на її основі максимальної автоматизації

функціональних процесів у системі та оптимізації їхньої кількості;

- створення на основі web-орієнтованих технологій централізованої системи багатомірної аналітики ефективної системи зовнішньої інформаційної взаємодії (із системами органів соціального захисту, юстиції, соціального страхування, правоохоронними та фіскальними органами);

- зміцнення технічної бази пенсійної системи, оновлення парку комп'ютерної техніки (оргтехніки, інших технічних засобів).

Список використаних джерел:

1. Білявська Ю., Шестак Я. Кібербезпека та кібергігієна: нова ера цифрових технологій. Товари і ринки. 2022. № 3. С. 47–59.

2. Кібербезпека бізнесу в умовах нестабільності. URL: <https://www.pwc.com/ua/uk/publications/2022/cybersecurity-uncertaintytstate.html>.

3. Про схвалення Стратегії здійснення цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації системи управління державними фінансами на період до 2025 року та затвердження плану заходів щодо її реалізації розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.11.2021 р. № 1467-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/>

4. Терлецька Ю.О., Гембіцька А.І. Пріоритетні напрями процесу цифровізації українського бізнесу. Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку: матеріали ХХІХ-ої Міжнародної науково-практичної конференції (07 лютого 2023 р. м.Тепліце (Чехія)), 2023. С.401-405.

5. Терлецька Ю.О. Управління розвитком підприємства в умовах цифрової трансформації бізнесу. Економіка та суспільство. Випуск № 54 (2023).

Улько Є.М.

доцент кафедри економіки та бізнесу,
с.н.с. відділу ІЕЗЗ та ІНД,

*Державний біотехнологічний університет,
²ННЦ «Інститут ґрунтознавства та агрохімії
імені О.Н. Соколовського»
м. Харків, Україна*

НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО СТРАТЕГІЇ ФОРМУВАННЯ СТАЛОГО УПРАВЛІННЯ ЗЕМЕЛЬНИМИ (ҐРУНТОВИМИ) РЕСУРСАМИ В УКРАЇНІ

Сучасний механізм управління земельними ресурсами відзначається багатьма недоліками, оскільки часто неспроможне забезпечити щонайменше просте відтворення родючості ґрунтів. Переважна більшість ґрунтових ресурсів перебуває в кризовому або передкризовому становищі. До того ж спостерігається усталенно низхідний тренд довкола природної родючості ґрунтів, який нині є істотним чинником у формуванні врожайності сільськогосподарських культур, а від так, і продовольчої безпеки країни. Однак не зважаючи на останнє, є очевидним, що урожайність сільськогосподарських культур у своїй більшості зросла за останні два десятиріччя, але за темпами продовжує відставати порівняно з розвинутими країнами світу. Загалом це є тривожним сигналом для аграрного сектора країни, що з рештою вимагає активних і дієвих (рішучих) змін у механізмі його регулювання.

Як стверджує засновник агроконсалтингової компанії Art FieldS О. Сергієнко, що в Україні родючість землі на 80 %

забезпечує урожайність пшениці, де на його думку кожен відсоток гумусу сприяє формуванню 1 т додаткового врожаю. Таким чином, в цілому урожайність пшениці у 3,8 т/га дорівнює природній родючості. У той же час застосування нинішніх технологій землеробства не відображається у показникові урожайності, оскільки експерт резюмує, що гріш ціна нашим технологіям [1].

У цьому контексті зображемо деякі умови, а саме за стаціонарними дослідями. Так, їх проведення дозволяє встановити природну та потенційну урожайність зернових культур (без кукурудзи) за деякими агровиробничими групами ґрунтів. Такий підхід дозволяє досягти стійких значень показника урожайності. Серед найменших величин із природною родючістю ґрунтів України відноситься дерново-підзолисті та дернові неоглеєні ґрунти на піщаних відкладах з піщаним гранулометричним складом, для якого природна урожайність зернових становить 16,6 ц/га. У той же час до одних із найбільш родючих ґрунтів відносяться чорноземи типові середньогумусні важкосуглинкові та легкоглинисті за гранулометричним складом, де природна урожайність зернових сягає 34,7 ц/га. При цьому останній варіант за природною урожайністю перевищує величину потенційної урожайності для першого варіанту при внесенні 120 кг д.р. з розрахунку на 1 га [2].

Звідси, різні початкові умови, які пов'язані з ґрунтовими особливостями вимагають абсолютно урізноманітнювати підходи до стратегії землекористування та охорони земель. Тому диференційований підхід має бути в основі сталого управління земельними (ґрунтовими) ресурсами. Тим часом одним із недоліком у цьому напрямі є недостатність опрацювання й розробки сучасних законодавчих і науково-

практичних положень щодо дієвого стратегічного управління землями та їх охоронною діяльністю, яке зрештою призводить до поступового погіршення якості земель, їх продуктивного стану та сприяє подальшому розвитку різних видів деградації.

Проведене дослідження І.С. Смаги доводить, що нинішній стан економічної оцінки земель порівняно з останнім туром ще в 1989 році вказує на явне переважання останнього над першим за показником диференціального рентного доходу від зернових культур (без кукурудзи), який обраховується на підставі використання нормативних витрат у розрізі агровиробничих груп ґрунтів. У цілому диференціальний рентний дохід за зерновими (без кукурудзи) зменшився у 2–3,5 рази, де на той час його величина становила 4,9 і 8 ц/га відповідно для темно-сірих опідзолених і чорноземів типових середньогумусних із важкосуглинковим і легкоглинистим за гранулометричним складом ґрунтів. Таким чином через зменшення натуральної величини диференціального рентного доходу за зерновими (без кукурудзи) на досліджуваних типах ґрунтів, їх частка у валовій продукції суттєво зменшилася на сьогодні – 15,9 і 23,1 % відповідно. Тоді як за останнім туром економічного оцінювання орних земель вони відповідно становили 51,4 і 51,5 % [3, с.587].

З вищенаведеного випливає, що економічна оцінка орних земель найбільш істотно змінилася для темно-сірих опідзолених важкосуглинкових і легко глинистих ґрунтів, де загальне відносне зменшення диференціального рентного доходу в частині валової продукції зменшилася аж на 35,5 %. Тобто на сьогодні якість даних ґрунтів стала ще менш привабливою для агровиробників, з огляду на можливості ведення сільськогосподарського виробництва використовуючи лише їх природну родючість.

У такому разі вирішення проблем полягає у широкому застосуванні способів і прийомів, які б дозволили підвищити або щонайменше зберегти від подальшого зменшення природну родючість ґрунтів. Одними з таких є зміна традиційних видів удобрення на альтернативні і енергоефективні, особливо з використанням різноманітних компостів, зокрема на соломі та торфі [4–6]. Вони здатні вирішити коло проблем пов'язаного із забезпеченням сировиною, оскільки через скорочення поголів'я корів і ВРХ має прояв дефіциту органічних відходів тваринництва [7; 8].

З іншого погляду необхідно враховувати економічну динаміку галузі тваринництва, у першу чергу звернути увагу на молочнотоварне виробництво, як основу накопичення відходів для подальшого поповнення дефіцитного балансу гумусу на орних землях [9–11]. Саме тому широка розбудова економетричних моделей на основі неокласичної економічної теорії разом із іншими сучасними інституційними підходами в регулюванні економічних процесів і державного впливу на аграрний сектор здатні сприяти потужним змінам в питанні формування циркулярної аграрної економіки [12–16].

До одних із небезпечних процесів у землекористуванні, що негативно впливає на сталість управління земельними ресурсами полягає в забрудненні їх важкими металами та іншими поллютантами. Істотним забруднювачем орних земель виступає кадмій і свинець, які досить поширені в Україні [17; 18]. Загальні щорічні економічні збитки від наявності лише кадмію понад ГДК (гранично допустиму концентрацію) оцінюється в розмірі 106,2 млн грн [19]. Нажаль, одним із джерел забруднень залишаються за органічними добривами, особливо саме ті, які не пройшли ефективною очистки та переробки щоб бути безпечними під час утилізації для земель, так і в цілому для людини.

На стале управління земельними (грунтовими) ресурсами чинять вплив різноманітні зовнішні і внутрішні бар'єри [20; 21]. Дані виклики потребують формування чіткого відклику на їхню дію [22]. З цією метою необхідним є розробка стратегії екобезпеки держави, де одним із ключових елементів слугує програма нейтрального рівня деградації земель [23–25]. Одним із цих напрямів постає в сприянні проєктування землекористування за агроєкосистемним підходом, розглядаючи як складову щодо землевпорядкування для ведення агробізнесу на екологістійкій основі [26]. До того ж ерозія земель для України залишається актуальним питанням із пошуку шляхів мінімізації негативних впливів на економічні збитки сільського господарства, а відтак, має в стратегії сталого управління земельними (грунтовими) ресурсами посісти відповідне місце [27].

Загалом проєктний спосіб управління відтворенням родючості ґрунтів і сталості землекористування є перспективним шляхом для розвитку аграрного сектора економіки країни [28]. Він передбачає комплексний підхід у дослідженні сталого розвитку земельних ресурсів, збереження їх продуктивного потенціалу та формування екологічності виробництва сільськогосподарської продукції [29]. До цього слід віднести різноманітні диференційовані агротехнології, які передбачають економію різноманітних ресурсів і є енергоощадними. Застосування одних технологій для різноманітних природно-кліматичних умов і властивостей ґрунтів є недоречним, і часто неефективним агрозаходом. У цьому випадку не існує «ідеальної» чи «правильної» технології вирощування сільськогосподарських культур, яка здатна задовольнити вибагливі вимоги в системі ґрунт–рослина–господарство. Вибір оптимальних із них є одним із багатьох задач для

розробки індивідуальної схеми вирощування сільськогосподарських культур [30; 31].

Циркулярна аграрна економіка потребує урізноманітнення агрозаходів і все більш широке застосування відходів не лише сільського господарства, а в цілому національних галузей, зокрема металургійної промисловості. Застосування кальцієво-залізовмісних шламів (КЗШ) в агро меліорації розкриває значний потенціал як у економічному, так і в екологічному відношенні. Даний агрозахід на солонцевих землях доводить про існуючі господарські резерви підвищення еколого-економічної ефективності розсолонцювання земель [32–34].

Посилення безвідходних технологій становить ядро сучасного аграрного виробництва та сталого використання земельних ресурсів у економічно розвинутих країнах світу. Тому одним із можливих варіантів удосконалення стратегії сталого управління землями і ґрунтами полягає в побудові ланцюга цінностей для стейкхолдерів, що досить добре кореспондується з проєктним менеджментом і вартісною (економічною) оцінкою земель [35; 36]. Остання є важливим індикатором (показником) оцінювання різноманітних проєктних рішень в землекористуванні. Дослідження нормативної грошової оцінки земель (НГО) при правильному підході до апроксимації стохастичної функції виявив істотний зв'язок за вмістом гумусу в них [37]. Збільшення технологій пов'язаних з біологізацією землеробства, виробництва якісних органічних і органічно-мінеральних добрив розглядається як успішних напрям інвестиційної діяльності для сталого землекористування [38–40].

У такому випадку стале управління земельними (ґрунтовими) ресурсами не суперечить економічним засадам,

і навіть, виявляє прямий зв'язок у цьому прояві. При цьому гармонічні коливання лише засвідчують про існування неоднорідності в просторовому розподілі деяких показників. Тому пошук оптимальних рішень однозначно не контраверсус зі спільними цілям як в підвищенні якості земель, так і в їхній вартості. Даний прояв варто розглядати як позитивний сигнал у процесі формування сталого використання земель на економічну динаміку сільського господарства.

Циркулярна аграрна економіка має бути зважена на ринкові потреби й можливості аграрного сектора країни. Однак без достатніх інвестиційних вливаннях у перспективні напрями цього досягти практично не можливо. З цією метою необхідно розробити стратегію розвитку агровиробництва, яке здатне поєднати новації для сільського господарства з цілями сталого розвитку, зокрема для збереження і примноження родючості ґрунтів. Крім того, слід звернути увагу вже на опрацьовані в цьому напрямі механізми та нормативно-методичні рекомендації, особливо на підставі тих комплексних заходів, які становлять частину стратегії досягнення нейтрального рівня деградації земель.

Список використаних джерел:

1. Сергієнко О. Чому ми відстаємо з урожайністю? Наслідки посухи чи людський чинник. *Агроном*. 2021. URL: <https://www.agronom.com.ua/chomu-my-vidstayemo-z-urozhajnistyu-naslidky-posuhy-chy-lyudskyj-chynnyk/>
2. Солов'яненко Н. Земельна рента в сільському господарстві: методичні підходи до її визначення. *Землевпорядний вісник*. 2015. №. 10. С. 40–43.

3. Смага І.С. Економічна оцінка орних земель за нормативними вихідними даними. *Молодий вчений*. 2019. № 5(69). С. 584–588. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-5-69-126>.

4. Улько Є.М. Управління проєктом із переробки курячого посліду на якісний торфопослідний компост та забезпечення меліоративної дії з відтворення родючості ґрунтів. *Агросвіт*. 2018. № 17. С. 26–35.

5. Улько Є.М. Формування еколого-економічної ефективності використання земельних ресурсів на основі технологій біоконверсії порівняно з традиційними системами внесення органічних добрив: менеджмент і маркетинг проєкту. *Вчені зап. ТНУ імені В.І. Вернадського. Сер.: Екон. і управ.* 2018. Том 29 (68). № 4. С. 132–139.

6. Моделі системного управління потенціалом родючості ґрунтів (на прикладі Харківської і Волинської областей) / за наук. ред. С.А. Балюка, Р.С. Трускавецького. Харків: Стильна типографія, 2018. 116 с.

7. Улько Є.М. Інституціональна складова економічного розвитку тваринництва на основі диференціації впливу інституцій та інститутів. *Вісник ХНАУ. Сер.: Екон. науки*. 2015. № 2. С. 131–142.

8. Улько Є.М. Інституціональне забезпечення сталого розвитку тваринництва в Україні. *Економічний дискурс*. 2016. Вип. 1. С. 71–81.

9. Улько Є.М. Прогнозування кон'юнктури ринку молока в Україні та США. *Економіка АПК*. 2010. № 4. С. 67–74.

10. Улько Є.М. Вплив конкурентного середовища на формування ринку молока в Харківській області. *Економіка АПК*. 2007. № 4. С. 127–132.

11. Улько Є.М. Маркетингові критерії формування ринку молока в Харківській області. *Економіка АПК*. 2008. № 10. С. 134–143.

12. Улько Є.М. Мікроекономічний аспект дослідження діяльності виробників молока в сучасних ринкових умовах. *Економіка АПК*. 2008. № 6. С. 120–127.

13. Улько Є.М. Застосування кластерного аналізу при дослідженні попиту на ринку молочної сировини Харківської області. *Економіка АПК*. 2010. № 7. С. 46–52.

14. Улько Є.М. Формування ринкової рівноваги в галузі молочного скотарства. *Економіка АПК*. 2008. № 8. С. 126–133.

15. Улько Є.М. Удосконалення інноваційно-інвестиційних підходів у системі управління земельними (грунтовими) ресурсами за циркулярної аграрної економіки. *Інтелект ХХІ*. 2023. Вип. 2. С. 51–59. DOI: <https://doi.org/10.32782/2415-8801/2023-2.8>.

16. Улько Є.М. Організаційно-технологічне забезпечення ефективного управління органічними відходами сільськогосподарського виробництва на основі циркулярної аграрної економіки: інновації в сталий розвиток земель. *Сталий розвиток і циркулярна економіка: тенденції, інновації, перспективи* / За ред. д.т.н., проф. Р. Дьякона, д.е.н., ст. дослідник А. Кучера та д-р хаб., проф. М. Хелдак. Латвія, Рига: Baltija Publishing, 2023.

17. Улько Є.М. Науково-методологічні основи сталого управління ремедіацією забруднених важкими металами ґрунтів. *Інвестиції: практика та досвід*. 2023. № 12. С. 85–95. DOI: 10.32702/2306-6814.2023.11.85.

18. Кучер А.В., Улько Є.М., Анісімова О.В. Науково-методологічні засади визначення економічної ефективності застосування інновацій у сфері охорони й раціонального використання ґрунтових ресурсів: моногр.; за ред. чл.-кор. АЕНУ А.В. Кучера. Харків: ФОП Бровін О.В., 2021. 312 с.

19. Улько Є., Москаленко А., Кучер А., Павленко О., Сербов М. Економічна оцінка наслідків забруднення ґрунтів у системі сталого управління землями. *Agricultural and Resource Economics*. 2022. Т. 8. № 4. С. 266–300. DOI: <https://doi.org/10.51599/are.2021.08.04.12>.

20. Улько Є.М., Нестеренко Ю.Є. Сучасні виклики в забезпеченні сталого управління земельними ресурсами України. *Реформування фінансово-економічної системи країни в контексті міжнародного співробітництва*: матеріали доповідей Міжнар. наук.-практ. конф., м. Ужгород, 15-16 груд. 2023 р. / За заг. ред.: М.М. Палінчак, В.П. Приходько, В.В. Химинець та ін. Львів-Торунь: Liha-Pres, 2023. С. 202–205. DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-336-4-56>.

21. Улько Є.М., Нестеренко Ю.Є. Теоретико-методологічні засади удосконалення механізму сталого управління земельними ресурсами. *Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку*: матеріали ХІ Міжнар. наук.-практ. конф., м. Салоніки, Греція, 07 січн. 2024 р. ГО «ВАДНД», 2024. С. 323–333. URL: <http://perspectives.pp.ua/public/site/conferency/conf-40.pdf#page=324>.

22. Улько Є.М. Удосконалення механізму управління сталим розвитком земельних (ґрунтових) ресурсів України. *Зелена економіка та низьковуглецевий розвиток: порядок денний для України*: матеріали ІV Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, Україна, 15 груд. 2023 р. К.: ДЕУ, 2023.

23. Улько Є.М. Стратегія екобезпеки держави щодо сталого управління земельних (ґрунтових) ресурсів України під дією глобальних змін клімату. *Зелена економіка та низьковуглецевий розвиток: глобальні виклики та реалії за умов повоєнного часу*: матеріали ІІІ Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, Україна, 16 груд. 2022 р. К.: ДЕУ, 2022. С. 53–57. DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-285-5-11>.

24. Улько Є.М. Методологічні й управлінські основи визначення екологічних збитків сільськогосподарського землекористування. *Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку*: матеріали XXV міжнар. наук.-практ. конф., м. Рига, Латвія, 07 жовт. 2022 р. ГО «ВАДНД», 2022. С. 76–82.

25. SWOT-аналіз системи охорони ґрунтів і нормативно-правове забезпечення регулювання відтворення родючості : наук.-метод. вид. рек. вир-ву та органам держ. упр. / за ред. акад. НААН С.А. Балюка, чл.-кор. АЕНУ А.В. Кучера. Харків: ФОП Бровін О.В., 2018. 44 с.

26. Ulko Y. Organizational and economic basis of management projects of land planning in agribusiness to ensure the sustainable of agroecosystems. *Journal of Innovations and Sustainability*, 2022. 6(3), 06. DOI: <https://doi.org/10.51599/is.2022.06.03.06>.

27. Kruglov O., Menshov O., Ulko E., Kucher A., Nazarok P. Soil erosion indication by magnetic methods in Kharkiv region. *Visnyk Taras Shevchenko National University of Kyiv. Geology*. 2018. Vol. 3. P. 36–44.

28. Улько Є.М. Забезпечення ринкової стійкості сільськогосподарських підприємств на основі проектного менеджменту. *Наукові праці Полтавської державної аграрної академії*. 2013. Спецвипуск. С. 300–308.

29. Улько Є.М. Оцінка рівня конкурентоспроможності галузі рослинництва та роль в цьому процесі земельного потенціалу. *Економічний потенціал країни: теоретичні засади та практика реалізації*: зб. наук. пр. з акт. питань екон. наук. Дніпро: Гельветика, 2016. С. 146–159.

30. Улько Є.М. Методологічні основи сталого управління ґрунтовими (земельними) ресурсами в умовах глобальних змін клімату. *Глобалізація та розвиток інноваційних систем: тенденції, виклики та перспективи*: матеріали І міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 3-4 лист. Х.: ДБТУ, 2022. С. 472–475.

31. Кучер А.В., Анісімова О.В., Улько Є.М. Ефективність інновацій для раціонального використання ґрунтів: теорія, методика, аналіз: моногр.; за ред. чл.-кор. АЕНУ А.В. Кучера. Харків: ФОП Бровін О. В., 2017. 275 с.

32. Кучер А.В., Анісімова О.В., Улько Є.М. Методологія оцінювання економічної ефективності меліорації ґрунтів і меліоративних проєктів. Ґрунтові ресурси України: прогноз і збалансоване використання: кол. моногр.; за наук. ред. С.А. Балюка. Харків: Стильна типографія, 2020. С. 180–203.

33. Улько Є.М. Еколого-економічна ефективність агро-меліоративних заходів в умовах Північного Степу України. Сучасні технології та досягнення інженерних наук в галузі гідротехнічного будівництва та водної інженерії: зб. наук. пр. Херсон: ХДАЕУ, 2021. Вип. 3. С. 130–135.

34. Ulko Y. Reproduction management of soil fertility for innovative approach in agromelioration of Ukraine. *Technology Audit and Production Reserves*. 2022. 4(66). P. 24–32. <http://doi.org/10.15587/2706-5448.2022.265575>.

35. Улько Є.М. Теоретичні основи формування ланцюга цінності в системі сталого управління землями сільськогосподарського призначення. *Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку*: матеріали XXXIII Міжнар. наук.-практ. конф., м. Паола, Мальта, 07 черв. 2023 р. ГО «ВАДНД», 2023. С. 305–312. URL: <http://perspectives.pp.ua/public/site/conferency/conf-33.pdf#page=305>.

36. Ulko Ye. Normative monetary evaluation (NME) of agricultural projects towards sustainable land and soil management. *Journal of Innovations and Sustainability*. 2023. 7(1). DOI: <https://doi.org/10.51599/is.2023.07.01.08>.

37. Ulko Ye., Kucher A., Salkova I., Priamukhina N. Management of soil fertility based on improvement methodological approach to evaluation of arable land: case of Ukraine. *JEMT*. 2018. IX. 7(31). P. 1559–1569.

38. Ulko Ye. Establishment and Ecological-and-Economic Evaluation the Investment Project of Processing Poultry Manure to Peat Compost. *Trends in Development of Innovative Scientific Research in the Context of Global Changes*: Intern. scientific Conference Proceedings, Riga, Latvia. May 7-8, 2021. Riga, Latvia : Baltija Publishing, pp. 102–106. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-076-6-31>.

39. Улько Є. Оцінка економічної ефективності інновацій в органічному землеробстві. *Agricultural and Resource Economics*. 2019. 5 (3). С. 118–141.

40. Ulko Ye. Management of soil (land) resources based on the development of projects on biologicalization of agricultural production. *Integration of scientific and modern ideas into practice* : proceedings of the VIII International scientific and practical conference. (Stockholm, Sweden, 15-18 Nov. 2022). 2022. P. 123–126.

СЕКЦІЯ 12.

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

Федотова О.О.

професор кафедри інформаційної діяльності,
*Маріупольський державний університет
м. Київ, Україна*

ПРОГРЕСИВНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ДІЯЛЬНОСТІ ІНФОРМАЦІЙНИХ АГЕНТСТВ

На сучасному етапі інноваційні технології виступають важливим чинником функціонування інформаційних агенцій. У процесі еволюції людства ці осередки завжди намагалися орієнтуватися на розвиток та останні досягнення інформаційного прогресу. Відповідно до Закону України «Про інформаційні агентства» під ними розуміються зареєстровані у якості юридичної особи певні суб'єкти інформаційної діяльності, які провадять певну роботу з метою надання інформаційних послуг [5].

Інформаційні агенції в ході функціонування займаються: збором інформації, обробленням інформаційних відомостей, створенням інформації, збереженням інформаційних даних, підготовленням інформації з метою подальшого поширення, безпосереднім розповсюдженням виготовленої інформаційної продукції [4].

Інтенсифікація розвитку новітніх інформаційних технологій диктує для інформаційних агенцій вимогу належної

адаптації до останніх змін, перегляду змісту їх діяльності шляхом диверсифікації, у тому числі, за рахунок поповнення переліку пропонованих інформаційних продуктів, та розширення споживчої аудиторії [1]. Вирішенню вказаних завдань значно сприяв вихід інформаційних агенцій у мережу Інтернет, що відкрило для них принципово нові перспективи роботи.

На даний момент інформаційні агентства (одночасно з традиційним набором інформаційних послуг) пропонують численним користувачам світового павутиння великий асортимент різнопланових інформаційних продуктів, розміщених на веб-серверах, які є універсальним джерелом точної, перевіреної, оперативної інформації про останні вітчизняні і зарубіжні події [6].

В аспекті застосування сучасних технологій інформаційні агенції сьогодні здобули можливість автономно розповсюджувати інформацію; збільшувати асортимент, різновиди інформаційних продуктів і послуг; впроваджувати прогресивні способи надання їх споживачам, а також масштабувати обсяги власної роботи.

Впровадження інформаційних технологій у телекомунікаційній галузі, використання можливостей супутникового зв'язку, перехід до новітніх форм оброблення інформаційних відомостей перетворилися на вирішальні фактори, які дозволили інформагенціям посилити власні позиції на світовому інформаційному ринку.

В умовах глобалізації економічних процесів суттєво зріс інтерес до інформації економічного характеру, а також зацікавленість у світових новинах, що обумовило формування нових домінуючих напрямів роботи провідних інформаційних агенцій. Світові ЗМІ все частіше приділяють увагу питанням

світової торгівлі, міжнародного енергетичного ринку, інвестицій, макроекономіки на національному та мікроекономічному рівнях, процесам приватизації та націоналізації в різних країнах світу, а також заходам із захисту прав споживачів тощо.

На фінансових ринках світу найбільш поширеними послугами інформаційних агентств є такі види діяльності: надання оперативної інформації про перебіг подій (включаючи перебіг подій на фондових біржах світу, котирування цінних паперів, зміну курсу окремих валют); аналітичні дослідження головних тенденцій на фінансових ринках світу; фінансові консультації компаній, які лише починають свою діяльність на фінансових ринках; аналіз портфелів цінних паперів та фінансових можливостей окремих компаній; рейтингові експертизи цінних паперів. Робота на фінансових ринках кардинально відрізняється від традиційної діяльності інформаційних агентств, оскільки вони не виступають в ролі творців інформаційних повідомлень, а лише координують потік біржових новин і здійснюють загальний контроль за розміщенням і технічною підтримкою встановлених відеотерміналів і комп'ютерів [4].

Використання нових інформаційних технологій сприяло спрощенню процесу збирання і поширення міжнародних новин, зменшенню рівня редакційного контролю за змістовим наповненням і формою представлення новинного контенту, поглибленню спеціалізації пропонованих інформаційних послуг з метою максимального урахування і задоволення потреб різної цільової аудиторії [2].

Слід зазначити, що великі інформаційні агентства активно беруть участь в науково-дослідних проєктах з питань вдосконалення інформаційних технологій, а також виступають їх

активними інвесторами. Даного роду зацікавленість у розвитку інформаційних технологій зумовлена такими потребами, як от:

- 1) прискорення процедур із збирання і обробки міжнародних новин;
- 2) охоплення нових інформаційних ринків;
- 3) зменшення фінансових витрат на збирання і поширення відомостей;
- 4) отримання переваг над конкурентами у даній галузі.

Активне застосування інформаційних технологій дає можливість оптимізувати процес передачі інформації, розширити споживацьку аудиторію у межах різних держав світу, сформувати власні бази даних та ін. Наряду з тим, можливість виходу інформаційних агентств в Інтернет дозволила налагодити продаж зарубіжних новин ЗМІ та їх тиражування для масового користувача.

Характерним є те, що вказані вище результати впровадження інформаційних технологій відбилися на методології збирання, подачі та представлення новинного контенту, зокрема в частині висвітлення міжнародних подій. Так, на сьогодні цілком доступною стала інтегрованого характеру передача інформаційних відомостей, спрямована на одночасне поєднання текстових, відео та аудіо новин, яка дала можливість суттєво вдосконалити робочий процес завдяки зниженню часових витрат, покращенню якості інформування цільової аудиторії [2].

Отже, за результатами дослідження можна підсумувати, що інформаційні технології чинять значний вплив на функціонування інформаційних агентств, оскільки надають можливість швидко та ефективно збирати, обробляти,

зберігати та поширювати інформацію. Це робить означені агентства надзвичайно важливими учасниками сучасного інформаційного ринку. Інтернет дозволяє агентствам охопити власних споживачів максимально широко та в режимі реального часу, що додатково актуалізує значимість інформаційних технологій в ході їх діяльності.

Список використаних джерел:

1. Березенко В.В., Тернова А.І. Інформаційні агенції в Україні та світі: навчальний посібник для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» освітньо-професійної програми «Інформаційно-комунікаційна справа». Запоріжжя : ЗНУ, 2022. 164 с.

2. Гарматій О.В. Агенційна журналістика. навчал посіб. Львів: Сполом, 2015. 175 с.

3. Крайчук С.О. Стан запровадження інформаційних технологій в управлінні сучасними підприємствами. *Ефективна економіка*. 2016. № 4. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4892> (дата звернення: 24.01.2024).

4. Нестеряк Ю.В. Інформаційно-технологічний і творчий потенціал агенційної журналістики (вітчизняний і світовий досвід) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.01.08. Київ, 2005. 21 с.

5. Про інформаційні агентства: Закон України № 74/95-ВР від 28.02.1995 р. URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/74/95-%D0%B2%D1%80>

6. Федотова О. Інформаційні агентства України як центри надання інформаційних послуг. Актуальні проблеми науки та освіти: Збірник матеріалів ХХV підсумкової науково-практичної конференції викладачів МДУ / За заг. ред. М.В. Трофименка. Київ: МДУ, 2023. С.269-271.

*Матеріали ХІІ-ої Міжнародної науково-практичної конференції
(07 лютого 2024 року, м. Анкара (Туреччина), дистанційно)*

7. Яровий К.О., Гончар Л.В., Бабаян Д.П. Інформаційні системи і технології як невід’ємна частина в управлінні підприємством. *Інноваційна економіка*. 2021. №7–8. С.119–123.

СЕКЦІЯ 13.

ІСТОРІЯ ТА АРХЕОЛОГІЯ

Nurlana Aliyeva

Nakhchivan Branch of ANAS

THE RESETTLEMENT OF ARMENIANS TO NAKHCHIVAN IN THE EARLY XIX-XX CENTURIES AND ITS IMPACT TO THE ETHNIC STRUCTURE OF THE PEOPLE

Introduction. The resettlement of armenians to Azerbaijani lands, especially Nakhchivan, began after the negotiations between Russia and Iran (1828) and Russian-Ottoman (1829). Based on Article 15 of the Turkmenchay Treaty, Marshal Paskevich instructs Lazarev (Lazarian) to prepare a resettlement plan. Colonel Lazarev is preparing a 19-item resettlement plan. According to this plan, the Armenians, who are relocated, will be provided with all necessary conditions. Thus, the resettled armenians are exempted from tax for 6 years and 3 years from land duties, travel expenses of resettled people are covered by the state and they are provided with feed for livestock. Residents are provided with an opportunity to sell or take their property and receive 10 manat for each family. All conditions were created for them where they will go. The Russians placed armenian immigrants in Nakhchivan, Iravan, and Karabakh to use it against both the Iranians and the Ottomans, and gave them the noted privileges. In addition, armenians exempted from taxes for 20 years [6, p. 192-199].

Consequently, there were only 1111 villages (together with 359 ruins and 752 flourishing villages) in the "armenian province" along with the ruined and ruined villages, of which 831 (521 desert and 310 ruined villages) had previously included to the territories of the Iravan khanate. According to I.Sopen, before the Russian occupation of Iravan and Nakhchivan khanates, there were approximately 23,730 families (17,000 in Iravan province, 4,600 in Nakhchivan province, and 2,130 families in Ordubad district). They were about 118,650 people [11, p. 542]. According to the census, 8,1749 muslims and 25,151 armenians were registered in the province before being resettlement. This historical fact proves that the local Azerbaijani population is pre-eminence until the resettlement of the Armenians.

In addition, Shopen's census also shows the number of armenian families (totaling 10631 families) who resettled to Azerbaijan from Iran (35,560) and Turkey (21,666) in various settlements [11, p. 639-640]. This also indicates that census was the first source to reflect the historical realities of that time. The most ethnic changes were happened the rural population of Iravan and Nakhchivan. In both provinces, the number of armenians has more than doubled. In Iravan, armenians equated with the local population, and in Nakhchivan one-third of the population.

For example, in the region of Nakhchivan, which has 150 armenian families, 941 families have surpassed the number of local Azerbaijanis (979 families), increasing their number to 1,041. More than 50,739 armenian families settled in Daralayaz, 58 armenian families. Tsarist Russia thus sought to reduce the specific weight of Azerbaijanis in the territory of the former Nakhchivan khanate. A notable feature of the resettlement policy was the placement of armenians in areas where they had never had their feet. Thus, 216 armenian families were settled in the Mavaziyi-

Khatun district which there had 282 Azerbaijani families, and 36 armenian families were settled in Ordubad, where about 767 Azerbaijani families were living there [1, p. 18]. The book "Materials on the history and ethnography of the Nakhchivan territory" occupies a special place in the study of the ethnic composition of the population of Nakhchivan. In the two-part book, Russian orientalist Smirnov also gives an extract from the 1831 cameral image in annex IV. The author shows the resettled armenians in the region as follows: 136 people from Khoy to Aliabad village, 430 from Hov and Salmas to Shikhmahmud village, 440 people from Salmas to the village of Karakhanbeyli, 102 people from Salmas to the village of Hajivar, 65 person from Khoy to Lower Uzunoba and 101 armenians from Salmas to the village of Badamli were moved. 136 armenians were resettled from Urmia and Salmas to Guli-Diza village, 330 from Salmas to Kultepe, 15 from Salmas to Didivar and 198 to Khoy and Salmas to Nezerabad villiage which its local population was consist of Azerbaijanis [9, p. 129, 131-132]. The demographic situation in the "armenian province" rapidly changed. The resettlement of the armenians to the region was accelerated. After the Russian-Turkish War of 1828-1829 about 150,000 armenians were moved from Eastern Anatolia to Azerbaijan and Russia [6, p. 219]. Connection with the resettlement of armenians, as a result of either openly or secretly persecution and oppression of the Azerbaijani population in the muslims lived in Iravan and Nakhchivan in 1828 continued to seek refuge in foreign countries [3, p. 267]. N. Voronov noted that, as a rule, during the settlement of the displaced people, the Russian government was trying to reduce the importance of the muslim element by placing armenians in these areas. In the two years following the end of the war of 1826-1828 - from 1828 to 1830, we moved 40,000 armenians from Iran and 84,000 from

Turkey to the South Caucasus and placed them in the best public lands of the Elizavetpol and Iravan provinces, where the armenian population was small. We also placed them in the Borchali, Akhiska, and Akhilkelek regions of the province of Tbilisi. More than 200,000 acres of state land was allocated for their settlement, and from muslims bought more than 2 million rubles of private property.

The mountainous part of the province of Elizavetpol and the shores of Lake Goycha were inhabited by these armenians. It should be borne in mind that, along with the officially displaced 124,000 armenians, there were also many unofficially displaced persons, and in general the number of displaced people was much higher than 200,000 "[10, pp. 60-61].

Another source dating back to the nineteenth century - K. Nikitin's article "The Nakhchivan city and the Nakhchivan gaza" (1881) provides information on the area, ethnic and social composition of the region's population.

The source describes how settlement of the population of Nakhchivan was divided into three parts as such: the first section is from the center of Nakhchivan city to the upstream of Nakhchivan river. The second part continues from Julfa to Ordubad in the direction of Gilanchay and Mehri. Finally, the last and least populated area is the territory around Alinjachay. The population 210 sq. km were settled in an area close to the verst. The population of the geza was estimated at 36,000, with 8 per square verst noted. Here you can meet the gypsies. K.Nikitin has compiled a table on the population living in Nakhchivan, and according to the table, 4,697 of the total population were Azerbaijani and 2,157 were armenian. These were the armenians who came as a result of the resettlement. [8, p. 125]. In preparation for the new wars against Iran and Turkey, Tsarist Russia massively

moved armenians from Iran and Turkey to the occupied territories of Azerbaijan including Iravan, Nakhchivan, Karabakh and other areas to create a new christian buffer line in the South Caucasus [3, p.272]. The resettlement of armenians to the South Caucasus continued in the late 19th and early 20th centuries. From 1896 to 1908 - 400,000 armenians were resettled to the South Caucasus in 13 years [2, p. 9]. N. Shavrov writes: "In 1896, Adjutant-General Sheremetyev in his report on the armenians living in the Transcaucasia has showed that their number was 900,000. By 1908, their number had reached 1 million 300,000, which means that during that time, the armenians had grown by more than 400,000 of the 1 million 300,000 armenians currently living in the South Caucasus, 1 million are not native inhabitants of the country. We have moved them here [10, p. 63]. During this period, especially in the first half of the 19th century, the historical lands of Azerbaijan were settled not only by armenians, but also by russian kazaks, malakans, dukhobors, and others. also favored placement. Although several projects had been prepared for this purpose, the implementation was later delayed. Nevertheless, from the 1830s to 1917, Russian colonies were located along the military lines stretching from the South Caucasus to Iran and Turkey.

The russian colonies, located along the roads, were to change the ethnic composition of the local population, and to aid them in the forthcoming war with Turkey and Iran. What would this assistance be: to provide the Russian army with soldiers, warships, and food. Let the wounded provide medical care. Let the relief guide you know, etc. All of this was true in subsequent wars [4, p. 72].

According to the list of Russians resettled from Russia to Bichhenak village of Nakhchivan (nowadays it is one of the villages of Shahbuz, N.A.), there were 100 people who were resettled in the 1980s and early 20th centuries. For the first time in

1918-1922 the population of Azerbaijan declined sharply. Thus, compared with the end of 1917, the population in 1922 was 490,700, or 20.8% less. In other words, Azerbaijan has lost up to one-fifth of its population over this small 4-year period [5, p. 17]. In 1917-1921 armenian nationalists had a policy of genocide against the local muslim population in Azerbaijan and other parts of the South Caucasus. After the bolshevik revolution of 1917, Russia was dragged into the civil war. On the other hand, national liberation movements have spread in many regions of Russia, including the South Caucasus. In the meantime, the armenian nationalists, who were ideologically and militarily organized, took the opportunity to implement the idea of "Great Armenia" at the expense of the Azerbaijani lands.

Conclusion. As a result of the research, it was revealed that armenians was less in the ethnic composition of the population of Nakhchivan before the period mentioned was very small. The resettlement of armenians to these areas occurred mainly in the early 19th and 20th centuries. The reason for the relocation was the use of the armenians in the future to carry out the plans of the Russian empire.

References:

1. Budagova S. Historical geography of Nakhchivan (II half of XVIII century - 33 years period of XIX century). Baku: Science, 1995. 96 p.
2. Hasanov A. Stages of ethnic cleansing and genocide policy against Azerbaijanis. Baku: Zardabi LTD, 2017, 400 p.
3. İravan khanate, Russian occupation, and the resettlment of armenians to Northern Azerbaijan, Baku: CBS, 2010, 463 p.
4. Muradov Sh. Human potential: key trends, realities, problems. Baku: Science, 2004, 215 p.

5. Muradov S., Bakhish Ch. Ethno-demographic processes in the Republic of Azerbaijan: historical changes and realities. Baku, 2013, 135 p.

6. Sadigov H. The Armenian problem: the lies that hides the betray the deportation, genocide and occupation. Baku: Adiloglu, 2012, 576 p.

7. Грибоедов А.С. Ериванский поход // Сочинение, М-Л: Издательство Художественная литература, 1959, с. 442-449.

8. Никитин К. Город Нахичевань и Нахичеванский уезд // Сборник материалов для описания местностей и племен Кавказа (СМОМПК). Вып.2, Тифлис, 1882, с.109-142.

9. Смирнов К.Н. Материалы по истории и этнографии Нахичеванского края. Баку: Озан, 1999, 156 с.

10. Шавров Н.Н. Новая угроза русскому делу в Закавказье // История Азербайджана по документам и публикациям. Баку: Элм, 1990, с. 60-61.

11. Шопен И. Исторический памятник состояния Армянской области в эпоху ее присоединения к Российской империи. Санкт-Петербург: Типография Императорской Академии Наук, 1852, 1231с.

Кожолянко О.В.

доцент кафедри всесвітньої історії,
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича
м. Чернівці, Україна

МЕДИЧНІ ЗНАННЯ У ЦИВІЛІЗАЦІЇ АЦТЕКІВ

Серед різних галузей наукових знань медицина у ацтеків набула найбільшого розвитку. Ацтекські медики, поряд із використанням різноманітних заклинань, магічних формул та замовлянь, досягли значного успіху у застосуванні різних лікарських трав. Ацтецьким лікарям вже був відомий загальний наркоз, його досягали використовуючи рослину яутлі. Також їм була відома і місцева анестезія. У ацтеків були доволі точні знання з анатомії людського тіла та функцій його органів. Досить високого рівня досягла серед ацтекських лікарів і діагностика різних видів захворювань.

Загалом, досить важко відокремити ацтецьку медицину від релігії та магії. Ацтецькі тітітлі – жінки та чоловіки які розумілися на лікуванні – поєднували у собі функції лікаря, ворожбита та мага, а їхня лікувальна практика була симбіозом релігійних заклинань, дійсних знань про властивості лікарських рослин, лікувань шляхом навіювань, проте, інколи і справжнім шарлотанством.

Ацтеки вважали, що хворобу на людину могли наслати боги – як безпідставно, просто щоби нашкодити, так і у якості покарання за порушення якогось ритуалу (наприклад за споживання їжі під час загального посту). Вважалося, що сіуапіпільтін – душі жінок які померли під час пологів, дуже часто з'являлися на перехрестях шляхів у певні нещасливі дні

та могли накласти параліч на тих дітей, які їх побачать. Джерелом інших хвороб таких як водянка, подагра, проказа, пухлини та язви вважався бог Тлалок. Ці хвороби, на переконання ацтеків, можна було підхопити від холодних вітрів котрі дули з гір, звідти, де жили гірські боги. Наприклад – Шіпе-Тотек відповідав за шкірні хвороби та хвороби очей, а бог Амімітль - за хвороби легень та дизентерію.

Проте, хвороб які би були викликані невдоволенням богів, як вважали ацтеки, можна було уникнути якщо дотримуватися ритуалів та носити захисні амулети, а бога який надсилає хвороби, можна було задобрити покаанням або жертвопринесенням. Деякі боги активно допомагають у лікуванні хвороб, так хворих дітей лікували даючи їм випити води із глечиків які стояли перед статуєю або зберігалися у храмі богині медицини, здоров'я та зцілення Іштлільтон.

Деякі хвороби, як вважалося, були результатом магії, з допомогою якої чужорідний, викликаючий хворобу об'єкт вводився до тіла майбутнього хворого. І найкращим засобом від таких чарів було втручання знахаря який мав відшукати подразник, позбавити від нього, а також назвати ім'я зловмисника який викликав хворобу. Після відповідних звернень до богів знахар тер руки над хворим місцем або робив дотик до цього місця своїми губами, а потім показував черв'яка або інший невеликий предмет із паперу, кременю чи обсидіану, вдаючи, що вибрав цей предмет із тіла хворого.

Для того, щоби з'ясувати який саме бог або ворог накликав хворобу, знахарі використовували ворожбу. Інколи вони кидали на землю декілька тонких мотузок і діагноз хвороби з'ясовували за утвореним малюнком. Якщо мотузки залишалися спутаними, це вважалося поганим знаком, можливо передвісником смерті. Проте, якщо одна або

декілька мотузок лежали окремо від інших, це означало, що хворий невдовзі одужає.

Досить часто використовували наркотичні речовини – тітіль сам їх вживав, або давав їх хворому. Як правило для цього застосовували пейотль та ололікуе – обидва викликали галюцинації, під час таких видінь, як вважалося, можна було з'ясувати причину хвороби, дізнатися ім'я бога, невдоволенням якого ця хвороба була викликана, або ж ім'я ворога – чиї чари викликали хворобу. Хворих дітей тримали над чашею з водою, ця чаша відігравала роль дзеркала. Знахар викликав Богиню Води та вивчав віддзеркалення дитини у воді. Якщо обличчя хворого було затемненим, це означало, що «душа» чи «подих життя» хворої дитини зникли [1].

Вже після того, як було виставлено діагноз, розпочиналося власне лікування. Різноманітні заклинання, чари та молитви були невід'ємною частиною цього процесу. Знахарі у своїй діяльності використовували “таємну мову”. Це робилося в першу чергу для того щоби справити враження на своїх пацієнтів.

Ацтеки переважно потерпали від кишкових розладів, паразитарних хвороб та дизентерії. Іншими не менш поширеними хворобами були ревматизм, лихоманка, а також захворювання шкіри – від складних прокази та оперізуючого лишая до незначних – чесотки, лупи та фурункулів. Педикульоз також був звичним явищем. Серед хвороб очей найбільш поширеними були катаракта та косоокість. Смертність серед дітей була досить високою – не більше половини від усіх народжених дітей переживали раннє дитинство. Проте цілий ряд відомих хвороб таких як черевний тиф, кір, віспа, малярія та жовта лихоманка були невідомі на території Мексики до приходу туди іспанців.

Із текстів манускриптів, що дійшли до наших днів стає зрозумілим, що частина ацтеків досить добре бачили різницю між лікарями які використовували перевірені часом ліки та шарлатанами котрі просто грали на довірі простих людей. Отже, від молитов та магічних заклинань залежала не вся ацтецька медицина.

Ацтецькі цілителі були добре обізнані із лікувальними властивостями близько 1200 різних рослин. Декотрі з цих рослин наразі науковці ще не ідентифікували, інші ж, такі як м'ята болотна, валеріана, ялапа та рослина сіуапатлі, яку використовували для стимулювання пологів, були досліджені вченими які з'ясували, що вони мають усі ті властивості які приписували їм ацтеки.

У ацтеків були лікувальні засоби із трав які зупиняли кровотечі, знижували температуру під час лихоманки, ті які виліковували розлади шлунку та кишківника, шкірні хвороби та судоми. Менш серйозні хвороби лікувалися припарками із товчених чорних тарганів.

Для лікування закладення горла варто було пити бджолиний мед або закапувати у горло через ніс бджолиний мед чи густий сироп із соку агави. Вважалося, що цілющі властивості має м'ясо тварин. Припухлість обличчя лікували вживанням проносного після того як з'їдять смаженого чи запеченого хамелеона. Деякі хвороби лікували масажем, відвідуванням парильні, припарками із відвару різних трав. Вивихнуті суглоби вставляли на місце, на зламані кістки накладали лубок до тих пір, допоки кістки не зросталися.

Здійснювалися також спроби уникнути проблем із зубами. Ацтекам радили не вживати занадто гарячу чи холодну їжу, особливо не пити холодну воду відразу після гарячої їжі. Ацтеки дуже добре розуміли, що рештки їжі які

застрягли між зубами призводять до їхнього псування, тому радили регулярно та ретельно чистити зуби. Для цього використовували сіль або ж розтерте на порошок вугілля. А зубний камінь обережно знімали металічним інструментом. Для тих людей чиї зуби вже були погані, у якості лікування на поверхню зубів накладали суміш земляних черв'яків та соснової смоли. Крім того, до зуба прикладали гарячу сіль чи перець. Ясна проколювали і до хворого зуба прикладали траву тлакакауатль. Якщо ж усі ці дії не приносили полегшення тоді зуб виривали. А до утвореного після цього отвору закладали сіль [2].

Як на людей, чия релігія вимагала широкомасштабних людських жертвопринесень, ацтеки демонстрували помірну зацікавленість до хірургії та анатомії. Абсцеси, фурункули, пухлини та кісти вони вскривали. Лікарі вдавалися до кровопускання під час лікування запалених суглобів, розпухлих язиків та головного болю. Відкриті рани ацтеки зашивали, а у якості ниток для швів використовували людське волосся.

Список використаних джерел:

1. Hassig, Ross. Polygamy and the Rise and Demise of the Aztec Empire. University of New Mexico Press. 2016.
2. Sahagún, Bernardino de. Primeros Memoriales, Thelma D. Sullivan (English trans. and paleography of Nahuatl text), with H. B. Nicholson, Arthur J. O. Anderson, Charles E. Dibble, Eloise Quiñones Keber, and Wayne Ruwet (completion, revisions, and ed.), Civilization of the American Indians series vol. 200, part 2, Norman: University of Oklahoma Press. 1997.

Козак О.В.

доценте кафедри профільної підготовки,
*Навчально-науковий інститут міжнародної освіти
Харківського національного університету
ім. В.Н.Каразіна.
м. Харків, Україна*

ПРОБЛЕМИ БАГАТОПАРТІЙНОСТІ В УКРАЇНІ 1917-1925 РР. У РОБОТАХ М.Ю. ШАПОВАЛА

Зарубіжна історіографія багатопартійності в Україні 1917-1925 рр. представлена творами активних учасників української революції, збірниками праць науково-дослідних установ української політичної еміграції, а з іншого боку – монографічними розвідками західних істориків та політологів.

Організаційні та ідейно-політичні проблеми багатопартійності досліджував М.Ю. Шаповал, який належав до керівної верхівки УПСР, був членом Центральної Ради та уряду УНР. Перекоаний соціаліст народницького напрямку, лідер партії українських есерів, який всіляко обстоював основні політичні положення своєї партії, а також власні ідейні переконання, що загалом позначилося на його історіософських поглядах та соціологічних оцінках діяльності українських партій. У брошурі «Військо і революція (Соціологічний нарис)», яка з'явилася в Празі в 1923 р., він дав визначення політичної партії як «високого типу організованого, солідаристичного угруповання», що має значний вплив на інші групи, особливо в «малокультурних суспільствах» [3, С. 20]. Усі політичні партії, що діяли в Україні, він поділив на три групи: «соціалістичні, радикально-

демократичні (соціально-реформаторські) й консервативно-демократичні» [6, С. 221]. До соціалістичних ним були зараховані 1) «українські комуністи, українські соціал-демократи (марксисты), 2) українські соціалісти-революціонери (нео-народники)» [6, С. 221]. Кожну політичну партію він наділив відповідними рисами. Наприклад, українські комуністи, хоч і визнавали «принципи радянської демократії пролетарського типу», але одночасно боролися за «українську національну державність і створення вищої національної культури» [6, С. 221].

Українські соціалісти-революціонери, на думку М.Ю. Шаповала, розкололися на декілька течій: есери комуністичного напрямку (М. Грушевський, М. Чечель, М. Шраг, П. Христюк), есери драгоманівської течії (переважно закордонна група навколо організації «Вільна Спілка»), а третю становили «люди, що називають себе есерами, стоячи на правих позиціях європейської буржуазної демократії, капіталізму й «чистого парламентаризму» [6, С. 221]. Необхідно зауважити, що Шаповал-есер негативно писав про українських комуністів, особливо протягом 1911-1920 рр., а Шаповал-соціолог намагався показати вичерпну картину суспільно-політичного життя в Україні.

Соціал-демократична партія, за визначенням М.Ю. Шаповала, мала три групи: співчуваючих прихильників більшовизму, захисників «позицій трудової демократії» і правих, що стоять на ґрунті європейської буржуазної демократії. Такою була його оцінка соціалістичних партій.

До партій радикально-демократичного спрямування, за його класифікацією, належали соціалісти-федералісти, соціалісти-самостійники, що «своїм ідеологічним корінням виростають із народництва переважно драгоманівського

типу» [6, С. 25]. Ці партії пропонували значно радикальнішу аграрну реформу, захищали принципи парламентаризму, обстоювали позакласові засади державотворення. Консервативно-демократичні українські партії, на думку М.Ю. Шаповала, сповідували ідеї монархізму, захищали право приватної власності на землю, перебували в опозиції до соціалістичних партій. Автор згаданої класифікації політичних партій вважав її умовною. Вона відповідала його ідейно-політичним переконанням, узагальнювала певним чином програмні положення партій українських есерів.

У працях М.Ю. Шаповала, крім суто теоретичних висновків та соціологічних узагальнень, досить фактичного матеріалу про діяльність українських партій, про взаємини між ними, про участь кожної з них у розбудові держави, про місце та роль у суспільно-політичному житті України. З максимальною вичерпністю висвітлено партійно-національний склад уряду УНР, показано політичну боротьбу та формування коаліційного уряду і різних тимчасових узгоджувальних комітетів. Прихильниками уряду О.Ф. Керенського в Україні він вважав російських есерів, меншовиків та єврейський Бунд.

УПСР, на противагу іншим партіям, вже в липні 1917 р. боролася за «диктатуру трудової демократії» [2, С. 89]. тобто за владу трудового народу. Ідеєю національної ролі УПСР у національному русі проникнуті всі його праці. Він зазначав, «що лише одна наша партія залишалась вірно на засаді української національної соціальної революції, а всі так звані «соціалісти» (соціал-демократи, соціалісти-самостійники, соціалісти-федералісти, селянські соціалісти) оказались буржуазними прихвоснями» [2, С. 181]. Отже, М.Ю. Шаповал обстоював інтереси власної партії, намагався переконати опонентів, що саме УПСР відігравала вирішальну роль у революції.

Необхідно віддати належне М.Ю. Шаповалу, який, хоч і дещо ідеалізував значення УПСР, але не приховував водночас малоприємних фактів. Він не залишив поза увагою розколу партії на ІV з'їзді (травень 1918 р.), на якому утворилося два напрямки, а ліве крило («боротьбисти») пішло за більшовиками. Подібне, на його думку, сталося з УСДРП у січні 1919 р., коли М. Ткаченко заснував фактично нову партію соціал-демократів (незалежних). Необхідно зазначити, що принципи класифікації українських партій, які застосував М.Ю. Шаповал, він черпав з власних соціологічних досліджень та відповідних методик формальної соціології. Він був свідомий того, що його класифікація партій досить умовна.

Взаємини між партіями в Україні посідали вагоме місце у творчому доробку М.Ю. Шаповала, який намагався збагнути причини поразки української революції, виявити особливості розвитку соціально-політичної думки. Причинно-наслідковий зв'язок – характерна ознака не лише його монографічних досліджень, а також переважної більшості праць колишніх лідерів українських партій. Присутній елемент осуду. Наприклад, соціал-демократів він звинувачував у «політичній нечесності» за порушення «декларації Директорії про владу трудових мас і закон про трудові ради» [4, С. 9].

Російських більшовиків М.Ю. Шаповал називав авантюристами, критикував їхні програмні положення, засуджував окупацію ними України тощо [1, С. 27; 6, С. 21]. Не викликала у нього оптимізму і концепція державотворення В.К. Липинського, якого М.Ю. Шаповал називав «українським поміщиком», який захищав ідеї «монархізму» [1, С. 30; 5, С. 135-165]. Відомо, що В.К. Липинський був співзасновником Української демократично - хліборобської партії (УХДП), який мав власну концепцію творення української держави з урахуванням

історичних традицій. «Монархічна ідеологія» В.К. Липинського для соціаліста М.Ю. Шаповала видавалася утопічною та реакційною, що не мала під собою соціальної бази, а відтак і майбутнього. Ідеї народників не співпадали з ідеями державників.

У Празі М.Ю. Шаповал редагував декілька журналів, друкував у них власні статті, висвітлював поодинокі аспекти партійного минулого з діяльності М. Шрага, М. Чечеля, М. Грушевського. Він засуджував повернення в Україну колишніх лідерів українських політичних партій. Основні праці М.Ю. Шаповала з проблем багатопартійності вийшли друком упродовж 20-х років ХХ ст., а після його смерті (у 1932 р.) друкувалися твори з соціології.

Твори М.Ю. Шаповала, як інших активних учасників націонал-демократичного руху, враховуючи ідейно-політичну спрямованість та певну джерельну обмеженість (попри навіть методологічні недоліки) є вагомим внеском в історіографію багатопартійності.

Список використаних джерел:

1. Шаповал М. Більшовизм і Україна. – Прага: Вільна спілка, 1926. – 60 с.
2. Шаповал М. Велика революція і українська визвольна програма: [Виклади в Америці]. – Прага: Вільна спілка, 1927. – 324 с.
3. Шаповал М. Військо і революція: [Соціал. нарис]. – Прага; Львів: Вільна спілка, 1923. – 24 с.
4. Шаповал М. Занепад У.Н.Р. – Прага: Вільна спілка, 1928. – 42 с.
5. Шаповал М. Наша політика// Ідеї і люди визвольних змагань, 1917 – 1923. – Нью-Йорк, 1968. – С. 135-165.
6. Шаповал М. Шлях визволення: Сусп.-політ. нариси. – Прага; Бельгія: Нова Україна, 1923. – 221 с.

Мірошніченко О.В.

викладач суспільних дисциплін,

*Дніпровський транспортно-
економічний фаховий коледж*

м. Дніпро, Україна

«ТІНІ ЗАБУТИХ ПРЕДКІВ» – ОСПВУВАННЯ ДУХОВНОСТІ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

Поетична оповідь на межі реальності й легенди, дійсності й фантазії, захоплення красою світу гуцулів, сильним духом предків і їхніх нащадків, овіяне глибокими таємницями й незбагненними чарами дозволила назвати Михайла Коцюбинського поетом Гуцульщини. Він зумів почути голос віків і побачити тіні забутих предків «Предок живе в нас, ми носимо його в собі, його інстинкти, звичаї й схильності, ми сумуємо за ним» – писав М. Коцюбинський в одному з листів.

Постать відомого українського кінорежисера Сергія Параджанова залишається особливою в українській культурі та мистецтві ХХ ст. – періоду політичної «відлиги». Фактично з 1952 по 1973 р. режисер жив і працював у Києві, створивши свої кращі роботи на кіностудії О. Довженка. Для режисера кіностудія стала експериментально-творчою та інноваційною лабораторією. У цей період українські кінематографісти намагалися розширювати можливості кіномови, перебуваючи в пошуках, вони звернулись до традиційних українських джерел, витоків яких криються в національній ментальності, а саме – літератури та народному фольклорі. Розвиваючи ці традиції в межах екранного простору, митці вийшли на рівень нової неоміфологічної свідомості, притаманної українській культурній ментальності ХХ ст., починаючи від символізму і

закінчуючи постмодернізмом. Завдяки цьому, кращі фільми українського кіно, які в середині 1960-х років склались у художньому напрямі, самі уподібнювалися міфу за своєю структурою. Головною рисою цієї структури і стала гра на стику між ілюзією та реальністю. Взаємопов'язаність, взаємозумовленість реалістичності та високої поезії і становить основу поетичного кіно. Одна з особливостей цього кіно – буття людини – вписане в контекст вічності; світ природи постає як об'єкт естетизації. Останнє пов'язано з тим, що українське мистецтво визначають потужні традиції зображальної культури [2, С. 79].

Для того, щоб пізнати значення прочитаного і його глибинний сенс, часом недостатньо одного лише твору, і кінематограф є неймовірним виражальним засобом, що ефективно координується з текстом і допомагає пояснити прочитане і яскраво його зобразити. Джон Елліс зазначав, що «успішна адаптація – це та, яка здатна замінити пам'ять про літературний твір телеверсією або фільмом».

Оскільки повість «Тіні забутих предків» написана Михайлом Коцюбинським після відвідин Гуцульщини, цілком доречно те, що режисер вирішив знімати фільм саме там, в оточенні пейзажів, описаних у тексті. Інтерпретація Параджанова 1964 р. стала зразком українського кінематографу у свій час. Режисер також відмовився дублювати фільм російською мовою, що допомогло зберегти його національний дух, етнографічність, колоритність образів та українську ідентичність. Кінострічка вдало доповнює текстову частину і візуалізує образи. Сюжет фільму повторює повість, проте у ньому все ж є деякі відмінності, наприклад, смерть Марічки, ставлення матері до Івана. Інші сцени були придумані режисером – весілля чи сцена, де розкривається вагітність

Марічки. Образи в основному незмінні – Юра-мольфар, наприклад, залишається темним персонажем, хоч його особистість трохи яскравіше представлена: в його очах чи словах, на відміну від твору, зовсім немає доброти. Проте казковість твору була знецінена – фільм постає трагічним і драматичним, у ньому немає міфічності і лісових персонажів – мавки, щезника, Чугайстра, Параджанов подає їх мареннями або уявою Івана, або ж звичайними безумцями села.

Як у повісті, так і в фільмі наскрізно звучать мотиви гуцульської музики, актори грають на музичних інструментах, та й взагалі композиції були записані під ці інструменти. Автор насичує текст звуками та кольорами, що балансує текст, а сюжет постійно створює контрастний настрій. Сергій Параджанов відтворив цю гармонію і дотримався всіх основних концептів твору. Герої вразливі, зі складною душевною конструкцією, з винятковою витонченістю сприйняття (наприклад, Іван Палійчук наділений тонкою психологічною організацією, він митець. Іван творив мелодії, черпаючи їх із природи; Марічка складає співанки. Як влучно підмітив Ростислав Чопик: «Марічка чує слова, Іванко чує мелодії. А разом вони – пісня».

Самобутність – об’єктивна прикмета цього фільму, який показав себе світові в оригінальному мовному звучанні, без дубляжу. З огляду на табірну неавтономність України в межах СРСР, така позиція режисера, навіть для сучасності з її мовними спекулятивними підходами, виглядає прогресивним ідейним кроком, але передусім йшлося про мову як самоцінний виражальний засіб, що донині є рідкісним явищем для кіно в цілому. Приклад «Тіней...» увиразнюється й на тлі сучасного українського кіно, мовна культура виконання якого значно поступається за переконливістю і пластичними можливостями візуалізації [4, С. 125 – 126].

Заслугою Сергія Параджанова та його знімальної групи і стало повернення до життя, надання повноцінного статусу українським етнічним цінностям завдяки такому популярному мистецтву, як кіно. Фільм «Тіні забутих предків» кинув виклик не тільки русифікації й витісненню всього українського з повсякденного життя і простору мистецтва і зведення його до розміру музейної вітрини, він мав ширше значення: став викликом цивілізаційного поступу [1, С. 215].

Синхронними моментами твору є передача розмови вітру і бескидів, полонини тощо. Ці персоніфіковані діалоги передаються легендою, яку розповідає один із персонажів. Варто зазначити, що мовлення героїв фільму не зовсім відповідає їхньому мовленню в тексті, воно більш адаптоване до літературного мовлення та діалекту. Проте, звучання гуцульської говірки можна час від часу почути на фоні — у молитвах, співанках та пліткуваннях. Параджанов не відтворив усі особливості гуцульського мовлення за твором, але виступав проти дублювання фільму російською мовою, бо вважав, що це зіпсує всю ідентичність та етнографічність Гуцульщини. Зокрема, варто окремо звернути окрему увагу на звичаї, які Параджанов зображає в кадрах своєї кінотранскрипції. Йому важливі найменші деталі: як люди стоять у церкві під час богослужіння, як вони цілують хрест, як запалюють свічки, які їхні танці й співи. Вони використовують різноманітні музичні інструменти, дудки, сопілки, флюяри, трембіти. Майже в кожній сцені чути мелодії, зіграні на цих інструментах (про звукову палітру словесного тексту та її перекодування на мову кіномистецтва трохи далі) [3, С. 11].

Таким чином, творчість видатного українського режисера й спадок, який він залишив, не є забутими. Режисер був яскравим представником незалежного мистецтва, що

сформувалось в Україні під час «відлиги». Митець намагався своєю творчістю через призму кінематографу донести індивідуальне та оригінальне бачення світу до творчої спільноти та громадськості. З плином часу можна констатувати, що це йому вдалося, а в історії українського кінематографу він залишається неперевершеним майстром школи «поетичного кіно». Параджановські «Тіні» – це унікальне поєднання кінематографічного новаторства, індивідуальної неповторності режисерського і операторського стилю з глибиною та універсальністю сенсу, яка зближує фільм з міфом і фольклором.

Список використаних джерел:

1. Брюховецька Л. «Тіні забутих предків»: новаторство, філософія, актуальність. *Всесвіт*. 2015. № 3 – 4. С. 210 – 217.
2. Демещенко В.В. Творчість Сергія Параджанова в контексті української культури ХХ століття. *Культурологічна думка*. 2017. № 11. С. 78 – 88.
3. Стасів Т. «Ромео і Джульєтта» В. Шекспіра і «Тіні забутих предків» М. Коцюбинського: кінематографічні інтерпретації. Львів. 2021. Режим доступу: <https://testdspace.ucu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/ac5ecd3a-2ec5-47cc-962c-34f6478fd1bf/content>
4. Ямборко О. «Тіні забутих предків»: нехудожні аспекти знаковості (до 50-річчя створення фільму). *Народна творчість та етнологія*. 2015. № 2. С. 124 – 128.

Олянич В. В.

доктор історичних наук, доцент,
професор кафедри історії та
суспільно-економічних дисциплін,
*КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради
м. Харків, Україна*

Дмитренко Ю. Г.

вчитель історії,
*КЗ «Слобожанський ліцей»
смт Слобожанське, Красноградський р-н,
Харківська обл., Україна*

Чала О. Г.

магістрант 5 курсу,
*КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради
м. Харків, Україна*

РОЗВИТОК ЦИГЛЕРІВСЬКОГО ЦУКРОВОГО ЗАВОДУ В ПЕРІОД НОВОЇ ЕКОНОМІЧОЇ ПОЛІТИКИ

Цукрова промисловість займає вагоме місце в економічному розвитку країни. Наприкінці ХІХ ст. на Харківщині був заснований Циглерівський цукровий завод, який посів чільне місце в економіці краю. Сучасний стан цукрової промисловості потребує оновлення. Дослідження розвитку цукрового заводу у період нової економічної політики та покращення виробництва завдяки змінам у

керівництві є вагомим досвідом для сучасних фахівців, тому актуальність дослідження зумовлена вивченням позитивного досвіду. Циглерівський цукровий завод завжди приваблював дослідників, бо був одним з прикладів у цукровій промисловості. Так, сучасні історики присвятили монографічне дослідження до сторіччя заводу [1]. Було вивчено історію заводу від заснування до кінця ХХ ст. Що стосується у житті заводу нової економічної політики, то вивчення саме цього періоду є цікавим та потребує висвітлення прогалів в історії заводу.

Нова економічна політика у цукровій промисловості утверджувалася завдяки конкурентоздатності кооперації. Були створені умови для відновлення цукрової промисловості після економічного занепаду. Вже на початку 1922 р. припинилося державне регулювання розмірів зарплати й почався перехід до договірної системи. [2, С. 17]. Отже, держава завжди контролювала цукрову промисловість. Якщо пригадати ХІХ ст., а саме у 1895 р. було запроваджено закон, який стабілізував ціни на внутрішньому ринку, що було дуже важливо для стабільного розвитку цукрової промисловості [3, С. 152].

Циглерівський цукровий завод зазнав багато пошкоджень під час революції та громадянської війни. У роки громадянської війни Циглерівський завод опинився в зоні активних дій різноманітних повстанських загонів Махна, Брови та інших отаманів, а то і просто кримінальних банд і угруповань. Всі ці загони та банди для своїх потреб конфіскували або грабували наявні в заводі та його економіях цукор, зерно, худобу. Весною 1921 р. завод витримав 14 збройних нападів, бандити знову забрали зерно і коней [1, С. 53]. Події суттєво впливали на становище цукрового заводу, тому під

час непу відбулося відновлення Циглерівського цукрового заводу.

Важливим питанням щодо повноцінного виробництва було земельне питання, бо забезпеченням сировиною було ключовим завданням. Поворотним пунктом у вирішенні земельного питання в районі бурякосіяння був декрет ВУЦВК та РНК УСРР «Про націоналізацію земель для цукрової промисловості України» від 4 січня 1922 р. Суть декрету полягала в тому, що всі колишні нетрудові землі, які раніше обслуговували цукрові заводи, поступали в розпорядження земельних органів для розподілу між безземельними і малоземельними селянами на загальних підставах за винятком 400 тис. дес. орної землі для потреб цукрових заводів. Зокрема, для Циглерівського заводу було відведено 6,3 тис. дес. [1, С. 56]. Отже, такі зміни допомогли забезпечити цукровий завод сировиною, а це головний аспект успішного виробництва цукру.

Зміни у організації цукрової промисловості у період нової економічної політики суттєво впливали на управління цукровими заводами. Управління цукровими заводами в Україні спочатку було організоване в двох обласних управліннях – в Києві і в Харкові. В 1923 р. обласні управління цукрової промисловості реорганізуються у відділення «Цукротресту» -Харківське, Київське, Подільське. Таким чином, в 1924 р. всі дев'яносто діючих заводів України управлялися чотирма відділеннями Цукротресту, котрі, були в повному підпорядкуванні Всесоюзного «Цукротресту» [4, С. 60].

Тільки у 1925 році Циглерівський цукровий завод почав повноцінно працювати. Прослідкувати за виробництвом цукру на Циглерівському цукровому заводі дає змогу прослідкувати показники відновлення та виробництва цукрових

заводів на Харківщині. У цей період завод мав 11 двигунів загальною потужністю 381 кінських сил, 9 котлів загальною площею нагріву 1380 кв. м, на роботу були наймані 464 робітників і службовців[1, С. 57]. Якщо прослідкувати за потужністю Циглерівський цукровий завод, в цілому він був на Харківщині середнім. Наведемо приклади, Як видно із звітної документації по заводу, за 1925-1926 господарський рік було перероблено 660029 центнерів цукрових буряків. Отримано 81891 центнер білого цукру. При цьому витрата робочої сили на 1000 центнерів переробленої сировини становила 96,6 людино-днів при середньому показнику по Харківському відділенню Цукротресту 100,2 [1, С. 57]. Досліджуючи джерела цукрового заводу, ми дійшли висновку, що показники виробництва цукру поступово зростали впродовж періоду нової економічної політики.

Таким чином, розвиток Циглерівського цукрового заводу у період нової економічної політики відбувався шляхом відбудови та відновлення виробничого процесу. Було покращено виробництво цукру, оновлено технологічний процес, підвищено заробітну плату, покращено умови роботи службовців та робітників. Нова економічна політика відновлювала економіку країни та долала розруху. Було запроваджено централізоване управління та в той же час зберігалися невирішені проблеми. Прорахунки та помилки перш за все проявлялися у кадровому питанні. Дану проблематику автори вивчатимуть у майбутніх дослідженнях.

Список використаних джерел:

1. Калініченко В.В., Олянич В.В., Пугач Є. П. Століття поступу. Х., 1999.

2. Зеркаль М. Практика втілення непу в промисловості Півдня України в ХХ ст. Уманська старовина, 2019.

3. Олянич В. В. Розвиток цукрової промисловості на Лівобережній Україні(наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст.): автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / Валентина Володимирівна Олянич. Харків, 2000. 19 с.

4. Марцінішин Г. Державна цукрова промисловість в роки НЕПу. Вісник ТДТУ. 1996. N 1. С. 58-63.

Шабельнікова І.В.

кандидат історичних наук,
доцент кафедри історії України,
*Дніпровський національний університет
імені Олеся Гончара
м. Дніпро, України.*

АРХЕОЛОГІЯ ТА СУСПІЛЬСТВО: ФОРМУВАННЯ ХИБНОГО ОБРАЗУ АРХЕОЛОГА КРІЗЬ ПРИЗМУ КІНЕМАТОГРАФУ.

Серед різноманіття форм дозвілля в сучасному суспільстві, кінематограф займає одне із перших місць, що дозволяє активно впливати на формування певних уявлень про різні явища, образи, події і т.д. Не можна не погодитися з думкою Джин-Енн Сазерленд та Кетрін Фелті, що «фільми відображають нашу культуру, одночасно слугуючи елементом, що її складає. Ми бачимо наше суспільство через кіно, і ми бачимо кіно через призму наших соціальних норм, цінностей та інститутів» [1, с.7]. Важливо звернути увагу на відображення археології та професії археолога крізь призму кінематографу. Адже археологія як наукова дисципліна, поєднує у собі специфічний апарат дослідження, пригоди, романтику та сенсаційні відкриття (гробниця Тутенхамона, золото Трої, золота пектораль загадкових скіфів...), тому виявилася прибутковою темою для багатьох фільмів та серіалів.

З часів німого кіно голлівудські фільми також торкалися археологічної тематики, і вони, як правило, були надзвичайно успішними в прокаті. Приклади варіюються від «Мумії» (як версії 1932 р., так і 1999 р.) до шалено популярної серії фільмів

про Індіану Джонса, яка стала найвідомішою археологічною стрічкою серед молоді. Перший фільм про Індіану Джонса, «У пошуках втраченого ковчега», посів 64 місце у списку найкращих фільмів століття за версією Американського інституту кіномистецтва [2].

Ці фільми закарбувалися в колективній свідомості цілого покоління, і мало хто з тих, хто прийшов в археологію за останні 40 років, не зазнав глибокого впливу цієї кінематографічної стрічки. Вони є ключовими у формуванні образу археолога крізь призму кінематографа. Незважаючи на те, що головний герой за сюжетом є археологом та викладає археологію в університеті, а також займається пошуком археологічних пам'яток, його образ не можна назвати правильним. Він руйнує гробниці, співпрацює зі злочинними угрупованнями з метою отримання артефактів, транспортує багатовікові артефакти, не дотримуючись умов консервації, не проводить розвідку місцевості та розкопки. Тобто нехтує загально прийнятою науковою методикою дослідження, яка є принципово важливою для професії археолога. У зв'язку з високою популярністю цієї серії фільмів, з одного боку, підвищується привабливість археології загалом і професії археолога зокрема, з іншого – у глядачів формуються хибні уявлення про цю науку та професію. У суспільстві формується образ археолога як мисливця за скарбами. Даний сформований кінематографом образ дуже негативно впливає на роботу «реальних» археологів-науковців.

По-перше, археологи демонструючи свої результати дослідження, стикаються з хейтом з боку суспільства. Адже археологи не знаходять золота, а демонструють «якісь черепки, нікому не цікаві», що йде в розріз з уже сформованим образом археолога, як мисливця за скарбами.

По-друге, суспільство не засуджує свідоме руйнування археологічних об'єктів та незаконне вилучення артефактів, так званими «чорними археологами», або «любителями археології з металодетекторами». Виникає питання: чому? А відповідь дуже проста, адже ці люди більше схожі на Індіану Джонса – який вважається героєм та «правильним археологом», ніж реальні археологи-науковці. Адже «любителі археології» у своїх закритих групах постійно демонструють знахідки із дорогоцінних металів (золото), що привертає увагу громадськості.

Мета археології – це насамперед збереження артефакту, трактування та передача інформації, яка закладена в ньому, наступним поколінням. Те, що починалося як полювання за скарбами, сьогодні перейшло на зовсім інший рівень і регулюється законом та не має нічого спільного зі скарбошуківництвом. Незважаючи на широке висвітлення археології в кінематографі, суспільне сприйняття археології з початку ХХ століття і донині ґрунтується на стереотипах. Кінематограф, зокрема, ще не зміг відобразити реальний вигляд археології як науки та професії, але у ХХІ столітті вже такі спроби були. Часткову зміну образу археолога можна побачити у міні-серіалі «Тутенхамон» 2016 р. та фільм «Розкопки» 2021 р.

Список використаних джерел:

1. Sutherland, J.-A., Feltey, K. Cinematic sociology: Social life in film. Thousand Oaks, Calif: SAGE Publications. – 2013. – 284 p.
2. Rakestraw, Tamara and Reynolds, Amy. Archaeology and the Public: Exploring Popular Misconceptions," *Inquiry: The University of Arkansas Undergraduate Research Journal*: Vol. 2, –

2001. Article 8. – Електронне джерело – [режим ступу]:
<http://scholarworks.uark.edu/inquiry/vol2/iss1/8>

3. Darren Glazier. Indiana Jones and the well of nostalgia
....some thoughts on the dail of destiny. The European
Archaeologist – Issue 78 – Autumn 2023. P. 22 – 25.

СЕКЦІЯ 14.

ГЕОГРАФІЯ

Kutsa O.

The geography teacher,
teacher of the highest category,
teacher methodologist,

*Cherkasy Secondary School of I-III levels No. 25
of the Cherkasy City Council of the Cherkasy region
Cherkasy, Ukraine*

DEVELOPING STUDENTS' INITIATIVE AND ENTREPRENEURSHIP COMPETENCE THROUGH GEOGRAPHICAL EDUCATION

In the modern world, an important trend is the development of the information society, where knowledge is the main resource. According to the National Strategy for the Development of Education in Ukraine, the educational system should shape an individual who understands their belonging to the Ukrainian people, is part of European civilization, has an understanding of socio-cultural dynamics, and is ready to live in a constantly changing, competitive, and interdependent world.

Having competent professionals is crucial nowadays, as business and entrepreneurship demand it. Education is increasingly turning to a competency-based approach to ensure young professionals have sufficient confidence and experience in applying their knowledge. Modern employers generally do not

criticize the level of knowledge of graduates from higher educational institutions, but they note that young professionals lack sufficient confidence in applying their knowledge [1].

According to the new State Standard for basic and complete general secondary education, the competency-based approach implies that the main goal of the educational process is to achieve results that include various types of competencies: key, general subject, and subject-specific (field-specific) competencies. These competencies are interconnected and subordinate to each other in a hierarchical order [2].

According to this document, entrepreneurial competence is one of the key competencies. It includes the following skills of students:

- the ability to balance their economic interests and needs with available resources, the interests and needs of other people and society;

- the ability to organize their own work and entrepreneurial activities, as well as work in a team, knowledge of labor relations norms and ethics;

- the ability to analyze and evaluate their professional opportunities and abilities, as well as meet the needs of the labor market;

- the ability to develop, implement, and evaluate plans for entrepreneurial activities and personal business projects;

- the ability to present and disseminate information about the results of their economic activities and the activities of the team [2].

The majority of information about business and entrepreneurship that young people receive is not interactive. To develop sustainable skills and deep personal motivation, it is important to use active learning methods. These methods allow for the assimilation of the rules of organizing entrepreneurial activities and strategies for implementing business projects [1].

The formation of entrepreneurial competence in school is not only related to the methods of teaching economics but also to the entire system of education and the upbringing of students. An important aspect is the implementation of effective methods of working with students, one of which is school geography education [2].

Even though Ukrainian society transitioned to a market economy model in the early 1990s, which led to the need for adaptation of educational programs in secondary education institutions, changes in society are happening much faster than changes in the educational process [2].

Research conducted in recent years shows that nearly 40% of Europeans consider or have considered the possibility of becoming entrepreneurs, but only 15% of them have been able to realize their aspirations. These data indicate that knowledge of how to start a business, as well as the formation of initiative and entrepreneurial competence, influence the likelihood of successfully implementing one's business project. Sociological surveys have shown that individuals who believe in their entrepreneurial skills have a much greater chance of successfully starting their own business. The European community first paid attention to the issue of entrepreneurial competence formation in 2003 in the Green Paper on entrepreneurship. Taking this into account, the issue of forming initiative and entrepreneurial competence in general education institutions in Ukraine is relevant [1].

According to the definition of the International Board of Standards for Training, Performance, and Instruction (IBSTPI), competence is a broad set of knowledge, skills, and attitudes that enable a person to effectively perform a specific activity or function in a way that meets or exceeds the standards expected for a particular profession or work environment [2].

Initiative and entrepreneurship can be considered as the ability to create one's own business, but also as competencies that can be applied in various fields. European and Ukrainian education policies use a broad approach to these competencies. The EntreComp framework defines three interconnected competence areas: “ideas and opportunities”, “resources”, and “into action”, which describe the necessary knowledge, skills, and attitudes for successful task execution [1].

The State Standard of Basic and Complete General Secondary Education highlights the importance of a competency-based approach in education. Competence is seen as an integrated ability of a student, which includes knowledge, skills, experience, values, and attitudes, and can be successfully applied in practice. At the same time, “competency” is defined as a socially recognized level of knowledge, skills, abilities, and attitudes in a specific field of human activity. Entrepreneurship is one of the key competencies of a graduate of a Ukrainian school, which is necessary for self-development and personal growth, as well as for the economic growth of Ukraine [2].

Lessons aimed at developing competencies are actively used in the educational process. They contribute to the development of students' initiative and entrepreneurship. Various active forms and teaching methods are used during such lessons, such as research work and project methods, which have gained particular popularity in recent years. The teacher plays an important role in creating a motivational environment in the classroom [2].

Ukrainian researchers claim that the competence of initiative and entrepreneurship consists of the following structural elements:

- motivational-actualization stage, where the student formulates goals and main tasks for themselves;

–operational-executive or practical stage, where the student, together with the teacher, plans their actions and possibilities for solving tasks and practically implements them;

–reflective-evaluative stage, which includes the participation of club members in competitions of various levels, project activities, and writing research papers [1].

The pedagogical organization of the interactive learning process includes modeling real-life situations, collaborative problem-solving, and research tasks. Interactive learning promotes the development of personal qualities and creates a favorable atmosphere of cooperation in geography lessons. Participants in the learning process acquire skills of tolerance, democratic thinking, critical thinking, making informed decisions, and communicating with peers. These qualities are characteristic of individuals with developed competence in initiative and entrepreneurship [1].

One of the main interactive methods is “Brainstorming”, which is an effective means of collective discussion and finding solutions through free expression and discussion of ideas by all participants in the learning process. In lessons, the topic of discussion is first determined, and then the discussion is organized in the following steps: students propose their solutions to the problem, they write down the ideas, the proposed ideas are grouped, and analyzed, and the best ways to solve the problem are chosen [2].

So, geographical education plays an important role in developing initiative and entrepreneurship competencies. Various methods and forms, such as competency-based and activity-based approaches, and integrated and interactive learning, are used to develop these competencies. Thanks to these entrepreneurial skills, students have the opportunity to consciously choose their path to

professional success, and learn to analyze and make effective decisions not only in the economic sphere but also in various life situations, as entrepreneurship has many aspects.

References:

1. Avramenko, V. (2021). Formation of the competence of initiative and entrepreneurship through geographical education. *Sixth Sumy Scientific Geographical Readings: collection of materials*: 226. URL: <https://www.researchgate.net/profile/Anatolii-Kornus#page=226>
2. Honcharenko, L. (2013). Formation of entrepreneurial competence of student youth within the implementation of the project “School Academy of Entrepreneurship”. *Tavriysky Visnyk of Education*, 3, 191–198. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tvo_2013_3_34

СЕКЦІЯ 15.

КІБЕРБЕЗПЕКА

Лазута Р.Р.

начальник науково-дослідного відділу,
*Військовий інститут телекомунікацій та інформатизації
імені Героїв Крут
м. Київ, Україна*

Зінченко М.О.

начальник науково-дослідного управління,
*Військовий інститут телекомунікацій та інформатизації
імені Героїв Крут
м. Київ, Україна*

Яковчук О.В.

начальник науково-дослідного відділу –
заступник начальника науково-дослідного управління,
*Військовий інститут телекомунікацій та інформатизації
імені Героїв Крут
м. Київ, Україна*

Прис Г.П.

заступник начальника наукового центру
зв'язку та інформатизації,
*Військовий інститут телекомунікацій та інформатизації
імені Героїв Крут
м. Київ, Україна*

Лазута Р.Г.

старший науковий співробітник
науково-організаційного відділу,
*Військовий інститут телекомунікацій та інформатизації
імені Героїв Крут
м. Київ, Україна*

БЕЗПЕКА ТА КОНФІДЕНЦІЙНІСТЬ У МЕРЕЖАХ 4G (LTE)

За останні кілька десятиліть мобільні системи стали незамінними для виконання користувачами своїх повсякденних завдань. Це призвело до швидкого розвитку бездротових технологій таких як 2G, 3G, 4G і 5G для мобільних мереж. Бездротова технологія 4G була винайдена для поліпшення якості широкосмугового зв'язку та забезпечення можливості використання мультимедійних програм.

Існує безліч технологічних досягнень, які забезпечують бездротові мережі 4G (LTE) порівняно з більш ранніми технологіями. По-перше, мобільні системи 4G (LTE) відмінно працюють, використовуючи модель TCP/IP. Це фактично знижує фінансові та обчислювальні витрати, коли портативні пристрої можуть підключатися до Інтернету з використанням інтернет-протоколу (IP) без будь-яких обмежень для раніше закритих стільникових конфігурацій. Проте, завдяки широкому розмаїттю протоколів зв'язку, включених у модель TCP/IP, бездротові мережі 4G (LTE) стикаються з безліччю проблем безпеки і конфіденційності.

Ключові проблеми для забезпечення безпеки бездротових мереж 4G (LTE) можна узагальнити в трьох аспектах. По-перше, мобільні пристрої можуть виходити в Інтернет із будь-

якого місця і тому вразливі для злому різними просунутими постійними загрозами (АРТ). По-друге, хоча мобільні системи на базі ІР регулярно оновлюються за допомогою криптографічних механізмів і механізмів безпеки, це впливає на їхню продуктивність і пропускну спроможність оброблення трафіку, що вимагає безпечних і оновлених стандартів та архітектур бездротового зв'язку. І третє, хоча виробники випускають нові покоління технологій 4G (LTE), вони не регулярно розробляють нові стандарти для пом'якшення вразливостей і стримування вразливостей і стримування зростання кібер-загроз.

Міжнародний союз електрозв'язку (ITU) оголосив Міжнародний стандарт вдосконаленого рухомого електрозв'язку (IMT-Advanced) для бездротових мереж 4G. Бездротова технологія 4G включає такі критерії: висока швидкість передачі даних, яка становить 100 Мбіт/с для мобільних пристроїв і 1 Гбіт/с для комп'ютерних пристроїв, висока якість обслуговування (QoS) і висока швидкість роботи мережі та її покриття.

Архітектура LTE містить у собі модулі, необхідні для встановлення мережевих протоколів між базовими станціями та мобільними системами. Архітектура містить у собі три модулі: користувачське обладнання (UE), універсальна наземна мережа радіодоступу (E-UTRAN) і покращене пакетне ядро (EPC). Обладнання користувача, наприклад, ноутбуки або смартфони, можуть підключатися до бездротової мережі через розвинений вузол NodeB (eNodeB), використовуючи базові станції E-UTRAN. ENodeB використовує деякі мережеві протоколи доступу для обміну повідомленнями з UE. E-UTRAN зв'язується з EPC, який є інфраструктурою на основі ІР, в той час як EPC зв'язується з постачальником дротової ІР-мережі.

Контроль безпеки 4G (LTE). Рівні абстракції вставляються в архітектуру 4G (LTE) у вигляді унікальних ідентифікаторів (ID) для смартфонів (тобто UE). Тимчасовий унікальний ідентифікатор використовується на SIM-карті для запобігання крадіжки ідентифікаторів зловмисниками. Іншим методом поліпшення безпеки 4G є додавання захищеного виділення між UE та MME. Хоча для бездротової технології 4G (LTE) використовується кілька елементів управління безпекою, її дизайн, заснований на архітектурі з відкритою IP-адресою, і витонченість хакерів АРТ ускладнюють безпеку і конфіденційність систем 4G/LTE.

Для забезпечення безпеки мобільних пристроїв, що використовують бездротові технології 4G (LTE), має бути забезпечено захист з'єднань між UE і MME, а також між елементами дротових мереж і мобільними станціями. Задоволення цих вимог безпеки 4G (LTE) можна домогтися шляхом додавання розширеної ієрархії ключів, тривалої аутентифікації та узгодження ключів і додаткової безпеки взаємодії для мережевих елементів. Вимоги поділяються на ключові блоки та наскрізну безпеку LTE.

Ключові блоки містять такі елементи [1]:

- Ключ безпеки та ієрархії. LTE має п'ять ключових стратегій, що використовуються для з'єднань EPS і E-UTRAN. Ключі оголошуються наступним чином: ключі шифрування і цілісності KANS використовуються для захисту трафіку без доступу (NAS) між UE і MME, шифрування KUP використовується для шифрування трафіку між UE і eNodeB та ключі шифрування і цілісності KPRC використовуються для захисту управління радіресурсами (RRC) між UE та eNodeB;

- Ключовий менеджмент. Управління ключами LTE включає в себе три функції: створення, розповсюдження та

генерація ключів. Важливо, щоб бездротова технологія 4G (LTE) мала механізми управління ключами, які запобігають крадіжці ключів, оскільки мобільні пристрої з інфраструктурою на основі IP можуть часто отримувати доступ до різних бездротових мереж. бездротових мереж;

- Аутентифікація, шифрування та захист цілісності. LTE залежить від використання регулярного оновлення процесу аутентифікації шляхом обміну порядковими номерами в повідомленнях механізмів шифрування. Протокол IPsec і тунелі також використовуються для забезпечення конфіденційності даних користувачів під час передачі трафіку між вузлами LTE;

- Унікальні ідентифікатори користувачів. LTE має кілька механізмів ідентифікаторів користувачів, які заважають зловмисникам вивчати ідентифікаційні дані мобільних користувачів. Механізми ідентифікаторів містять таке: міжнародний ідентифікатор мобільного обладнання (IMEI), який є постійним унікальним ідентифікатором для кожної мобільної станції, M-TMSI, який є тимчасовим ідентифікатором, який визначає UE всередині MME, і тимчасовий ідентифікатор стільникової радіомережі (C-RNTI), який є унікальним і тимчасовим ідентифікатором UE.

Комплексна безпека LTE містить у собі такі елементи [2]:

- Угода про автентифікацію та ключ (АКА). Основою безпеки LTE є аутентифікація UE і бездротових мереж. Це може бути досягнуто з використанням АКА процесу, який стверджує, що обслуговуюча мережа автентифікує особистість користувача, а UE сертифікує мережевий підпис. АКА створює ключі шифрування і цілісності, що застосовуються для створення різних сеансових ключів;

- Конфіденційність і цілісність сигналізації. Безпека площин управління мережевим доступом досягається, коли

сигналізація рівня RCC і NAS зашифрована і захищена від цілісність. Захист шифрування та цілісності сигналізації LTE RRC виконується на рівні протоколу конвергенції пакетних даних (PDCP), тоді як рівень NAS забезпечує захист шляхом шифрування сигналізації рівня NAS. Цей захист не може бути унікальним чином виконаний для кожного з'єднання UE, але він виконується через довірені з'єднання між AGW та eNodeB;

- Конфіденційність площини користувача. LTE має функцію безпеки для площини користувача за допомогою шифрування даних / голосу між UE і eNodeB. Шифрування виконується на рівні IP з використанням заснованих на IPsec тунелів між AGW і eNodeB, але через міркування продуктивності та ефективності захист від проникнення на рівні користувача не забезпечується.

Крім усього іншого бездротова технологія 4G (LTE) стикається з різними типами кібератак, які можуть вплинути на цілісність, конфіденційність, доступність і аутентифікацію: атаки проти конфіденційності даних мобільних користувачів намагаються розкрити конфіденційні дані / мультимедіа користувачів; атаки проти цілісності намагаються змінити обмін даними між точками доступу 4G і мобільними користувачами. Механізми аутентифікації та збереження конфіденційності з хеш-функціями широко використовуються для захисту бездротових мереж 4G від атак цілісності; атаки проти аутентифікації намагаються порушити процес аутентифікації клієнт-сервер та/або сервер-клієнт; атаки на доступність намагаються зробити недоступними такі служби, як служба маршрутизації даних. Для захисту від цих атак зазвичай використовують брандмауери та системи виявлення вторгнень.

Незважаючи на велику кількість науково-технічних досліджень і розробок, які були проведені для забезпечення

безпеки бездротових мереж 4G (LTE), існує кілька проблем, які мають бути в центрі уваги дослідників, а саме: розробка гнучкої та масштабованої архітектури 4G (LTE), яка може вирішувати проблеми безпеки, оскільки існує безліч пристроїв і систем, які зазвичай пов'язані з мережами 4G, що призводить до вразливостей і лазівок у мережах; виявлення DoS-атак, які намагаються порушити бездротові мережі 4G, оскільки хакери часто створюють нові складні варіанти проти eNodeB, UE і переривчастих служб прийому; відстеження місця розташування означає відстеження присутності UE в певній комірці; існують технічні прогалини у питаннях масштабованості мережі, безпеки та конфіденційності за допомогою SDN.

Список використаних джерел:

1. Mohapatra SK, Swain BR, Das P Comprehensive survey of possible security issues on 4G networks. IJ Netw Secur Appl. 2015. – 62.
2. Ferrag MA, Maglaras L, Argyriou A, Kosmanos D, Jan-icke H Security for 4G and 5G cellular networks: a survey of existing authentication and privacy-preserving schemes. J Netw Comput Appl. 2017. pp. 55–82.

Місюра С.Ю.

к.т.н. старший дослідник

доцент кафедри математичного моделювання
та інтелектуальних обчислень в інженерії,

*Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»*

м. Харків, Україна

АСПЕКТИ КІБЕРБЕЗПЕКИ У КОМП'ЮТЕРНИХ МЕРЕЖАХ

Кіберзлочинність є серйозною загрозою для безпеки. Кібератаки на компанії можуть спричинити дуже значні збитки. Тому нові підходи для посилення боротьби зі злочинами в кіберпросторі та посилення кібербезпеки є надзвичайно важливими та актуальними.

В час розвитку інформаційних технологій розвиваються і стратегії та тактики, які використовують кіберзлочинці. У цій гонці як компанії, так і окремі особи повинні бути пильними щодо захисту своїх персональних даних та конфіденційності.

Розвиток технологій наражає також на додаткову небезпеку. При цьому стають все більш витонченими кіберзагрози, використовуючи нові технології, такі як штучний інтелект (*Artificial intelligence*, AI) та Інтернет речей (Internet of things, IoT), щоб знайти вразливість в системі та проникнути в неї. Але ті самі технологічні досягнення надають потужні інструменти для зміцнення кібербезпеки [1].

Стосовно питання і інформаційно-комунікаційних систем слід згадати системи зберігання даних, надійність яких власники інформації інколи переоцінюють. Але є й менш

очевидні проблеми. Зокрема, це можливість існування шкідливого і навіть руйнівного програмного забезпечення. Передумовою його існування є унеможливлення або суттєве ускладнення перевірки всіх функцій програмного забезпечення. Одним із найпоширеніших і найнебезпечніших різновидів шкідливого програмного забезпечення є комп'ютерні віруси, здатні розмножуватись і розповсюджуватись [2].

Аспекти кібербезпеки у комп'ютерних мережах:

1. Сегментування мережі.

Раніше локальні мережі були побудовані за шинною топологією. В ній були свої обмеження на довжину кабелю та кількість пристроїв. Але з розвитком інформаційних технологій з'явилися багато нових пристроїв і це стало проблемою. При великій кількості пристроїв почали виникати проблеми зі швидкістю передачі інформації.

Технологія VLAN була розроблена, щоб зменшити широкомовний трафік, який впливає на швидкість мережі. За допомогою технології VLAN можна розділити мережу на сегменти, і це заводить проблеми з широкомовним трафіком. Також використання технології VLAN захищає від наступних видів атак:

DHCP-spoofing – це технологія безпеки 2 рівня, вбудована в операційну систему працездатного мережевого комутатора, яка відкидає трафік DHCP, визначений як неприйнятний. DHCP Snooping запобігає несанкціонованим DHCP-серверам, що пропонують IP-адреси DHCP-клієнтам;

DHCP-голодування – це коли надсилаються численні запити DHCP з підробленою MAC-адресою. Це викликає відмову в обслуговуванні на DHCP-сервері. Таким чином, не дозволяючи користувачам використовувати мережу;

SAM-table overflow – це ворожий акт, який виконується проти мережевого комутатора, під час якого на комутатор

надсилається потік фіктивних MAC-адрес. Цей потік даних змушує комутатор скидати дійсні адреси, які він має в таблицях бази даних CAM, намагаючись звільнити місце для фальшивої інформації. Після цього комутатор за замовчуванням транслює приватні повідомлення на всі порти;

ARP-spoofing – це техніка, за допомогою якої зловмисник надсилає підроблені повідомлення протоколу розпізнавання адрес (ARP) у локальну мережу. Загалом мета полягає в тому, щоб пов'язати MAC-адресу зловмисника з IP-адресою іншого хоста, наприклад шлюзу за замовчуванням, у результаті чого будь-який трафік, призначений для цієї IP-адреси, замість цього надсилається зловмиснику.

2. Розміщення головної бази даних на окремому сервері.

3. Розміщення серверної ролі Dynamic Host Configuration Protocol на окремому сервері для стабільної роботи, якщо маршрутизатор при заданій кількості хостів веде себе нестабільно з Dynamic Host Configuration Protocol.

4. Розміщення робочих столів користувачів на окремому сервері.

5. При локалізації сервера створення резервних копій у віддаленому сховищі, яке розташовано в іншій країні.

6. Створення резервних копій на локальні носії з можливістю відключення від сервера при локалізації сервера.

7. Створення резервної системи живлення, що в себе включає як джерела безперебійного живлення з акумуляторами значної ємності, так і підключення генераторів з автоматичним включенням при відсутності напруги в мережі при локалізації сервера.

8. Використання двоетапної аутентифікації, що є надійним засобом запобігти широко поширеним кібератакам.

Автоматичне включення її для облікових записів користувачів у всіх сервісах, які її підтримують.

9. Підключення щонайменше трьох підключень до мережі Інтернет: два оптичних підключення та одне через технології 3G/4G при локалізації сервера.

10. Встановлення програмного або програмно-апаратного міжмережевого екрану, що здійснює контроль і фільтрацію мережного трафіку, який проходить через нього, відповідно до заданих правил.

11. Розділення бездротових підключень WI-FI для відвідувачів та співробітників.

12. Підключення до мережі за MAC-адресами пристроїв.

Слід зазначити, що питання кібербезпеки на найважливішим у сучасному світі, тому що вона включає все, що відноситься до захисту наших конфіденційних даних, інформації, що дозволяє встановити особистість, захищеної медичної інформації, особистої інформації, інтелектуальної власності, даних і т. д. Саме тому необхідно впровадження кібербезпеки у комп'ютерних мережах.

Список використаних джерел:

1. Кібербезпека в інформаційному суспільстві: Інформаційно-аналітичний дайджест / відп. ред. О.Довгань; упоряд. О.Довгань, Л.Литвинова, С.Дорогих; Державна наукова установа «Інститут інформації, безпеки і права НАПрН України»; Національна бібліотека України ім. В.І.Вернадського. – К., 2023.– №9 (вересень). – 351 с.

2. Грайворонський М. В., Новіков О. М. Г14 Безпека інформаційно-комунікаційних систем. – К.: Видавнича група BVH, 2009. – 608 с. ISBN 966-552-167-5

Яковчук О.В.

начальник науково-дослідного відділу,
*Військовий інститут телекомунікацій та інформатизації
імені Героїв Крут
м. Київ, Україна*

Зінченко М.О.

начальник науково-дослідного управління
*Військовий інститут телекомунікацій та інформатизації
імені Героїв Крут
м. Київ, Україна*

Лазута Р.Р.

начальник науково-дослідного відділу,
*Військовий інститут телекомунікацій та інформатизації
імені Героїв Крут
м. Київ, Україна*

Пилипчук Ю.В.

провідний науковий співробітник науково-дослідного відділу
*Військовий інститут телекомунікацій та
інформатизації імені Героїв Крут
м. Київ, Україна*

Безносенко С.Ю.

начальник науково-дослідного відділу
*Військовий інститут телекомунікацій та інформатизації
імені Героїв Крут
м. Київ, Україна*

Коваленко І.Г

старший науковий співробітник науково-дослідного відділу
*Військовий інститут телекомунікацій та інформатизації
імені Героїв Крут
м. Київ, Україна*

ЗАХИЩЕНІСТЬ ІНФОРМАЦІЇ В МЕРЕЖАХ LTE

В останні роки в інформаційно-технологічній екосистемі бізнесу відбулися докорінні зміни, зумовлені збільшенням кількості гаджетів, їх обчислювальних потужностей, колосальним зростанням ємності і простотою використання резервних пристроїв пам'яті, перетворенням смартфонів у потужні мобільні комп'ютери, а також поширенням мобільних мереж нового покоління.

За даними компанії HUAWEI мережі 2G можуть забезпечити передачу даних до 114 Кбіт/с при використанні GPRS, та до 472,6 Кбіт/с за технологією EDGE. Для порівняння, з 3G можна отримати швидкість до 21,6 Мбіт/с. До четвертого покоління 4G відносяться технології, що забезпечують більш якісні послуги, із зменшенням затримок у роботі і передачі даних, а технологія LTE забезпечує вхідну швидкість, аж до 326,4 Мбіт/с і до 172,8 Мбіт/с у зворотному напрямку [2].

LTE (від англійської Long Term Evolution) в перекладі, (еволюція в довгостроковій перспективі) - технологія побудови мереж безпроводного зв'язку, створена в рамках проекту співпраці у просуванні мереж третього покоління 3GPP (3G Partnership Project). Основними цілями розробки технології LTE є: зниження вартості послуг, збільшення швидкості передачі даних, можливість надання більшої кількості послуг, за нижчою ціною, підвищення гнучкості мережі і використання вже існуючих систем мобільного зв'язку. Головна відмінність стандарту LTE, від інших технологій мобільного зв'язку, полягає в повній побудові мережі на базі IP-технологій. Радіо-інтерфейс LTE забезпечує покращені технічні характеристики, включаючи максимальну

швидкість передачі даних понад 300 Мбіт /с, час затримки пересилання пакетів менше 5 мс, а також значно вищу спектральну ефективність в порівнянні з існуючими стандартами безпроводного мобільного доступу третього покоління 3G. Однак покращення послуг сучасних мереж, вимагає й нові засоби, пов'язані з підвищенням безпеки отримання і передачею інформації. Оскільки технологія 4G повністю заснована на протоколі IP, чи не перетворяться мобільні мережі в Інтернет, з притаманними йому небезпеками і проблемами? Для відповіді на це питання, необхідно розглянути переваги LTE. Мобільний зв'язок четвертого покоління передбачає використання цілого спектру технологій, які раніше розвивалися паралельно. Всі вони внесли свій внесок у специфікацію LTE, реалізованої в двох основних варіантах технологій: з дуплексним частотним поділом LTE-FDD (Frequency Division Duplex) і часовим поділом LTE-TDD (Time Division Duplex). Підтримка за рахунок великої кількості різних технологій, ускладнює пошук вразливостей в LTE, що добре з точки зору безпеки радіоканалу - злом радіоканалу для одних методів може спрацювати, а для інших - ні.

Радіоінтерфейс мережі LTE E-UTRAN підтримує обидва методи дуплексного рознесення каналів: частотний FDD і часовий TDD. Функціонування мереж LTE може здійснюватися в частотних діапазонах з різною шириною. Сигнали низхідного і висхідного напрямків можуть займати смуги від 1,4 до 20 МГц в залежності від кількості активних ресурсних блоків. Передача інформації у висхідному і низхідному напрямках організована в кадрах, тривалість яких дорівнює 10 мс. Кадри поділяються на більш дрібні тимчасові структури – слоти [1].

У режимі з частотним рознесенням FDD, кадр ділиться на 20 слотів, що нумеруються від нульового до дев'ятнадцятого, кожен з них має тривалість 0,5 мс. У режимі FDD, часовий ресурс, в межах кадру, розділений навпіл для передачі в різних напрямках. Фізичні канали в режимі FDD, в протилежних напрямках, мають обов'язковий дуплексний рознос. Режим тимчасового рознесення каналів TDD має асинхронну природу. Передача даних в режимі TDD відбувається одночасно в обох напрямках і в одному частотному діапазоні. Відмінністю радіо-інтерфейсу в напрямку «вниз», мережі E-UTRAN, є залучення технології множинного доступу OFDMA - мультиплексування з ортогональним частотним поділом. Основною метою використання технології OFDMA, є боротьба з перешкодами, які виникають з багатопроменим поширенням сигналу, враховуючи що OFDM-сигнал розглядається як безліч повільно модульованих вузько-смугових сигналів, а не як один швидко модульований широкосмуговий сигнал.

Однією з особливостей мережі 4G є те, що з її архітектури зникло поняття контролера радіомережі (RNC), який в мережі 3G робив основну функцію з управління комунікаційними ресурсами.

Базові станції в LTE стали більш розвиненими і самостійними. Вони тепер мають змогу маршрутизувати трафік, що дозволяє організовувати з'єднання між абонентами безпосередньо, минаючи центральне ядро мережі. В результаті у хакерів з'явилася можливість проводити атаки, на самі базові станції, які працюють тільки за протоколом IP, тому стає легшим несанкціонований доступ до мережі і можуть бути використані класичні атаки на каналному рівні, широкомовні шторми й інші варіанти нападів. Щоб унеможливити, або хоча

б зменшити до мінімуму атаки на конфіденційну інформацію, базова станція повинна забезпечити виконання таких важливих операцій, як кодування і розшифровку даних користувачів, а також зберігання ключів [1].

Існують чотири основні вимоги до механізмів безпеки технології LTE:

- забезпечити, хоча б, такий же рівень безпеки, як і в мережах типу 3G, не зробивши незручностей користувачам;

- забезпечити захист від Інтернет-атак;

- механізми безпеки для мереж 4G не повинні створювати перешкод для переходу зі стандарту 3G на стандарт LTE;

- забезпечити можливість подальшого використання програмноапаратного модуля UMTS (універсальна сім-карта).

Стандарт LTE виділяє п'ять основних груп безпеки це, насамперед [1]:

- архітектура безпеки мережі повинна забезпечити користувачів надійним доступом до сервісів і захист від атак на інтерфейси;

- мережевий рівень повинен дозволяти вузлам мережі безпечно обмінюватися як даними користувачів, так і керуючими даними і забезпечувати захист від атак на провідні лінії;

- користувацький рівень повинен забезпечувати безпечний доступ до мобільного пристрою;

- рівень додатків повинен гарантувати безпечний обмін повідомленнями;

- видимість і можливість зміни налаштувань безпеки повинна дозволяти користувачеві дізнаватися, чи забезпечується безпека і включати різні режими для її забезпечення.

В даний час віруси на комп'ютерах стали звичайною справою. Вірусів, типу “Троян”, для Android стає все більше, отже, впровадження високошвидкісного стандарту LTE може принести в мобільні засоби зв'язку всі ті загрози, які ми зараз спостерігаємо в ситуації із звичайними комп'ютерами.

До числа основних загроз інформаційної безпеки в мережах LTE належать:

- атаки DoS на мережу (Denial of Service). Ємність радіоканалу в LTE передбачається велика, але все ж вона має обмеження. Мережеві ресурси базової станції діляться між абонентами, і хоча є обмеження для монополізації смуги окремим користувачем, тим не менш, атака на відмову в обслуговуванні мережі цілком можлива;

- атаки на додаткові сервіси. Власне, LTE розроблялося не тільки для забезпечення доступу до Інтернету мобільних користувачів, а скоріше як платформа для впровадження нових відео, ігрових та багатьох інших послуг. Ці сервіси можуть бути уразливі для самих різноманітних атак - як з Інтернету, так і з мобільної мережі. Цілком можливо, що, атакувавши один з сервісів, зловмисники зможуть впровадити в клієнтські пристрої небезпечні програми. Є також проблеми і з самим стандартом [1].

Враховуючи все вищевикладене, зробимо висновок, що розробники мобільної технології LTE подбали про її захист істотно більше, ніж розробники Інтернету і тому мобільна мережа є більш надійною і безпечною, ніж всесвітня мережа. При цьому, в основному, захист покладено на більш інтелектуальні базові станції. Всі функції захисту в LTE об'єднані стандартом і передбачають захист на декількох рівнях: на рівні доступу до мережі, на рівнях мережевого і користувацького доменів, на рівні додатків та на рівні відображення і конфігурацій.

Список використаних джерел:

1. Захист інформаційних ресурсів у сучасних мережах LTE - 2019. – URL: http://lsd.dut.edu.ua/uploads/n_185_66228883.pdf (дата звернення: 05.01.2024)
2. Рыжков А. Е., Сиверс М. А., Воробьев В. О., Гусаров А. С., Слышков А. С., Шуньков Р. В. Системы и сети радиодоступа 4G: LTE, WiMax. – СПб.: Москва, 2012.С. 226.

СЕКЦІЯ 16.

КУЛЬТУРА І МИСТЕЦТВО

Sharykov D.

PhD in Arts, Professor,
Professor at the Department of Circus Genres,
Kyiv Municipal Academy of Circus and Performing Arts,
Kyiv, Ukraine

ALEXANDER AMPODISTOV OF MULTI-GENRE OF CIRCUS ARTISTS : CIRCOLOGY ANALYSIS AND SPECIFICITY OF CREATIVITY

The article will conduct a circological analysis in the context of the artistic creativity of modern domestic representatives of circus art in different genres. Personalities in various circus genres are defined and given a clear description, namely: aerialist, acrobat and juggler – Alexander Ampodistov.

The problem with the article is that this topic has hardly been studied in modern art criticism in the circological field. Firstly, because this topic is very personalized. Secondly, in Ukraine there is a lack of high-quality and systematic scientific research in the field of circology, especially the current state and creativity of the domestic circus space.

The theme and specificity of the creativity of circus acts in the field of vaulting acrobatics, aerial gymnastics, balancing act, juggling and clowning, unfortunately, have not been sufficiently studied in modern art criticism, but require some study due to the

uniqueness and inimitability of the artistic creativity of our compatriots [1, p. 85–106].

The purpose of the article is to give a clear and systematic definition, characterization and indicate the uniqueness of the multi-genre creativity of current circus artists by genre – Alexander Ampodistov.

The analysis of modern sources on this issue is quite small and narrow, as noted earlier. Inessa Lvova, Marina Malykhina, Elena Pozharskaya, Peta Tate, George Spieth, Denis Sharikov, Gisela Winkler, Matthew Witman.

Yuri Kashuba, Dmitry Orel, Yulia Romanenkova. The above-mentioned authors stylo described or fragmentarily mentioned circus entertainment shows. In modern circology, the themes of modern multi-genre circus performers are little reflected in domestic and foreign criticism. There are only certain generalizations and fragmentary references to certain circus acts of domestic artists, as well as circus programs that relate specifically to multi-genres [4, c. 109–125].

Circological analysis of the artistic creativity of domestic artists, the specifics of their demonstration of their own performances in the arena and show programs today, unfortunately, remains almost unexplored and unexplained. And the work of this performer, along with other outstanding representatives of domestic and world circus art, without exaggeration, is the “golden fund of the stage culture of Ukraine”.

Alexander's father and mother, who worked in the Arnautov circus troupe "Standing Frame" aerial flight, his father began in the same genre in the Zverev troupe. Alexander began working with his parents at the age of 15, first as a student in a troupe, then as a circus performer. It should be noted that the Ampodistov family worked in the Emil Keogh attraction [8, p. 106–112].

Having started to work professionally, Alexander, after an air flight, together with his mother, created the circus act “Aerial Frame (Catcher)”, aerial Douet-Adagio, father. The first part of the routine was difficult, performing technical statics, followed by the trick swing part, which was interesting and much easier. According to Alexander: “Unlike air flight, it was easier to work mentally, but there was a dynamic pace, a clear distribution of physical strength and breathing. It was mentally more difficult during the flight; firstly, we worked without insurance; secondly, the performer’s life constantly depended on me, this had a very strong psychological impact. On the contrary, in the frame, more energy was consumed by physical activity and the importance of working out the trick part correctly and efficiently. Therefore, for the most part, sometimes you don’t notice the viewer, the sounds, what is happening around, it is important to work out your own performance clearly and efficiently”.

At the same time, in addition to the circus, Alexander worked in private variety shows. He independently made the stage numbers “Diyabolo”, “Fakir Yog Show”, “Transformer”. “Fakir Yog Show” (solo show of original illusion tricks and tricks), “Transformer” (solo transformation of an object thanks to a special costume).

Working in a duet with his wife Olga, the Ampodistov duet included the following numbers: “Static duet trapeze”, “Diabolo”, “Steampunk douet OAR”. “Static duet trapeze” aerial genre static trapeze in a comedy-national style. Also, Alexander’s wife, Olga Pape, a sports acrobat and circus performer, performed a separate solo number “Candle” - a manual balancing act with a candle on a rotating pedestal [10, p. 106–112].

Alexander and Olga Ampodists worked in circuses in Ukraine - Donetsk, Kiev, Zaporozhye, Dnepr, Lvov, Simferopol,

Kharkov, as well as abroad - Poland, Switzerland, Spain, Egypt, Korea, Macau (China), USA, Chile, Peru, Colombia. They also took part in the Ukrainian television project Battle of Talents.

According to Alexander: multi-genres in circus art today are extremely important, but there is a certain nuance. In my case, from childhood and adolescence I mastered the basic technical components of several genres, so for example, while working “Static Duet Trapeze”, I also worked “Diyabolo” and also worked part-time in the variety show “Fakir Yog Show”, “Transformer”. Although in general, if you work well, for example, an acrobatic couple, it is quite difficult to master and work in another circus genre, the quality can be a problem. It is also important to add that today a modern circus artist must master many circus genres and have more than just one circus act in his repertoire. It is even possible to have 2-3 different numbers. Firstly, this is earnings, and secondly, this is your uniqueness and versatility, which creates a certain competitiveness in the circus market and invitations from the heads of stage and circus companies and shows [5; 6].

It is important to add that the son of Alexander and Olga Ampodistov, Andrey continues the creative activities of the dynasty, works as an acrobatic and roller-dance duo, graduated from the KMAETSM professional college, is a juggler by qualification, and is now mastering circus art at the bachelor's degree in the performing arts department.

The conclusions indicate that an important priority in modern circology is systematic research into the artistic creativity of modern domestic circus artists today, especially those working in a multi-genre format, as well as a detailed study of the characteristics of the specifics of their work, which is an important factor in the formation of domestic and world heritage and fund unique and interesting examples in the field of circus art by genre.

References:

1. Lvova I. Tsyrkova rezhysura ta shou-biznes u poli rozvazhalnoi haluzi. Rol PR u prosuvanni tsyrkovoho shou [Circus directing and show business in the entertainment industry]. ART-platFORM: Scient. Alm. Kyiv: KMACVA, 2021. Vol. 3. P. 85–106 [in Ukrainian]
2. Malykhina M. Profesiina tsyrkova osvita v Ukraini [Professional circus education in Ukraine]. Culture and reality. 2012. Vol. 1. C. 174–179 [in Ukrainian].
3. Pozharska O. Zmist ta funktsii tsyrkovoho vydovyshcha [Contents and functions of a circus spectacle]. URL: https://knowledge.allbest.ru/culture/3c0a65625a3a_c68a5c43a99521316d27_0.html [in Ukrainian].
4. Sharykov D. Baletna ta tsyrkova neoklasyka: intehtratsiini protsesy, syntez ta transformatsiia [Ballet and circus neoclassics: integration processes, synthesis and transformation] ART-platFORM: Scient. Alm. Kyiv: KMACVA, 2020. Vol. 1. C. 109–125 [in Ukrainian].
5. Winkler Gisela. (2015). Von Fliegenden menschen und tanzenden pferden. Deutschland, Berlin. Schaltungdienst Lange. 178 s [in Germany].
6. Wittmann Matthew. (2012). Circus and the City: New York, 1793-2010. Bard Graduate Center, New York, United States. 208 s.
7. Kashevarov. Dmytriy Oryol. Denys Sharykov. (2021). Stage and technical training in circus genres: safety, arena, equipment: manual. Kyiv: Department of Circus Genres, Faculty of Performing of Arts KMACPA. 153 p [in English]
8. Kashuba Yu. (2018). Specific features of circus acrobatics: power acrobatics, analysis of the scenic method in the Kiev Municipal Academy of Variety and Circus Art. Innovative solutions in modern science. Dubai, UAE, № 6 (25), 100–105 [in English].

9. Orel Dmytriy (2017). The specificity of Circus Gymnastics on the Canvases in teaching and the creative process of the Kyiv City Academy Variety and Circus Arts. Paradigme of knowledge. Muscat, Oman. № 5 (25). P. 120–123 [in English].

10. Orel Dmytriy. Acrobatical-voltage in the system of higher education: an analysis of the scenic method for practical study of the increased complexity for the specialization Circus acrobatics. Innovative solutions in modern science. Dubai, UAE, 2018. № 6 (25). P. 106–112 [in English].

11. Peta Tait. (2005). Circus Bodies: Cultural Identity in Aerial Performance. Routledge, London, England. 200 p. [in English].

СЕКЦІЯ 17.

ПРИКЛАДНА ФІЗИКА ТА НАНОМАТЕРІАЛИ

Arnautov A.

candidate of medical sciences,
doctor - ophthalmologist of the highest category,
Head of the Department of Microsurgery of the Eye
*"Ophthalmological center
im. prof. L.L. Girshman"
Kharkiv, Ukraine*

Arnautov V.

doctor - ophthalmologist
*"Ophthalmological center
im. prof. L.L. Girshman"
Kharkiv, Ukraine*

NEW SCHEME OF CHROMATIC ABERRATION BASED ON THE NEW SPECTRUM OF OPTICAL RANGE EMISSION

(ninth message about our new spectrum of visible light)

****Chromatic aberration** is a type of optical system aberration caused by light dispersion or the dependence of the refractive index of a medium on the wavelength of the passing radiation. Due to dispersion, the focal lengths do not coincide for light rays with different wavelengths (rays of different**

colors). ***(Wikipedia)*** ****Chromatic aberration**** played a significant role among the challenges that contributed to technical progress during the era of great discoveries. In the mid-17th century, Isaac Newton diligently studied this phenomenon to improve the quality of images in refracting telescopes. In the course of his research, he attempted to scientifically explain the phenomenon of dispersion but drew the incorrect conclusion that chromatic aberration was unavoidable. This prompted him to ingeniously develop a new type of telescope – the reflective telescope. The principle of constructing a chromatic aberration diagram is based on Isaac Newton's theory of normal dispersion. It involves the idea that short-wavelength (cyan, violet) colors focus closer to the lens than red because they have a higher refractive index. These colors are considered the extremes in the spectrum and have the maximum difference in focal lengths. For intermediate colors of the spectrum, there are other intermediate refractive index values. However, a simple attempt to replicate and observe this phenomenon immediately raises many unclear questions. In practice, the opposite phenomenon occurs. Long-wavelength rays are refracted more by the lens than short-wavelength ones. The authors of the article have previously conducted research [1-8] on the dispersion of visible light. As a result, a new spectrum of optical range emission was discovered, consisting of three discrete monochromatic lines on a white background. In connection with this, there was a need to reconsider the chromatic aberration diagram in light of the new knowledge we obtained. The authors conducted experiments demonstrating the phenomenon of chromatic aberration using both classical and slightly modified methods. As a result, they were able to identify errors in the construction of the classical diagram and develop a new chromatic aberration diagram. In literature and on the internet, the chromatic aberration diagram appears in various versions [9-12] (see Fig. 1).

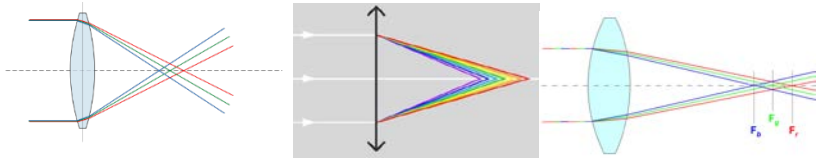

Fig. 1. Conventional diagram of chromatic aberration.

Fig. 2. Diagram of chromatic aberration study. The image on the screen was examined before (Fig. 2-6) and after focusing (Fig. 2-8).

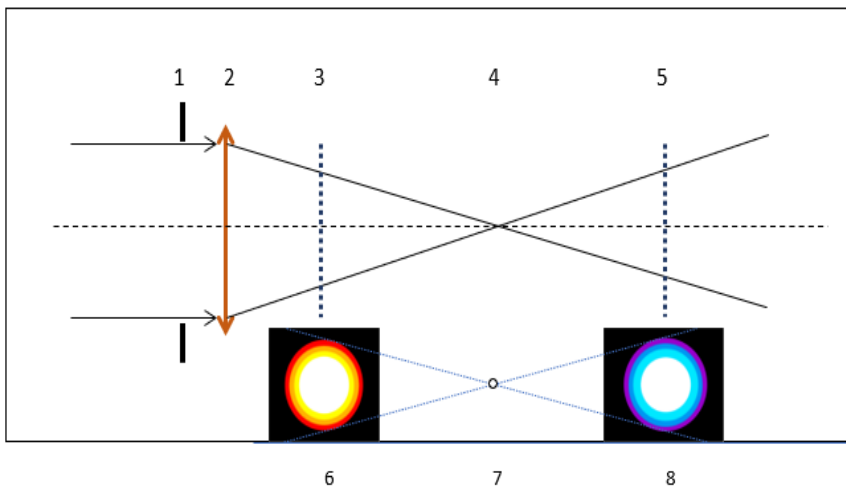

Fig. 2. Diagram for studying chromatic aberration. Perpendicular to the optical axis, the screen is successively positioned before and after focusing.

Fig. 3 - A photograph and a diagram of the chromatic aberration pattern before focusing. The actual pattern significantly differs from the theoretical one. Inside the light cone, there is a

yellow fringe, not a violet one (the first paradox, which almost no one noticed for more than three centuries). This means that the shortest focus is for the yellow color, not the violet one. It's worth noting that this is not about the "extreme" colors (red and violet), but about the yellow color, which is in the central zone of Newton's spectrum (another - the second paradox).

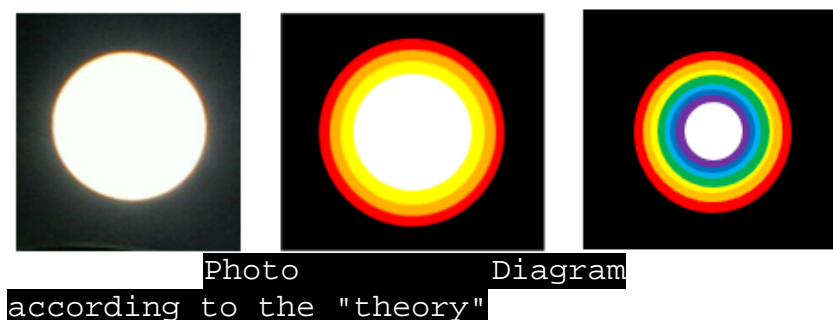

Fig.3. Chromatic Aberration Before Focusing

Fig. 4 - Photograph and diagram of chromatic aberration after focusing. The actual scheme also differs fundamentally from the theoretical one. Inside the light cone, there is a cyan fringe, not a red one (the third paradox, which practically no one has seen for more than three hundred years). This means that the longest focus is for the cyan color, not the red one. Note that we are once again talking not even about the "extreme" colors (red and violet) but about the cyan color, which is in the central zone of Newton's spectrum (another - the fourth paradox).

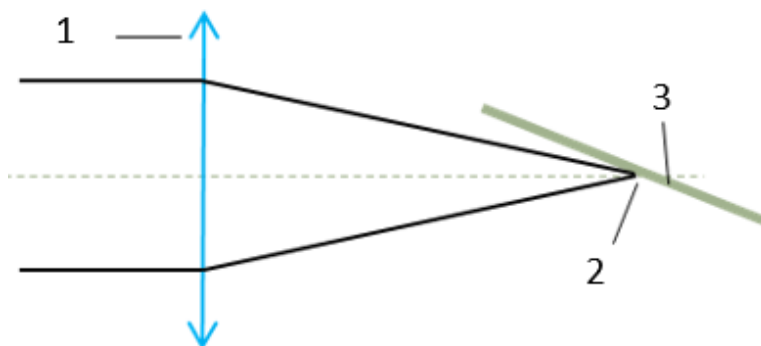
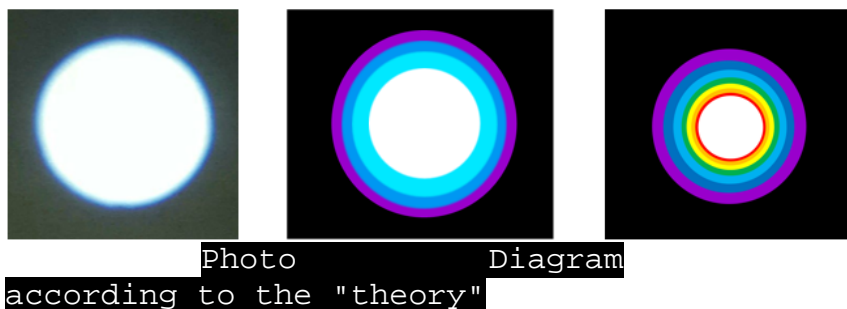

Fig.4. Chromatic Aberration After Focusing

Fig.5. Scheme of studying the focal region of the lens.

Fig. 5. Our proposed scheme for studying the focal region of a positive lens.

In the focal region (2) of the lens (1), a white screen (3) is positioned at an angle to the optical axis for visualizing the optical cross-section of the focus.

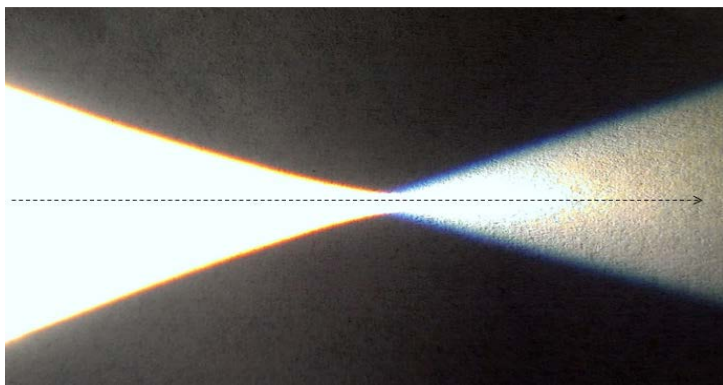

Fig.6. Photo of the focal region of a positive lens.

Fig.6 - Photo of the focal region of a positive lens. Inside the light cone before the focus, there is a yellow border transitioning into orange and red stripes.

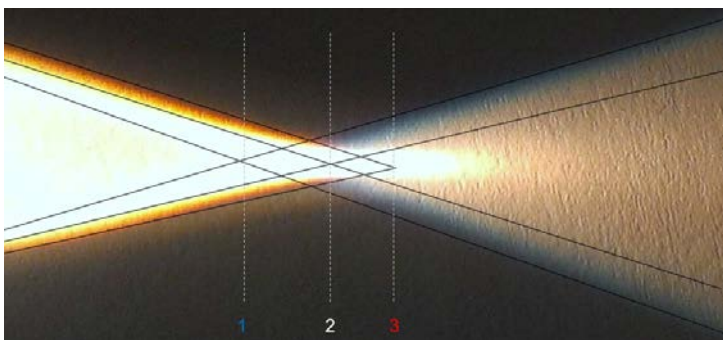

Fig. 7. The first impression creates the illusion that the focus of the violet color (1) is closer to the lens than the focus of the red color (3).

Fig. 7 - Schematic probable positions of the red and violet foci (let's mentally extend the rays of red and violet colors).

Although a positive lens does not have an imaginary focus, there is an illusion that the imaginary focus of the violet color (1) is closer to the lens than the imaginary focus of the red color (3). Such an illusion can be enhanced by placing a wide transparent annular diaphragm in front of the lens (Fig. 8).

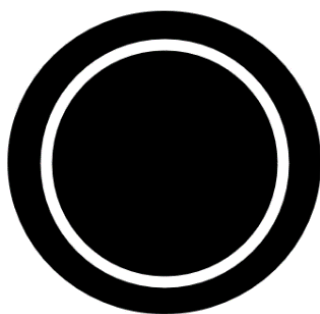

Fig. 8. Wide annular diaphragm to enhance the illusionary appearance of chromatic aberration.

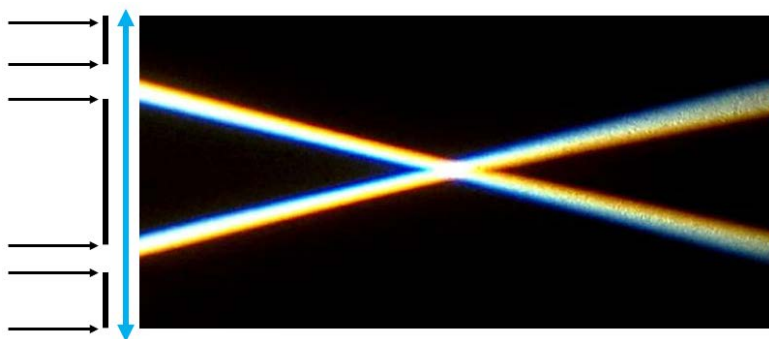

Fig. 9. Two white rays on a black background from the diaphragm (Fig. 8) create the "desired" illusion of the correctness of the well-known chromatic aberration scheme.

And in Fig. 9, an almost perfect "desired" chromatic aberration scheme is presented, where the violet color has the shortest focus, and the red color has the longest one.

The colored lines after the lens represent the same Newtonian spectrum that can be obtained by adjusting a specific width of the diaphragm, limiting the light beam. By changing the width of the spectroscopy diaphragm, various types of irregular spectra can be obtained at the output, including the three-component RGB spectrum. Therefore, this illusion can be further enhanced by forming only three colors from the RGB system at the entrance to the lens. To achieve this, it is necessary to narrow the light beam even more by using a narrower ring diaphragm, as depicted in Fig. 10.

Fig.10. Narrow ring diaphragm for creating a pronounced illusory effect of chromatic aberration in the RGB (red, green, cyan) scheme.

In our previous research [1-8], it has been proven that when attempting to conduct transverse dispersion of the spectrum with RGB components, Newton made a hasty interpretation of the experiment results and mistakenly noted that the cyan color refracts more than the red. The choice of colors for the dispersive stripes and the background was unfortunate. The blue and red stripes, as well as the black background, not only refract but also decompose into constituent colors, and then, overlapping each other, form new ones. The position of the newly formed colored stripes was assessed as a displacement of the primary ones. Such conclusions were drawn based on Newton's assumptions that all colors of the spectrum he observed do not further decompose, and the black background represents the absence of light, thus not

subject to dispersion. We have demonstrated [1-8] that all colors can be obtained by mixing other colors, and black color is the richest in components. Only the primary colors—cyan, purple, yellow, and white—are not subject to dispersion.

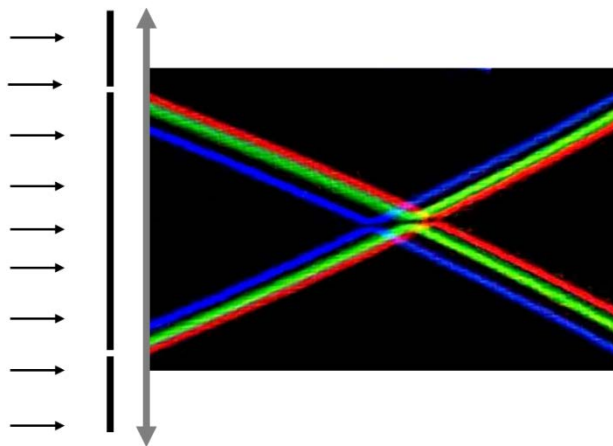
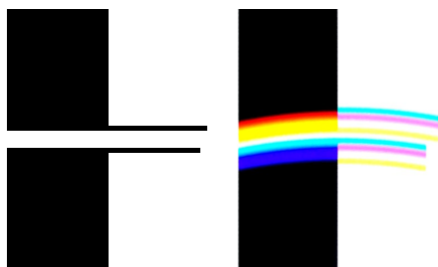

Fig. 11. Photo of the illusory focal region in the RGB (red, green, blue) scheme (author's photo)

Looking at Fig. 11, it may seem that the blue tones are refracted more strongly than the red ones. However, they are formed by the combination of dispersive colors of the black edges of the diaphragm. Therefore, it would be incorrect to draw such conclusions. Our research [1-8] has proven that Newton's spectrum is not indivisible. We were able to decompose Newton's spectrum along and across. The results turned out to be identical. Newton's spectrum appeared to consist of two identical three-component spectra. And these spectra are the result of the dispersion of the black edges of the diaphragm limiting the primary beam of white light (Fig. 12).

а

в

Fig.12. Our experiment [1-8] of the longitudinal decomposition of Newton's spectrum.

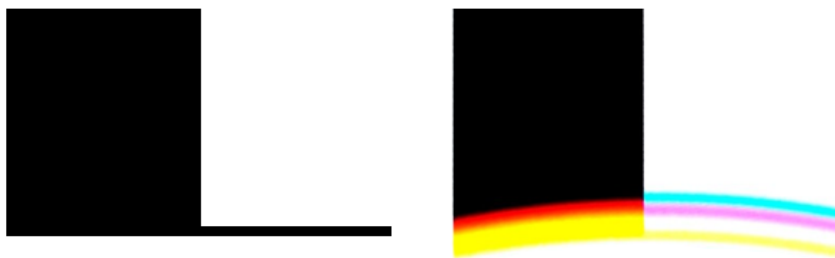

Fig.13. Possible arrangement of rays before the focus in the chromatic aberration scheme.

Fig.14. Possible arrangement of rays after the focus in the chromatic aberration scheme.

In our opinion, the emission spectrum of the optical range consists of three discrete monochromatic lines: cyan, purple, and yellow on a white background [1-8]. And it is the result of the dispersion of Fig.s of black color: lines or dots. Therefore, to create a true picture of chromatic aberration, it is necessary to use a circular black thin diaphragm (Fig.15).

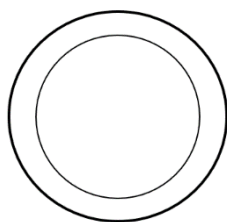

Fig.15. Circular black thin diaphragm to achieve a true view of chromatic aberration in the CMY scheme (cyan, magenta, yellow)

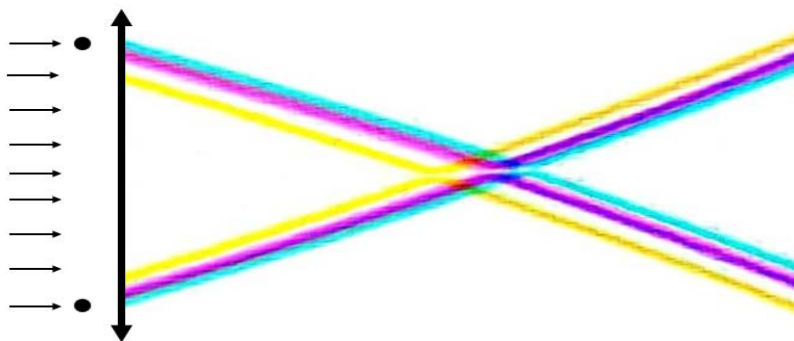

Fig.16. Actual chromatic aberration scheme (photo by the author).

Fig. 16 depicts the image we obtained (photo) of spherical aberration. The yellow color is refracted more strongly than the cyan, and the purple is weaker than yellow but stronger than cyan.

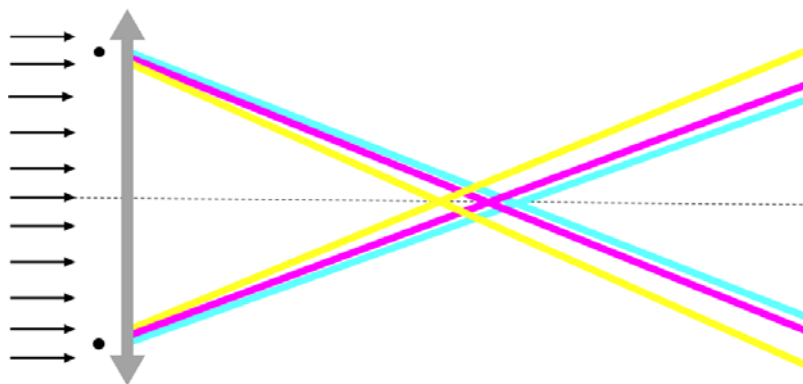

Fig. 17. Drawing of the real chromatic aberration scheme (based on the author's photo)

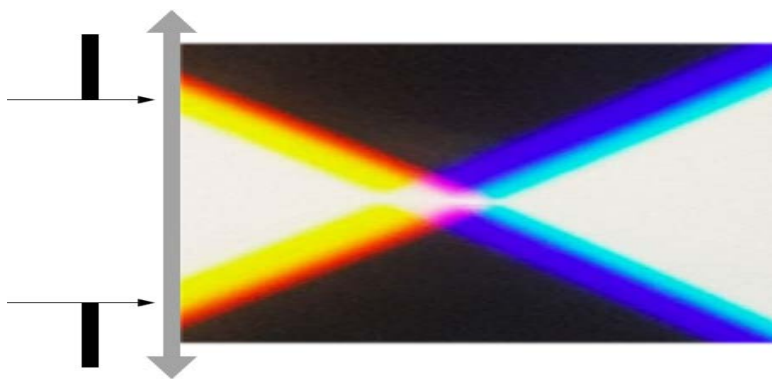

Fig. 18. Photo of the real focal area with chromatic aberration (author's photo)

On Fig. 18, a photo of the focal region with chromatic aberration is depicted. This photo confirms our hypothesis regarding the structure of the optical range emission spectrum [1-8].

When explaining this scheme, there is no need to focus on the focal points of the "extreme colors of the spectrum: red and violet." Drawing conclusions about the structure of chromatic aberration based solely on photo 18 is incorrect. This is because it is the result of incomplete, initial dispersion [1-8]. The purple color is only visible in the central focal area. There is no cyan and purple in the light cone before the focus. Purple, together with yellow, forms the red color. And cyan, together with yellow and purple, forms black color. In the light cone after the focus, yellow and purple are not visible. Purple, together with cyan, forms cyan and violet colors. And yellow, together with cyan and purple, forms black color. It will be correct and illustrative to investigate and demonstrate chromatic aberration in the scheme depicted in Fig. 17 with a circular thin black diaphragm as shown in Fig. 15.

CONCLUSIONS.

1. Our research provides a new perspective on the structure of the spectrum and allows for a more accurate and correct interpretation of chromatic aberration phenomena.

2. The commonly accepted scheme of chromatic aberration, constructed in imitation of Newton's spectrum, does not correspond to reality because it is the result of an incomplete, initial dispersion.

3. Chromatic aberration of a positive lens includes three primary colors: cyan, purple, and yellow on a white background.

4. The focal distance of these colors increases from yellow to purple and from purple to cyan.

5. The extreme colors of the visible spectrum are cyan and yellow, which should be taken into account when correcting the chromatic aberration effect.

6. The investigation of chromatic aberration is conducted based on a new perspective on the structure of the optical range emission spectrum.

7. The use of a circular thin black diaphragm allows for a more accurate reproduction of chromatic aberration, confirming the hypothesis about the spectrum's structure consisting of three discrete monochromatic lines: cyan, purple, and yellow on a white background.

References:

1. Arnautov A. (2023a). Paradoxically, with an unbroken eye, the prismatic Newtonian spectrum is observed. [Electronic resource]. Journal "Perspectives and Innovations of Science", series "Medicine", No. 7 (25)-P.487-501. [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-7\(25\)-487-501](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-7(25)-487-501)

2. Arnautov A. (2023b). Not subject to the power of changes in light, broken by a prism, or where the point of dispersion is (to inform each other). [Electronic resource]. Journal "Science and Technology Today", series "Physical and Mathematical Sciences", No. 7(21)-P.506-515. [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-7\(21\)-506-515](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-7(21)-506-515)

3. Arnautov A. (2023c). The peculiarities of the unbroken eye of changes in light, broken by a prism (the third information is about the new spectrum of visible light). [Electronic resource]. Journal "Science and Technology Today", series "Physical and Mathematical Sciences", No. 8(22)-P.276-284. [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-8\(22\)-276-284](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-8(22)-276-284)

4. Arnautov A. (2023d). A new method for tracking visible light dispersion is image dispersion (in the fourth section about the new visible light spectrum). [Electronic resource]. Journal "Science and Technology Today", series "Physical and Mathematical Sciences", No. 9(23)-P.476-488. [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-9\(23\)-476-488](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-9(23)-476-488)

5. Arnautov A. (2023d). Our new visible light spectrum is the result of a redispersion of Newton's classic spectrum (note about the new visible light spectrum). [Electronic resource]. Journal "Science and Technology Today", series "Physical and Mathematical Sciences", No. 10(24)-P.350-370. [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-10\(24\)-350-370](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-10(24)-350-370)

6. Arnautov A., Arnautov V. (2023). Analysis of our new spectrum of visible light (information about the new spectrum of visible light). [Electronic resource]. Magazine - "Veda a perspektivy" No. 12(31), p. 364-383. [https://doi.org/10.52058/2695-1592-2023-12\(31\)-364-383](https://doi.org/10.52058/2695-1592-2023-12(31)-364-383)

7. Arnautov A., Arnautov V. (2024a). About the place and role of white color in the molded spectrum of visible light (information about the new spectrum of visible light). [Electronic resource]. Current aspects of the modernization of science: the problem, development trends. Materials of the XL International Scientific and Practical Conference. m. Thessaloniki, Greece. 07.2024. p. 391-395. <https://doi.org/10.52058/40-391-395>

8. Arnautov A., Arnautov V. (2024b). White color is an attribute of the main colors of our new spectrum of the optical range (information about the new spectrum of visible light). [Electronic resource]. Magazine - "Veda a perspektivy" No. 12(31), p. 356-365. [https://doi.org/10.52058/2695-1592-2024-1\(32\)-356-365](https://doi.org/10.52058/2695-1592-2024-1(32)-356-365)

9. Wikipedia. [Electronic resource]. https://ru.wikipedia.org/wiki/Chromatic_aberration

10. Vedenov A. (1959). Disadvantages of the lens and its correction in the lens // Small format photography / I. V. Barkovsky. - Lenizdat, 1959. - p. 291-297. Leningrad

11. Volosov D. (1978). Photographic optics. — 2nd ed. - "Art", 1978. - pp. 154-159. Moscow

12. Iofis E. (1981). Photocinema technology / Shebalin I. - "Soviet Encyclopedia", 1981. - p.397. - 447 p. Moscow.

СЕКЦІЯ 18.

СОЦІАЛЬНА ФІЛОСОФІЯ

Прокопович Л.

доктор філософських наук,
професор кафедри культурології
та філософії культури,
Національний університет «Одеська політехніка»
м. Одеса, Україна

Гришин Б.

аспірант кафедри культурології та філософії культури,
Національний університет «Одеська політехніка»
м. Одеса, Україна

ПРОБЛЕМА ФРАГМЕНТАЦІЇ СУСПІЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ В ТЕОРІЯХ ГАБЕРМАСА ТА ПРАКТИКАХ МАРКЕТИНГОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Вивчення причин, способів та засобів маніпулювання суспільною свідомістю є однією з актуальних наукових проблем соціальної філософії. Впровадження цифрових технологій в царину соціальної комунікації додає нових можливостей для впливу на свідомість людей [1], і це спонукає до осмислення цієї проблеми в нових аспектах.

Проблемою маніпулювання суспільною свідомістю переймається, зокрема, німецький філософ Юрген Габермас. В книзі «Теорія комунікативної дії» (1981), він представив

свій погляд на суспільство, яке поділяє на систему і життєвий світ. Під системою він розуміє поєднання економіки та бюрократизованого державного управління, а життєвий світ формують сфери сім'ї, сусідства, вільних об'єднань та громадських організацій. Габермас стверджує, що завжди відбувається прихований вплив системи на структури життєвого світу. Спочатку цей вплив маскувався таким феноменом, як «хибне знання», згодом почав здійснюватись через фрагментацію повсякденної свідомості завдяки спеціалізації знання та відокремлення його від традицій [2].

Проте чи дійсно феномен «хибного знання» як інструмент маніпуляції зник остаточно?

На нашу думку, він не втратив актуальності, а лише набув нової «маски». Тепер він реалізується під гаслом позбавлення від «зайвої інформації», замість якої людям пропонується (а насправді – нав'язується) турботливо відібрана (ким?) лише корисна, потрібна (кому?) інформація.

Принаймні, цей прийом наразі доводить свою ефективність в маркетингових комунікаціях, особливо – в технологіях рекомендацій персоналізованого контенту в Інтернеті.

Впровадження нових технологій у соціально-інформаційний сектор у першу чергу спричинено зростанням конкуренції за увагу користувачів. Щоб утримати увагу людини у своїй соціальній мережі необхідно постійно пропонувати лише цікавий, різноманітний контент, і для різних користувачів він має відрізнятися. Адже основним джерелом заробітку компаній-власників соціальних медіа ресурсів є продаж реклами. Тому, чим більше часу люди будуть проводити за споживанням інформації на будь-якому сайті/додатку, тим більше реклами вони побачать і, відтак,

принесуть більший прибуток. Алгоритми визначення уподобань використовуються не лише для утримання уваги споживачів, а й для кращої персоналізації самої реклами. Відтепер є можливість налаштувати рекламну компанію таким чином, що рекламне повідомлення з'явиться тільки у стрічках потенційних клієнтів, тим самим у разі збільшиться конверсія.

Ця практика призводить до проблеми, яку було сформульовано у 2010 році Елі Парайзером під назвою «Бульбашка фільтрів» (англ. Filter bubble, іноді – інформаційна бульбашка). Бульбашка фільтрів – це інтелектуальна ізоляція, яка може виникнути, коли веб-сервіси (у тому числі й мобільні додатки) використовують алгоритми, щоб вибірково приймати інформацію, яку користувач хотів би бачити, а потім надавати інформацію користувачеві відповідно до цього припущення. Веб-сайти роблять ці припущення на основі інформації, пов'язаної з користувачем, наприклад, поведінки колишніх «уподобань», історії веб-перегляду, історії пошуку та місцезнаходження. З цієї причини веб-сайти, швидше за все, подають лише інформацію, яка буде дотримуватися минулої діяльності користувача. Таким чином, бульбашка фільтрів може призвести до того, що користувачі отримують значно менше контактів з іншими (протилежними, суперечливими) точками зору, в результаті чого користувач стає інтелектуально ізольованим [3].

Наприклад, користувач А вважає, що операційна система Android є найкращою серед мобільних систем. Користувач Б, навпаки, вважає, що система iOS найкраща. Далі кожний з них буде дивитися, читати та ділитися тільки тими постами/відеороликами, які підкріплюють їх думку.

Алгоритми соціальних мереж швидко обробляють вхідну інформацію та почнуть рекомендувати тільки той контент та спільноти, які сподобаються власнику акаунта, тим самим не даючи змоги оцінити ситуацію об'єктивно [4].

Втім, цей процес схожий не так на формування «інформаційної бульбашки», як на створення «інформаційних коридорів», по яких ведуть користувача алгоритми. Зрозуміло, що такі «коридори» можна створювати не лише задля пропозиції користувачам певних товарів та послуг, а й для нав'язування певних ідей, відсікаючи від решти інформаційного простору. Іншими словами, крокуючи за умовним «білим кроликом», людина може навіть не підозрювати, що навколо є ще й «чорні кролики», а також «метелики», «їжачки» та інші цікаві істоти [4]. Така практика значно знижує здатність людини до критичного мислення і, як наслідок, призводить до ізольованості та радикалізації окремих соціальних груп.

І це, до речі, призводить до фрагментації свідомості не лише індивіда, а й суспільства, про що й говорить Габермас.

Отже, навмисна фрагментація індивідуальної та суспільної свідомості є маніпуляцією, адже завжди є прихованою, такою, що маскується (за Ю. Габермасом) різними феноменами («хибне знання», «зайва інформація», «інформаційний шум» тощо). Вміння розпізнавати прояви такого впливу є однією з комунікативних компетентностей сучасної людини.

Список використаних джерел:

1. Прокопович Л.В., Березоручька О.В. «Метод Тома Сойєра» в контексті кіберпростору: нові форми та можливості для маніпуляцій. *Scientific Journal "Virtus"*, 2021, June, 55, С. 24–26.

2. Habermas, Jürgen. Theorie des kommunikativen Handelns. Frankfurt am Main, 1981.

3. Daily Dish. The Filter Bubble, 2010. URL: <https://www.theatlantic.com/daily-dish/archive/2010/10/the-filter-bubble/181427/>

4. Lopakov O., Prokopovych L. & Solodkyi D. Analysis of technologies for personalized content recommendations on the internet. *Proceedings of Odessa Polytechnic University*, 2022, Iss. 1, Vol. 65, P. 83–89. DOI: 10.15276/opu.1.65.2022.10.

СЕКЦІЯ 19.

ПОЛІТОЛОГІЯ

Теремко В.В.

к.п.н., доцент,

Київський національний університет

імені Тараса Шевченка

м. Київ, Україна

ВПЛИВ ІДЕОЛОГІЇ НА ПОЛІТИЧНУ ПОВЕДІНКУ ТА СТРАТЕГІЇ СУЧАСНИХ ПАРТІЙ

У сучасному світі, де політичний ландшафт постійно змінюється, розуміння впливу ідеології на політичну поведінку та стратегії партій стає все більш важливим. Зростання популізму, зміни в електоральних уподобаннях, та поява нових політичних рухів змушують аналізувати, як ідеологія формує стратегії партій та їхню взаємодію з виборцями. Це дослідження має важливе значення для розуміння того, як ідеологічні переконання впливають на політичні рішення та поведінку партій. Особливо це актуально в контексті глобалізації, коли ідеологічні впливи часто перетинають національні кордони, впливаючи на політичні процеси в різних країнах. Крім того, дослідження допомагає зрозуміти, як партії адаптують свої стратегії для відповіді на соціальні та економічні виклики, а також як вони реагують на зміни у суспільних настроях та вимогах електорату. Це знання є ключовим для аналізу політичної

стабільності, виборчих кампаній та демократичного розвитку [1]. Загалом, дослідження впливу ідеології на політичну поведінку та стратегії сучасних партій є не лише актуальним, а й необхідним для розуміння динаміки політичного життя в сучасному світі.

Є очевидним, що різноманітні ідеологічні системи постійно формуються та розпадаються, часто непомітно впливаючи на актуальний політичний процес. Проте, деякі ідеології набувають сили та значення, коли велика кількість організованих груп людей втягується в тривалі соціальні, культурні, економічні та політичні конфлікти. Кожна сторона у цих конфліктах прагне згуртувати існуючих прихильників та залучити нових, а також завоювати підтримку громадськості, яка не бере безпосередньої участі у конфлікті. Як правило, в ідеологічних конструкціях відбувається маніпулювання акцентами, оскільки ідеологи, використовуючи марксистську термінологію, намагаються представити власні інтереси як універсально значущі. Це можливо шляхом перетворення конфлікту зі сфери інтересів у сферу цінностей. На підставі спільних цінностей може бути сформована значно ширша політична коаліція, ніж на основі чисто корисливих інтересів. Цінності в цьому контексті визначаємо як загальні та стійкі настанови, які людина використовує для вибору та виправдання своїх дій, а також для оцінки людей та подій. Політичних цінностей існує не так багато, тому кількість стійких ідеологічних традицій також є обмеженою. Це пояснює «транснаціональний» характер головних ідеологічних систем та їхню легкість у адаптації до нових інституційних та культурних умов [4].

У кожній країні та в кожний історичний період формується своя унікальна ідеологічна палітра. Це означає,

що ідеології, які найкраще інтерпретують поширені в суспільстві соціальні розбіжності, зазвичай досягають найбільшого успіху. В епоху сучасності соціальна та політична ідентичність часто визначається через ідеології, що навчають відрізняти «своїх» від «чужих». Ці ідеології базуються на стабільних соціальних розбіжностях та включають поєднання основної цінності, інтересів певної соціальної групи та системи політичної аргументації, яку розробляють спеціалізовані фахівці, зокрема ідеологи.

Протягом останніх п'ятдесяти років серед фахівців у сфері дослідження ідеологічних процесів точаться гострі дебати щодо структури ціннісно-ідеологічного спектру. Основним питанням є невідповідність між численними емпіричними дослідженнями та їх теоретичними інтерпретаціями. З одного боку, загальноприйняте переконання свідчить про велику кількість різноманітних соціальних проблем у сучасному світі. Відповідно, ідеологічні уподобання громадян мають розміщуватися у складному, багатовимірному просторі, який включає численні незалежні один від одного виміри, пов'язані з різними соціально-політичними конфліктами. Дійсно, серед політичних активістів можна виявити людей із найрізноманітнішими комбінаціями політичних цінностей та прихильників найбільш незвичайних доктрин [5]. Однак, на рівні електорату спостерігаються інші тенденції: політичні уподобання звичайних громадян зазвичай поміщаються на одновимірній шкалі, і більшість визначає свою позицію в політичному просторі без значних труднощів.

Ідеологія партії означає набір стратегій, концепцій, поглядів, цінностей для зміни та розвитку суспільства, які становлять фундамент політичної діяльності цієї партії.

Партійна ідеологія є однією з форм вираження позитивного бачення сучасної та майбутньої державної та соціальної організації, важливою для визначення ролі партії в цьому контексті.

Кожна політична партія розробляє власну ідеологію або політичну стратегію. Більшість експертів у галузі партійної діяльності розглядають політичну платформу як теоретичну та методологічну основу партії, яка має на меті ілюструвати, яку політику в різних сферах суспільства партія має намір проводити, яких змін і рішень вона очікує від існуючої влади, і які зміни вона впровадить, якщо сама прийде до влади. Партія базує свою програму на основі своєї ідеології та адаптує її до конкретних історичних умов. Лідерам партій потрібно вміти чітко формулювати нові творчі цілі, програми та ідеології. Позитивне чи негативне сприйняття ролі партій у житті суспільства залежить від особистих, соціальних, класових чи національних переконань щодо ідеології, на якій базується діяльність певної політичної партії [3].

Серед актуальних проблем партійної системи в Україні можна виділити наступні: нечіткість ідеологічної платформи, комерціалізація політичної діяльності та олігархізація партійної еліти, відсутність постійної взаємодії між партією та звичайними виборцями, перевага партійного популізму над концептуальними стратегіями розвитку, а також відсутність довгострокової стратегії розвитку партії.

Неоднозначність або повна відсутність чіткої ідеологічної платформи та довгострокової стратегії є фундаментальною проблемою для більшості українських політичних партій. Незважаючи на те, що теоретично багато партій оголошують відданість основним політичним ідеологіям, таким як консерватизм, лібералізм, націоналізм, комунізм чи

соціал-демократія, у практичному застосуванні та ухваленні управлінських рішень часто спостерігається поліідеологічний підхід. Ця відсутність чітких ідеологічних напрямів веде до створення численних партійних проєктів, орієнтованих на короткострокові виборчі кампанії. Таким чином, ідеологія виступає ключовим фактором у формуванні партійної системи та структуризації суспільних інтересів. Недоліки в партійному будівництві, такі як його структурна безідейність, були виявлені під час різних виборів [6].

Партійні ідеології часто є абстрактними, не мають чіткої спрямованості та конкретного ціннісного змісту. В контексті цього, важливим напрямом розвитку партійної системи стає створення політичних партій за європейським зразком. В Україні на сьогодні класичних партій у європейському розумінні небагато. Європейська політична партія – це асоціація громадян, які прагнуть досягнення політичних цілей у рамках правового порядку країни, дотримуючись принципів свободи, демократії, поваги до прав людини та верховенства закону.

Трансформація суспільства характеризується конфліктом між традиційними цінностями народу та культурою та сучасними ліберальними вимогами. Розпад традиційних спільнот і виникнення в них груп з різними поглядами та способами життя призводить до розколу світоглядної основи цих спільнот. Тому ідеологія має відповідати сучасним реаліям, враховуючи інтереси широких верств населення [2].

Таким чином, основними цінностями ідеології будь-якої партії мають стати відповідальність за долю країни, патріотизм, гуманізм, демократія, соціальна справедливість. Ці цінності є ключовими для формування громадської думки та громадського виховання. Важливо зазначити, що в деяких

країнах законодавство прямо вимагає від партій здійснювати діяльність, спрямовану на поліпшення громадського виховання, і ця функція може бути конкретизована на законодавчому рівні.

Список використаних джерел:

1. Андрющенко Т. (2022) Психологія політичної пропаганди. Гнозис, 100.
2. Денисенко В. (2017) Ідеологія як форма раціонально-ірраціонального відображення соціального буття. Вісник Львівського університету. Серія «філософсько-політологічні студії», 14, 222–224.
3. Іванішин П. (2022) Ідеологія і держава: націософська інтерпретація. Київ: Крила, 534.
4. Лютий Т. (2016) Ідеологія: матриця ілюзій, дискурсів і влади. Київ: НаУКМА, 200.
5. Розумний М. (2021) Національна доктрина. Київ: КМ Букс, 264.
6. Хохлов В., Башлаков С., Золотарьов В. (2019) Лібертаріанська перспектива. Від посткомунізму до вільного суспільства. Київ: Ніка-центр, 336.

СЕКЦІЯ 20.

ЕЛЕКТРОЕНЕРГЕТИКА, ЕЛЕКТРОТЕХНІКА ТА ЕЛЕКТРОМЕХАНІКА

Данилович А.О.

науковий співробітник,

*Український науково-дослідний інститут
спеціальної техніки та судових експертиз СБ України
м. Київ, Україна*

ВИКОРИСТАННЯ СИСТЕМ ОХОЛОДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННОЇ ТЕХНІКИ НА БАЗІ МІНІАТЮРНИХ ТЕПЛОВИХ ТРУБ

Стрімкий розвиток індустрії електронних компонентів і високі темпи мініатюризації радіoeлектронних комплексів роблять актуальним завдання створення надійних систем охолодження, спроможних забезпечити ефективне відведення теплоти в умовах підвищення теплових потоків, які виділяються мініатюрними напівпровідниковими та іншими приладами. Сучасні тенденції створення ефективних мініатюрних радіoeлектронних комплексів різного призначення, що функціонують під дією сил гравітації, прискорення тощо, потребують винаходження надійних систем охолодження для підтримання заданих температурних режимів. Одним із найефективніших засобів відведення значних теплових потоків є системи охолодження на базі теплових труб (ТТ), зокрема мініатюрних.

Однією з проблем при створенні мініатюрних теплових труб (МТТ) є розрахунок коефіцієнтів тепловіддачі в зонах випаровування та конденсації, оскільки підвищення інтенсивності тепловіддачі в цих зонах дозволить знизити термічний опір та збільшити максимальні передавальні теплові потоки МТТ. Основними теплопередавальними характеристиками МТТ є термічний опір і максимальний тепловий потік. Складність процесів, що відбуваються всередині МТТ (кипіння, конденсація, переміщення пари та рідини), не дозволяє аналітично визначити їхні основні характеристики. Більшість досліджень присвячено визначенню термічного опору та величини максимального теплового потоку для конкретних конструкцій МТТ, і вкрай мало публікацій, в яких досліджуються фізичні механізми передавання теплоти всередині МТТ і вплив обмеженості простору [1].

У зв'язку з вищенаведеним постає питання щодо вивчення впливу геометричних і режимних факторів на термічний опір і максимальні теплові потоки МТТ з мідною металоволокнистою капілярною структурою.

Дослідження теплопередавальних характеристик МТТ проводились наступним чином. Кожна досліджувана МТТ була оснащена омичним нагрівачем і конденсатором «труба в трубі», то розташовувалась залежно від завдання дослідження: вертикально, коли зона конденсації (ЗК) знаходиться над зоною нагріву (ЗН) – $\varphi=+90^\circ$; горизонтально – $\varphi=0^\circ$; вертикально, коли ЗК знаходиться під ЗН – $\varphi=-90^\circ$. По всій довжині МТТ були встановлені мідь-константанові термопари – по три в зонах випаровування та конденсації і дві в зоні транспорту. Сигнал від термопар подавався на аналого-цифровий перетворювач (АЦП) і далі на персональний

комп'ютер. Температура фіксувалась за допомогою системи зчитування показань термопар в режимі реального часу з частотою 1 Гц. Для зниження теплових втрат до навколишнього середовища МТТ теплоізолювали базальтовим волокном із коефіцієнтом теплопровідності $0,04 \text{ Вт}/(\text{м} \cdot \text{К})$. Зона конденсації омивалася водою з постійною витратою $0,0049 \text{ кг}/\text{с}$, яку підтримували за допомогою напірного бака і контролювали за показаннями ротаметра.

Температуру води на вході в конденсатор і на виході з нього вимірювали двома мідь-константановими термопарами, сигнал від яких також подавали на АЦП і далі на комп'ютер. Температура води на вході в конденсатор під час експерименту підтримувалась постійною: $20^\circ\text{C} \pm 0,5^\circ\text{C}$.

Отримані в результаті досліджень дані свідчать про наступне:

1. – зі збільшенням теплового потоку термічний опір знижується до деякого мінімального значення, а потім починає зростати;
2. – у разі горизонтального розташування труби, коли дія сил гравітації відсутня, теплопередавальна здатність МТТ визначатиметься капілярними силами, які зі свого боку залежать від конструкційних характеристик капілярної структури;
3. – тиск, створюваний у капілярній структурі, залежить від сил поверхневого натягу і головних радіусів кривизни меніска пор;
4. – при розташуванні труби проти сил тяжіння ($\varphi = -90^\circ$) мінімальний термічний опір дорівнює $0,5 \text{ К}/\text{Вт}$, а відповідний цьому значенню максимальний тепловий потік – 15 Вт ;
5. – коли гравітаційні сили допомагають руху теплоносія в зону випаровування ($\varphi = +90^\circ$), мінімальний

термічний опір знижується до 0,3 К/Вт, а максимальний тепловий потік зростає до 250 Вт;

6. – зменшення діаметра парового простору призводить до збільшення термічного опору, при цьому фіксувалося збільшення удвічі товщини капілярної структури, а також значне зниження її пористості. Також було зафіксовано збільшення капілярного тиску для транспорту теплоносія, що може призвести до значного зростання максимального теплового потоку, особливо при розташуванні МТТ проти сил тяжіння;

7. – істотний вплив на термічний опір МТТ має і вид теплоносія. При цьому, значну роль відіграють такі його теплофізичні властивості, як теплота пароутворення і коефіцієнт поверхневого натягу.

Таким чином, проведене дослідження показало, що при протіканні випаровувально-конденсаційних процесів в умовах обмеженого простору, що характерно для МТТ, коефіцієнт тепловіддачі в зоні нагріву істотно знижується порівняно зі звичайними ТТ великого розміру. Збільшення товщини капілярної структури та зменшення пористості знижують вплив сил гравітації на характеристики МТТ та збільшують максимальні теплові потоки. Зменшення діаметра парового каналу призводить до зростання загального термічного опору МТТ, і для його зниження необхідно застосовувати капілярну структуру з параметрами, які, з одного боку, збільшували капілярний тиск, а з іншого – забезпечували б вільну евакуацію парової фази до парового каналу.

Під час проектування МТТ для систем охолодження малогабаритних об'єктів рекомендується враховувати результати проведеного дослідження, в ході якого було встановлено кількість факторів, які впливають на теплопередавальну здатність МТТ.

Список використаних джерел:

1. Кравець В.Ю., Хайрнасов С.М., Ромашенко М.Д., Данилович А.О. Теплопередавальні характеристики мініатюрних теплових труб для систем охолодження електронної техніки. Технологія та конструювання в електронній апаратурі, 2023, № 3-4, с. 74-80. <http://dx.doi.org/10.15222/ТКЕА2023.3-4.74>

СЕКЦІЯ 21.

МОВОЗНАВСТВО

Leyla Zeynalova

Postgraduate Student at the
Department of English Language and Methods,
Nakhchivan State University,
Nakhchivan, Azerbaijan

STYLISTIC SHADES OF PHRASEOLOGISMS WITH ANTONYM COMPONENTS

The stylistic shade of phraseologisms with antonym components is fixed in a certain speech style. At the same time, in the composition of phraseology there are two groups of combinations: phraseologisms used by all that are not related to one or another functional style, and phraseological units with functional fixation.

The largest stylistic layer of phraseology is spoken phraseology. And this is mainly used in verbal communication. Colloquial phraseologisms, as a rule, are lively, this style gives them expressiveness, brightness.

In English, there are very few phraseologisms in the book language with an antonym component. The book's phraseologism is characterized by a grand, solemn sound.

One of the stylistic features of phraseological units is the variability in their use. This aspect is also inherent in antonym phraseologisms.

Different types of phraseological combinations are characterized by variability. This linguistic phenomenon has taken its place in the studies of some Azerbaijani linguists (M.Taghiyev, H.Bayramov, N.Rahimzade, M.Mirzaliyeva, F.Ahmadov, N.Seyidaliyev, G.Mahmudova, etc.) who have studied phraseology.

Variation is also of special importance in proverbs, which are a type of phraseological units.

The stylistic features of phraseological combinations are determined not only by their variability, that is, the use of the same meaning in a partially different form. Nevertheless, variation is used to create a stylistic effect, to have an emotional effect. When creating a stylistic effect at the expense of variability, different means are resorted to. The composition of the phraseological unit is expanded by an additional word, which becomes the bearer of the main stylistic load. The antonym of the phraseological combination *with a heavy heart* is the phraseological unit *with a light heart*. If we add the word *very* to the composition of the first phraseology, we get its variant *with a very heavy heart*, and the phraseological combination of this variant *with a light heart* will form an antonym pair. But in this case, the degree of intensity in the reflection will increase.

By increasing the word to the composition of the phraseological combination, the preservation of the previous general meaning, that is, the main meaning of the phraseological, creates variation. This phenomenon can also occur by removing one of the words in the phraseologism. Such variability is possible only in multi-component phraseology. Throwing a member of a two-component phraseological combination results in dispersing a stable combination. And in multicomponent phraseologisms, this is possible. For example, *with a heavy heart* and *a heavy heart*, as well as *with a light heart* and *a light heart* are phraseological

combinations. If we approach the issue from the position of antonymy, *with a heavy heart* and *with a light heart* are antonyms. In the same way, *a heavy heart* and *a light heart* have opposite meanings. Discarding the *with* component is context dependent.

Linguistic norms require that the stability inherent in phraseological combinations is not violated. Nevertheless, the style, especially the individual style of the writer and publicist, creates opportunities for certain changes.

СЕКЦІЯ 22.

СОЦІОЛОГІЯ

Henkelman Ye.

Postgraduate student of the UNESCO Chair
"Philosophy of human communication and
social and humanitarian disciplines
"State Biotechnology University
Kharkiv, Ukraine

THE IMPACT OF THE FINANCIAL CRISIS ON THE NIGERIAN ECONOMY

Introduction. Nigeria is one of the most promising countries in Africa, but even the most developed countries face various crises and Nigeria is no exception. The purpose of the study is to examine the financial crisis and the factors that lead to it. The relevance of the study is to show the financial crisis as an investment opportunity for more developed countries. Current research on the financial crisis in Nigeria reveals some of its aspects. Integration processes in Africa as a factor of unification of approaches of African countries are studied by K. Yurchenko [1]. This article examines the economic development of the problems in the transport, oil, agriculture sectors of Nigeria and its rapid digitalization.[2] This study provides detailed statistics on the financial opportunities for growth and influence of Nigeria in the African and international market The author indicates problematic and promising market segments that are attractive to investors from

countries with more developed economies. In this article, the National Bureau of Statistics (NBS) provides statistics on Nigeria's foreign trade for the first quarter of 2024[3].

Summary of the main material. Nigeria has all the prospects to become the economic center of the West African continent, thanks to its unique geographical location, resources and cheap labor, but inefficient political and economic system does not allow it to reach its full potential. In 1960, Nigeria could have been fully self-sufficient in food but now it has food problems caused by problems in agriculture. Statistics show that about 70% of Nigerians are employed in agriculture as of 2008. The main food crops grown in Nigeria are rice, corn, sorghum, millet and rice, cocoa beans, peanuts, tobacco, cotton, kola nuts and palm oil, and livestock farming is also developed. The main export partners of Nigeria are the United States (8.93%) (6,484,284.16), the Netherlands (12.91%) (9,375), Indonesia (7.04%) (511,146.56), France (7.51%) (545,467.86) and Spain (7.53%) (546,447.38). Import partners include China (23.32%) (145,138.24), the Netherlands (10.35%) (643,833.87), Belgium (9.32%) (579,912.74), India (7.69%) (478,478.94) and the United States (5.11%) (317,873.91).

Nigeria's imported goods include motor fuel (26.84%) (167,039.90), diesel fuel (8.50%) (535,535.84), durum wheat (4.48%) (278,939.14), cane sugar (1.36%) (848,217.78), jet fuel (1.26%) (785,208.59). Nigeria's imported goods include petroleum oil (79.37%) (576,212.84), natural gas (9.59%) (6,965,256), aqueous solution (2.26%) (948,495.27), cocoa beans (1.31%) (948,494.08), sesame nuts (1.04%) (757,257.47). [3] From the above statistics, it is clear that Nigeria conducts export trade with the Netherlands, the United States of America and other countries, and it is also clear that Nigeria exports a significant portion of

petroleum products and cocoa beans. The main import partners are China and India, and most of the imports are petroleum products, which makes the economy vulnerable to oil prices. In terms of investment, inflows to Nigeria grew in the late twentieth century. But there is instability. This was due to various factors. In 2005, investment increased, namely 205 billion dollars [4, P.16]. Instability affected both the economic and social situation in the country.

When studying the Nigerian economy, one should pay attention to the legal system, which is not sufficiently studied. The study of the country's legal system will allow us to highlight the prospects for the development of law in Nigeria and in African states in general. The legal system combines features of the English common law legal tradition, Islamic law and traditional law [5, P.2]. Currently, federal laws are based on common English law. Of course, this is reflected in commercial, criminal, and economic law. At the same time, this system is quite complex due to legal pluralism. And the factors that influence the development of the legal system in Nigeria have primarily formed a system that includes English law, customary law and Islamic law. If we are talking about the prospects of this country, we need to pay attention to the legal aspect, which significantly affects the economic situation in Nigeria.

It is worth paying attention to the religious aspect. At the beginning of the 21st century, violence and cruelty in the country are increasing. Today's Nigeria is an oil giant with no margin of safety, although at one time it was cited as one of the examples of African democratization. The continent's largest exporter of black gold is at the epicenter of violence and a "cocktail of instability" where political crisis and religious conflict are mixed. [6, C.]

Conclusion. Thus, it can be concluded that the current economic situation in Nigeria is related to political processes, both internal and external. One of the main obstacles to positive transformations is the federal structure of the country, the ethno-religious composition of the country's population, and the fight against corruption. Foreign tourism is positive, but due to the instability of political life and infrastructure development, the spread and development of tourism is slowing down. Today, Nigeria is a promising country, but with internal and external problems. Particular attention should be paid to legal aspects, ethno-religious relations and foreign policy issues.

References:

1. Integration Processes in Africa as a Factor of Unification of African Countries' Approaches to the Tasks of Post-Colonial Development // World Policy Studies: Collection of scientific papers. - K., 2007, Issue 38. - P. 54 - 78;
2. Trends in the development of Nigeria as a major economic center of West Africa / D.I. Kolomiychuk // Business Inform. - 2017. - № 10. - C. 50-55.
3. National Bureau of Statistics. <https://nigerianstat.gov.ng/elibrary/read/1241330>.
4. Muyden Isiaka, Juliet Oderghohwu. Governance indicators and foreign direct investment in Nigeria (1996-2017). Scientific journal "Economy and Region". N4(71) 2018. C. 16-24.
5. Samilo G.O. Features of the legal system of modern Nigeria.
6. Kaspruk V. Christianocide: Nigeria is torn by the conflict between Muslims and Christians. Week. N3 (220).

СЕКЦІЯ 23.

ТУРИЗМ

Кондрацька Л.П.

к. е. н., доцент кафедри міжнародного
туризму і готельного бізнесу,
*Західноукраїнський національний університет,
м. Тернопіль, Україна*

ТЕНДЕНЦІЇ ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ТУРИСТИЧНІЙ СФЕРІ

На сучасному етапі еволюції суспільства спостерігається стрімке інтегрування інноваційних технологій у всі аспекти життя. У даному контексті виникає необхідність переходу туристичної галузі на інноваційний шлях розвитку в умовах формування та розвитку постіндустріального суспільства.

Інновації в туристичній сфері визначаються застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій, які мають ключову роль у різноманітних сегментах суспільної діяльності. Їх впровадження, як правило, обумовлює, підвищення якості туристичних послуг та конкурентоспроможності підприємств туристичної сфери. Зростаюча роль інноваційних технологій у туристичній галузі засвідчує актуальність обраної тематики дослідження та визначає сучасні тенденції їх активного використання та розвитку.

Метою дослідження є визначити основні напрями та сучасні тенденції використання інноваційних технологій у туристичній сфері.

Інноваційна діяльність та інноваційна активність визначають розвиток туристичного бізнесу в сучасних умовах, адже створення нового туристичного продукту та послуги, впровадження нових інноваційних ідей, використання інноваційних технологій дають можливість туристичним підприємствам отримувати додаткові прибутки, бути конкурентним на ринку та формувати нові напрями розвитку індустрії туризму не тільки в країні, але у світі.

Сучасна динаміка інновацій у туристичній сфері охоплює різноманітні напрямки, які спрямовані на трансформацію та поліпшення цього галузевого сегменту.

По-перше, важливим аспектом є впровадження новітніх технологій і обладнання в туристичний сектор, що передбачає використання сучасних інноваційних технологій для полегшення та удосконалення туристичних послуг, зазначене обумовлює якісну та ефективну організацію різноманітних подорожей.

Широко використовується штучний інтелект, зокрема: чат-боти для підтримки клієнтів і персоналізації досвіду, роботи-екскурсоводи, системи аналізу даних для прогнозування попиту та оптимізації цін; використання елементів віртуальної реальності: 3D-тури та віртуальні екскурсії для планування подорожей, AR-навігація та інтерактивні карти, інтерактивні музеї та історичні пам'ятки; для підвищення сервісних можливостей використовуються «розумні» готелі з автоматизованим управлінням та персоналізацією, «розумні» багажні візки та трекари, системи моніторингу та оптимізації енергоспоживання в готелях. Сьогодні більшість учасників туристичного ринку віддають перевагу технології онлайн-бронювання, що дає змогу отримувати в будь-який момент оперативну інформацію щодо

цін і кількості вільних місць, а також стежити за проходженням замовлення на всіх етапах його здійснення [1, с.185].

По-друге, важливим вектором розвитку в сфері туризму є впровадження нових ресурсів та вдосконалення туристичного маркетингу, при цьому даний напрям охоплює широкий спектр стратегій і інструментів з метою просування та реклами туристичних послуг. Даний процес визначається активним та ефективним використанням цифрових медіа та інтернет-платформ для взаємодії з потенційними подорожуючими та створення позитивного іміджу туристичного напрямку.

Сучасний туристичний маркетинг вимагає не лише простої присутності в Інтернеті, але й стратегічного підходу до використання різноманітних онлайн-ресурсів, що включає у себе розробку інформаційно-привабливого веб-контенту, вивчення та використання ключових слів для пошукових систем, активну присутність на соціальних мережах, впровадження електронних платформ для онлайн-бронювання та розробку інноваційних маркетингових кампаній.

Ефективне використання цифрових медіа дозволяє туристичним підприємствам не лише інформувати, але й взаємодіяти з аудиторією в режимі реального часу, створюючи зручні та емоційно насичені враження для потенційних туристів. Використання фото- та відеоматеріалів, інтерактивних карт та віртуальних турів сприяє покращенню візуальної привабливості та розширює можливості інформаційного сприйняття.

Такий підхід також дозволяє збирати та аналізувати дані про споживачів, щоб адаптувати та персоналізувати маркетингові стратегії. У результаті, покращений туристичний маркетинг відкриває нові можливості для залучення уваги та утримання інтересу потенційних подорожуючих, сприяючи сталому розвитку туристичної сфери.

По-третє, віртуальний туризм стає все більш актуальним напрямком в контексті цифровізації туристичної індустрії та поглиблення інформатизації суспільства. Віртуальний туризм, в контексті загальної цифровізації туристичної індустрії та заглиблення інформатизації суспільства, виявляється невід'ємною та актуальною складовою. Віртуальний туризм являє собою новий вид туризму, в якому використовуються 3D, 4D, 5D, 7D ефекти, інноваційні програми, сферичні панорами, за допомогою яких можна подорожувати [2]. За допомогою інноваційних технологій, таких як віртуальна реальність (VR), аргументована реальність (AR), та інші, віртуальний туризм надає можливість користувачам відкривати та вивчати пам'ятки архітектури та історичні об'єкти, фізично не перебуваючи а місці.

Даний напрямок стає ефективним інструментом для популяризації та збереження культурної спадщини, адже віртуальні турпоходи дозволяють користувачам досліджувати світові архітектурні шедеври, музеї та історичні місця, використовуючи лише свої комп'ютери або віртуальні пристрої. Це особливо актуально в умовах обмежень, таких як пандемії або інші обставини, які можуть ускладнити фізичний доступ до туристичних об'єктів.

Завдяки віртуальному туризму суспільство має можливість взаємодіяти з культурою та історією, незалежно від фізичного місця перебування. Крім того, це сприяє збільшенню зацікавленості у туристичних напрямках, висвітлюється багатство культурного спадку та сприяє розширенню масовості туризму та доступності набуття нових знань.

Загалом, віртуальний туризм не лише впроваджує інновації у сферу подорожей, але й виступає ключовим елементом у формуванні нового етапу взаємодії індивіда з

культурним та історичним середовищем через використання сучасних технологій та електронних ресурсів.

По-четверте, важливим елементом інновацій у сфері туризму є постійна розробка та впровадження не лише нових туристичних маршрутів, але й унікальних продуктів, готельних та транспортних послуг. Цей підхід дозволяє розширювати та удосконалювати туристичні пропозиції, надаючи подорожуючим неповторний та захоплюючий досвід.

Розробка інноваційних туристичних маршрутів може включати в себе вивчення та використання культурної спадщини, природних унікальностей та історичних пам'яток регіону. Також важливо залучати місцевих експертів та спільноти для створення автентичних та стійких маршрутів, які відображають красу та специфіку місцевості.

Удосконалення готельних та транспортних послуг передбачає впровадження сучасних технологій та сервісів, які забезпечують комфорт та безпеку туристів. Використання інновацій у готельному господарстві, таких як системи «розумних» номерів, онлайн-реєстрація та персоналізовані сервіси, сприяє створенню враження високого рівня обслуговування.

По-п'яте, важливим аспектом є застосування новітніх технік і методів у веденні туристичного бізнесу та бізнес-процесах, яке охоплює впровадження ефективного управління та використання аналітики та інших інструментів для оптимізації діяльності в галузі туризму.

В сучасному світі, де технологічні інновації стрімко розвиваються, туристичні підприємства використовують даний потенціал для покращення своєї ефективності та конкурентоспроможності. Зокрема, впровадження систем електронного управління готелями, онлайн бронювання та

автоматизація процесів дозволяє економити час та ресурси, а також підвищує точність обліку та аналізу даних.

Використання аналітики в туризмі є ключовим для здійснення обґрунтованих стратегічних рішень. Аналіз попиту, поведінки та вподобань туристів дозволяє бізнесу адаптувати свою пропозицію до ринкових умов та забезпечує підвищену персоналізацію обслуговування. Крім того, інтеграція інновацій у бізнес-процеси туристичної галузі стимулює розвиток нових ринків, сприяє покращенню якості обслуговування, а також відкриває можливості для створення унікальних та привабливих туристичних пропозицій. Застосування інноваційних технологій стає необхідністю для того, щоб підтримати конкурентоспроможність в сучасному, динамічному ринковому середовищі та задовольнити зростаючі потреби та очікування сучасного туриста.

В цілому, широкий спектр інноваційних підходів сприяє не лише покращенню якості туристичних послуг, але й підвищенню конкурентоспроможності та забезпеченню сталого розвитку туристичного сектору.

Отже, у сучасних умовах розвиток туристичного бізнесу значно залежить від впровадження інноваційних технологій. На сьогодні у сфері туризму простежується тенденція до активізації використання сучасних інформаційних технологій, які не тільки оптимізують туристичну діяльність, а й впливають на конкурентоспроможність туристичних підприємств на регіональному ринку. Аналіз сучасного стану туристичної сфери свідчить про масштабність використання новітніх інформаційних технологій, зокрема мобільного інтернету, електронних каталогів з пропозиціями відпочинку, електронних систем бронювання, соціальних інформаційних мереж, електронних систем продажу авіаквитків, інтернет-реклами, зручних платіжних систем тощо.

Список використаних джерел:

1. Зубехіна Т., Ольхова-Марчук Н., Кушнір В. Сучасні тенденції застосування інноваційних технологій у туристичній сфері. *Вісник Київського національного університету культури та мистецтв. Серія туризм*. 2021. №4(2). С.181-188
2. Чуєва І. О., Ніколаєва Л. Г., Косарева Н. М. Інноваційні технології туристичної діяльності на світовому ринку туристичних послуг. *Економіка та суспільство*. 2021. Вип.30. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/622/596> (дата звернення до ресурсу 30.01.2024 року)

Матеріали ХІІ-ої Міжнародної науково-практичної конференції

(07 лютого 2024 року, м. Анкара (Туреччина) дистанційно)

СУЧАСНІ АСПЕКТИ МОДЕРНІЗАЦІЇ НАУКИ: СТАН, ПРОБЛЕМИ, ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ

*Видавець: Громадська наукова організація «Всеукраїнська асамблея докторів наук з державного управління» Свідоцтво серія ДК №4957 від 18.08.2015 р.,
Андріївський узвіз, буд.11, оф 68, м. Київ, 04070.*